PASTE QUE MELE

FILOCALIA

SAU CULEGERE DIN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI CARE ARATĂ CUM SE POATE OMUL CURĂȚI, LUMINA ȘI DESĂVÎRȘI

Volumul V

PETRU DAMASCHIN. Învățături duhovnicești

SIMEON METAFRASTUL. Parafrază la Macarie Egipteanul

TRADUCERE, INTRODUCERE ȘI NOTE

de Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE

BUCUREȘTI

EDITURA ȘI TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

1976

DIN DUMNEZEIEŞTILE

ÎNVĂŢĂTURI DUHOVNICEŞTI

ALE CUVIOSULUI

PĂRINTELUI NOSTRU

PETRU DAMASCHIN

Introducere

1. Scrierea Cuviosului Petru Damaschin în general. — Între scrierile publicate în *Filocalia greacă* se află şi cea care urmează [1], ce are ca autor pe Petru Damaschin şi constă din două cărţi.

În *Dobrotoliubie slavonă* a lui Paisie Velicicovschi, tipărită la St. Petersburg în 1793, nu sînt cuprinse decît unele fragmente din ea, iar în *Dobrotoliubie rusă* a lui Teofan Zăvorîtul, episcop de Tambov şi Vladimir, care s-a tipărit începînd din 1877, lipseşte cu totul [2]. Ea nu a fost inserată nici în *ediţia engleză a Filocaliei*, care e tradusă după Dobrotoliubia rusă a lui Teofan Zăvorîtul [3] şi nici în *Mica Filocalie franceză* [4], ambele apărute în anii din urmă.

Noi, urmînd Filocaliei greceşti şi ţinînd seamă de însemnatul rol al acestei scrieri în viaţa duhovnicească a trecutului, ne-am hotărît s-o tipărim în *Filocalia românească*.

Într-adevăr, cu toată lipsa ei din *Filocalia rusă*, ea s-a bucurat de multă preţuire în Rusia. Încă înainte de publicarea *Dobrotoliubiei* lui Teofan, ea a fost tipărită în rusește de Ieromonahul Juvenal (ulterior episcop de Litovsc şi Vilensc) la Moscova în 1894, fiind reimprimată în 1901 într-o a doua ediţie, iar la 1904 într-o a treia. Dar Petru Damaschin devenise în Rusia un nume familiar cu mult înaintea acestor ediţii, fragmente din scrierea lui fiind traduse încă din secolele XV—XVI din greceşte în slavonă [5]. Iar Paisie Velicicovschi declară că

---

1. Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, Veneţia, 1782, p. 554—643, 644—695. În ed. a II-a, cu acelaşi titlu, apărută la Atena, în 1893, în două volume, se cuprinde la începutul volumului II, p. 2—70, 70—108. După aceasta s-a tradus în volumul de faţă.

2. Vezi la Jean Gouillard, *Un auteur spirituel byzantin du XII-e siecle : Pierre Damascene*, în Échos d'Orient, tom. XXXVIII, nr. 195—196, juillet-decembre, 1939, p. 257.

3. *Writers from The Filocalia on Prayer of the heart.* Translated from the Russian text by E. Kadlubovski and G. E. H. Palmer, with a new Foreword and the original Introduction and Biographical notes. 2nd Edition, London, Faber and Faber, 1954, 420 p.

4. Petite Filocalie de la Priere du coeur. Traduite et prezentée par Jean Gouillard, Paris, Cahiers du Sud, Neuchatel, La Baconniere, 1953.

5. Jean Gouillard, *op. cit.*, p. 258.

a tradus şi el cartea lui Damaschin în slavonă [6]. Şi îl înşiră între Părinţii care învaţă despre rugăciunea minţii [7].

De o autoritate nu mai puţin mare s-a bucurat acest autor în trecutul românesc. Dintre vechile manuscrise româneşti existente în Biblioteca Academiei Române, cel puţin 18 cuprind opera lui în întregime sau în fragmente. Cele mai multe sînt de la Mînăstirea Cernica. Dar cum, pe lîngă unele din ele ce datează din prima jumătate a sec. XVII, altele datează din a doua jumătate a sec. XVIII [8], cînd la Cernica încă nu se putea desfăşura o muncă de traduceri şi de copieri de texte, se pare că manuscrisele mai vechi de la Cernica au fost aduse de la Neamţ, sau din alte mînăstiri ale Moldovei, copiate direct sau indirect după traducerea sau traducerile unor colaboratori ai lui Paisie Velicicovschi [9]. Desigur, numai în urma unei comparaţii a tuturor manuscriselor existente între ele, s-ar putea spune cu siguranţă dacă toate manuscrisele se reduc la o singură traducere, sau la mai multe [10]. Fapt e că aceste manuscrise se înmulţesc odată cu reînvierea vieţii monahale în sec. XVIII. Ca un traducător sigur al cărţii a doua a lui Petru Damaschin, ne e indicat, de un manuscris de la Mînăstirea Neamţu, ieromonahul Macarie [11]. Acesta este probabil acelaşi ieromonah Macarie, de la care avem o mulţime de traduceri din Sfinţii Părinţi şi de care sînt traduse şi *Omiliile du-*

6. S. Cetferikov, *Paisie*, traducere de patriarhul Nicodim, Bucureşti 1940, p. 194. 7. Idem, *op. cit.*, p. 182.

8. Iată manuscrisele Academiei Române care cuprind opera lui Petru Damaschin: Nr, 486, 1083 (an. 1645 ?), 1495, din anul 1812, cumpărat de la un monah de la Neamţu, 1591, 1889 de la Cernica, 1922 de la Cernica, 1935 din anul 1795, de la Cernica, 1957 de la Cernica (de o parte din acestea se spune că s-au tălmăcit la anul 1800 din elineşte de Ilarion Dascălul), 1993 de la Cernica, 2014 de la Cernica, 2133 de la Cernica, sec. XVIII, 2141 de la Cernica, sec. XVIII, 2586 de la Horezu, 2635 din anul 1778 (cuprinde şi învăţături ale lui Paisie), 2713, copiat la anul 1836 la Horezu, 2800 din anul 1796, 3001 din anul 1800 de la Rîşca, 3166, copiat la Neamţu în anul 1795, 3222 din Dălhăuţi.

9. O origine în cercul lui Paisie indică sigur ms. Academiei Române 1889, care a fost proprietatea lui Pimen, duhovnicul Cernicăi, dar care cuprinde între scrierile sale şi o scriere a lui Nil Sorschi; la fel ms. 1922, care cuprinde, pe lîngă Nil Sorschi, şi alte texte traduse din slavonă.

10. Dacă ms. 1083 datează sigur din anul 1645, am avea şi nişte traduceri mai vechi de epoca lui Paisie. În acest caz ar trebui comparate traducerile din epoca lui Paisie cu acelea, pentru a se vedea dacă cele din urmă n-au folosit traducerile din epoci mai vechi.

11. Pr. D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise şi cărţi al Bibliotecii Mînăstirii Neamţu*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1941, iulie—august, an. LIX, nr. 7—8, p. 419—432.

hovnicești ale lui Macarie Egipteanul, tipărite la 1775 la București [12].

Traducînd în vremea cînd viețuia Paisie la Neamțu și traducerea aflîndu-se, pe vremuri, în vechea bibliotecă de la Neamțu, sînt toate motivele să credem că el a fost acel ucenic al lui Paisie, de care spune Paisie însuși că abia ajutat de traducerile românești ale lui și cele ale dascălului Ilarion, din limba greacă, după manuscrise copiate și aduse de el de la Atos, a putut să traducă și el în slavonă diferite texte ascetice [13]. De scrierea lui Petru Damaschin nu spune Paisie că s-a ajutat de vreo traducere în românește a lui Macarie sau a lui Ilarion, ci că a tradus-o direct din grecește. Dar e semnificativ faptul că traduce și el tocmai cartea a II-a a lui Petru Damaschin [14], pe care știm că a tradus-o și Macarie în românește.

Deci sau a folosit și la această traducere, traducerea lui Macarie, uitînd s-o mai spună, sau amîndoi au tradus-o după același manuscris grec, copiat și adus de ei de la Atos, unul în românește, celălalt în slavonește.

Manuscrisul cu această traducere al Ieromonahului Macarie nu se mai află azi la Mînăstirea Neamțu. Dar poate că acest prototip al traducerii lui Macarie a stat la baza manuscrisului nr. 3166, care de la f. 1—f. 133, cuprinde cartea a II-a a scrierii lui Petru Damaschin (24 capete), iar la sfîrșit, după unele miscelanee, are notița: «S-au prescris (s-a scris din nou) de părintele Daniil Ieromonahul, cînd era viețuitor

12. Idem, *op. cit.*, și Idem, *Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică*, vol. I, București, 1937, p. 14.

13. Iată cuvintele lui Paisie: «Lucrarea mea (de traducător) am început-o în chipul următor: în vederea insuficienței lexicoanelor, precum și a neexperienței mele, am luat ca fir conducător pentru mine, traducerea cărților Sf. Părinți din limba greacă în cea moldovenească, făcută de iubiții noștri frați, Ieromonahul Macarie și dascălul Ilarion, oameni învățați și experimentați în traducerea de cărți. O parte a acestor traduceri era făcută de fratele Macarie, parte în Sf. Munte, parte în Dragomirna; asemenea și părintele Ilarion se ostenise cu traducerea lor în obștea noastră. Luînd traducerea lor ca neîndoielnic bună, am început să îndrept cărțile slavone, călăuzindu-mă de traducerea lor și urmărind textul grecesc» (Cetfericov, *op. cit.*, p. 193—194).

14. «Corectînd vechile cărți slavone și neavînd la îndemînă nici un lexicon, eu am tradus totuși, tot din limba greacă veche, următoarele cărți: a lui Antonie cel Mare, a pustnicului Isaia și a lui Petru Damaschin, cartea a doua» (*op. cit.*, p. 194).

în chinovia părintelui stareţ Paisie la Mînăstirea Neamţului în pămîntul Moldovei, 1795».

Dar dacă nu se mai găseşte azi la Mînăstirea Neamţu manuscrisul cu traducerea cărţii a doua a lui Petru Damaschin de către Ieromonahul Macarie, se găseşte în schimb un manuscris tot din secolul XVIII, care cuprinde cartea întîi, însă fără indicarea numelui traducătorului [15]. El poate să fie tot ieromonahul Macarie, sau dacă nu, ieromonahul Ilarion, care am văzut că îl ajuta pe Paisie împreună cu Macarie, prin traducerile sale în româneşte, la traducerile acestuia în slavoneşte. Aceasta ar părea să ne-o spună notiţa din manuscrisul Academiei Române nr. 1957. Deşi e pusă după Calist şi Ignatie, şi abia mai departe urmează Petru Damaschin şi deşi se dă anul 1800, poate să fie numai copia unei notiţe de pe manuscrisul după care s-a copiat manuscrisul nr. 1957 şi poate să se refere la întreg cuprinsul manuscrisului: «S-au tălmăcit de pre limba elinească de Ieromonahul Ilarion dascălul... 1800 august». E drept că în manuscrisul acesta nu sînt decît unele capitole din cartea întîi şi probabil numai acelea care au fost introduse de Paisie în *Dobrotoliubie slavonă*, dar aceasta nu exclude, dimpotrivă face probabil ca Ilarion (împreună poate cu Macarie) să fi tradus şi textul integral al cărţii întîi.

Indiferent cine ar fi traducătorul acestei prime cărţi a lui Petru Damaschin din manuscrisul de la Mînăstirea Neamţu, observăm că în acest manuscris de la Neamţu (nr. 486), titlul textului nu corespunde cu titlul textului din *Filocalia greacă*, ci cu forma curioasă pe care o are în mulţi codici greci (Lavra 125 din sec. XV, 24, sec. XVI etc. Athon 89, sec. XVII, 957, sec. XVII etc.) [16]. Iată acest titlu: «*Începătură cu Dumnezeu a pricinii cărţii aceştiia carea are aducere aminte adică de sufletul său, însă dintru rugăciunile părinţilor împreună s-au scris, dintru ale lui Pavel şi ale lui Marco, împreună cu Iacob şi cu Luca şi cu Macarie, către carele s-au trimis aceasta de la monahul Petru Damaschin însă împreună cu ajutorinţa celor trei arhierei ale cărora rugăciuni au lucrat împreună cu*

15. Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de la Neamţu*. Traduceri din Sfinţii Părinţi şi din Scriitorii Bisericeşti. În «Studii Teologice», seria II-a, an. IV (1952) sept., nr. 7—8, p. 470.

16. Vezi la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 270, unde dă şi echivalentul grecesc al acestui titlu.

cuvîntul, iară cu sătuirea au folosit mult» [17]. Mai e de remarcat că toate manuscrisele românești existente în Biblioteca Academiei Române, care reproduc cartea întîi a lui Petru Damaschin, dau același titlu. Pe lîngă aceea, toate au aceeași împărțire în capitole, deosebită de cea a textului din *Filocalia greacă* [18]. Ba după cît am putut constata, la o fugară cercetare, au aceeași limbă. Aceasta ne face să deducem că toate reproduc aceeași traducere. N-am făcut această cercetare și pentru cartea a doua, ca să vedem dacă și manuscrisele care o cuprind pe aceasta se reduc la o unică traducere. Se pare că acest lucru se poate spune în general despre manuscrisele care redau numai unele fragmente din cartea întîi a lui Petru Damaschin. Ele cuprind în general aceleași capitole și aceleași fragmente din ele [19]. E foarte probabil că acestea au fost traduse de Ilarion dascălul după vreun manuscris grec și dacă *Filocalia slavonă* le cuprinde numai pe acestea (ceea ce n-am putut cerceta), traducerea lor de către Ilarion ieromonahul a putut fi cauza determinantă pentru Paisie să le introducă în *Filocalia slavonă* numai pe ele.

E greu de spus dacă numele din titlul mai lung al cărții întîi sînt ale unor prieteni ai lui Petru Damaschin, sau sînt fictive. De aceea nu se poate spune nici dacă acest titlu provine chiar de la autor, sau e alcătuit ulterior. El poate să fie o dezvoltare a titlului scurt pe care îl au alte manuscrise și care e dat în *Filocalia greacă*: *«Începutul cu Dumnezeu al pricinii cărții»* (Ἀρχὴ σὺν θεῷ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Βιβλίου) combinat cu titlul din alte manuscrise: *«Aducere aminte a sufletului său»* (ἀνάμνησις τῆς ἰδίας ψυχῆς) [20].

Altă grupă de manuscrise are ca titlu: *«Spre aducere aminte către sufletul său»* (ὑπόμνησις πρὸς τὴν ἰδίαν ψυχήν) [21], luat din primele rînduri ale textului [22].

17. Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de la Neamțu*, rev. cit., p. 470.

18. Indicăm aceste manuscrise din Biblioteca Academiei Române cu textul integral al cărții întîi, pe care le-am cercetat și am constatat că au același titlu și aceeași împărțire în capitole: 1935, 1889, 2800, 3222.

19. Iată unele din aceste manuscrise din Biblioteca Academiei Române: 1993, 486, 1083, 1957.

20. Titlul din urmă îl are cod. Athos 2765, sec. XVIII. La J. Gouillard, *art. cit.*, p. 259.

21. Cod. Vatic. Pal. gr. 210, sec. XIII, Cod. Paris. gr. 1134, Barocc gr. 133, Athos 4820, toate din sec. XV, Moscz. syn. gr. 420, 421 (sec. XV) etc., la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 259.

22. *Filoc. gr.*, ed. II, vol. II, pag. 2, col. 1.

Cît despre cartea a doua, ea e numită cînd *Alfabet ascetic* (Berol. Philipp. gr. 1495, sec. XIII ; Paris. gr. Bibl. nat. 1935, sec. XV), cînd «*Douăzeci şi patru de cuvîntări scurte*» (λόγοι συνοπτικοὶ κδ')(Hieros. Sabb. 378, 966, XVII, Filocalia greacă), cînd «*Cuvîntări după alfabet*» (Athon 4613, sec. XVIII), cînd «*Literele*» (τὰ στοιχεία) (Athon. 5457, sec. XVI) etc. [23].

Alte opere de la Petru Damaschin nu se pare să avem [24].

Dar multe manuscrise greceşti (şi am văzut că şi româneşti) nu dau toată scrierea de faţă a lui Petru Damaschin, ci sau numai o carte din cele două, sau numai diferite extrase, de cele mai multe ori din cartea întîi şi mai rar din a doua. Unele din manuscrisele greceşti care cuprind asemenea extrase împreună cu identificarea acestor extrase în textul primei ediţii a *Filocaliei greceşti* sînt indicate de J. Gouillard [25]. Identificarea fragmentelor cuprinse în unele manuscrise româneşti cu părţile corespunzătoare ale textului complet, cuprins în volumul de faţă, am făcut-o în parte şi noi şi ea va fi indicată sub paginile textului, la locurile respective [26]. După cum am putut constata la o cercetare nu prea stăruitoare, aceste fragmente date uniform de aproape toate manuscrisele româneşti, care nu cuprind toată cartea întîi, dar cuprind şi texte din alţi autori, au luat forma unui întreg. În general această formă redusă sau fragmentară din cartea întîi cuprinde următoarele titluri (o dăm după manuscrisul nr. 1993) :

F. 220 r : *Pentru că cu cuviinţă iaste şi a mîlcomi împreună cu unul sau cu doi* (rare pasaje din cap. 1—23).

Începe (coresp. în Filoc. gr. cu cap. 1, înainte cu o pag. de sfîrşit din trad. rom.), «de vreme ce acum nu voim nici întru supunere...», şi încheie aşa : «nici de cum gîndindu-se că s-au făcut ispitiţi călugării. Că zice Sfîntul Efrem : Pînă ce aţi întîmpinat pe Hristos, întru cea viitoare, să nu se înşele cevaşi de sine a gîndi, ceale înalte» (f. 231 r., coresp. cu cap. 22, înainte cu o pag. de sfîrşit din textul Filocaliei gr.). Se vor indica locurile coresp. sub text [27].

23. La J. Gouillard, *art. cit.*, p. 260.
24. Idem, *ibidem*, p. 264.
25. Idem, *ibidem*, p. 261.
26. Vom da indicaţii numai pentru ms. 1993, dar acest ms. e reprezentativ şi pentru 486, 1083, 1957.
27. La fel, ms. 1083, f. 35 r—f. 40 r ; ms. 1957, f. 386 r—400 v. La fel 486.

F. 231 r : *Pentru socoteală.*

Început : Socoteala lumină este (coresp. cu cap. 24, din trad.).

Fine : «De cea deasă şi curvească vedere să sileşte a nu băga de seamă. Într-acest chip şi spre toate patimile» (f. 232 v ; coresp. cu cap. 24, trad. rom.) [28].

F. 232 v : *Pentru a nu se deznădăjdui neştine, deşi mult păcătuieşte* (coresp. cu cap. 27, trad. rom.).

Inc. Ca începutul acestui capitol în traducerea românească. Continuă pînă la ceea ce corespunde în traducere cu cuvintele «să deznădăjduiască» din cap. 27 şi sfîrşeşte cu primele rînduri din cap. 31 : «Dacă ai căzut (zice) ridică-te ... orice s-ar întîmpla ţie» (f. 263 v) [29].

F. 233 v : Scurtă cuvîntare despre cîştigarea bunătăţilor, (corespunde cap. 28).

Începe unde începe acest capitol în Filocalia gr. şi termină la fel cu ceea ce corespunde cuvintelor «scurtă vreme» ale cap. 28. Dar dă numele fiecărui Părinte pentru fiecare sentinţă [30].

F. 234 v : *Pentru cum cîştigă neştine credinţa adevărată.* (coresp. cu încep. cap. 29). Continuă vreo 16 rînduri pînă la «cu grijă poruncile» şi apoi încheie cu un citat din Sfîntul Maxim [31].

F. 235 v : *Pentru că mult foloseşte pătimaşilor mîlcomirea* (coresp. cu cap. 30).

Începe cum începe cap. 30. Ia şapte rînduri de la începutul capitolului (pînă la «cei nepătimitori»), apoi continuă de la cap. 39 după vreo 4 pag. de la început («pentru aceasta»), pînă la cuvintele «fără păcat», adăugîndu-se cîteva pasaje pe care nu le-am putut identifica (f. 239 v) [32].

Faptul că s-au putut scoate anumite capitole din cartea întîi nu înseamnă că textul cărţii întîi nu are continuitate. Ba putem spune mai mult : autorul prezintă într-o legătură nu numai capitolele fiecăreia din cele două cărţi, ci şi cele două cărţi ale acestei scrieri. Aceasta arată, pe lîngă faptul

28. La fel ms. 1083, f. 40 r—f. 40 v ; ms. 1957, f. 400 v—402 v.
29. La fel în ms. 1083, f. 40 v—41 r ; ms. 1957, f. 402 r—403 v.
30. La fel în manuscrisele înrudite.
31. La fel în manuscrisele înrudite.
32. La fel în manuscrisele înrudite.

că amîndouă cărţile se prezintă ca ale lui Petru Damaschin, originea lor comună. Cele două cărţi şi capitolele fiecăreia din ele se dovedesc ca fiind într-o legătură nu numai prin identitatea de stil, prin revenirea aceloraşi citate, prin unitatea doctrinei pe care o cuprind, ci şi prin referinţele care se fac la pasajele anterioare sau posterioare din cartea întîi sau prin aluzii făcute în cartea a doua la cartea întîi, presupusă anterioară. Aşa în cap. 1 (Filocalia gr. ed. II, p. 4, col. 1) se trimite la cap. 41 (text grec, p. 68, col. 2); în cap. 15 (text grec, p. 33, col. 1) se trimite la cap. 4 (text grec, p. 15, col. 2) etc.

Dovada că a doua carte presupune pe prima o avem, de pildă, în faptul că în cartea a doua se spune la un moment dat de cunoştinţa făpturilor după fire, că este cunoştinţa a cincea, fără să spună care sînt primele patru cunoştinţe (cap. 11). Ea presupune teoria celor opt cunoştinţe expuse în cartea întîi (cap. 10). Mai bine-zis afirmă şi partea a doua, în cap. 9, că precum sînt şapte lucrări trupeşti, aşa sînt opt vederi ale minţii sau cunoştinţei, iar în cap. 6 cere simplu să se împlinească cele şapte fapte trupeşti, dar nu înşiră sistematic nici pe unele nici pe altele, arătînd că e în legătură cu cartea întîi, dar aceea e anterioară [33].

Din dovezile despre simpla legătură între cartea întîi şi cartea a doua, amintim: considerarea virtuţilor ca deprinderi ce stau la mijloc între şase extreme sau patimi: dreapta, stînga, sus, jos, înăuntru, în afară (cartea întîi, cap. 5, cartea a doua, cap. 8); considerarea înţelepciunii, în amîndouă cărţile, ca semn între nebunie şi semeţie (ὑπερφρονεῖν), (cartea a doua, cap. 17; cartea întîi, cap. 5); definirea neprihănirii, în amîndouă cărţile, ca: minte întreagă (σῶον φρόνημα), (cartea întîi, cap. 17; cartea a doua, cap. 18).

2. **Autorul scrierii.** — Ceea ce ştim sigur despre autorul acestei scrieri, din mărturia scrierii însăşi, e că se numea *Petru Damaschin* şi că era monah, foarte probabil isihast, ce vieţuia retras împreună cu un soţ sau doi, dat fiind că recomandă liniştea cu unul sau doi, ca pe cea mai bună cale de mîntuire pentru monah (cartea întîi, cap. 1). Nicodim

33. Aşa în ms. 2635 se cuprinde cap. «Pentru a nu deznădăjdui», f. 54—55. Dar în ms. 1922 sînt mai multe capitole.

Aghioritul în notiţa bibliografică cu care precede scrierea lui Petru Damaschin din *Filocalia greacă*, orientîndu-se după apelativul «Damaschin», îl identifică cu Petru, episcop din Damasc pe la 775, care, după *Cronograful* lui Teofan (Chronographia, ed. de Boor, Leipzig, 1883, I, p. 416), în urma polemicilor sale cu arabii şi maniheii, a fost exilat de Al Valid, fiul califului Isim, în Arabia fericită, unde a şi murit de moarte mucenicească [34]. Acest mucenic e pomenit în Sinaxar la 9 februarie, ca decapitat de sabie, deşi Teofan nu spune de el aceasta, ci de Petru de Majuma, căruia i s-a tăiat capul cam în acelaşi timp [35].

Gouillard, luînd de bază indicaţiile cod. Paris. gr., nr. 1134, (sec. XV) şi Vat. Pal., 210 (sec. XIII) consideră că scrierea de faţă nu aparţine episcopului amintit, ci unui autor din secolul XII sau, în cel mai bun caz, XI. Numele de Damaschin nu înseamnă numaidecît că a fost din Damasc, căci după Sfîntul Ioan Damaschin, acest nume a început să fie purtat şi de unii care nu erau din Damasc. Cod. Paris. gr. 1134 dă ca dată a alcătuirii scrierii de faţă, de către Monahul Petru Damaschin, anul 6665, indict. 5, de la facerea lumii, adică 1156—1157, după Hristos (συνέγραψαν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ὑπὸ τοῦ συγγράψαντος αὐτὸ Πέτρου απεινοῦ μοναχῷ τοῦ Δαμασκινοῦ κατ'αὐτὸ ςχξέ ἔτος ἰνδ. ε). Cod. Vatic. Pal. 210 dă în litere anul 6605, indict. 5 (testatur Petrus se id scripsisse) ἰνδικτιώνος πέμπτης ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ ἑξακοσιοστοῦ ε '', deci cu 60 de ani mai înainte, 1096—1097. Lui Gouillard îi pare mai probabilă data din Cod. Paris. gr. 1134. El explică omisiunea lui *şasezeci*, scris cu litere (ἑζήκοντα), în Cod. Vatic. Pal. din asemănarea lui 6000 cu 600 scrise cu litere, asemănare care nu mai există cînd se scrie acest număr în greceşte cu cifre : ξ, care se deosebeşte de χ. Gouillard mai aduce în sprijin pentru data de 1156—1157, precizarea unei reviste ruseşti, făcută pe baza a trei codici greci, că Petru a trăit în secolul XII [36]. Revista însăşi nu i-a fost accesibilă lui Gouillard, dar ştie de ea din prefaţa lui Juvenal la traducerea rusă a scrierii lui Petru Damaschin, şi unde Juvenal îşi însuşeşte această precizare [37].

34. *Filocalia* greacă, ed. II, vol. II, p. 1.
35. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 265.
36. Bratskos Slovo, 1876, fasc. 3, p. 196.
37. Tvorenije prepodognago i bogonoscago otţa naşego sv. mucenica Petru Damaschina v russkom perevoda s ellino-grecescago v dvuch Knigach, i dabie tretie, Kiev, 1905, pref. I—IV. Juvenal spune că a folosit pentru traducere un manuscris grec şi o traducere slavonă.

Pînă la elucidarea problemei pe baza unui material mai bogat, înclinăm să acordăm mai multă încredere Cod. Vatic. Pal., fiind mai vechi cu două secole decît Cod. Paris. gr. 1134. Dacă autorul ar fi trăit numai cu un secol mai înainte, ar fi fost încă destul de vie amintirea lui ca să nu-i deplaseze copistul acestui manuscris vieţuirea aproape cu un secol mai în urmă. Greşeala a putut-o săvîrşi şi copistul Cod. Paris. gr. 1134, înmulţind în minte sunetul celor două cuvinte cu rădăcina 6 la trei cuvinte. Faptul că autorul a scris la 1096—1097 scrierea n-a exclus putinţa ca să treacă cu viaţa şi în secolul XII şi deci să fie adevărată indicaţia dată de Juvenal în amintita revistă rusă.

Pentru o dată mai veche decît secolul XII socotim că pledează conţinutul scrierii, care nu se resimte de însemnata înviorare şi îmbogăţire a experienţei duhovniceşti adusă de scrisul Sfîntului Simion Noul Teolog. Dacă timp de trei sferturi de veac au putut să rămînă unele cercuri monahale necucerite de duhul nou adus de Sfîntul Simion Noul Teolog, privit la început cu suspiciune, — e greu de admis că s-au putut găsi asemenea cercuri şi după un veac şi jumătate. În mod sigur nu poate fi coborît timpul vieţuirii cuviosului Petru Damaschin înainte de secolul XI. Căci în a doua jumătate a secolului X a trăit şi a scris încă Simion Metafrastul, pe care Petru Damaschin îl citează. (*Filoc. gr.*, vol. II, p. 17, col. 2, trad. rom., cap. VI). Anul 1096 cînd Petru Damaschin şi-a terminat scrierea lui, a trebuit să fie pentru el o vîrstă înaintată. Căci scrierea a răsărit dintr-o îndelungată experienţă duhovnicească, pe care o preţuieşte el atît de mult, şi după o elaborare treptată, în cursul a mai multor ani. Deci chiar dacă va fi auzit de la o vreme de înflăcărătele simţiri duhvoniceşti ale Sfîntului Simion Noul Teolog, era prea în vîrstă ca să se mai lase influenţat şi să-şi mai restructureze sinteza lui duhovnicească, crescută întru totul din scrisul tradiţiei mai vechi, ca să facă loc în ea conştiinţei atît de accentuate a prezenţei harului, proclamată de Sfîntul Simion Noul Teolog.

Aceasta ne îndeamnă să păstrăm cuviosului Petru Damaschin în *Filocalia românească* locul anterior Sfîntului Simion Noul Teolog, ca şi în Filocalia greacă.

3. **Cuprinsul scrierii.** — Nicodim Aghioritul numește scrierea lui Petru Damaschin o «recapitulare a sfintei trezvii», adică a învățăturii despre trezvie, sau un cerc mic al cercului mare, sau o Filocalie mică a Filocaliei mari [38]. Gouillard, exprimîndu-se asemănător, o numește «un manual («précis») practic de ascetică și mistică pentru uzul monahilor» [39].

Într-adevăr, ceea ce distinge scrierea aceasta de toate scrierile duhovnicești anterioare ei este încercarea de a înfățișa diferitele virtuți și experiențe duhovnicești, descrise de cei vechi, nu izolate una de alta, ci în curentul viu al vieții omului, care urcă tot mai mult spre desăvîrșire. Indicau și cei vechi o ordine a virtuților, afirmau și ei că viața activă trebuie să premeargă celei contemplative, dar nu le legau concret între ele, nu descriau cum arată în realitatea vieții sufletești a omului creșterea aceasta de la o virtute la alta, modul cum răsare și cum crește cunoștința în om, datorită practicării virtuților; sau o făceau aceasta în fugă și parțial, nu stăruitor și pe tot parcursul vieții duhovnicești.

Scrierea lui Petru Damaschin se și dă, conform cu acest scop al ei, drept un «vade mecum», o călăuză a vieții spirituale (ὑπόμνησις πρὸς ἔλεγχον τῆς ψυχῆς).

Am putea socoti de aceea scrierea lui Petru Damaschin prima *metodă*, sau primul *itinerar* al vieții duhovnicești, apărut în Răsărit, precedînd astfel, desigur cu stîngăciile începutului, un gen care a înflorit mai tîrziu deplin în Apus prin Bonaventura, Thomas a Kempis, Ignațiu de Loyola, Ioan de la Cruce etc. [40].

Petru Damaschin a alcătuit însă această *sinteză-itinerar* numai din elementele spiritualității precizate în secolele anterioare, nu și din unele elemente proprii, sau și din elementele mai conforme cu preocuparea de trăirea psihologică a omului, puse în circulație în Răsărit de Sfîntul Simion Noul Teolog și prezente într-o măsură atît de mare în metodele

38. Prefață la scrierile lui Petru Damaschin, *Filocalia gr.* ed. II. vol. II, p. 1, col. 2. 39. *Art. cit.*, p. 266.

40. Scara lui Ion Scărarul nu poate fi considerată în aceeași măsură o metodă, căci virtuțile nu sînt înșirate în ea totdeauna în ordine reală. Bardenhawer zice: «Ar fi foarte dezamăgit cineva dacă ar aștepta ca fiecare treaptă a scării să însemne un pas înainte» (Geschichte der altkirchlichen Literatur, V Band, Freiburg im Breisgau, 1932, p. 79).

occidentale de mai tîrziu. S-ar putea spune aşadar că scrierea cuviosului Petru Damaschin reprezintă sinteza spiritualităţii secolelor anterioare în momentul în care o spiritualitate nouă, ca «formă», dar desigur crescută organic din cea veche şi una după conţinut cu aceea, îşi face apariţia prin Sfîntul Simion Noul Teolog.

Fără îndoială, cuviosul Petru Damaschin nu e lipsit cu totul de originalitate, nici în privinţa fondului pe care se străduieşte să-l închege într-o sinteză. În virtuţile şi cunoştinţele duhovniceşti definite în secolele anterioare, el descoperă înţelesuri şi aspecte noi, uneori foarte interesante. El supune unei «subtile anatomii» nu numai patimile, cum zice Nicodim Aghioritul [41], ci şi virtuţile şi treptele de cunoaştere.

Continuitatea scrierii se arată şi în faptul că împărţirea în capitole a părţii întîi adeseori nu înseamnă decît introducerea din loc în loc a unor titluri într-o expunere care se vrea continuă. De aceea titlurile nu rezumă totdeauna exact cuprinsul capitolelor, ci exprimă o tranziţie, la altă idee, detaşînd un cuvînt sau două de la începutul capitolului care urmează. Astfel capitolul 4, intitulat «Despre porunca a doua», se ocupă cu toate poruncile ce urmează celei dintîi ; capitolul 20 nu tratează «despre rugăciunea care însoţeşte toate cunoştinţele», ci despre trebuinţa de a ţine mintea fixată la înţelesurile meditate, legîndu-se organic de capitolul anterior (19), care tratează despre înţelesurile Scripturii, şi de capitolele dinainte de acela (10—18), după cele opt meditaţii ; în capitolul 25 nu e vorba «Despre citirea cea despre Dumnezeu», cum se intitulează, ci despre condiţiile care se cer pentru aceasta ; despre citirea aceasta se tratează în partea finală a capitolului anterior, intitulat «despre dreapta socoteală» (capitolul 24) ; capitolul 34 : «Cuvîntul Domnului nu este vorbă multă» se ocupă cu iubirea aproapelui.

Caracterul în parte accidental al împărţirii în capitole îl arată şi faptul că împărţirea din categoria de manuscrise greceşti care au stat la baza manuscriselor româneşti diferă întrucîtva de a categoriei reprezentată prin textul din *Filocalie*. Diferenţa constă în următoarele : introducerea în manuscrisele româneşti e împărţită în cinci capitole :

41. Prefaţa cit., loc. cit.

1. Introducerea propriu-zisă [42].

2. Pentru patimi arătare prea bună [43].

3. Pentru meşteşugirea diavolului cea mai împletită [44].

4. Pentru cum că bine este a întreba şi cu socoteală a face toate [45].

5. Cum că cu cuviinţă este a fugi de oameni şi a mîlcomi cu unul sau cu doi [46].

Urmează :

6. Arătare pentru cele şapte fapte trupeşti. Dar în acest capitol intră şi capitolele 2—8 din *Filocalie* [47].

Urmează apoi cu titluri separate capitolele ce corespund cu cap. 9—10 din Filocalie. În capitolul 18 din manuscrisele româneşti se cuprinde şi capitolul 19 din *Filocalie*. Coincidenţa dintre capitole merge apoi mai departe pînă la titlul care corespunde cu capitolul 34 din *Filocalie*. El cuprinde în manuscrisele româneşti şi capitolul 35. Celelalte capitole iar corespund [48].

Firul roşu care trece prin toată scrierea de faţă este curăţirea omului de patimile care au copleşit harul primit la botez şi prin aceasta ridicarea lui la starea de nepătimire şi de contemplare. Ea vrea să prezinte într-o aplicare concretă schema clasică a asceticii răsăritene, căreia Sfîntul Maxim Mărturisitorul i-a dat ultima fundamentare doctrinară, despre cele două etape de desăvîrşire a omului : făptuirea şi contemplarea (πρᾶξις καὶ θεωρία) [49]. De aceea socotim justă în general observaţia lui Gouillard : «Petru Damaschin se înscrie net în curentul evagrian interpretat, corectat şi difuzat de Maxim Mărturisitorul» [50]. Dar vom vedea că în concret totuşi Damaschin corectează pe Evagrie, poate chiar mai mult decît Sfîntul Maxim Mărturisitorul, prin preocuparea lui mai accentuată

42. Ms. 3222, f. 2 r—10 r ; 1889, f. 173 r—f. 177 v.
43. Ms. 3222, f. 10 r—f. 12 v ; 1889, f. 177 v—f. 178 r.
44. Ms. 3222, f. 12 v—15 v ; 1889, f. 178 r—f. 179 r.
45. Ms. 3222, f. 15 v—f. 22 v ; 1889, f. 179 r—182 v.
46. Ms. 3222, f. 22 v—f. 25 r ; sub text se va arăta unde începe fiecare capitol nou. 47. Ms. 3222, f. 25 r—f. 45.
48. În general aşa e în ms. Academiei Române 3222 (f. 2 r—150), 1935, 1889, 2800 (f. 1 r—f. 217 v).
49. J. Hausherr, *Vie de Simeon le Nouveau Théologien*. Introd. ; Orientalia Christiana, XII, 1928, p. XXIX, la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 272.
50. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 278.

de viața duhovnicească propriu-zisă. În această privință ne deosebim de Gouillard.

Ca și la Sfîntul Maxim, așa și la Damaschin, cele două etape ale vieții spirituale nu se exclud în timp, ci cel puțin de la un anumit nivel coexistă. «Și la el, ca și la Sf. Maxim Mărturisitorul, πρᾶξις nu e atît o etapă anterioară în raport cu θεωρία, cît o condiție necontenită a corectitudinii ei. Pentru a atinge ținta, cele două etape trebuie să meargă mereu împreună ca forțe motrice și direcție» [51].

Fără îndoială făptuirea este o pregătire indispensabilă. Dar pe măsură ce se înaintează în ea, se înaintează și în contemplație. Creșterea simultană a celor două ordini, în funcție una de alta, e pusă clar în relief în capitolul 4 al cărții întîi, unde se tratează despre Fericiri.

Făptuirea constă din două grupe de strădunțe : din cele șapte fapte trupești și din cele opt fapte sufletești, care coincid cu Fericirile. Primele purifică trupul, cele de al doilea sufletul. Propriu-zis, cele dintîi sînt numai unelte ale celor din urmă, căci prin ele însele nu folosesc (cap. 7). Cele din urmă se mai numesc și «făptuire morală». Pe măsură ce omul le împlinește, sporește în cele patru virtuți cardinale, care nu sînt decît patru forme ale înțelepciunii și dobîndește cele opt cunoștințe sau contemplații. Ultima înseamnă, deci, vîrful urcușului duhovnicesc, care însă nu e posibil fără nepătimire și iubire. Iată expus în rezumat de însuși Petru Damaschin acest drum : «Lucrînd bine și cu răbdare cele șapte fapte, adică *faptele trupului*, suie ca pe o scară, ținîndu-le toate neîncetat și pășind spre *făptuirea morală*, prin care se dau de la Dumnezeu celui ce crede contemplațiile duhovnicești (cartea I, cap. 1, text grec, p. 10, col. 2). Primele trei cunoștințe duhovnicești încep să apară însă deodată cu împlinirea faptelor trupești și sufletești sau morale ; ele aparțin făptuitorului. Cele cinci din urmă apar după ce omul, împlinind cu stăruință acele fapte, a ajuns la deprinderea lor. «Cele dintîi trei se cuvin încă făptuitorului... Iar celelalte cinci contemplativului sau cunoscătorului, pentru că păsește și face pururea faptele trupești și morale sau sufletești ... Căci încă de la prima ia făptuitorul începutul cunoștinței, și cu cît cultivă lucrarea acesteia și stăruie în înțelesurile date lui, înaintează în ele, pînă

51. J. Hausherr, *loc. cit.*

ce ajunge la deprinderea lor și așa vine de la sine, în minte, cunoștința cealaltă ; și la fel celelalte » (cartea întîi, cap. 10, text grec, p. 20, col. 2).

Toate faptele trupești și sufletești la un loc alcătuiesc ceea ce se numește evlavia (εὐσέβεια = buna-cinstire a lui Dumnezeu). Dar baza pentru aceasta sînt credința și frica ce se nasc din ea. «Deci din credință e frica și din ea evlavia... Iar a vorbi despre evlavie sau despre fiecare faptă duhovnicească nu este timp» (cartea a doua, cap. 4, text grec, p. 75, col. 1). Virtuțile acestea născute din frica ce răsare din credință se succed în ordinea dată de Evagrie și Sfîntul Maxim Mărturisitorul : înfrînarea, răbdarea, nădejdea, nepătimirea, iubirea, cunoașterea [52]. Vîrful la care se ajunge prin ele coincide cu credința a doua sau cea mare, sau a contemplării și cu frica cea curată, din iubire (cartea a doua, cap. 4, *loc. cit.*). Înfrînarea cuprinde în sine pe de o parte cele șapte fapte trupești, pe de alta, o parte din faptele sufletești *(ibidem)*.

Cele șapte virtuți trupești sînt : liniștirea de griji (isihia) care e «începutul purificării» (cartea întîi, cap. 1), postul cu măsură, privegherea cu măsură, psalmodierea, rugăciunea duhovnicească sau curată a făptuitorului, citirea cuvintelor și vieților sfinților, întrebarea celor experimentați (cartea întîi, cap. 2). Ele curăță trupul de cele trei pofte.

Virtuțile sufletești constau în curățirea sufletului de patimile mai subțiri ca ale trupului. Aceasta se face prin cele opt Fericiri. «Se poate cunoaște o distincție destul de precisă între primele cinci și ultimele trei, care sînt solidare cu formele superioare ale vieții contemplative. În primul stadiu se atinge neîmpătimirea, detașarea (ἀπροσπάθεια), sau neutralizarea poftelor, care face posibilă contemplarea lucrurilor după fire ; în al doilea, se obține nepătimirea, ușa dragostei desăvîrșite, a păcii gîndurilor, bucuria duhovnicească, rugăciunea curată mai ridicată. În vreme ce la început, în primul stadiu, omul e unit cu Iisus Hristos cel pătimitor, în stadiul al doilea e unit cu Hristos cel slăvit» [53].

Așa se ilustrează împletirea între purificarea psihică și viața contemplativă, care lucrează începînd încă din faza curățirii.

52. *Capete despre dragoste*, I, 2, *Filocalia rom.*, p. 37.
53. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 275.

Dar iată cuvintele Cuviosului Petru Damaschin. Arătînd că prin milostenii (fericirea a cincea) omul devine «neîmpătimit de lucrurile vieții» continuă : «Iar prin neîmpătimire (detașare), se învrednicește de a șasea poruncă cum zice Domnul : «Fericiți cei curați cu inima», adică cei ce au dobîndit toată virtutea prin gînduri sfinte și au ajuns să vadă lucrurile după fire, căci așa vine cineva la pacea gîndurilor. «Fericiți, zice, făcătorii de pace», adică cei ce și-au împăcat sufletul cu trupul, prin supunerea trupului față de duh, ca să nu mai poftească trupul împotriva duhului, ci harul Sfîntului Duh să domnească în suflet și să-l conducă cum vrea, dăruindu-i cunoștință duhovnicească, prin care unul ca acesta poate răbda prigonirea, ocărîrea și chinuirea pentru dragoste : și se bucură că plata lui este multă în ceruri» (cartea întîi, cap. 4, text grec, p. 14, col. 1).

Paralelismul sau împletirea faptelor trupești și sufletești, sau a fericirilor și contemplațiilor, se vede și din aceea că frica este punctul de plecare comun al tuturor. Frica ce se naște din credință și e una cu prima fericire, îl îndeamnă pe om la înfrînările trupești. Ea produce plînsul, ca a doua fericire și tot ea naște primele trei contemplații. De aceea se poate și alterna ordinea lor și în loc să se spună că fericirile nasc contemplațiile, se spune că cele din urmă le produc pe primele. Petru Damaschin, cerînd monahilor să se liniștească (prima faptă trupească), continuă : «Ca Dumnezeu să vadă hotărîrea lor și să le dăruiască lor odihnă prin cunoștința duhovnicească și așa să ajungă și la meditarea primei contemplații (vederi sau intuiții), spre a cîștiga zdrobirea negrăită a sufletului și a ajunge săraci cu duhul și astfel urcîndu-i treptat la celelalte contemplații, să-i învrednicească de păzirea fericirilor». Iar vîrful acestui urcuș săvîrșit pe trei planuri împletite coincide cu ajungerea la fericirea a șaptea, «la pacea gîndurilor», care este locul lui Dumnezeu (cartea întîi, cap. 9, text grec, p. 20).

Cele patru virtuți generale indică însănătoșirea generală a puterilor sufletului și unificarea lor sub jugul voinței dumnezeiești [54]. Ele reprezintă ținta finală — deși are și ea un progres — privită din punctul de vedere al stării omului, nu al bunurilor dumnezeiești dobîndite.

54. Idem, *art. cit.*, p. 275.

Ceea ce dă sintezei lui Petru Damaschin, cu deosebire, caracterul de metodă practică a vieţii duhovniceşti e ordinea în care aşează cele opt contemplaţii, care sînt o adevărată călăuză pe treptele unei meditaţii vii, palpitante, am zice existenţiale, care însoţesc împlinirea poruncilor date de Domnul prin Fericiri, ca şi faptele trupeşti. Prin aceasta Petru Damaschin se dovedeşte un premergător al acelor *considerationes* sau *meditationes* sistematizate şi încadrate într-o ordine psihologică, din itinerariile occidentale. Prima meditaţie trebuie să se refere la necazurile şi încercările cărora este supusă viaţa omenească în general ; a doua, la păcatele noastre personale şi la binefacerile lui Dumnezeu faţă de noi ; a treia, la spaimele de dinainte şi de după moarte ; a patra, la vieţuirea Domnului Hristos, a ucenicilor Lui şi a celorlalţi sfinţi în lume ; a cincea, la nestatornicia lucrurilor pămînteşti. Încă a patra e considerată de Petru Damaschin ca nemaifiind proprie făptuitorului, ci contemplativului (cartea întîi, cap. 11, text grec, p. 20, col. 2). Dar în mod precis aparţine contemplativului de-abia contemplaţia a şasea şi cele următoare. Căci dacă meditaţia la vieţuirea Domnului şi a sfinţilor şi la nestatornicia lucrurilor pămînteşti o mai poate practica şi cel încă nepurificat deplin, cugetarea fără patimă la lucruri, care constituie a şasea contemplaţie, nu o poate avea decît cel curăţit de patimi. Căci, după cum spune tot Petru Damaschin, de-abia la această treaptă, corespunzătoare cu fericirea a şasea, omul a dobîndit toată virtutea prin cugetări sfinte şi poate contempla lucrurile după firea lor (cartea întîi, cap. 4, text grec, p. 15, col. 1). Urmează apoi, ca a şaptea sau a opta, contemplaţia făpturilor inteligibile şi a lui Dumnezeu, sau teologia. Dacă contemplaţia a şasea corespunde cu nepătimirea, a şaptea şi a opta, corespund cu iubirea desăvîrşită, ţinta întregii lucrări duhovniceşti (cartea a doua, cap. 15—16, text grec, p. 92, 93). Sufletul acesta gustă, după ce a devenit cu totul înţelept, neprihănit, bărbătesc şi drept, pacea desăvîrşită, bucuria veacului viitor ; el a dobîndit o simţire a inimii (cartea a doua, cap. 17—24).

Evagrie Ponticul nu recomandă decît cinci meditaţii : a treia, a cincea, şi cele trei din urmă [55]. Calea lui spre desă-

55. V. Bousset, *Apophtagmata Patrum*, Tübingen, 1923, p. 310—311.

vîrșire are un pronunțat caracter intelectual, fiind lipsită de gîndul la Hristos.

Dacă pentru contemplația a șasea, a lucrurilor după fire, a fost necesară o rugăciune curată, duhovnicească, lipsită de orice gînd sau figură, sau culoare, sau lumină, sau foc (cartea întîi, cap. 2, text grec, p. 11, col. 2), pentru contemplația a opta, a lui Dumnezeu, trebuie o a doua rugăciune curată, proprie contemplativului. Ea e o rugăciune în care mintea e răpită de dorul lui Dumnezeu, uitînd de toate din lume și de sine însăși (cartea întîi, cap. 18, text grec, p. 37, col. 1).

Distincția aceasta între două rugăciuni curate e iarăși un element original al lui Petru Damaschin, care completează fericit treptele urcușului duhovnicesc. Din scrisul dinainte de el rămînea impresia că rugăciunea curată e numai cea imediat dinaintea răpirii minții în Dumnezeu.

Aceste eforturi necesare urcușului duhovnicesc al omului le orînduiește Petru Damaschin într-un întreg, în fiecare dintre cele două cărți în alt mod. În cartea întîi, după o introducere rezumativă, totul se grupează în jurul celor șapte fapte trupești, al celor opt fapte sufletești (Fericirile) și al celor opt contemplații, la care se adaugă cele patru virtuți cardinale (cap. 2—21). În ea se mai arată anumite condiții pentru buna împlinire a faptelor amintite și se mai revine asupra unora din ele, atrăgîndu-se atenția și asupra piedicilor și pericolelor ce pîndesc pe om în acest urcuș.

În cartea a doua se descrie acest urcuș, prin virtuțile a căror succesiune e împrumutată de la Sfîntul Maxim Mărturisitorul, prin nuanțarea altor cîteva din acelea (cap. 1—16), cu adăugarea celor cardinale (cap. 17—20) și a roadelor Duhului Sfînt ce apar pe culmile vieții duhovnicești (cap. 21—24).

Dacă în prima carte schema aceasta a virtuților e copleșită de cele trei categorii de fapte amintite, în cartea a doua, aceste feluri de fapte e copleșită de schema virtuților. De aci se vede că cele două cărți nu sînt numai «două maniere de a trata în mod diferit același subiect» [56], ci prima carte expune mai degrabă metoda prin care se poate realiza urcușul, arătat în virtuțile succesive din cartea a doua.

56. Așa spune J. Gouillard, *art. cit.*, p. 266.

Rămîne să mai dăm, în afară de cele de pînă acum, cîteva mostre din ceea ce, după cît ştim, constituie originalitatea de gîndire a Cuviosului Petru Damaschin, analizarea virtuţilor şi a stărilor duhovniceşti. Remarcăm definiţia celui nepătimitor ca cel ce are «în loc de suflet pe Duhul Sfînt» (cartea a doua, cap. 14, text grec, p. 92, col. 2). E o caracterizare lapidară a unei stări în care psihicul a fost zdrobit, transfigurat cu totul de Duhul. De remarcat este definiţia ce o dă adevăratei cunoştinţe, introducînd şi în acest domeniu smerenia ce trebuie să caracterizeze în învăţătura ortodoxă viaţa duhovnicească în ansamblul ei. Cunoştinţa nu e cea care e dobîndită în lupta pentru cunoştinţă ca atare. Cunoştinţa aceasta e de la diavol, întrucît are ca premiză o încredere trufaşă a credinciosului în puterile lui. Cunoştinţa de la Dumnezeu, cunoştinţa adevărată, e cea care vine creştinului, fără să o caute în calitate de cunoştinţă, ci prin străduinţa după smerenie. De aceea cunoştinţa adevărată nu vine curînd. Şi cînd vine, omul caută să o îndepărteze de la sine «prin mîna smereniei», continuînd să se socotească un neştiutor (cartea a doua, cap. 24, text grec, p. 106).

În legătură cu aceasta stă şi observaţia că omul credincios nu trebuie să se grăbească în a decide singur ceea ce e bun şi ceea ce e rău, ci să întrebe un povăţuitor, iar cînd nu are, să aştepte cu răbdare pînă îi va şopti Dumnezeu ce e bine şi ce nu e bine, în forma unei experienţe tainice. Dar şi după aceea să continuie a verifica prin răbdare răspunsul primit, căci binele e ceea ce se arată statornic ca bine, prin aceea că a devenit o calitate a celui ce s-a străduit timp îndelungat să devină bun. Avem aci o aplicaţie la viaţa personală a definiţiei binelui ca ceea ce apare mereu ca bine, asupra căruia stăruie atît de mult Sfîntul Grigorie de Nisa.

Gouillard declarînd că Petru Damaschin nefăcînd decît să rezume pe marii contemplativi ai Răsăritului, «nu inventează şi nu prepară nimic» şi de aceea nu produce o impresie prea vie, îi recunoaşte meritul echilibrului, al moderaţiei, al noţiunii măsurate a contemplaţiei, al bunului simţ, al aversiunii pentru fenomenele extraordinare [57]. Prin această caracterizare, Gouillard ar vrea să-l opună Sfîntului Simion Noul

57. *Art. cit.*, p. 278.

Teolog și Sfîntului Grigorie Palama. În acest sens ar vrea el să interpreteze și prețuirea lui Petru Damaschin pentru «calea împărătească», sau «mijlocie» între extreme.

Dar, definiția dată de Petru Damaschin virtuților ca mijlocii între extreme, nu înseamnă o mulțumire cu realizarea moderată a virtuților, ci, precum a remarcat N. Hartmann, necesitatea ca omul credincios să găsească just virtutea, între extremele ce par virtute și apoi pe calea aceasta să se urce cît mai sus [58].

De fapt, Petru Damaschin se dovedește, prin analizele lui subtile, un om care a făcut experiența celor mai ridicate trepte ale vieții duhovnicești, care sînt numai subțirime, finețe, bucurie superioară și lumină. Dacă bucuria aceasta nu e exprimată în vocabularul entuziast al Sfîntului Simion Noul Teolog, sau în acela dominat de lumină al Sfîntului Grigorie Palama, aceasta nu înseamnă că nu le-a trăit. Dar el vrea să fie, în această carte, în același timp, un pedagog pentru cei ce n-au ajuns la aceste trepte culminante.

58. *Ethik*, Berlin, 1926, p. 401. Dar iată cum identifică Petru Damaschin însuși calea împărătească sau cea de mijloc cu drumul cel mai scurt spre culmile vieții duhovnicești: «De aceea cel ce vrea să străbată un drum scurt spre Hristos, adică neprihănirea și cunoștința și să ajungă cu bucurie la desăvîrșire, să nu se abată prin alte părți, adică la dreapta sau la stînga, ci în toată viețuirea lui să păsească cu sîrguință pe calea împărătească» (*Introducere*, text grec, p. 10, col. 1). Mai observăm că deși Petru Damaschin definește într-un loc calea împărătească cu cuvintele lui Ioan Scărarul, ca: «Liniștea cu unul sau doi», adică nici ca petrecere în mulțime, nici ca viețuire în singurătate totală (*Introducere*, text grec, p. 9, col. 2, p. 10, col. 1; Ioan Scărarul, *Scara*, P. G. LXXXVII1, col. 641 D, cf. Scolis 29, col. 654), totuși, lărgește în mod original noțiunea acestei căi, opunînd-o nu numai dreptei și stîngii, ci și lui sus, jos, înăuntru, în afară. Un istoric interesant al noțiunii căii împărătești, a făcut Frederic Tailliez S. I., βασιλικὴ ὁδος; *Les valeurs d'un terme mystique et le prix de son histoire littéraire*. Orientalia Christiana Periodica, Roma, 1947, vol. XIII, nr. 1—II, p. 293—354.

CARTEA ÎNTÎI

Început cu Dumnezeu despre tema cărții cuviosului și de Dumnezeu purtătorului părintelui nostru Petru Damaschin

Învrednicindu-mă, eu ticălosul, după har, de multe și mari daruri de la Dumnezeu și nefăcînd niciodată vreun bine, m-am temut ca nu cumva din lene și nepăsare să uit de aceste așa de mari daruri și binefaceri ale lui Dumnezeu și de greșelile mele și să nu-mi arăt recunoștința și mulțumirea față de Binefăcătorul. De aceea, am scris această lucrare de aducere-aminte spre mustrarea ticălosului meu suflet. Și toate scrierile, viețile și cuvintele Sfinților Părinți care le-am întîlnit, le-am însemnat cu numele, ca să-mi fie spre amintirea cuvintelor lor, fie măcar în parte, dat fiind că nu am nici o carte a mea, nici n-am avut, ci le-am primit de la iubitorii de Hristos, ca și toate cele de trebuință trupului, pentru dragostea lui Dumnezeu.

Deci, citindu-le pe acestea cu toată atenția, le-am dat iarăși celor ale cărora sînt. E vorba de cărțile vechi și noi, adică de istoria veche [59], de Psaltire, de cele patru ale împăraților, de cele șase ale Înțelepciunii, de Prooroci, de Paralipomene, de Faptele Apostolilor, de Sfintele Evanghelii și de tîlcuirile tuturor celor spuse, de toate

59. Cărțile lui Moise.

cele ale Părinților și învățătorilor celor mari : Dionisie, Atanasie, Vasilie, Teologul, Gură de Aur, Grigore al Nissei, Antonie, Macarie, Nil, Efrem, Isaac, Marcu, Damaschin, Scărarul, Maxim, Dorotei, Filimon și de viețile și cuvintele tuturor sfinților.

Învrednicindu-mă, eu nevrednicul, de cercetarea tuturor, cu toată libertatea și sîrguința, am căutat să aflu începutul mîntuirii omului și al pierzării lui ; și de mîntuiește orice îndeletnicire sau ocupație, ori nu ; și ce caută toți ; și cum au bineplăcut lui Dumnezeu cei vechi și cei noi, în bogăție și lipsă, în mijlocul multor păcătoși și în pustie, în căsătorie și în feciorie. Căci simplu grăind, în tot locul și în toată îndeletnicirea aflăm viața și moartea și pierzarea. Ba nu numai atît, ci și între monahi aflăm stări deosebite, anume supunerea trupului și sufletului Părintelui, liniștea ce curățește sufletul, sfătuirea duhovnicească în schimbul ascultării, egumenie și arhierie. Și în toate aflăm pe unii mîntuindu-se și pe alții pierzîndu-se.

Și nu numai de aceasta m-am mirat, ci și de îngerul de odinioară din cer, care, aflîndu-se în fire nematerială, întru înțelepciune și întru toată virtutea, a devenit deodată diavol, întuneric și neștiință, începutul și sfîrșitul a toată răutatea și viclenia. Apoi de Adam, care fiind împodobit cu atîta cinste și cu gustarea bunătăților, cu prietenia lui Dumnezeu, cu înțelepciune și cu virtute, singur în rai împreună cu Eva, a ajuns deodată exilat, pătimaș și muritor, lucrînd cu osteneală, întru sudoare și necaz mult ; de Cain și Abel, frații cei din el, singuri în tot pămîntul, cum i-a biruit pizma, viclenia, care a născut uciderea, blestemul și tremurarea. Pe urmă de cei din ei, pentru care, din pricina mulțimii greșelilor lor a venit potopul. Și de cei pe care Dumnezeu, din iubirea de oameni, i-a mîntuit în corabie, dar dintre care unul a fost blestemat, anume Hanaan, fiul lui Ham, care a păcătuit ; căci ca să nu răstoarne binecuvîntarea lui

Dumnezeu, dreptul Noe a blestemat pe fiul, în locul tatălui. După aceştia, de cei de la turn, de Sodomiţi, de Israeliţi, de Solomon, de Niniviteni, de Ghiezi, de Iuda şi de toţi cei aflaţi în cele bune, dar întorşi spre răutate.

Şi cum, bun fiind şi mult milostiv Prea Bunul Dumnezeu, a îngăduit să vină multele şi feluritele încercări şi necazuri peste lume. Pe unele dintre acestea le-a voit, din îngăduinţă, sau ca pe nişte osteneli ale pocăinţei, cum sînt foamea, setea, plînsul, lipsa celor de trebuinţă, înfrînarea de la cele dulci, veştejirile trupului întru nevoinţă, vegherile, ostenelile, durerile, lacrimile multe şi amare, suspinele, frica morţii, a cercetării, a dării socotelilor, a sălăşluirii în iad cu dracii, ziua înfricoşată a judecăţii, ruşinea viitoare în faţa întregii zidiri, tremurarea, mustrarea amară pentru fapte, cuvinte şi gînduri, ameninţarea, urgia, chinurile veşnice şi de multe feluri, plîngerea fără folos, lacrimile neîncetate, întunericul neluminat, frica, durerea, căderea, întristarea, strîmtorarea şi sufocarea sufletului în veacul de acum şi în cel viitor, scufundările şi primejdiile din lume, bolile prea felurite, fulgerele, tunetele, grindina, cutremurele, înfometările, înecările, morţile fără de vreme, şi simplu vorbind, toate întîmplările dureroase ce ne vin fără de voie din îngăduinţă. Pe altele nu le-a voit Dumnezeu, ci noi şi dracii, cum sînt luptele, patimile, păcatele de multe feluri, ale căror nume le trecem cu vederea, de la necuminţenie, pînă la deznădejde, şi pînă la desăvîrşita pierzanie, asaltul dracilor, războaiele, tirania patimilor, părăsirile, tulburările, schimbările vieţii, mîniile, uneltirile, tot necazul pe care ni-l aducem cu voia noua însine şi unii altora, fără să vrea Dumnezeu.

Şi iarăşi, cum s-au mîntuit mulţi, în mijlocul atîtor rele, neputîndu-i împiedica nimic ; şi cum s-au pierdut mulţi, fără să vrea Dumnezeu.

Toate acestea şi altele mai multe, învăţîndu-le cu osteneală din dumnezeieştile Scripturi, m-am simţit zdrobit în suflet şi vărsîndu-mă ca o apă, adeseori am ajuns să nu mai ştiu ce să fac ; şi cu toate acestea nu am ţinut mult în simţire cele spuse. Căci dacă le-aş fi ţinut, nu aş fi putut să zăbovesc în viaţa aceasta, plină de răutate şi de neascultare faţă de Dumnezeu, în care s-au născut toate necazurile în veacul de acum şi în cel viitor.

Dar, totuşi, dobîndind prin har dorul după cele căutate, am aflat de la Sfinţii Părinţi deosebirile lor. Aşa că, începutul a tot binele este cunoştinţa naturală dată de la Dumnezeu, fie din Scripturi, prin oameni, fie prin îngeri, fie prin ceea ce se dă în dumnezeiescul Botez spre păzirea a tot sufletul, care se numeşte conştiinţă şi amintire a dumnezeieştilor porunci ale lui Hristos, prin care se păstrează harul Sfîntului Duh în cel botezat, dacă va vrea să le păzească pe ele.

După cunoştinţă, e alegerea omului, iar aceasta este începutul mîntuirii. Ea constă în aceea că omul părăseşte voile şi cugetările sale şi împlineşte cugetările şi voile lui Dumnezeu. Şi de va putea să le facă acestea, nu se va afla în toată zidirea lucru sau îndeletnicire sau loc să-l poată împiedica să se facă aşa cum a voit Dumnezeu la început să fie, după chipul şi asemănarea Lui şi, prin străduinţă, Dumnezeu după har, nepătimitor, drept, bun şi înţelept, fie în bogăţie, fie în sărăcie, fie în feciorie, fie în căsătorie, fie la conducere şi întru libertate, fie întru supunere şi robie, şi, simplu vorbind, în orice vreme, loc şi lucru. De aceea se găsesc mulţi drepţi şi înainte de Lege şi în vremea Legii şi în vremea harului, pentru că au iubit mai mult cunoştinţa lui Dumnezeu şi voia Lui decît cugetările şi voile proprii. Şi iarăşi, în aceleaşi timpuri şi îndeletniciri, găsim pe mulţi care s-au pierdut, pentru că au iubit mai mult

cugetările și voile lor, decît pe ale lui Dumnezeu. Dar despre acestea mai tîrziu.

Apoi locurile și ocupațiile se deosebesc între ele, și omul trebuie să cunoască deosebirile lor, fie prin smerita cugetare dată de Dumnezeu, fie prin întrebarea celor ce au darurile deosebirii. Căci fără aceasta, nu sînt bune cele ce se fac, chiar dacă necunoscînd aceasta ni se pare că sînt bune [60]. Dar prin deosebire, aflînd despre puterea sa spre ce lucrare vrea să păşească începe a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar cum s-a spus, în toate trebuie să tăgăduiască voile sale, ca să ajungă la scopul lui Dumnezeu, sau să îmbrățișeze îndeletnicirea pe care o vrea Dumnezeu. Iar de nu face așa, nu poate să se mîntuiască prin nimic. Pentru că din neascultarea lui Adam, crescînd toți pătimași prin obișnuirea cu patimile, nu voim binele cu bucurie, nici nu îmbrățișăm voia lui Dumnezeu, ci iubim mai vîrtos patimile și răutățile, iar cele bune nu le voim deloc, decît siliți de frica muncilor. Și numai cei ce primesc cuvîntul cu credință tare și cu hotărîre. Iar ceilalți nici așa nu le voim ; ci neluînd în seamă necazurile vieții și muncile viitoare, slujim patimilor cu tot sufletul. Dar unii nesimțind nici amărăciunea acestora săvîrșesc siliți și fără voie ostenelile virtuților.

Astfel ni s-au făcut din neștiință cele vrednice de ură, vrednice de dorit. Căci precum cei bolnavi au nevoie de tăieri și de arderi pentru sănătatea pe care au pierdut-o, așa avem și noi nevoie de încercări și de ostenelile pocăinței și de frica morții și a muncilor, ca

60. După Sfîntul Grigore de Nisa și Sfîntul Maxim Mărturisitorul, gustarea din pomul cunoștinței binelui și răului a adus omului o considerare a răului ca bine, o mascare a răului în bine. Fenomenul acesta se produce uneori cu voia omului, ispitită de plăcere. Dar el înseamnă adeseori și o neputință a noastră de a deosebi între bine și rău. Starea aceasta devenită permanentă și extremă e proprie demonilor. Astfel discriminarea între bine și rău este semnul ieșirii din păcat și ea e un dar al lui Dumnezeu. Dar ea e condiționată de hotărîrea noastră de a trăi după voia lui Dumnezeu. E condiționată de un act de voință, de o orientare nouă, totală.

să ne redobîndim vechea sănătate a sufletului şi să lepădăm boala pe care necuminţenia ne-a pricinuit-o. Ba pe cît de multă osteneală, de voie şi fără de voie, ne dăruieşte Doctorul sufletelor, pe atît de mult trebuie să-I mulţumim iubirii Lui de oameni şi să o primim pe aceasta cu bucurie. Căci a înmulţit cele dureroase, ca să ne facă bine, cu voia noastră, prin pocăinţă şi fără voia noastră, prin încercări şi chinuri. Pentru ca, cei ce voiesc să se ostenească de bună voie, să se izbăvească de muncile viitoare, dar poate că şi de cele de faţă. Iar cei ce se vor vindeca măcar prin chinuri şi prin felurite încercări, să se împărtăşească de harul doctorului. Iar cei cărora le place boala şi rămîn în ea, îşi pricinuiesc după merit chinuri veşnice, asemănîndu-se dracilor şi vor gusta cu dreptate împreună cu aceia chinurile veşnice gătite dracilor, întrucît au fost nerecunoscători împreună cu aceia faţă de Binefăcătorul.

Pentru că nu toţi primim binefacerile la fel. Ci unii primind focul Domnului sau cuvîntul Lui, prin lucrare, se fac la inimă mai moi ca ceara, iar alţii prin nelucrare ne arătăm mai întăriţi ca lutul şi cu totul împietriţi [61]. Şi dacă nu-l primim la fel, nu sileşte pe cineva dintre noi. Ci, precum soarele trimite razele peste tot şi luminează toată lumea şi cel ce vrea să-l vadă e văzut de el, iar cel ce nu vrea să-l vadă nu e silit de el, şi nimeni nu e cauza lipsirii de lumină, dacă Dumnezeu însuşi a făcut soarele şi ochiul, decît omul care are stăpînirea (peste ochi), aşa şi aci, Dumnezeu trimite tuturor razele cunoştinţei, iar după cunoştinţă a dat şi credinţa ca ochi. Iar cel ce vrea să primească prin credinţă cunoştinţa sigură, păzeşte prin fapte amintirea

61. Cunoştinţa primită numai teoretic şi nepusă în lucrare, lasă sufletul învîrtoşat. Numai cunoştinţa pusă în lucrare preschimbă sufletul întreg şi-l modelează după voile lui Dumnezeu.

ei [62]. Și acestuia îi dă Dumnezeu mare rîvnă, cunoștință și putere. Căci prin cunoștința naturală se naște rîvna, în cel ce o alege pe ea și din rîvnă puterea de a lucra ; și prin lucrare se păstrează amintirea ; și din amintire se naște o mai mare lucrare ; și din aceasta o mai mare cunoștință ; și din aceasta, numită cuminţenie, se naște înfrînarea patimilor și răbdarea întîmplărilor dureroase ; iar din acestea petrecerea cea după Dumnezeu și cunoștința darurilor lui Dumnezeu și a greșelilor proprii ; și din acestea recunoștința, prin care se naște frica de Dumnezeu, din care vine păzirea poruncilor, adică plînsul, blîndețea, smerita cugetare ; din acestea se naște puterea de a deosebi ; și din aceasta străvederea sau puterea de a putea prevedea greșelile viitoare și de a le înlătura din vreme, prin curățenia minții, datorită experienței și amintirii celor de mai înainte, și a celor prezente, și a celor săvîrșite din nebăgare de seamă ; și din acestea nădejdea ; iar din acestea neîmpătimirea și dragostea desăvîrșită.

Atunci unul ca acesta nu mai vrea nicidecum ceva deosebit de voia lui Dumnezeu, ci părăsește cu bucurie și viața aceasta vremelnică pentru dragostea lui Dumnezeu și a aproapelui, prin înțelepciune și prin sălășluirea Duhului Sfînt și prin înfiere, pentru faptul că s-a răstignit și s-a îngropat, și a înviat și s-a înălțat împreună cu Hristos în chip duhovnicesc prin imitarea Lui, sau prin purtarea în lume ; și simplu vorbind, devine Dumnezeu după har, luînd arvuna fericirii de acolo, cum zice Teologul, în Cuvîntul despre cele opt gînduri, făcîndu-se nepătimitor, drept, bun și înțelept, avînd pe Dumnezeu în sine, cum a zis Hristos, prin păzirea po-

62. Amintirea poruncilor lui Dumnezeu se păstrează prin necontenita împlinire a lor. Petru Damaschin insistă asupra rolului faptelor, atît ca factor de modelare a omului, cît și ca mijloc de amintire a îndatoririlor celor bune.

Amintirea e reflexul în minte al urmei lăsate de activitate în ființa omului.

runcilor Lui după rînd, de la cea dintîi şi pînă la cea din urmă, despre ceea ce vom vorbi după acestea, arătînd cum trebuie să se săvîrşească lucrarea poruncilor.

Dar fiindcă s-a vorbit despre cunoştinţa virtuţilor, vom vorbi şi despre patimi [63]. Cunoştinţa vine ca soarele şi nebunul îşi închide cu voie ochii sau libera alegere, prin puţină credinţă, sau lene, şi îndată trimite cunoştinţa în cămara uitării, prin nelucrarea care vine din trîndăvie. Căci din neînţelepciune vine trîndăvia, din aceasta nelucrarea, şi prin aceasta uitarea. Iar din uitare vine iubirea de sine, sau iubirea voilor şi cugetărilor proprii, care se mai zice şi iubire de plăceri şi iubire de slavă. Din acestea se naşte iubirea de argint, rădăcina tuturor relelor, şi prin ea vine împrăştierea în cele ale vieţii, din care se naşte totala necunoştinţă a darurilor lui Dumnezeu şi a păcatelor proprii. Iar din aceasta sălăşluirea celorlalte patimi, adică ale celor opt căpetenii ale lor : a lăcomiei pîntecelui, din care vine curvia ; din acestea iubirea de argint, din care se naşte mînia, cînd cineva nu dobîndeşte lucrul dorit, sau nu-şi împlineşte voia sa ; din ea vine întristarea, prin care se naşte nepăsarea ; apoi slava deşartă din care vine mîndria. Din acestea opt [64] vine toată răutatea, patima şi păcatul, prin care cel care e covîrşit de ele ajunge la deznădejde, la pierzanie totală, la căderea de la Dumnezeu şi la asemănarea cu dracii, precum s-a mai spus.

Fiecare stă la mijlocul acestor două căi, adică a dreptăţii şi a păcatului ; şi-şi alege pe care-o vrea şi pe aceasta înaintează. Şi primindu-l pe el această cale

63. Aci începe în ms. 1935 un alt capitol, cu titlul: «Pentru patimi prea ales arătate», (f. 9 r). La fel în ms. 1922 (f. 269 r), care începe scrierea lui Petru Damaschin la f. 265 r.

64. Aceeaşi înlănţuire a gîndurilor răutăţii, ca la Sf. Ioan Casian *(Despre cele opt gînduri ale răutăţii)*, în *Filocalia*, I, ed. II, Sibiu 1947, p. 97—124. Petru Damaschin atribuie scrierea despre ele lui Grigorie de Nazianz.

şi cei ce-l călăuzesc pe ea, fie îngeri, fie oameni ai lui Dumnezeu, fie draci şi oameni răi, îl duc pînă la capătul ei, chiar dacă nu vrea. Cei buni îl duc la Dumnezeu şi la împărăţia cerurilor ; iar cei păcătoşi, la diavolul şi la munca veşnică. Şi nimeni nu este pricinuitorul pierzaniei sale, decît voia sa. Iar al mîntuirii este Dumnezeu, care a dăruit după existenţă şi existenţa fericită, cunoştinţa şi puterea, pe care nu le poate avea omul în afară de harul lui Dumnezeu. Nici diavolul nu poate ceva spre pierzania omului, de pildă să-i sădească o hotărîre potrivnică, sau neputinţă, sau neştiinţă fără voie, sau altceva, ca să silească pe om, ci îi strecoară numai amintirea răului. Deci cel ce lucrează binele trebuie să-I mulţumească lui Dumnezeu, ca Celui ce ne-a dăruit toate după existenţă. Iar cel ce alege şi face cele potrivnice, să se învinovăţească numai pe sine, pentru că nimeni nu-l póate trage cu sila, odată ce Dumnezeu l-a făcut liber, ca să se facă vrednic de laudă înaintea Lui, văzîndu-l că alege binele de bunăvoie şi nu din necesitatea firii, cum se împărtăşesc de bine cele necuvîntătoare şi neînsufleţite, ci cum se cuvine unei fiinţe raţionale, cum l-a cinstit Dumnezeu să fie. Dar noi alegem de bunăvoie şi prin socotinţă proprie să facem răul, învăţînd aceasta de la născocitorul păcatului. Nu ne sileşte Dumnezeu, Cel prisositor de bun, (la bine), ca nu cumva siliţi fiind şi neascultînd, mai mare osîndă să avem. Nici nu ia de la noi libertatea pe care ne-a dăruit-o cu bunătate.

Dar cel care vrea să facă binele, să ceară prin rugăciune de la Dumnezeu şi îndată i se dă lui cunoştinţă şi putere, ca să se arate că harul i se trimite cu dreptate de la Dumnezeu. Căci ni s-ar putea dărui şi fără rugăciune, ca şi după rugăciune. Dar precum nu are laudă cel ce primeşte aerul ca să trăiască, ştiind că fără el nu poate trăi, ci mai vîrtos e dator să mulţumească Celui ce l-a făcut şi i-a dat nările prin care-l primeşte, şi să-

nătatea, ca să-l primească, aşa şi noi sîntem datori mai vîrtos să mulţumim lui Dumnezeu că a făcut şi rugăciunea şi cunoştinţa, şi puterea şi virtuţile şi pe noi şi toate cele din jurul nostru, după har. Ba nu numai atît, ci nu încetează să caute orice mijloc ca să biruiască răutatea noastră, a vrăjmaşilor şi a dracilor.

Căci [65] şi diavolul, pierzînd cunoştinţa lui Dumnezeu prin nerecunoştinţă şi mîndrie, a ajuns cu necesitate neştiutor. De aceea nu poate şti de la sine ce să facă, ci vede pe Dumnezeu ce face ca să ne mîntuiască şi din aceasta învaţă viclenia şi se sileşte să facă cele asemănătoare spre pierzania noastră [66].

Deoarece urăşte pe Dumnezeu şi nu poate să se războiască cu El, se războieşte cu noi, care sîntem după chipul Lui, închipuindu-şi că prin aceasta înfrînge pe Dumnezeu. Iar pe noi ne află ascultători de voia lui, cum zice Gură de Aur : «Căci văzînd că Dumnezeu a făcut pe Eva spre ajutorul lui Adam, a făcut-o diavolul ajutătoare în neascultare şi cădere. A dat Dumnezeu poruncă, ca păzind-o Adam, să-şi păzească amintirea unor aşa de mari daruri şi să mulţumească pentru ele Binefăcătorului. Iar diavolul a făcut ca porunca însăşi să fie pricină de neascultare şi de moarte. Şi a ridicat împotriva Proorocilor, prooroci mincinoşi ; împotriva Apostolilor, apostoli mincinoşi ; împotriva Legii, fărădelegea ; împotriva virtuţii, păcatele ; împotriva poruncilor, călcările ; împotriva a toată dreptatea, ereziile urîciunii». Şi iarăşi, văzînd pe Hristos că se coboară pentru bunătatea cea mai deplină la sfinţii ucenici şi la cuvioşii Părinţi, arătîndu-se fie prin Sine, fie prin îngeri, fie pe altă cale negrăită, precum a zis, a început şi diavolul să arate unora amăgiri multe spre pierzanie. De aceea au scris Părinţii înzestraţi cu darul deosebirii,

65. Ms. 1935 începe aci un alt capitol cu titlul : *Pentru meşteşugirea diavolului cea mult împletită* (f. 11 v).

66. De această imitare perversă a lui Dumnezeu de către Mefistofel vorbeşte şi Goethe în *Faust*.

că nu trebuie primite unele ca acestea. Căci acela se silește să amăgească și în privința aceasta, fie prin niscai chipuri, fie prin vreo lumină, fie prin foc, fie prin altă amăgire, în vremea somnului, sau în chip sensibil. Iar de primim acestea, facem mintea ca, din închipuirea proprie și din neștiința cea mai de pe urmă, să-și zugrăvească niscai figuri sau culori, ca să creadă că este vreo arătare a lui Dumnezeu sau vreun înger. Ba adeseori arată în vis, sau în chip sensibil și draci biruiți, zice-se, și încearcă, simplu grăind, orice meșteșugire pentru pierderea noastră, cînd ascultăm de el.

Dar diavolul făcînd acestea își pierde nădejdea dacă, precum zic Sfinții Părinți, în vremea rugăciunii ne facem mintea fără formă, fără chip, fără culoare, neprimind nimic, fie că e lumină, fie foc, fie altceva, ci ne închidem cugetul cu toată puterea numai în cuvintele scrise. Căci cel ce se roagă numai cu gura, se roagă aerului, nu lui Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu ia seama la minte nu la gură. Deci oamenii «trebuie să se închine lui Dumnezeu în duh și în adevăr» [67] ; sau cum s-a spus : «Vreau să vorbesc cinci cuvinte cu mintea mea, decît zeci de mii cu limba» [68]. Deci, descurajîndu-se diavolul de toate acestea, ne aduce gînd de deznădejde, șoptindu-ne că altele erau vremurile acelea și alții oamenii în care a arătat Dumnezeu acele lucruri minunate ca să creadă ; că acum nu e vremea în care să trebuiască să ne ostenim în felul acesta. Iată, creștini sîntem cu toții și purtăm botezul. Cel ce a crezut, zice, și s-a botezat, mîntui-se-va [69]. Deci ce ne mai trebuie ?

Dar de vom crede acestora și de vom rămîne așa, vom fi cu totul pustii, avînd numai nume de creștini, neștiind că cel ce a crezut și s-a botezat, e dator să păzească toate poruncile lui Hristos, și cînd le va împlini pe toate să zică : «slugă nevrednică sînt». Căci a

67. Ioan IV, 24. 68. I Cor. XIV, 19. 69. Marcu XVI, 16.

zis Domnul către Apostoli : «Învăţîndu-i pe ei să păzească toate cîte v-am poruncit vouă» [70]. Pentru că tot cel ce se botează, se leapădă zicînd : «Mă lepăd de satana şi de toate lucrurile lui şi mă unesc cu Hristos şi cu toate lucrurile Lui». Dar unde este lepădarea noastră, dacă nu părăsim toată patima şi tot păcatul pe care-l vrea diavolul, mai bine-zis dacă nu le urîm din suflet şi dacă nu iubim pe Hristos prin păzirea poruncilor Lui? Şi cum vom păzi poruncile Lui, dacă nu vom tăgădui toată voia şi toată cugetarea noastră ? Iar voile şi cugetările de lepădat pot fi socotite acelea care se împotrivesc poruncii lui Dumnezeu [71]. Fiindcă adesea sînt unii care, fie prin constituţie, fie din obişnuinţă iubesc binele în unele lucruri şi urăsc răul. De asemenea sînt unele cugetări bune, avînd mărturie şi de la dumnezeieştile Scripturi. Dar au lipsă şi ele de o dreaptă socoteală din partea celor încercaţi. Fiindcă fără această dreaptă socoteală nici cele socotite bune nu sînt bune, fie pentru că le împlinim cînd nu e vremea lor, sau fără trebuinţă, sau fără vrednicie, sau cugetînd fără cunoştinţă cele spuse.

Căci nu numai în legătură cu Scriptura, ci şi cu oricare întrebare ce se nimereşte, dacă nu sînt cu luare-aminte amîndoi, şi cel întrebat şi cel ce întreabă, se îndepărtează de înţelesul adevărat şi se aleg cu o pagubă nu mică. De fapt şi eu am păţit adeseori că, întrebînd sau fiind întrebat, cînd am înţeles cum trebuie un cuvînt, m-am mirat pe urmă cum cuvintele sînt la fel, dar înţelesurile sînt departe unul de altul. Aşa şi în toate celelalte, avem lipsă de discernămînt, ca să aflăm cum trebuie să facem ca să împlinim voile lui Dumnezeu [72]. Fiindcă El cunoaşte firea noastră întocmai, ca Făcător

70. Matei XXVIII, 19.

71. Ms. 1935, titlu nou : *Pentru cum că bine este a întreba şi cu socoteala a face toate.*

72. Cuvintele ascund în ele multe înţelesuri ; depinde de situaţie, care înţeles e indicat prin cuvînt şi deci care trebuie sesizat.

al tuturor, şi a avut în vedere folosul nostru şi a rînduit nu lucruri străine de firea noastră, ci cele proprii ale ei. Afară de cazul cînd unii vor să ajungă de bună voie la desăvîrşire, urcînd spre El mai presus de fire, fie prin feciorie, fie prin neavere, fie prin smerită cugetare.

Nu poate fi pusă însă în rînd cu acestea şi recunoştinţa, căci aceasta e firească. Dar smerita cugetare e mai presus de fire, deoarece cel smerit se îndeletniceşte cu toată virtutea şi nefiind dator cu nimic, se face pe sine îndatorat şi mai prejos de toţi. Dar cel recunoscător, fiind dator, îşi mărturiseşte datoria. La fel cel ce face milostenie, miluieşte din cele ce le are şi nu este mai presus de fire, ca acel ce s-a lepădat de avuţie. Nici cel ce petrece în căsnicie, ca cel ce petrece în feciorie. Căci acesta este un dar mai presus de fire. De aceea, unul se mîntuieşte dacă, părăsind voile sale, împlineşte pe ale lui Dumnezeu. Iar celălalt va cîştiga cununa răbdării şi slava de la Dumnezeu, ca unul ce nu a părăsit numai cele oprite de legi, ci împreună cu ele, cu ajutorul lui Dumnezeu şi firea sa, iubind pe Dumnezeu din tot sufletul şi imitînd după putere nepătimirea Lui.

Dar fiindcă sîntem în neştiinţă, nu numai de noi înşine şi de cele făcute de noi, ci şi de scopul lor, şi de ceea ce se caută prin toate, de aceea ni se par dumnezeieştile Scripturi şi cuvintele sfinţilor, adică ale bărbaţilor vechi, ale proorocilor, ale drepţilor şi ale sfinţilor Părinţi celor noi, că nu conglăsuiesc. Ni se pare că vrînd aceştia să se mîntuiască, nu conglăsuiesc întreolaltă. Dar aceasta nu este adevărat. Să vedem, de aceea, prin puţine cuvinte, din firea lucrurilor, cum orice om, dacă vrea să se mîntuiască, nimeni nu-l poate împiedica, nici vremea, nici locul, nici îndeletnicirea. Numai să nu se folosească de un lucru pe care vrea să-l facă, împotriva firii lui, şi să-şi îndrepte orice cugetare cu dreaptă socoteală, după scopul dumnezeiesc. Fiindcă nu cele ce se fac sînt de trebuinţă, ci gîndul prin care

se fac. Nici nu păcătuim fără de voie, dacă nu consimţim mai înainte de bună voie cu gîndul şi nu cădem în robie. Atunci acela duce pe cel luat în prinsoare, chiar fără voie, la păcat. La fel greşelile făcute întru neştiinţă, vin din cele întru cunoştinţă. Căci dacă nu se îmbată cineva, fie de vin, fie de poftă, nu ajunge la neştiinţă. Iar de la îmbătare începe să se întunece mintea şi de aici vine căderea. Iar de la aceasta, moartea. Aşadar moartea nu a venit în chip neştiut, ci îmbătarea întru cunoştinţă a adus moartea întru neştiinţă [73]. Şi de multe ori poate afla cineva, mai ales în gînduri, că din cele de bună voie cădem în cele fără de voie şi de la cele în cunoştinţă, la cele dintru neştiinţă. Iar fiindcă cele dintîi ne par uşoare şi dulci, de aceea venim la cele de al doilea, fără de voie şi în neştire. Căci dacă am fi voit să păzim poruncile de la început şi să rămînem cum am fost botezaţi, nu am fi venit la acestea şi n-am fi avut nevoie de ostenelile şi durerile pocăinţei.

Totuşi, dacă vrem, harul cel de al doilea al lui Dumnezeu, sau pocăinţa, poate să ne ridice iarăşi la frumuseţea străveche. Dar dacă nu avem grijă nici de aceasta, vom merge neapărat, ca şi dracii care nu se pocăiesc, la muncile veşnice, împreună cu ei, mai mult vrînd decît nevrînd. Dumnezeu nu ne-a zidit spre mînie, ci spre fericire, ca să ne bucurăm de bunătăţile Lui şi să ne arătăm cu mulţumire şi cu recunoştinţă faţă de Binefăcător. Dar negrija noastră în a cunoaşte darurile Sale ne-a adus la trîndăvie. Iar aceasta ne-a dat pe mîna uitării, de la care a împărăţit peste noi neştiinţa.

Iar cînd vrem să punem începutul, ca să ne întoarcem de unde am căzut, avem nevoie de multă osteneală, fiindcă nu vrem să părăsim voile noastre, ci socotim că împreună cu ale lui Dumnezeu le putem îm-

73. E vorba sau de o falsă ştiinţă, sau de orgoliu, care uită de marginea ştiinţei dobîndite. Prin amîndouă se pierde simţul realităţii, se ajunge în ştiinţa periculoasă.

plini şi pe ale noastre. Aceasta însă este cu neputinţă. Căci însuşi Domnul a zis : «Nu fac voia Mea, ci a Tatălui care M-a trimis» [74], cu toate că una este voia Tatălui, a Fiului şi a Duhului, precum una este fiinţa nedespărţită. Dar pentru noi a zis acestea, şi despre voia trupului. Căci dacă nu e copleşit trupul şi nu ajunge întreg omul purtat de Duhul lui Dumnezeu, nu face voia lui Dumnezeu decît cu sila. Dar cînd împărăţeşte harul Duhului în noi, atunci nu mai avem voia noastră, ci tot ce se face e voia lui Dumnezeu. Atunci dobîndim pacea. Iar unii ca aceştia, fiii lui Dumnezeu se vor chema. Căci voiesc voia Tatălui, ca şi Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeu. Dar pe aceasta nu o poate afla cineva fără păzirea poruncilor, prin care vine tăierea oricărei plăceri sau voinţei proprii şi răbdarea oricărei dureri ce se iveşte din pricina aceasta. Căci din neînţelepciune se naşte plăcerea şi durerea, cum s-a zis, şi din acestea tot păcatul. Fiindcă cel fără de minte este iubitor de sine şi nu poate fi iubitor de fraţi, nici de Dumnezeu. De asemenea nu poate avea înfrînarea de la plăceri, sau de la voile care-i plac lui, nici răbdare în întîmplările dureroase. Că uneori împlinindu-şi voia sa, creşte în el plăcerea şi mîndria, alteori, neputîndu-şi-o împlini şi fiind chinuit de durere din pricina aceasta, ajunge silit la înecarea şi la descurajarea sufletului, care este arma gheenei.

Iar din cunoştinţă sau cuminţenie se naşte înfrînarea şi răbdarea. Fiindcă cel înţelept îşi stăpîneşte voia sa, şi rabdă durerea pentru aceasta şi socotindu-se pe sine nevrednic de cele dulci, se arată mulţumitor şi recunoscător Binefăcătorului, temîndu-se ca nu cumva, prin multele bunătăţi pe care i le-a dăruit lui Dumnezeu în veacul acesta, să se păgubească în cel viitor. Astfel, prin înfrînare, lucrează şi celelalte virtuţi. Iar so-

74. Ioan VI, 38.

cotindu-se pe sine datornic pentru toate şi neavînd ceva cît de mic să întoarcă Binefăcătorului, socoteşte şi virtuţile ca o şi mai mare datorie. Căci şi pe ele le primeşte şi nu le dă. Ba chiar faptul că s-a învrednicit să mulţumească lui Dumnezeu, şi că Dumnezeu primeşte mulţumirea lui, îl socoteşte o şi mai mare datorie. Şi pururea stăruie în mulţumire, făcînd tot binele, şi pururea se socoteşte pe sine şi mai dator şi, cugetînd cu smerenie, mai prejos de toţi.

Veselindu-se astfel în Dumnezeu, Binefăcătorul său, şi bucurîndu-se întru cutremur şi venind la dragostea dumnezeiască ce nu cade, primeşte cu smerită cugetare întîmplările dureroase ca fiind vrednic de ele. Ba mai bine-zis, se socoteşte pe sine vrednic de şi mai multe decît de cele cîte-i vin şi se bucură că s-a învrednicit în veacul acesta să se necăjească puţin, ca să primească uşurare de muncile multe pe care şi le-a pregătit sieşi în veacul viitor, şi că prin aceasta îşi recunoaşte neputinţa sa şi nu se mîndreşte. Iar fiindcă s-a învrednicit să cunoască acestea şi să le rabde prin harul lui Dumnezeu, vine la dragostea dumnezeiască. Căci smerita cugetare este roada cunoştinţei, iar cunoştinţa roada încercărilor.

Celui ce se cunoaşte pe sine i se dă cunoştinţa tuturor. Şi cel ce se supune lui Dumnezeu, supune sieşi tot cugetul trupesc, iar după aceasta i se vor supune lui toate, cînd va împărăţi smerenia în mădularele sale [75]. Căci cel ce se cunoaşte pe sine, cum zic Sfinţii Vasile şi Grigore, că este la mijloc între măreţie şi smerenie, ca cel ce are suflet înţelegător şi trup muritor şi pămîntesc [76], niciodată nu se înalţă, nici nu deznădăjduieşte,

75. Cel smerit e liber de toate şi stăpîneşte peste toate. Dar stăpîneşte pentru că ele i se supun, întrucît nu sînt periclitate în libertatea lor, nu pentru că vrea el să le stăpînească.

76. Sfîntul Grigorie de Nazianz consideră pe om «pămîntesc şi ceresc, vremelnic şi nemuritor, văzut şi de minte înţeles, între mărire şi smerenie, acelaşi duh şi trup». *Cuvînt la Naşterea Mîntuitorului.*

ci ruşinîndu-se de partea mintală a sufletului [77], se întoarce de la toate cele de ruşine, iar cunoscîndu-şi neputinţa sa, fuge de toată îngîmfarea. Cel ce-şi cunoaşte, aşadar, neputinţa sa din multele ispite şi din patimile sufleteşti şi trupeşti, a văzut puterea nesfîrşită a lui Dumnezeu, cum izbăveşte pe cei smeriţi, care strigă către El prin rugăciune stăruitoare din inimă.

Ca urmare, rugăciunea i se face lui o desfătare, ştiind că fără Dumnezeu nu poate să facă nimic. Şi de teama de a nu cădea, el se străduieşte să se lipească de Dumnezeu. Pe de altă parte se minunează, cugetînd cum l-a izbăvit Dumnezeu pe el din atîtea ispite şi patimi şi mulţumeşte celui ce poate să-l izbăvească. Iar deodată cu mulţumirea dobîndeşte dragostea şi smerenia şi nu cutează peste tot să judece pe cineva, ştiind că precum l-a ajutat Dumnezeu pe el, aşa poate să ajute tuturor cînd vrea, cum zice Sfîntul Maxim ; sau socoteşte că acela e în stare să lupte cu patimi multe şi să biruiască, dar el este neputincios şi de aceea l-a ajutat Dumnezeu degrabă, ca să nu se piardă cu desăvîrşire sufletul lui.

Şi altele multe cunoscînd, cel ce-şi vede neputinţa sa, rămîne nedoborît. Dar este cu neputinţă să ajungă cineva aci, dacă nu suportă multe ispite sufleteşti şi trupeşti, şi, susţinut de puterea lui Dumnezeu prin răbdare, nu dobîndeşte experienţă. Iar unul ca acesta nu îndrăzneşte peste tot să facă voia sa, fără să întrebe pe cei iscusiţi, nici să se fixeze într-o cugetare. Fiindcă ce trebuinţă este să vrea să facă sau să cugete ceva, dacă nu o face pentru a trăi trupeşte şi a se mîntui sufleteşte ?

Iar dacă nu cunoaşte cineva care voie şi care cugetare trebuie să o părăsească, să probeze tot lucrul şi

77. Filozoful Max Scheller a explicat şi el sentimentul de ruşine al omului din faptul că fiind fiinţă înzestrată cu spirit se coboară în pofte trupeşti.

toată cugetarea, prin depărtarea şi înfrînarea de la ele, şi să vadă ce nemulţumire îi aduc ; şi dacă, împlinindu-se, îi aduc plăcere, iar neîmplinindu-se, durere, să ştie că sînt rele şi că e dator să le dispreţuiască înainte de a zăbovi în jurul lor şi să se ostenească a le birui cînd simte asaltul lor. Aceasta o zic despre tot lucrul şi tot gîndul fără de care putem trăi trupeşte şi bine plăcea lui Dumnezeu.

Fiindcă obişnuinţa învechindu-se capătă putere de fire. Căci fie că e obişnuinţă bună, fie că e rea, timpul o hrăneşte, cum materiile hrănesc focul [78]. De aceea datori sîntem să cugetăm şi să facem cu toată puterea binele, ca să vină deprinderea şi obişnuinţa să lucreze de la sine, fără osteneală, cele de toate zilele, precum Părinţii au biruit prin cele mici în cele mari. Căci numai cel ce nu se lasă convins ca să aibă cele peste trebuinţă ale trupului, ci le leapădă pe acestea, ca să meargă pe calea cea strîmtă şi plină de necazuri, nu va ajunge la iubirea de avere. Căci nu numai avuţia multă arată iubirea de avuţie, ci tot ce ţine cineva cu împătimire sau fără trebuinţă, sau peste trebuinţă. Fiindcă mulţi dintre sfinţii mai vechi au avut multă avuţie, ca Avraam, Iov, David şi mulţi alţii, dar nu era în ei împătimire, ci aveau lucrurile ca ale lui Dumnezeu [79] şi prin ele căutau să placă mai mult Lui. Iar Domnul, fiind supradesăvîrşit (suprasuficient) şi însăşi înţelepciunea, a tăiat chiar rădăcina. Căci a sfătuit pe cei ce urmează Lui, prin împlinirea celei mai înalte virtuţi, ca nu numai bani şi avuţii să nu aibă, dar nici suflet, adică voie sau cugetare proprie. Aceasta ştiind-o Părinţii, au fugit

78. «Gîndurile de nu le vom face cu trupul, cu vremea se prăpădesc» (*Pateric*, Avva Pimen, XX). O analiză profundă face Avva Dorotei în cuv. XI : «Pentru ca să tăiem patimile degrabă, pînă nu ne obişnuim cu ele».

79. A le avea ca ale lui Dumnezeu înseamnă a fi liber faţă de ele, a le avea ca şi cum nu le ai, a te împăca ca în orice clipă Dumnezeu să dispună altfel de ele, decît a ţi le lăsa ţie. «A fi» nu trebuie să se lase strîmtorat şi împiedicat de «a avea».

de lume, ca de o piedică spre desăvîrşire. Dar nu numai de ea, ci şi de voile lor, căci nimeni dintre ei n-a făcut vreodată voia sa [80]. Ci unii au petrecut în ascultare, spre a avea ca pe Hristos pe Părintele duhovnicesc, în loc de orice cugetare. Iar alţii în pustie, prin fugă desăvîrşită de oameni, au avut pe Dumnezeu însuşi dascăl, pentru care au primit să rabde şi moartea de bună voie [81].

Alţii, în sfîrşit, au ţinut calea împărătească, adică s-au liniştit cu unul sau cu doi, avîndu-se unul pe altul ca sfătuitori buni, spre buna plăcere a lui Dumnezeu. Iar cîţi după ascultare au fost rînduiţi de Părinte să conducă pe alţi fraţi, au petrecut ca în ascultare, păzind predania acelorași Părinţi şi toată lucrarea lor a fost bună. Acum [82] însă, fiindcă nu vrem nici cei din ascultare, nici cei de la conducere să părăsim voile noastre, nici unul nu mai sporeşte.

Rămîne aşadar, să fugim de oameni şi de lucrurile vieţii şi să umblăm în calea împărătească şi să ne liniştim cu unul sau cu doi şi să cugetăm ziua şi noaptea la poruncile lui Hristos şi la toată Scriptura [83]. În felul acesta, mustrat de toate şi de conştiinţă şi de luarea aminte a citirii şi de rugăciune, poate să ajungă cineva la cea dintîi poruncă, adică la frica lui Dumnezeu care

80. Omul se poate robi şi voii sale. Libertatea sau spiritualitatea şi-o menţine omul voind mereu chiar împotriva voii sale, adică nepredîndu-se o dată pentru totdeauna şi în mod automat «voii» sale. E o condiţie a libertăţii şi a creşterii spirituale să te conteşti mereu pe tine, în favorul a ceea ce apare mereu mai înalt decît tine, şi te cheamă mai sus decît unde eşti tu.

81. Petrecerea în pustie nu e nici ea un semn de individualism, căci pustnicul nu face nici acolo voia sa, ci voia lui Dumnezeu, exprimată în Revelaţie şi în regulile Părinţilor.

82. De aci începe Ms. Acad. Rom. 1993. Tot de aci Ms. 1935, f. 22 r, cap. nou: «Pentru cum că cu cuviinţă este a fugi de oameni şi a se linişti cu unul sau cu doi».

83. Petru Damaschin preferă comunitatea mică, intimă, vieţuirii în mulţime sau în singurătate. O socoteşte calea împărătească. Ea e cea mai favorabilă comuniunii, fiind deosebită atît de modul individualist, cît şi de pericolul pierderii insului în mulţime.

se naşte din credinţă şi din meditarea Sfintelor Scripturi. Iar prin frică poate să ajungă la plîns, iar prin acesta la poruncile cărora le-a spus Apostolul credinţă, nădejde şi dragoste. Căci cel ce crede în Domnul se teme de munci ; şi cel ce se teme de munci păzeşte poruncile ; şi cel ce păzeşte poruncile rabdă necazurile ; iar cel ce rabdă necazurile, va avea nădejde în Dumnezeu ; iar nădejdea desparte mintea de toată împătimirea ; iar despărţită de aceasta, va avea dragostea de Dumnezeu. De va vrea cineva să facă acestea, se va mîntui.

Iar liniştea (isihia) ca început al curăţiei sufletului, va face pe cel ce o alege, să împlinească fără osteneală toate poruncile. «Fugi, zice, taci, linişteşte-te, căci acestea sînt rădăcinile nepătimirii» [84]. Sau iarăşi : «Fugi de oameni şi te vei mîntui» [85]. Pentru că întîlnirile nu lasă mintea să-şi vadă nici greşelile sale, nici uneltirile dracilor, ca să se păzească omul pe sine, nici binefacerile şi tot felul de griji ale lui Dumnezeu, ca să dobîndească din acestea cunoştinţă de Dumnezeu şi smerenie. De aceea, cel ce vrea să meargă pe un drum scurt la Hristos, adică prin nepătimire şi cunoştinţă şi să ajungă cu bucurie la desăvîrşire să nu se abată în alte părţi, adică la dreapta şi la stînga, ci în toată vieţuirea lui să călătorească cu sîrguinţă pe calea împărătească. Să se ferească cu putere de prisosiri şi lipsuri, amîndouă pricinuind plăcerea, şi să nu-şi întunece mintea nici cu mulţimea mîncărurilor, nici cu întîlnirile, nici să şi-o facă oarbă prin împrăştieri. De asemenea să nu-şi tulbure cugetarea cu postul prelungit şi cu privegherea. Ci lucrînd bine şi cu răbdare cele şapte moduri, adică faptele trupeşti, să se urce ca pe o scară, ţinîndu-le fără încetare pe toate şapte deodată, înaintînd spre făptuirea morală, prin care se dau celui credincios vederile duhovniceşti prin har, cum zice Domnul.

84. *Pateric*, Avva Arsenie, II. 85. *Idem*, 1.

Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu [86] și folositoare și nimeni nu poate împiedica pe cel ce vrea să se mîntuiască, nici nu are altceva stăpînire asupra noastră, afară numai de Dumnezeu, cel ce ne-a făcut. El este gata spre ajutor și ocrotire de orice ispită celor ce strigă către El și vor să facă sfînta Lui voie. Iar fără de El nu poate să facă cineva vreun bine, nici să pătimească vreun rău fără voie, dacă nu îngăduie El, ca să mustre pe cel ce a greșit și să mîntuiască sufletul lui. Faptele rele sînt ale noastre, făcute din trîndăvia noastră și din împreuna-lucrare a dracilor. Iar toată cunoștința, virtutea și puterea sînt har al lui Dumnezeu, ca și toate celelalte. Dumnezeu le-a dat tuturor putere să se facă fii ai lui Dumnezeu, prin păzirea poruncilor dumnezeiești. Mai bine-zis, aceste porunci și harul dumnezeiesc ne păzesc pe noi. Fiindcă fără harul Lui nu putem să le împlinim nici pe ele. Și nu avem ce să-i aducem Lui decît credința și alegerea liberă, ținînd toate dogmele cele drepte, prin credință tare și auzire și urmărind lucrarea în chip neîmprăștiat, ca lecțiile de la școală, învățînd astfel cu lucrul, cu toată grija, cele șapte fapte mai sus pomenite. Acestea sînt următoarele :

Arătare trebuincioasă și prea frumoasă despre cele șapte fapte trupești [87]

Cea dintîi este **liniștea** (isihia), sau petrecerea neîmprăștiată, ferită de orice grijă a vieții, ca astfel omul să poată, prin depărtarea de oameni și de împrăștieri, să fugă de zgomot și de cel ce umblă răcnind ca un leu căutînd pe cineva să înghită [88], prin întîlnirile și grijile vieții ; și ca să aibă o singură grijă : cum să placă lui Dumnezeu, și să-și facă sufletul neosîndit în ceasul

86. II Tim. III, 16.
87. Ms. 1935 (f. 24 v) începe același capitol.
88. I Petru V, 8.

morții ; și ca să afle cu toată sîrguința lucrările furișe ale dracilor și greșelile cele ce întrec nisipul mării și sînt neștiute de cei mulți, ca un praf subțire. Căci plîngîndu-le pe acestea, se întristează de firea omenească, dar e mîngîiat de Dumnezeu, ca unul ce a ajuns să-și dea seama de sine. E mîngîiat că a ajuns să vadă cele pe care n-a nădăjduit să le vadă, cînd petrecea afară de chilie. Și cunoscîndu-și neputința sa și puterea lui Dumnezeu, se teme și nădăjduiește. Se teme ca nu cumva, îndrăznind, din neștiință, să cadă. Nădăjduiește ca unul ce, neuitînd de iubirea de oameni a lui Dumnezeu, nu-și pierde nădejdea, orice i s-ar întîmpla [89].

A doua este **postul cu măsură,** sau a mînca o dată pe zi și a nu se sătura. Mîncarea să fie de un singur fel, din bucate modeste, care se găsesc fără bătaie de cap și pe care nu le poftește sufletul, decît dacă nu este altceva. Aceasta, pentru ca omul să biruiască lăcomia pîntecelui, nesăturarea și pofta și să rămînă neîmprăștiat ; totodată, ca să nu respingă vreun fel, lepădînd în chip rău, cele ce au fost făcute de Dumnezeu bune foarte, nici să înghită toate deodată, fără înfrînare și cu voluptate, ci mîncînd în fiecare zi cîte un singur fel de mîncare, să se folosească de toate spre slava lui Dumnezeu, neoprindu-se de la nimic, cum fac blestemații de eretici, ca de ceva rău. Iar vinul, după vreme, căci la bătrînețe, la neputință și la frig e foarte folositor. Dar și atunci puțin. Iar la tinerețe, la căldură și la vreme de sănătate, e mai bună apa, dar și aceasta cît se poate de puțină. Căci setea e mai bună decît toate faptele trupești.

89. Omul duhovnicesc trăiește continuu în această tensiune, ca pe un drum ce suie printre două prăpăstii : între apăsarea de conștiința păcatelor sale și între încrederea în mila lui Dumnezeu. Trebuie să le îmbine mereu pe amîndouă, să nu se predea exclusiv nici uneia din ele ; să îmbine mereu temerea cu nădejdea. Aceasta înseamnă a fi mereu viu mereu palpitant, fără a dispera și fără a adormi.

A treia este **privegherea cu măsură,** adică a avea jumătate noapte pentru somn, iar jumătate pentru psalmodie și rugăciune, pentru suspine și lacrimi. Aceasta pentru că prin postul și privegherea cu măsură, trupul să se facă supus sufletului, sănătos și gata spre tot lucrul bun, iar sufletul să capete bărbăție și luminare, ca să vadă și să facă cele cuvenite.

A patra este **psalmodia sau rugăciunea trupească** prin psalmi și îngenunchieri, ca să se ostenească trupul și să se smerească sufletul, ca să fugă vrăjmașii noștri draci și să se apropie prietenii noștri îngeri și să cunoască omul de unde primește ajutor, ca nu cumva să se mîndrească din neștiință, socotind că lucrările sînt ale sale, și să fie părăsit de Dumnezeu, ca să-și cunoască neputința sa.

A cincea este **rugăciunea duhovnicească** făcută cu mintea, care se ferește de orice gînd. Stînd mintea în cele zise și căzînd la Dumnezeu cu frîngeri negrăite, cere să se facă numai voia dumnezeiască întru toate faptele și cugetările sale, neprimind nici un gînd sau figură, sau culoare, sau lumină, sau foc, sau peste tot altceva. Și ca una ce privește numai la Dumnezeu și vorbește numai cu El, a ajuns fără formă, fără culoare și fără figură. Căci aceasta este rugăciunea curată, ce se cade să o aibă cel lucrător. Iar celui contemplativ i se cuvin altele mai mari decît acestea.

A șasea este **citirea cuvintelor și vieților Părinților** nedîndu-și auzul dogmelor străine sau altor învățături, mai ales celor eretice. Aceasta pentru a învăța din dumnezeiești Scripturi și din dreapta socoteală a Părinților, cum să biruiască patimile și să dobîndească virtuțile ; și ca să se umple mintea lui de cuvintele Duhului Sfînt și să uite cuvintele și gîndurile necuviincioase de mai îna-

inte, pe care le-a auzit fiind afară de chilie ; şi ca prin multa convorbire a rugăciunii şi citirii, să ajungă să aibă cugetări bune. De fapt rugăciunea e ajutată de citirea în linişte, şi citirea, de rugăciunea curată, cînd cineva ia aminte la cele spuse şi nu citeşte sau cîntă în fugă. Altfel nu poate cuprinde cum trebuie înţelesul lor, din pricina întunericului patimilor. Pe lîngă aceasta adeseori rătăcim prin închipuirea de sine. Mai ales păţesc aceasta cei ce-şi închipuie că au înţelepciunea lumii acesteia, neştiind că avem nevoie de cunoştinţa prin făptuire, ca să înţelegem acestea. Şi cel ce vrea să înveţe cunoştinţa lui Dumnezeu nu trebuie să se folosească numai de auzire. Pentru că altceva este auzirea şi altceva fapta. Căci precum numai din auzire nu poate ajunge cineva meşteşugar, ci cîştigă deprinderea meşteşugului lucrînd şi văzînd şi multe greşind şi îndreptîndu-se de cei iscusiţi prin răbdare şi prin tăierea voilor sale şi după vreme îndelungată, aşa şi cunoştinţa duhovnicească nu se naşte numai din cugetare, ci se dă de Dumnezeu după har celor smeriţi la cuget. Că cel ce citeşte Scripturile pare să le cunoască în parte, nu e de mirare, mai ales dacă e lucrător. Dar unul ca acesta nu are cunoştinţa lui Dumnezeu, ci trebuie să asculte cuvintele celor ce au cunoştinţă. Deci cei ce au scris au avut adeseori cunoştinţă de Dumnezeu, ca şi proorocii, dar el încă nu. Drept aceea şi eu, culegînd de asemenea din dumnezeieştile Scripturi, şi neînvrednicindu-mă să aud de la Duhul, am auzit de la cei ce au auzit de la Acela, cum aud unii despre o cetate sau om, de la cei ce le-au văzut pe acestea [90].

A şaptea este **întrebarea celor experimentaţi,** despre orice cuvînt sau faptă, ca nu cumva din necercare, sau

90. Cunoştinţa întreagă nu se primeşte numai din Scriptură, ci şi din predania vie. Cel ce a scris, nu şi-a putut pune în scris niciodată tot ce

din plăcerea de sine, înțelegînd și făcînd cineva unele în locul altora, să rătăcească și să cadă în părerea de sine, închipuindu-și că știe cum trebuie, neștiind încă nimic, cum zice Apostolul [91].

Pe urmă, după toate aceste fapte trupești, monahul trebuie să aibă răbdare în toate cele ce vin asupra lui, pe care vrea Dumnezeu să le îngăduie spre învățarea, spre cercarea și spre cunoașterea slăbiciunii sale. Să nu se facă îndrăzneț și să nu-și piardă nădejdea, orice rău sau orice bine i s-ar întîmpla. E dator să se ferească de orice vis, de orice vorbă și de orice lucru fără rost și să cugete pururea la numele lui Dumnezeu, mai des decît răsuflă, în toată vremea și locul și lucrul, și să cadă la El din suflet, adunîndu-și mintea din toate gîndurile lumii și căutînd să facă numai voia lui Dumnezeu. Atunci începe mintea să-și vadă greșelile sale ca nisipul mării. Și acesta este începutul luminării sufletului și dovada sănătății lui. Atunci sufletul ajunge zdrobit și inima umilită, încît se socotește pe sine mai prejos de toți, cu adevărat. Atunci începe să înțeleagă binefacerile lui Dumnezeu, cele din parte și cele de obște, cele aflătoare în dumnezeiești Scripturi, și greșelile sale. De atunci păzește poruncile întru cunoștință, de la cea dintîi pînă la cea din urmă. Fiindcă Domnul le-a pus ca pe o scară și nu poate cineva să treacă peste una ca să ajungă la alta, ci trebuie să înainteze, ca pe niște trepte, de la cea dintîi la cea de a doua și de la ea la cea de a treia [92], pînă ce-l vor face pe om Dumnezeu, prin harul Celui ce le-a dăruit pe ele celor ce hotărăsc să le împlinească.

---

a cunoscut practicînd, tot ce era viu în duhul lui. Acest plus se predă de la el la ucenicul spiritual, ca un adaus la cuvîntul scris, și așa mai departe. Tradiția moștenită se alcătuiește din Scriptură și din Duhul predat prin transmitere, prin învățătură vie, prin raport personal.

91. I Cor. VIII, 2.

92. De aci ms. 1993 sare, fără nici un titlu și întrerupere la ceea ce corespunde în textul de față cu cap. 23: «iară ceale șapte ale năravului

Cel ce voieşte să păzească poruncile trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu, ca să nu se rostogolească în haos

Iar [93] de vrea cineva să o ia înainte, să-şi arate sîrguinţa mai degrabă pornind de la ele şi nu din altă parte, fiindcă altfel va cădea în prăpastie, mai bine-zis în haos. Căci precum, cînd e vorba de cele şapte daruri ale Duhului, dacă nu începe cineva de la frică, nu poate urca la celelalte, aşa şi în fericirile Domnului. Căci «începutul înţelepciunii este frica Domnului» [94], zice David; iar celălalt prooroc, grăind de sus, a zis despre aceasta : «Duhul înţelepciunii, al înţelegerii, al credinţei, duhul temerii de Dumnezeu» [95]. Domnul de asemenea a început să înveţe de la frică, pentru că zice : «Fericiţi cei săraci cu duhul» [96], adică fericit este cineva cînd e cuprins de frica lui Dumnezeu, avînd o zdrobire negrăită a sufletului. Domnul a pus această poruncă drept temelie, dîndu-ne să cunoaştem că fără ea chiar de va petrece cineva în cer, nu va folosi nimic, avînd mîndria prin care diavolul şi Adam şi alţi mulţi au căzut.

De aceea, cel ce vrea să păzească prima poruncă, adică frica, e dator, cum s-ar zice, să cugete cu multă sîrguinţă la întîmplările descrise mai înainte ale vieţii şi la binefacerile nemăsurate şi neînţelese ale lui Dumnezeu şi la toate cîte le-a făcut şi le face cu noi prin porunci şi dogme, ameninţări şi făgăduinţe văzute şi nevăzute, păzind, hrănind, purtînd de grijă, dînd viaţă, izbăvind de vrăjmaşii văzuţi şi nevăzuţi, tămăduind prin rugăciunile şi mijlocirile sfinţilor Săi bolile pe care le-a adus neorînduiala noastră, privind cu îndelungă-răbdare

---

trupeşti fapte de-a pururea a le păzi se cuvine şi nici a mai micşoara ca lipsirea» etc. 93. Ms. 1935, continuă fără titlu.

94. Psalm. CX, 10 ; Prov. I, 7. 95. Isaia XI, 2. 96. Matei V, 3.

la păcatele şi fărădelegile noastre, cîte le-am făcut şi le facem şi le vom face, din care ne-a izbăvit harul Său ; şi la toate acelea prin care îl mîniem cu lucrul, cu cuvîntul şi cu gîndul. Căci El nu numai că ne rabdă pe noi, dar ne împărtăşeşte şi mai mari binefaceri prin Sine, prin îngeri, prin Scripturi, prin drepţi şi prooroci, prin Apostoli şi mucenici, prin dascăli şi cuvioşi Părinţi. Deci cunoscînd luptele şi nevoinţele acestora, pe urmă mirîndu-se de coborîrea Domnului nostru Iisus Hristos, de petrecerea Lui în lume, de patimile Lui neprihănite, de cruce, de moarte, de înviere, de înălţare, de venirea Duhului Sfînt, de minunile negrăite ce se fac necontenit în fiecare zi, de rai, de cununi, de înfierea de care ne-a învrednicit şi de toate cîte le cuprinde dumnezeiasca Scriptură, şi socotind alte multe, acela se uimeşte cunoscînd iubirea de oameni a lui Dumnezeu, tremură şi se miră de îndelunga răbdare a Lui faţă de noi şi se întristează de paguba pe care a pătimit-o firea noastră, pierzînd neprihănirea îngerească, raiul şi toate bunătăţile din care am căzut în robia dracilor, a patimilor şi a păcatelor şi sufletul se frînge gîndind la toate relele cîte s-au făcut din păcătoşenia noastră şi din viclenia dracilor.

Despre porunca a doua şi despre naşterea plînsului din temere

Şi aşa [97] îi dăruieşte Domnul Dumnezeu aceluia plînsul fericit sau porunca a doua. «Fericiţi, zice, cei ce plîng» [98], adică bine este a se plînge cineva pe sine însuşi şi pe aproapele din dragoste şi rîvnă. E ca cel ce

97. Ms. 1935, continuă fără titlu. În textul de faţă sub acest titlu sînt date toate fericirile ce urmează. 98. Matei V, 4.

plînge pentru un mort sub puterea gîndurilor înfricoşătoare, dinainte de moarte, pentru cele ce vor fi după moarte. El suspină din adîncul inimii şi în tînguire multă, negrăită. Şi nu se îngrijeşte nici de cinste, nici de necinste, ci dispreţuieşte chiar viaţa însăşi, ba uită adeseori şi de mîncare, din durerea inimii şi a tînguirii neîncetate. În felul acesta harul lui Dumnezeu şi Maica de obşte a tuturor îi va dărui lui blîndeţea şi începutul urmării lui Hristos, adică a treia poruncă, cum a zis Domnul : «Fericiţi cei blînzi» [99]. Unul ca acela se face întărit ca o stîncă şi nu mai e clintit de nici un vînt sau val al vieţii, ci e pururea la fel, în prisosinţă şi în lipsă, în bună stare, în cinste şi în ocară. Şi simplu vorbind, în orice lucru, el cunoaşte cu bună pătrundere, că toate trec, şi cele dulci şi cele dureroase şi că viaţa aceasta este cale spre veacul viitor ; şi că chiar dacă nu vrem noi, se fac cele ce se fac, şi în zadar ne tulburăm şi ne păgubim de cununa răbdării şi ne arătăm potrivnici voii lui Dumnezeu, fiindcă toate cîte le face Dumnezeu, sînt bune foarte şi noi sîntem neştiutori. «Căci va îndrepta, zice, pe cei blînzi întru judecată» [100], mai bine-zis întru pătrunderea lucrurilor.

Dar nici în vreme de mînie nu se tulbură unul ca acesta, ci mai degrabă se bucură că a aflat vreme de cîştig şi de înţelepţire, socotind că ispita n-a venit fără pricină, ci a supărat mai înainte, în cunoştinţă sau în necunoştinţă, fie pe Dumnezeu, fie pe fratele, fie pe altcineva. Se bucură mai degrabă că i s-a dat prilej să fie iertat, ca să primească măcar prin răbdare iertare de multele lui păcate. El poate cugeta acum, că dacă nu va ierta greşelile celui ce i-a greşit lui, nici Tatăl nu-i va ierta greşelile sale. Îşi dă seama că nu este o poruncă sau o virtute care să-l ducă mai repede la iertarea păcatelor, decît aceasta. «Iertaţi, zice, şi se va ierta vouă» [101]. Se bucură că s-a învrednicit să cunoască aces-

99. Matei V, 5. 100. Psalm. XXIV, 10. 101. Luca VI, 37.

tea și să facă după pilda lui Hristos, ca unul ce a ajuns blînd prin harul poruncii. Dar se întristează pentru fratele, că din pricina păcatelor sale, a fost ispitit fratele de către vrăjmașul de obște, făcîndu-se leac spre tămăduirea slăbiciunii lui. Fiindcă toată ispita e îngăduită de Dumnezeu ca o doctorie spre tămăduirea sufletului celui bolnav. Prin ea dăruiește iertare de păcatele de mai înainte și de cele de față și o piedică pentru cele viitoare.

Dar pentru aceasta, nu are laudă nici diavolul, nici cel ce ispitește, nici cel ispitit. Fiindcă diavolul este vrednic de ură ca răufăcător ; căci nu face aceasta din purtarea de grijă. Iar cel ce ispitește e vrednic de mila celui ispitit, pentru că nu face din dragoste, ci fiindcă rîde diavolul de el și-l muncește. Iar cel ispitit rabdă necazurile pentru greșelile sale și nu pentru altcineva, ca să aibă laudă. Căci nu e fără păcat. Și chiar dacă ar fi, ceea ce e cu neputință, rabdă în nădejdea răsplătirii și de frica muncilor. Cu aceștia așa stă lucrul. Iar Dumnezeu rînduind, ca Cel ce nu are lipsă de nimic, tuturor cele spre folosul lor, e vrednic de mulțumire, că suportă cu îndelungă răbdare și pe diavolul și răutățile omenești, răsplătind tot binele și înainte de păcat și după păcat, celor ce se pocăiesc.

Deci cel ce s-a învrednicit să păzească porunca a treia, deprinzîndu-se întru toată pătrunderea, nu va mai rîde de nimeni, nici întru cunoștință, nici întru necunoștință. Ci, luînd darul smereniei, se socotește pe sine, ca nefiind nimic. Căci blîndețea e materia smereniei, iar aceasta este ușa nepătimirii. Și prin aceasta, cel ce-și cunoaște firea sa intră la dragostea desăvîrșită, care nu cade. Căci acela știe ce a fost înainte de a se naște și ce va fi după moarte. El își dă seama că omul nu este nimic decît un scurt miros urît, pierdut într-o clipă, și mai rău decît toată zidirea. Fiindcă nici o altă făptură, însuflețită

sau neînsufleţită, n-a călcat voia lui Dumnezeu vreodată, ci numai firea omenească, care, bucurîndu-se de multe binefaceri, mînie pe Dumnezeu necontenit.

Şi aşa se învredniceşte de trăirea celei de a patra porunci, adică de dorul după dobîndirea virtuţilor. «Fericiţi, zice, cei ce flămînzesc şi însetează de dreptate» [102]. Căci ajunge ca acela ce însetoşează şi flămînzeşte după toată dreptatea, adică după virtutea trupească şi morală, sau sufletească. Dacă cineva n-a gustat dintr-un lucru, nu ştie ce-i lipseşte, cum zice Vasile cel Mare ; dar cel ce a gustat, mult îl doreşte. Aşa şi cel ce a gustat din dulceaţa poruncilor, ştie că poruncile îl duc treptat la urmarea lui Hristos. Acela doreşte mult dobîndirea celorlalte, încît pentru ele dispreţuieşte adeseori şi moartea. Simţind puţin unele din tainele lui Dumnezeu, ascunse în dumnezeieştile Scripturi, însetează mult să le cuprindă. Şi cu cît capătă mai multă cunoştinţă, însetează şi arde şi mai mult, ca unul ce bea flacără. Iar fiindcă dumnezeirea nu poate fi cuprinsă de nimeni, rămîne pururea însetat. Precum, aşadar, sînt sănătatea şi boala faţă de trup, aşa sînt virtutea şi păcatul faţă de suflet, şi ştiinţa şi necunoştinţa faţă de minte. Şi pe cît se îngrijeşte cineva mai mult de evlavie sau de făptuire, pe atît se luminează mintea mai mult întru cunoştinţă [103].

Şi aşa se învredniceşte de porunca a cincea, cum zice Domnul : «Fericiţi cei milostivi» [104]. Iar milostiv este cel ce miluieşte pe aproapele din cele ce le-a primit el de la Dumnezeu, fie bani, fie mîncări, fie tărie, fie cuvînt spre folos, fie rugăciune, fie putere de a mîngîia pe cel ce are nevoie de ea. El se socoteşte datornic, fiindcă a primit mai mult decît se cere şi fiindcă s-a învrednicit să se numească milostiv, ca Dumnezeu ; iar aceasta de către Hristos, în veacul de acum şi în cel

102. Matei V, 6.

103. Făptuirea nu e lăsată în urmă de cel ce a ajuns la cunoştinţă, ci continuă să fie un mijloc de cunoaştere. 104. Matei V, 7.

viitor, faţă de întreaga zidire. De asemenea, el socoteşte că prin frate, Dumnezeu însuşi are trebuinţă de el şi se face îndatoratul Lui [105] ; apoi că fără ceea ce se cere de la el, săracul poate trăi, dar că fără să-l miluiască pe acela, după puterea sa, nu poate el să trăiască şi să se mîntuiască. Căci dacă nu vrea să-şi miluiască el firea lui, cum va ruga pe Dumnezeu să-l miluiască pe el ? Şi aşa socotind alte multe, cel ce s-a învrednicit de porunci îşi dă nu numai ale sale, ci şi sufletul pentru aproapele. Căci aceasta este milostenia desăvîrşită, precum ne-a arătat Hristos, care a răbdat moartea pentru noi, dîndu-se tuturor o pildă şi un chip, ca şi noi să murim pentru alţii, nu numai pentru prieteni, ci şi pentru duşmani, cînd vremea o cere. Şi nu e de lipsă ca să aibă cineva un lucru, ca să facă milă. Aceasta e mai degrabă o mare neputinţă. Ci, neavînd peste tot ceva cu ce să miluiască, să aibă înduioşare pentru toţi, ca să ajute pe cei ce au trebuinţă din cele ce poate, desfăcut de orice împătimire faţă de lucrurile vieţii, dar avînd împătimire faţă de oameni [106]. Ba nici nu trebuie să înveţe pentru slava deşartă cel ce nu şi-a arătat mai întîi mila cu lucrul, zicînd că foloseşte sufletele celor mai slabi, în vreme ce e cu mult mai slab decît cei pe care crede să-i folosească. Fiindcă tot lucrul îşi cere vremea lui şi o dreaptă socoteală, ca să nu se facă ceva ne la vreme, sau fără trebuinţă. Căci celui slab îi este mai bine fuga de toate şi neaverea e cu mult mai bună decît milostenia [107].

105. Dumnezeu îşi manifestă prin cei lipsiţi trebuinţa de noi, ca unul ce a luat asupra Sa îndatorirea de a ne duce la realizarea completă ca făpturi ale Sale. Şi cu cît devenim mai capabili de darurile lui Dumnezeu, prin milostivirea noastră, cu atît Dumnezeu se simte mai îndatorat să ni le dea, să ne ducă spre realizare.

106. Προσπάθεια. E vorba de rîvna care arde pentru mîntuirea oamenilor. Toate lucrurile trebuie socotite ca nimic, dar omul nu trebuie socotit ca nimic. Însă omul se salvează ca bunul cel nepreţuit numai în Dumnezeu. A te împătimi de om înseamnă deci a te împătimi pentru a-l face împătimit de Dumnezeu, pentru a-l face să se depăşească necontenit, atras de magnetul desăvîrşirii absolute care e Dumnezeu.

107. Arată ce împătimire de om trebuie evitată. Pînă cauţi prin binele ce-l faci aproapelui, lauda proprie de la acela, vizezi în ultimă analiză în-

Iar prin nepătimire se învredniceşte de a şasea poruncă, cum zice Domnul : «Fericiţi cei curaţi cu inima» [108]. Aceştia sînt cei ce au dobîndit toată virtutea, după sfintele cuvinte, şi au ajuns să vadă lucrurile după fire.

Aşa ajunge cineva la pacea gîndurilor. «Fericiţi, zice, cei făcători de pace» [109]. Aceştia sînt cei ce au făcut pace în sufletul şi trupul lor, supunînd trupul duhului, ca să nu mai poftească trupul împotriva duhului, ci să împărăţească harul Duhului Sfînt în suflet, şi să-l călăuzească precum voieşte, dăruindu-i cunoştinţă dumnezeiască.

Prin aceasta, unul ca acela poate să rabde prigonirea, batjocorirea şi tot cuvîntul rău, pentru dreptate şi se bucură că «plata lui multă este în ceruri» [110]. Căci toate Fericirile fac Dumnezeu după har pe omul care a ajuns blînd, doritor a toată dreptatea, milostiv, nepătimitor, făcător de pace, răbdînd toată durerea cu bucurie pentru dragostea lui Dumnezeu şi a aproapelui.

Acestea sînt, aşadar, daruri ale lui Dumnezeu şi sîntem datori să-I mulţumim mult pentru ele şi pentru răsplăţile făgăduite, adică pentru împărăţia cerurilor şi veacul viitor, pentru mîngîierea de aici, pentru săturarea de tot binele şi de mila de la Dumnezeu, pentru arătarea lui Dumnezeu, prin vederea tainelor ascunse în dumnezeieştile Scripturi (contemplarea lor), şi în toate făpturile Lui şi pentru plata multă cea din ceruri. Căci în urmarea lui Hristos pe pămînt stă fericirea tuturor poruncilor, adică cel mai înalt dintre bunuri sau ultimul lucru dintre cele dorite. Fiindcă după Apostol, singur Dumnezeu este fericit, care locuieşte în lumina neapropiată [111]. Cu toate că avem datoria să păzim poruncile, mai bine-zis,

teresul propriu, nu pe al aceluia. Binele făcut aceluia e aparent şi în fond nu-i foloseşte, ci-l sminteşte pînă la urmă.

108. Matei V, 8. 109. Matei V, 9. 110. Matei V, 10.
111. I Tim. VI, 16.

să fim păziți de ele, iubitorul de oameni Dumnezeu va dărui aici și acolo, răsplata pentru ele, celui ce crede Lui.

Iar cînd toate acestea se săvîrșesc ca urmare a plînsului fericit, mintea primește ușurare de patimi, împăcîndu-se cu Dumnezeu pentru păcatele sale, prin multe și amare lacrimi. Căci pe de o parte mintea se răstignește cu Hristos duhovnicește, prin făptuirea morală, adică, precum s-a zis, prin împlinirea poruncilor și prin păzirea celor cinci simțuri, ca să nu facă ceva împotriva trebuinței. Iar pe de alta, stăpînind pornirile neraționale, începe să înfrîneze patimile din jurul ei, adică iuțimea și pofta. Și acum potolește iuțimea sălbăticită cu moliciunea poftei, acum potolește pofta cu asprimea mîniei. Și venind astfel mintea întru sine, își cunoaște demnitatea sa, că este împărătească. Și primește puterea să vadă lucrurile după fire. Căci i se deschide ochiul cel de-a stînga [112], pe care l-a orbit diavolul prin stăpînirea patimilor. Și se învrednicește să se înmormînteze împreună cu Hristos și în chip duhovnicesc față de lucrurile lumii și nu mai e furat de frumusețea cea de afară, ci vede aurul, argintul, pietrele prețioase, și cunoaște că sînt din pămînt, ca și toate celelalte lucruri neînsuflețite, ca lemnele și pietrele. Iar pe om de asemenea, ca fiind după moarte putreziciune și o mînă de pămînt în mormînt. Deci socotind toate desfătările vieții, privește schimbările lor totdeauna cu multă înțelegere ce vine din cunoștință, și se face moartă lumii cu multă bucurie, și lumea se face moartă pentru ea și nu mai are silă, ci mai degrabă odihnă și neîmpătimire.

Astfel, prin curăția sufletului, se învrednicește să învie cu Hristos duhovnicește și capătă putere să vadă

112. Ochiul prin care vede lumea (?) spre deosebire de ochiul cel de-a dreapta, prin care vede cele spirituale. Acum ochiul poate vedea curat și lumea. Sau poate trebuie tradus «ochiul cel cu bun nume». Expresia greacă (εὐώνυμος ὀφθαλμὸς) permite amîndouă traducerile: ochiul de-a stînga, sau ochiul cel cu bun nume.

nepătimaș și frumusețile din afară ale lucrurilor. Iar prin ele slăvește pe Cel ce a făcut toate, contemplînd cele ce se străvăd prin făpturile sensibile : puterea, pronia lui Dumnezeu, bunătatea și înțelepciunea, cum zice Apostolul (Rom. I, 20—21). Iar văzînd tainele ascunse în dumnezeiești Scripturi, mintea se învrednicește de înălțarea cu Hristos prin contemplarea făpturilor inteligibile, adică prin cunoașterea puterilor înțelegătoare. Înțelegînd deci prin multele lacrimi ale înțelegerii și ale bucuriei cele nevăzute din cele văzute și cele veșnice din cele vremelnice, socotește că dacă lumea aceasta vremelnică, de care se spune că e exilul și osînda celor ce au călcat porunca lui Dumnezeu, e așa de frumoasă, cu cît mai vîrtos nu vor fi bunătățile veșnice și necuprinse, pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El ? Și dacă acele bunătăți sînt necuprinse în chip covîrșitor, cu cît mai mult Dumnezeu, Cel ce a făcut toate din nimic ?

Căci dacă se va opri cineva de la toate și se va îngriji numai de faptele trupești și sufletești, numite de Părinți evlavie, iar pe de altă parte nu va crede în nici un vis și în nici un gînd propriu, care nu are mărturie din Scriptură, și va fugi de toată întîlnirea deșartă, ca să nu audă și să nu citească nimic fără rost și mai ales ceva despre erezii, se vor înmulți în el lacrimile înțelegerii și ale bucuriei, încît să poată bea din mulțimea lor; și va ajunge la cealaltă rugăciune, cea curată, care se cuvine văzătorului (contemplativului). Căci precum e dator atunci să aibă alte citiri, alte lacrimi și altă rugăciune, așa și acum. Căci după ce mintea a venit la vederi duhovnicești, e datoare să citească în toate dumnezeiești Scripturi, ca una ce nu se teme de cuvintele greu de înțeles ale Scripturii, ca cei făptuitori încă și ca cei slabi din pricina nepriceperii [113]. Căci fiindcă a stăruit mult în nevoințe pentru faptele trupești și morale, s-a

113. Contemplativul are mai multă înțelegere a Scripturilor, decît cel de pe treapta simplă a făptuirii.

răstignit împreună cu Hristos şi s-a îngropat împreună cu El prin cunoştinţa lucrurilor, după fire şi schimbare, dar a şi înviat prin nepătimire şi cunoştinţa tainelor lui Dumnezeu, celor aflătoare în făpturile sensibile [114]. De la aceasta s-a înălţat apoi împreună cu El, la cele mai presus de lume, prin cunoştinţa celor inteligibile şi a tainelor ascunse în dumnezeieştile Scripturi [115].

De la frică omul trece la evlavie, de la aceasta vine la cunoştinţa, prin care e sfatul şi dreapta socoteală. De la aceasta vine tăria, prin ea înţelegerea, şi de la aceasta vine omul la înţelepciune. Prin toate faptele şi vederile (contemplaţiile) mai sus pomenite, se învredniceşte de rugăciunea curată şi desăvîrşită, care se naşte din pace şi dragoste de Dumnezeu şi din sălăşluirea Duhului Sfînt. Aceasta este ceea ce se zice a dobîndi pe Dumnezeu în sine şi arătarea şi sălăşluirea lui Dumnezeu, cum a zis Gură de Aur : a se face sufletul şi trupul, după putinţă, nepăcătoase, ca ale lui Hristos şi a avea pentru Hristos o minte care să înţeleagă, prin înţelepciunea Duhului, care este cunoştinţa lucrurilor dumnezeieşti şi omeneşti.

Despre cele patru virtuţi ale sufletului

Iar felurile înţelepciunii [116] sînt patru : chibzuinţa, sau cunoştinţa lucrurilor ce trebuie sau nu trebuie fă-

114. Cunoştinţa lucrurilor după rostul lor firesc şi nu din unghiul interesat şi strîmb al patimilor înseamnă o renunţare, o jertfă, o moarte împreună cu Hristos. Efortul acesta e propriu fazei făptuitoare, ascetice, a vieţii care trebuie să dureze mai multă vreme pentru a se dezobişnui firea omului de privirea strîmbă, pătimaşă a lucrurilor. De-abia după aceasta vine învierea omului nou cu Hristos, ca un efect al efortului de despătimire şi al cunoştinţei unui nou adînc al lucrurilor, al tainelor lui Dumnezeu ascunse în ele.

115. O nouă treaptă este apoi înălţarea cu Hristos, care înseamnă ridicarea de la contemplarea tainelor lui Dumnezeu la lucrurile sensibile, la contemplarea realizărilor inteligibile, la sesizarea prezenţei îngerilor şi a prezenţei nemijlocite a lui Dumnezeu.

116. Ms. 1935, continuă fără titlu.

cute [117] şi privegherea minţii ; neprihănirea, care stă în păstrarea sănătoasă a cugetului, ca să se poată înfrîna de la orice lucru, cuvînt şi gînd ce nu place lui Dumnezeu ; bărbăţia, sau tăria şi stăruinţa (rezistenţa) în ostenelile încercărilor celor după Dumnezeu; dreptatea, adică împărţirea care dă tuturor la fel. Aceste patru virtuţi generale se nasc din cele trei puteri ale sufletului, astfel : din cugetare sau minte, două : chibzuinţa şi dreptatea, sau dreapta socoteală ; din partea poftitoare, neprihănirea ; şi din iuţime, bărbăţia. Şi fiecare stă la mijloc între două patimi potrivnice firii. Chibzuinţa are deasupra prea multa socotire [118], iar dedesubt nechibzuinţa ; neprihănirea are deasupra nesimţirea, iar jos, desfrînarea ; bărbăţia, sus cutezanţa nesocotită, jos laşitatea ; dreptatea, sus voinţa de a avea prea puţin, iar jos voinţa de a avea prea mult [119]. Cele patru sînt chipul omului ceresc, iar cele opt, ale celui pămîntesc.

Toate acestea le cunoaşte întocmai Dumnezeu, ca şi cele trecute, prezente şi viitoare. Dar numai în parte, cel ce a învăţat prin harul lui Dumnezeu, lucrurile de la El şi s-a învrednicit să fie făcut după chipul şi asemănarea Lui. Căci cine zice că ştie cum trebuie numai din auz, minte. Fiindcă mintea omului nu poate să urce vreodată la cer fără vreun povăţuitor ; iar neur-

117. N. Hartmann observă că prudenţa nu e ştiinţă, pătrundere, circumspecţie, care se mulţumeşte să se guste pe ea însăşi într-o înstrăinare de lume. Sensul ei e redat mai bine de latinescul *sapientia*, care vine de la *sapere* = a gusta. «Sapientia este gustul etic şi anume gustul fin, diferenţiat, cultivat moral, întrucît îndreptat spre plenitudinea vieţii, înseamnă contact cu toate şi atitudine afirmativă, apreciatoare faţă de tot ce e valoros. Este *pătrunderea sentimentului de valoare în viaţă*, în orice contact cu realitatea, în orice acţiune şi reacţiune». (În «*Etik*», Berlin, 1926, p. 389—390).

118. ὑπερφρονεῖν poate să însemne o excesivă chibzuire, care nu e în stare să treacă la faptă, sau o prea mare ticluire care cuprinde şi viclenie.

119. N. Hartmann a precizat, pe baza unui text din Etica nicomahică a lui Aristotel (II, 6, 1107, 5—8), că poziţia mijlocie (μεσότης) a virtuţii se referă numai la fiinţa ei, nu la gradul ei. Virtutea tinde la extrem (ἀκρότης) în realizarea ei, dar întîi trebuie să fi nimerit exact calea ei, obiectul valorii care trebuie realizat (*op. cit.*, p. 401).

cîndu-se și nevăzînd, nu poate spune ceea ce n-a văzut. Ci dacă aude ceva din Scriptură, numai aceea trebuie să grăiască din auz cu mulțumire și să mărturisească pe Tatăl Cuvîntului, cum a zis marele Vasile. Ca nu cumva, închipuindu-și că are cunoștință, să rămînă mai jos decît cel fără cunoștință. Căci a te închipui ceva, nu te lasă să ajungi ceea ce te închipui, zice Sfîntul Maxim [120]. Căci este o neștiință de laudă, cum zice Gură de Aur. De pildă, cînd cineva întru cunoștință cunoaște că nu cunoaște [121]. Și este o neștiință mai jos de orice neștiință, cînd cineva nu cunoaște că nu cunoaște. Deci este și o cunoștință cu nume mincinos, cînd socotește cineva că știe, neștiind nimic, cum zice Apostolul [122].

Despre cunoștința cu lucrul

Este, prin urmare, o cunoștință adevărată [123] și este neștiință îndeobște. Dar mai mare ca toate este cunoștința cu lucrul. Fiindcă ce va folosi omul de va avea toată cunoștința, mai bine-zis, de o va fi primit de la Dumnezeu în dar, ca Solomon, asemenea căruia nu poate să ajungă altcineva vreodată, dar va merge la muncile veșnice ? Ce va folosi, de nu va fi primit din fapte și din credință tare, prin mărturia conștiinței, asigurarea că este slobozit de muncile viitoare, faptul că nu se osîndește pe sine, că n-a avut grijă de vreuna din datorii, după puterea lui ? Căci, zice Sfîntul Ioan Teologul : «Dacă inima noastră nu ne osîndește, avem îndrăznire către Dumnezeu» [124]. Dar zice Sfîntul Nil : «Și conștiința însăși a ajuns să mintă, slăbită fiind de întunericul patimilor», cum zice și Scărarul. Căci dacă

120. «Fiindcă socotința că știi nu te lasă să sporești în a ști». Suta a treia despre dragoste, cap. 81. *Filocalia rom.*, II, p. 94. Închipuirea că știi, te fixează la gradul la care ești, totdeauna mai jos decît ceea ce-ți închipui, căci închipuirea exagerează totdeauna.

121. Despre aceasta vorbește Sfîntul Grigore de Nisa în *Viața lui Moise*. 122. I Cor. VIII, 2. 123. Ms. 1935 continuă fără titlu.

124. I Ioan III, 21.

chiar şi numai răutatea obişnuieşte să întunece mintea, zice marele Vasile, şi închipuirea face orb pe cineva şi nu-l lasă să se facă ceea ce îşi închipuie, ce vom zice, despre cei ce slujesc patimilor, cînd îşi închipuie că au conştiinţa curată ? Mai ales cînd văd pe Apostolul Pavel, care are în sine pe Hristos, zicînd cu lucrul şi cu cuvîntul : «Că de nimic nu mă ştiu pe mine (să fi păcătuit adică), dar nu în aceasta mă voi îndrepta [125]. Căci din nesimţire multă ne socotim noi cei mulţi că sîntem ceva, nefiind nimic. Dar zice Apostolul : «Cînd grăiesc pace, atunci le vine prăpădul» [126],, fiindcă n-aveau pace, ci ziceau aceasta, spune Gură de Aur, din multă nesimţire. Iar Iacob, fratele Domnului, zice despre unii ca aceştia că «uitîndu-şi de păcatele lor, s-au uitat pe ei înşişi, cei mai mulţi dintre cei mîndri», «închipuindu-şi că au nepătimire», zice Scărarul.

Drept aceea şi eu, tremurînd de cei trei uriaşi ai diavolului, despre care a scris Sfîntul Marcu Ascetul, adică despre : trîndăvie, uitare şi neştiinţă [127], ca unul ce sînt pururea stăpînit de ei, şi mă tem ca nu cumva uitînd de măsura mea, să mă aflu afară din calea cea dreaptă, cum zice Sfîntul Isaac, am scris culegerea de faţă. Căci cel ce urăşte mustrarea arată vădit patima mîndriei, zice Scărarul, iar cel ce aleargă spre ea, se dezleagă de legătură. Şi Solomon zice : «Celui nepriceput ce întreabă de înţelepciune, i se va socoti lui înţelepciune» [128]. De aceea am pus la început numele cărţilor şi al sfinţilor, ca să nu trebuiască să spun la fiecare cuvînt al cui este şi aşa să se lungească cuvîntul. Căci Sfinţii Părinţi au scris cuvintele dumnezeieştii Scripturi, adeseori cum sînt acolo, ca Grigorie Teologul, cele ale lui Solomon şi ceilalţi. Iar logofătul Simion Metafrastul a zis despre Gură de Aur : «Nu e drept să părăsesc cu-

125. I Cor. IV, 4. 126. I Tes. V, 3.
127. *Epistola către Nicolae Monahul* (*Filocalia rom.* I, p. 316).
128. Prov. XVII, 28.

vintele aceluia și să zic ale mele», măcar că putea, fiindcă din același Duh Sfînt au luat toți. Dar pe unele le numesc ale cui sînt, înfrumusețîndu-se cu harul smereniei, căutînd mai mult cuvintele Scripturii ; pe altele le lasă fără nume, pentru mulțimea lor, ca să nu se lungească cuvîntul.

Virtuțile trupești sînt unelte ale celor sufletești

Dar [129] fiindcă e mai bună o aducere-aminte cît mai deasă, iată încep să dau mai multe din cele spuse care nu sînt ale mele, ci cuvinte și judecăți de ale dumnezeieștilor Scripturi și de ale Sfinților Părinți. Deci zice Damaschinul, că virtuțile trupești sînt mai degrabă unelte ale virtuților [130]. Ele sînt de lipsă cînd cineva se îndeletnicește cu ele întru smerenie și cunoștință duhovnicească, fiindcă fără ele, nici virtuțile sufletești nu se nasc. Iar dacă nu se împlinesc așa, ci pentru ele însele, nu folosesc la nimic, precum nici pomii fără roade. De asemenea fără liniștire și fără tăierea voilor proprii nu poate cineva să învețe vreun meșteșug după toată știința și amănunțimea. De aceea după faptă avem lipsă și de cunoștință, și în toate, de oprirea cea după Dumnezeu de la toate și de cercetarea dumnezeieștilor Scripturi, fără de care nimeni nu poate să dobîndească vreo virtute. Iar cel ce s-a învrednicit să se liniștească în întregime și neîncetat a ajuns la bunul cel mai înalt. Iar cel ce nu a cunoscut-o măcar în parte nu ajunge acolo. Dar fericiți sînt cei ce se liniștesc în întregime, fie ascultînd de vreun făptuitor sau isihast, fie liniștindu-se și ieșind din toate grijile, întru ascultarea de voia dumnezeiască, cu osîrdie și cu sfatul celor încercați, în orice îndeletnicire cu cuvintele

129. Ms. 1935 continuă fără titlu (f. 43 v).
130. *Cuvînt minunat și de suflet folositor. Filocalia*, IV, p. 187.

și cu înțelesurile. Dar mai ales cei ce vor să ajungă cît mai fără osteneală la nepătimirea și cunoștința duhovnicească, trebuie să aibă odihna cea după Dumnezeu întreagă. Căci El Însuși a zis prin proorocul : «Opriți-vă de la toate și cunoașteți că Eu sînt Dumnezeu» (P. XLV, 11)

Iar cei ce sîntem oameni în lume și așa-zișI monahi, să ne liniștim măcar în parte, ca drepții de odinioară, spre a ne cerceta ticălosul suflet înainte de moarte și a-i pricinui îndreptare sau smerenie, în loc de pierzanie desăvîrșită, din pricina neștiinței generale și a greșelilor din neștiință și știință. Căci David a fost împărat, dar în fiecare noapte își uda așternutul și patul cu lacrimi (Ps. VI, 7). «La simțirea lui Dumnezeu, zice Iov, mi s-au încrețit perii capului», și cele următoare (Iov IV, 15). Drept aceea și noi, ca și cei din lume, să ne oprim măcar o parte din zi sau din noapte și să vedem ce vom răspunde dreptului Judecător în ziua cea înfricoșată a judecății? Și să avem grijă mai ales de aceasta, fiind de trebuință pentru frica osîndei veșnice. Să nu ne îngrijim despre cum vor trăi săracii și cum se vor îmbogăți iubitorii de lume, nici să nu ne facem grijă nebunește despre lucrurile vieții, cum zice dumnezeiescul Hrisostom. Fiindcă se cade să lucrăm, dar să nu ne îngrijim și să ne zorim spre multe, cum a zis Domnul către Marta [131]. Pentru că grija de viață nu lasă pe cineva să se îngrijească de sufletul său și să-l cunoască cum se află, ca cel ce se liniștește și ia aminte la sine. Căci se zice în Lege : «Ia aminte la tine» [132] și cele următoare. Despre acest loc a scris Vasile cel Mare un cuvînt sfînt și plin de toată înțelepciunea.

131. Luca, X, 42.

132. Deut. XV, 9. În omilia sau în cuvîntul : «la aminte de tine însuți», Sf. Vasile distinge între «noi, cele ale noastre și cele dimprejurul nostru. Noi sîntem sufletul și mintea, întrucît ne-am făcut după chipul Ziditorului ; iar ale noastre, trupul și simțirile..., iar împrejurul nostru sînt banii, meșteșugurile și celelalte unelte ale vieții».

Este cu neputință să se mîntuiască cineva fără atenție amănunțită și fără paza minții

«Fără atenție [133] și fără privegherea minții, e cu neputință să ne mîntuim și să ne izbăvim de diavol, care umblă răcnind ca un leu pe cine să înghită» [134], cum zice Damaschin. De aceea Domnul zicea adesea către ucenicii Săi : «Privegheați și vă rugați, căci nu știți...» [135] și celelalte. Prin aceste cuvinte El le vorbea de mai înainte tuturor despre gîndul morții, ca să fie gata spre o apărare bine primită, spre cea din fapte și din luare-aminte. Fiindcă dracii, cum zice Sfîntul Ilarion, sînt netrupești și fără somn, și toată grija o au să se războiască cu noi și să ne piardă sufletele, prin cuvînt, lucru și gînd. Iar noi nu sîntem așa. Ci uneori ne îngrijim de desfătare și de slava trecătoare, alteori de lucrurile vieții și totdeauna de alte multe. Și nu vrem să ne luăm nici măcar o parte din vreme, ca să ne cercetăm viața, ca din aceasta mintea să poată dobîndi obișnuința și să ia aminte fără încetare la sine însăși. Solomon zice : «Prin mijlocul a multor curse treci» [136]. Despre aceasta a scris Gură de Aur, lămurind ce sînt ele, cu multă amănunțime și cu cea mai deplină-înțelepciune. Iar Domnul, vrînd să taie toată grija, ne-a poruncit să disprețuim chiar și hrana și îmbrăcămintea, ca să avem o singură grijă : cum să ne mîntuim, ca o căprioară de ploaie și ca o pasăre din cursă, și cum să ajungem la agerimea acestei viețuitoare și la zborul înalt al păsării, prin lipsa de griji. Și ceea ce e de mirare, e că Solomon fiind rege a spus acestea. Iar tatăl său a spus și a făcut la fel. Și că pe lîngă toată luarea-aminte și multele nevoințe, aflîndu-se întru toată înțelepciunea și virtutea, după atîtea

133. Ms. 1935 continuă fără titlu (f. 45 v).
134. I Petru V, 8 135. Matei XXVI, 41.
136. Înț. Sirah. IX, 18. Cuvîntul se regăsește și în *Epistola către Hilon* a Sf. Vasile : «Vezi că prin mijlocul curselor treci și pe deasupra de zid înalt umbli, de unde, nu fără primejdie, este căderea celui ce va cădea».

daruri și după arătarea lui Dumnezeu, au fost biruiți, vai, de păcat, încît unul s-a tînguit odată de preacurvie și de ucidere, iar celălalt a căzut în atîtea lucruri înfricoșate. Oare nu este aceasta pricină de multă tremurare și de frică celor ce au minte, cum zice Scărarul și Filimon Ascetul ? [137]. Cum nu ne vom înfricoșa și nu vom fugi așadar de împrăștierea vieții, pentru neputința noastră, cei ce nu sîntem nimic, ci sîntem nesimțitori ca niște dobitoace ? Și cel puțin de mi-aș păzi, nenorocitul de mine, firea, ca dobitoacele. Dar mai bun este cîinele ca mine [138], și cele următoare.

Cei ce vor să se vadă pe ei înșiși în ce stare se află nu pot face aceasta altfel decît prin fuga de voile lor și prin ascultare și liniștire, mai ales cei pătimași [139]

Dacă, deci, vrem să ne vedem pe noi înșine în ce stare purtătoare de moarte sîntem, să fugim de voile noastre și de lucrurile vieții, și prin fuga de toate să îmbrățișăm cu stăruință liniștea cea fericită după Dumnezeu, căutîndu-ne fiecare sufletul în meditarea dumnezeieștilor Scripturi, fie prin supunerea desăvîrșită a sufletului și a trupului, fie prin liniștire, petrecerea prea lăudată a îngerilor. Mai ales să o facă aceasta cei ce sînt încă pătimași și neînfrînați întru poftele lor mici și mari.

«Șezi, zice, în chilia ta și aceasta te va învăța pe tine toate» [140]. Și iarăși : «Liniștirea este începutul curățirii sufletului», cum zice marele Vasile. Iar Solomon zice că Dumnezeu a dat o împrăștiere rea fiilor oamenilor, ca să se împrăștie în cele deșarte, ca nu cumva din le-

137. «Deci să ne fie frică de nepurtarea de grijă», Avva Filimon, *Filocalia*, IV, p. 176.

138. ... «că acelea nici nu au mîniat pe Făcătorul lor, nici nu vin la judecată» (*Pateric*, XXV, 71). 139. Cu titlu și în ms. 1935 (f. 47 r).

140. *Pateric*, Avva Moisi 6.

nea pătimașă și dobitocească să se abată spre cele mai rele [141]. Dar cel ce s-a izbăvit prin harul lui Dumnezeu de amîndouă prăpăstiile și s-a învrednicit să se facă monah, purtînd schima îngerească și singuratică, încît să se arate, pe cît e cu putință, ca o icoană a lui Dumnezeu cel singur, prin faptă și cuvînt, cum zice marele Dionisie, cum nu va fi dator să fie liniștit pururea și să fie atent cu mintea la orice faptă și să cugete (mediteze) neîntrerupt la Dumnezeu potrivit cu starea la care a ajuns ? Căci așa zic sfinții Părinți, Efrem și ceilalți, către începători. Unul să aibă psalmul pe buze, altul stihuri ; și alții să fie atenți cu mintea la psalmi și la tropare [142]. Așa să facă cei ce nu s-au învrednicit încă să ajungă la vreo contemplație sau cunoștință, ca să nu se afle careva, cu totul în afară de orice cugetare, fie că lucrează, fie că e la vreun drum, fie că stă culcat, înainte de a adormi. Ci deodată cu împlinirea canonului rînduit, trebuie să-și închidă mintea într-o cugetare (meditație) ca nu cumva găsindu-l vrăjmașul fără pomenirea lui Dumnezeu [143], să-i strecoare grozăviile lui. Acestea s-au zis către toți.

Iar cînd cineva prin multe nevoințe, adică prin multe virtuți trupești și sufletești, a putut să se înalțe prin harul lui Hristos la vreo lucrare duhovnicească, adică mintală, ca să-și plîngă sufletul său, trebuie să păzească, cum zice Scărarul [144], ca pe lumina ochiului, cugetarea care poartă lacrimile dureroase, pînă ce se retrage cu bun rost, adică din pricina înălțării, focul și apa. Focul este durerea inimii și credința fierbinte, iar apa sînt lacrimile. Dar nu tuturor s-au dat acestea, zice marele

141. Eclez. III, 10—11.

142. Sînt aci indicate trei trepte în ocuparea cu cele duhovnicești :
a) rostirea cu gura de cuvinte duhovnicești,
b) atenția la înțelesurile lor cu mintea și
c) contemplația mai presus de înțelesul cuvintelor.

143. Cel ce se află mai presus de cuvinte pomenește totuși pe Dumnezeu.

144. Cuv. VII : *Despre plîns*, 10.

Atanasie, ci celor ce s-au învrednicit să vadă lucrurile înfricoşate dinainte de moarte şi de după moarte, prin pomenirea neîncetată a lor în linişte. Cum zice Isaia : «Urechea celui ce se linişteşte aude lucruri neobişnuite». Şi iarăşi : «Liniştiţi-vă şi cunoaşteţi».

Căci numai aceasta obişnuieşte să nască cunoştinţa lui Dumnezeu, putînd cel mai mult să ajute şi celor foarte pătimaşi şi mai slabi, prin vieţuirea neîmprăştiată, prin fuga de oameni şi de întîlnirile care întunecă mintea şi de grijile nu numai cele ale vieţii, ci şi cele fără însemnătate şi care se par nepăcătoase. Cum zice Scărarul : «Un mic fir de păr tulbură ochiul...» şi celelalte [145]. Iar Sfîntul Isaac : «Să nu socoteşti că iubirea de argint stă numai în a avea aur sau argint, ci orice lucru de care se lipeşte gîndul». Şi Domnul zice : «Unde este comoara voastră, acolo va fi şi inima voastră» [146], fie în lucrurile şi cugetările dumnezeieşti, fie în cele pămînteşti. De aceea tuturor li se cade să fie fără griji şi să se liniştească după Dumnezeu ; fie în parte, ca cei din lume, cum s-a zis, ca să vină pe încetul la înţelepciune şi la cunoştinţa duhovnicească, fie în întregime, ca cei ce pot să se oprească de la toate, ca să aibă toată grija să placă lui Dumnezeu. Şi Dumnezeu va vedea hotărîrea lor şi le va dărui odihna duhovnicească şi îi va face să ajungă să mediteze (să cugete) la prima vedere (contemplaţie), spre a dobîndi frîngerea negrăită a sufletului şi a se face săraci cu duhul. Apoi îi va înălţa pe încetul la celelalte vederi, învrednicindu-i de păzirea fericirilor, pînă ce vor ajunge la pacea gîndurilor, care este «locul lui Dumnezeu», cum zice Sfîntul Nil, luînd cuvîntul din Psaltire : «Şi s-a făcut în pace locul Lui» [147].

145. «Un fir de păr mic tulbură ochiul şi o mică grijă prăpădeşte liniştea» (Cuv. XXVII : *Pentru sfinţita linişte*, 17).
146. Matei VI, 21. 147. Psalm. LXXV, 2.

Despre cele opt vederi mintale[148]

Iar vederile duhovnicești, precum socotesc, sînt opt. Șapte din ele sînt ale veacului acestuia, iar a opta este lucrarea veacului viitor, cum zice Sfîntul Isaac [149].

Cea dintîi este cunoștința necazurilor și a ispitelor vieții acesteia, cum zice Sfîntul Dorotei, și ea se întristează de toată paguba, pe care a pătimit-o firea omenească de la păcat.

A doua este cunoașterea greșelilor noastre și a binefacerilor lui Dumnezeu, cum zic Scărarul, Isaac și mulți alții dintre Părinți.

A treia este cunoștința lucrurilor înfricoșate dinainte de moarte și de după moarte, cum se scrie în dumnezeieștile Scripturi.

A patra, înțelegerea petrecerii Domnului nostru Iisus în lumea aceasta și a lucrurilor și cuvintelor ucenicilor Lui, ale celorlalți sfinți Mucenici și ale cuvioșilor Părinți.

A cincea este cunoștința firii și a prefacerii lucrurilor, precum zic sfinții Părinți Grigorie și Damaschin.

A șasea este contemplarea celor ce sînt, adică cunoștința și înțelegerea făpturilor sensibile ale lui Dumnezeu.

A șaptea este înțelegerea făpturilor inteligibile ale lui Dumnezeu.

A opta este cunoștința despre Dumnezeu, așa-numita teologie [150].

148. Cu titlu și în ms. 1935 (f. 47 v).

149. «Șase zile le petrecem cu lucrarea vieții acesteia, prin plinirea poruncilor; a șaptea o petrecem toată în mormînt și a opta ieșind din mormînt» (Cuv. LXXIV: *Despre asemănarea și pilda privitoare la Duminică și sîmbătă),* asemănare care revine și la Sf. Maxim în *Capetele gnostice,* suta I, cap. 56 ș.u.

150. Iar cuv. Nicodim Aghioritul vorbește, în cartea sa *Pentru paza celor cinci simțiri,* de șase dulceți duhovnicești, pe care le gustă mintea ieșită din robia patimilor: 1. lucrarea dumnezeieștilor porunci, 2. cîștigarea faptelor bune, 3. cuvintele dumnezeieștilor Scripturi, 4. cuvintele zidirilor, 5. cuvintele iconomiei celei în trup a Domnului și 6. privirea celor ce sînt ale lui Dumnezeu.

Acestea sînt deci cele opt vederi. Cele dintîi trei se cuvin celui ce este încă făptuitor, ca prin multe şi amare lacrimi, să-şi poată curăţi sufletul său de toate patimile, şi să primească apoi prin har pe celelalte. Iar celelalte cinci se cuvin celui contemplativ (văzător) sau cunoscător, pentru că păzeşte bine şi împlineşte neîncetat faptele trupeşti şi morale, sau sufleteşti, prin care se învredniceşte de simţirea vădită şi înţelegătoare a acestora. Căci din cea dintîi făptuitorul primeşte începutul cunoaşterii şi cu cît se îngrijeşte mai mult de lucrare şi meditează înţelesurile date lui, cu atît sporeşte mai mult în ele, pînă ce ajunge la deprinderea lor şi aşa se iveşte de la sine în minte cealaltă cunoştinţă. Apoi la fel; celelalte.

Dar ca să se facă vădit ceea ce s-a spus, voi grăi în parte, chiar dacă nu pot, despre fiecare vedere, arătînd ce sînt cele ce le înţelegem şi le zicem, ca să aflăm prilej de a cunoaşte cum trebuie să lucrăm, cînd începe harul să ne deschidă ochii sufletului, ca să înţelegem şi să ne minunăm de înţelesurile şi cuvintele care pot aşeza în noi, cum s-a zis, frica sau zdrobirea sufletului.

Arătare trebuincioasă despre prima cunoştinţă şi despre cum trebuie să o începem

Iată prima cunoştinţă, prin care se dau celui ce vrea celelalte. Aşadar cel ce s-a învrednicit să ajungă la aceasta, e dator să facă aşa : să şadă către răsărit, ca odinioară Adam, şi să cugete aşa : «Şezut-a Adam atunci şi a plîns înaintea raiului desfătării, bătîndu-şi faţa cu mîinile şi zicînd : «Milostive, miluieşte-mă pe mine cel căzut». Asemenea şi celălalt icos : «Văzînd Adam pe îngerul care îl împingea şi închidea uşa dumnezeieştii grădini, a suspinat tare grăind : «Milostive, miluieşte-mă pe mine cel căzut» [151].

151. Icoase la utrenia din Duminica brînzei.

Apoi, înțelegînd cele petrecute, începe astfel tînguirea, suspinînd din tot sufletul. Clătinîndu-și capul, zice cu durere din inimă : «Vai mie, păcătosului, ce am pătimit ! Vai, ce eram și ce-am ajuns ! Vai, ce-am pierdut și ce-am aflat ! În locul raiului, lumea aceasta stricăcioasă ; în locul lui Dumnezeu și a petrecerii cu îngerii, pe diavolul și dracii necurați ; în locul odihnei, osteneală ; în locul desfătării și al bucuriei, necazul și întristarea lumii ; în locul păcii și al veseliei fără sfîrșit, frica și lacrimile dureroase ; în locul virtuților și al dreptății, nedreptățile și păcatele ; în locul înțelepciunii și al sălășluirii la Dumnezeu, neștiința și izgonirea ; în locul lipsei de grijă și al slobozeniei, viața cea înecată de griji și robia cea mai rea. Vai mie, vai mie ! Cum am fost zidit împărat și mă făcui rob patimilor, dintr-o nebunie. Vai mie, ticălosul, cum în locul vieții, mi-am atras moartea prin neascultare ! Of, of, vai mie, vai mie, ce-am pătimit nenorocitul de mine, prin lipsa de sfat. Ce voi face ? Într-o parte sînt războaie, într-alta tulburări, aici boala și dincolo ispita. Aici sînt primejdii, dincolo scufundări în valuri. Aici temeri, dincolo întristări ; aici patimi, dincolo păcate ; aici amărăciuni, dincolo strîmtorări. Vai mie, păcătosul, ce voi face ? Unde voi fugi ? Din toate părțile sînt strîmtorat, cum zice Susana. Ce să cer, nu știu. De voi cere viață, mă tem de ispitele vieții, de schimbările și de întîmplările ei. Văd îngerul, pe satan, cel ce răsărea ca un luceafăr de dimineață, ajuns și numit diavol ; pe omul cel dintîi, izgonit ; pe Cain, ucigaș de frate ; pe Hanaan, blestemat ; pe sodomiți, arși cu foc ; pe Esau, căzut ; pe israeliteni, urgisiți ; pe Ghiezi și pe Iuda Apostolul, căzuți, fiindcă boleau de iubirea de argint ; pe marele prooroc și împărat, plîngînd pentru două păcate ; pe Solomon, cel cu atîta înțelepciune, căzut ; pe cel dintre cei șapte diaconi și pe cel dintre cei patruzeci de Mucenici, căzuți,

cum zice marele Vasile : «Bucurîndu-se începătorul răului, a răpit dintre cei doisprezece, pe ticălosul Iuda ; din Eden pe om ; şi din cei patruzeci, pe cel căzut. Pe acesta, plîngîndu-l acelaşi, zice iarăşi : «Deşert la minte şi vrednic de plîns, a pierdut vieţile amîndouă ; căci prin foc s-a topit şi la focul nestins s-a dus» [152]. De asemenea văd pe mulţi alţii, cărora nu este număr, căzuţi ; nu numai dintre cei credincioşi, ci şi mulţi dintre Părinţi, şi după multe sudori.

Dar ce sînt eu, cel mai rău, mai nesimţit şi mai neputincios decît toţi ? Ce voi zice despre mine, odată ce Avraam zice despre sine că e pămînt şi cenuşă [153] ; David, cîine mort şi de soi prost, în Israil [154] ; Solomon, copil mic ce nu cunoaşte dreapta şi stînga [155]. De asemenea, cei trei tineri zic : «Ruşine şi ocară ne-am făcut [156] ; Isaia proorocul : «O, ticălosul de mine» [157] ; proorocul Avacum : «Şi eu sînt mai tînăr» [158] ; Apostolul : «Sînt cel dintîi dintre păcătoşi» [159]. Iar ceilalţi toţi zic că nu sînt nimic. Deci ce voi face ? Unde mă voi ascunde de multele mele răutăţi ? Ce voi ajunge, eu care nu sînt nimic şi care sînt mai rău decît ceea ce nu este? Căci ceea ce nu este, nu a păcătuit şi nici nu a primit binefaceri ca mine. Vai mie, cum voi străbate cealaltă vreme a vieţii mele ? Sau cum voi fugi de cursele diavolului ? Căci dracii sînt fără somn şi netrupeşti, iar moartea e aproape şi eu neputincios. Doamne, ajută-mi ; nu lăsa zidirea Ta să se piardă, că Tu îmi porţi grijă mie, păcătosului. «Arată-mi, Doamne, calea pe care voi merge, căci spre Tine am ridicat sufletul meu» [160]. «Nu

152. *Cuvînt la cei patruzeci de Mucenici.* 153. Fac. XVIII, 27.
154. I Regi XXIV, 15. 155. III Regi III, 7.
156. Cîntarea celor trei tineri, Daniil 9. 157. Isaia VI, 5.
158. Probabil Ieremia I, 6.
159. I Tim. I, 15. Aceste citate se regăsesc şi în cuvîntul al doilea al Avvei Dorotei, Despre smerenie. 160. Psalm. CXLII, 10.

mă părăsi, Doamne, Dumnezeul meu, nu sta departe de mine. Vino aproape în ajutorul meu, Doamne al mîntuirii mele» [161].

Și așa se zdrobește sufletul prin cuvinte ca acestea, dacă mai are puțină simțire. Iar stăruind el mai mult în acestea și obișnuindu-se cu frica de Dumnezeu, începe mintea a cugeta și a înțelege cuvintele celei de a doua vederi, care sînt acestea :

Despre a doua vedere

«Vai mie, ticălosul, ce voi face ? Ce voi ajunge ? Mult am păcătuit ; multe faceri de bine primesc ; mult sînt neputincios ; multe sînt ispitele, iar trîndăvia mă ține strîns, uitarea mă întunecă și nu mă lasă să mă văd pe mine și mulțimea răutăților mele. Neștiința e rea; neascultarea întru cunoștință, și mai rea ; virtutea, anevoie de împlinit ; patimile, multe ; dracii, vicleni ; păcatul, la îndemînă ; moartea, aproape ; darea de seamă, amară. Vai mie, ce voi face ? Unde voi fugi de mine însumi ? Fiindcă eu sînt pricina pierzării mele. Căci am fost cinstit cu libertate și nimeni nu mă poate sili. Am păcătuit și păcătuiesc pururea și sînt fără grijă spre tot lucrul bun. Nimeni nu mă silește. Pe cine să învinovățesc ? Dumnezeu este bun și iubitor de oameni, și pururea dorește întoarcerea la El și pocăința ; îngerii mă iubesc și mă păzesc ; oamenii, de asemenea, voiesc sporirea mea ; dracii nu pot sili pe cineva să se piardă fără să vrea, fie din negrijă, fie din deznădejde. Cine este atunci vinovatul, dacă nu eu, ticălosul ? Iată, am cunoscut puțin că se pierde sufletul meu și nu vreau să pun început evlaviei. De ce nu ai grijă de tine, suflete al meu ? De ce nu te rușinezi înaintea lui Dumnezeu și înaintea îngerilor cînd păcătuiești, cum te rușinezi înaintea oamenilor ? Vai mie ticălosului, vai mie, vai

161. Psalm. XXXVII, 21—22.

mie. Nu mă ruşinez de Făcătorul meu, nici ca de un om. Căci înaintea unui om nu pot păcătui, ci folosesc orice meşteşug, ca să mă arăt drept. Iar stînd înaintea lui Dumnezeu gîndesc cele rele şi nu mă ruşinez să le şi grăiesc adeseori. O, nebunul de mine ! Făcînd răul, nu mă tem de Dumnezeu care mă vede. Iar a spune unui om ale mele spre îndreptare, nu pot. Vai mie, vai mie, căci cunosc osînda, şi să mă pocăiesc nu vreau ; iubesc Împărăţia cerească, şi virtutea n-am dobîndit-o ; cred în Dumnezeu, şi poruncile Lui niciodată nu le ascult ; urăsc pe diavolul, şi nu încetez a face cele plăcute lui ; cînd vreau să mă rog, mi-e lene şi mă aflu ca un nesimţitor ; cînd postesc, mă înalţ, şi mai mult mă osîndesc ; de priveghez, mi se pare că fac lucru mare, ca să nu-mi fie nici aceasta de folos ; de citesc, fac, nesimţitul de mine, unul din cele două rele : sau fac aceasta de dragul multei învăţături şi a slavei deşarte, şi mă întunec mult, sau ca să cunosc şi să nu fac, osîndindu-mă şi mai mult. Dacă prin harul lui Dumnezeu încetez a mai păcătui cu fapta, nu încetez să păcătuiesc pururea cu cuvîntul ; iar dacă harul mă apără, şi din partea aceasta, mînii pe Dumnezeu pururea prin gînduri [162]. Vai, ticălosul de mine, ce voi face ? Ori unde m-aş duce, aflu păcate ; pretutindenea, draci. Deznădejdea e mai rea decît toate. Pe Dumnezeu L-am întărîtat, pe îngeri, aşijderea, i-am întristat ; pe oameni, adeseori, i-am păgubit şi scandalizat.

Aş fi vrut, Doamne, să şterg cu lacrimi zapisul greşelilor mele şi în cealaltă vreme a vieţii mele să mă fac bine-plăcut Ţie prin pocăinţă. Dar vrăjmaşul mă amăgeşte şi răzbate sufletul meu. Doamne, mîntuieşte-mă înainte de a pieri cu totul.

162. O descriere a omului care nu cunoaşte judecăţile lui Dumnezeu, mergînd cu mintea pe un drum înconjurat de amîndouă părţile de prăpăstii o face şi Sf. Marcu Ascetul în cuv. *Despre cei ce-şi închipuie că se îndreptează din fapte*, în cap. 193 (*Filocalia*, I, p. 268—269).

Păcătuit-am înaintea Ta, Mîntuitorule, ca fiul risipitor ; primește-mă, Părinte, pe mine, cel ce mă căiesc.

Către Tine strig, Hristoase Mîntuitorule, cu glasul vameșului : curățește-mă, ca pe acela, și mă miluiește, Dumnezeule.

Oare ce va fi întru cele de apoi ? Vai mie, ticălosul, vai mie ! Cine va da capului meu apă și ochilor mei izvor de lacrimi ? Cine va putea să plîngă pentru mine cum trebuie, de vreme ce eu nu pot face aceasta ? Veniți munți, acoperiți-mă pe mine, ticălosul ! Oh, oh ! ce voi zice ? Oh, cîte lucruri bune mi-a făcut Dumnezeu, pe care numai El singur le știe și cîte răutăți a arătat către El nerecunoștința mea, cu lucrul, cu cuvîntul și cu gîndul, mîniind pururea pe Binefăcătorul meu ! Și cu cît rabdă El mai îndelung, cu atît îl disprețuiesc eu, ticălosul, mai tare, făcîndu-mă mai nesimțitor decît pietrele. Dar nu deznădăjduiesc, ci cunosc, prin aceasta, iubirea Ta de oameni.

Pocăință nu am dobîndit ; de aceea rogu-Te, Mîntuitorule, întoarce-mă înainte de sfîrșit și dă-mi mie pocăință, ca să mă izbăvesc de munci.

Doamne, Dumnezeul meu, nu mă părăsi, că nu sînt nimic înaintea Ta ; ci cu totul păcătos ; unde voi afla, deci, simțirea relelor mele celor multe ? Pentru că chiar și numai a nu face este de mare osîndă. Pentru mine ai făcut cerul și pămîntul ; pentru mine, cele patru stihii și cele ce se nasc din acestea, cum zice Teologul. Iar pe celelalte le voi tăcea, că nu sînt vrednic a grăi ceva pentru mulțimea păcatelor mele. Căci cine ar putea înțelege nemăsuratele faceri de bine, cele către mine, măcar de s-ar fi învrednicit să aibă o minte îngerească ? Dar iată că pentru purtarea mea nepocăită, voi cădea din toate eu, ticălosul».

Şi aşa cugetînd unele ca acestea, vine după oarecare vreme, la a treia cunoştinţă, şi plîngînd necontenit grăieşte :

Despre vederea a treia

«Vai, ce luptă are sufletul, cînd se desparte de trup ! Vai, cît lăcrimează atunci şi nu este cine să-l miluiască ! Îndreptîndu-şi ochii către îngeri, fără folos se roagă ; întinzînd mîinile către oameni, n-are cine să-l ajute» [163].

«Plîng şi mă tînguiesc, cînd gîndesc la moarte şi văd zăcînd în mormînt frumuseţea noastră, neavînd chip. O, minune ! Ce taină este aceasta, care s-a făcut cu noi ? Cum ne-am dat stricăciunii ? Cum ne-am înjugat cu moartea ? Cu adevărat, prin porunca lui Dumnezeu, cum s-a scris» [164].

Vai, ce voi face oare, eu prea ticălosul, în ceasul morţii, cînd dracii vor înconjura ticălosul meu suflet, avînd scrise relele făcute de mine, cele întru cunoştinţă şi neştiinţă, cele cu lucrul şi cu gîndul, şi cerînd de la mine socoteală pentru toate acestea ? Vai mie, că şi fără alt păcat, mult sînt osîndit pentru poruncile pe care nu le-am păzit. Şi pe drept cuvînt.

O, ticăloase suflete al meu, spune-mi mie, acum, unde sînt făgăduinţele Botezului ? Unde este împreunarea cu Hristos şi lepădarea de satana ? Unde este păzirea poruncilor lui Dumnezeu, unde este urmarea lui Hristos, prin virtuţile trupeşti şi sufleteşti, urmare pentru care m-am numit creştin ? Unde este făgăduinţa chipului călugăresc ? Poate va aduce înainte neputinţa trupească ? Dar atunci unde e credinţa, care aruncă toată grija la Dumnezeu [165], şi prin care ai fi putut muta şi munţii, dacă ai fi avut-o măcar cît un grăunte de muştar ? [166]. Unde este pocăinţa deplină, care depărtează pe

163. Din canonul înmormîntării. 164. *Idem.*
165. I Petru V, 7. 166. Matei XVII, 20.

om de la tot lucrul și cuvîntul rău ? Unde este zdrobirea sufletului și plînsul cel prea amar ? Unde blîndețea, milostenia, curăția inimii de gîndurile cele rele ? Unde înfrînarea cea cuprinzătoare, care stăpînește toate mădularele trupului, tot gîndul și toată voia, ca să nu se miște decît cînd e neapărată nevoie spre mîntuirea sufletului și viața trupului ? Unde este răbdarea, care suferă necazurile cele de multe feluri pentru Împărăția cerurilor ? Unde este mulțumirea în toate, rugăciunea neîncetată, grija morții, lacrimile întristării, dacă n-am ajuns încă la cele ale dragostei ? Unde este înțelepciunea cea după Dumnezeu, care păzește sufletul de cursele vrăjmașilor ? Unde neprihănirea, care se ține departe de tot ce nu se face sau nu se cugetă de bunăvoie după Dumnezeu ? Unde e bărbăția, care rabdă întîmplările grele și îndrăznește asupra vrăjmașilor prin nădejde ? Unde dreptatea, care dă fiecăruia deopotrivă ? Unde smerita cugetare, care-și cunoaște neputința sa și neștiința, și iubirea de oameni a lui Dumnezeu, prin care te vei izbăvi de toate uneltirile vrăjmașului ? Unde nepătimirea și dragostea desăvîrșită, și pacea care covîrșește toată mintea [167], prin care mă voi chema fiu al lui Dumnezeu ?

Căci toate acestea, cel ce vrea poate să le aibă și fără tărie trupească, numai prin hotărîre slobodă. Deci, ce am de zis față de acestea ? Ce am de făcut, o ticălosul ? Fiindcă prea puțin mă înfricoșez, din lipsă de simțire, și fiindcă m-am lenevit cu totul a face ceva după puterea mea, din cele datorate de mine. Sub iad voi fi, cum zice marele Atanasie. Vai de ticăloșia mea, ce mi-am pricinuit-o mie, nu numai prin cele ce le-am păcătuit, ci mai vîrtos pentru cele de care n-am vrut să mă pocăiesc. Căci dacă m-aș fi căit ca risipitorul, mi-ar fi primit întoarcerea, iubitorul Părinte. Și dacă mi-aș fi dat seama de mine ca vameșul, osîndindu-mă numai pe

167. Filip. IV, 7.

mine şi nu pe altcineva, aş fi luat şi eu iertare de păcate de la Dumnezeu ; mai ales dacă m-aş fi rugat din tot sufletul, ca acela. Dar nu mă văd să fiu aşa. Şi de aceea mă tem de sălăşluirea cu dracii în iad, şi de judecata viitoare. Fiindcă acolo este rîul de foc, scaune şi cărţi deschise. Îngerii merg înainte ; toată firea oamenilor stă de faţă şi toate stau goale şi descoperite înaintea înfricoşatului şi dreptului Judecător.

Vai mie, cum voi răbda mustrarea, mînia înfricoşatului şi nepărtinitorului Judecător ; adunarea îngerilor fără număr ; pîra şi înfricoşata ameninţare ; hotărîrea fără schimbare ; tînguirea neîncetată ; lacrimile nefolositoare ; întunericul nestrăveziu ; viermele cel neadormit ; focul cel nestins ; muncile de tot felul ; căderea de la Împărăţie ; despărţirea de sfinţi ; depărtarea de îngeri ; înstrăinarea de Dumnezeu ; pierderea curajului ; moartea veşnică ; frica, durerea, întristarea, ruşinea, chinul conştiinţei ?

Vai mie păcătosul, ce-am păţit ? De ce să mă pierd amarnic ? Am încă vreme de pocăinţă. Stăpînul mă îndeamnă şi eu amîn ! Pînă cînd, suflete al meu, zăboveşti în păcate ? Pînă cînd înăbuşi pocăinţa ? Pune-ţi în minte judecata viitoare ; strigă către Hristos-Dumnezeu : Ştiutorule de inimi, păcătuit-am. Înainte de a mă osîndi, miluieşte-mă ! La venirea Ta cea înfricoşată, Hristoase, să nu auzim : «Nu vă ştiu pe voi !» [168]. Căci în Tine ne-am pus nădejdea, Mîntuitorule, măcar că nu împlinim poruncile Tale, pentru lenevirea noastră ; ci ne rugăm, cruţă sufletele noastre. Vai mie, Doamne, că Te-am întristat pe Tine şi n-am simţit. Dar, iată, harul Tău m-a făcut să simt puţin ; pentru aceea m-am şi tulburat, nenorocitul de mine, şi s-a cutremurat ticălosul meu suflet. Dar oare mai am să trăiesc puţin, ca

168. Matei XXV, 11.

să plîng cu amar și să-mi spăl întinatul meu trup și suflet ? Sau plîngînd un ceas, voi înceta din nou, căzînd iarăși în nesimțirea de totdeauna ? Oare ce să fac, ca să aflu o durere necontenită a sufletului ? Voi posti și voi priveghea ? Dar fără umilință nu folosesc nimic. Voi cînta numai cu gura și voi citi ? Dar patimile mi-au întunecat mintea și nu pot cuprinde înțelesul celor zise. Voi cădea cu osîrdie înaintea Ta, dătătorule de bunătăți ? Dar nu am îndrăznire ; deznădăjduitu-s-a viața mea, pierdut-am sufletul meu. Doamne ajută-mi mie, și ca pe vameșul mă primește, pentru că am păcătuit ca risipitorul, la cer și înaintea Ta, și ca desfrînata care a vărsat lacrimi și despre care s-a zis : «cea deznădăjduită pentru viață și primită pentru întoarcere, purtînd miruri, s-a apropiat de Tine, strigînd : «nu mă lepăda pe mine, desfrînata, Cel născut din Fecioară ; nu trece cu vederea lacrimile mele, Cel ce ești bucuria îngerilor ; ci primește-mă pe mine, care mă pocăiesc și pe care nu m-ai lepădat, Doamne, cînd am păcătuit, pentru mare mila Ta» [169]. Fiindcă și eu ticălosul sînt deznădăjduit pentru multele mele păcate, dar sînt primit pentru negrăita iubire de oameni și pentru noianul cel nemărginit al îndurărilor Tale, în care, aruncînd deznădejdea sufletului meu, cutez să-mi adun mintea întru sfîntă pomenirea Ta. Sculîndu-mă, voi face și eu măcar o cerere, cu frică și cu cutremur mult, ca să mă învrednicesc și eu nevrednicul, să fiu robul Tău, și prin har să am mintea fără închipuiri, necolorată și nematerială, și să cad înaintea Ta, singurul Dumnezeu și Făcătorul tuturor, ca odinioară Daniil, înaintea îngerului Tău, pe genunchi și pe palmele mîinilor mele [170], și întîi să aduc mulțumirea și apoi mărturisirea înaintea Ta. Și așa încep eu, ticălosul, să caut sfînta Ta voie, aducîndu-Ți mulțumire pentru toate bunătățile de care m-ai învred-

169. Stihira la stihoavna din Miercurea mare.
170. Daniil X, 10.

nicit pe mine, ţărîna, praful şi cenuşa, şi pentru că m-am învrednicit a sta înaintea Ta numai cu mintea, eu cel ce sînt întreg pămîntesc.

Iar socotind a fi văzut de Tine, strig din tot sufletul şi zic : «Stăpîne, mult-milostive, mulţumescu-Ţi Ţie, Te slăvesc pe Tine, Te laud şi mă închin Ţie, că m-ai învrednicit pe mine, nevrednicul, în ceasul acesta a-Ţi mulţumi Ţie şi a avea toată auzirea pentru unele din minunatele faceri de bine ale Tale, sufleteşti şi trupeşti, nemăsurate şi nepătrunse, arătate şi nearătate pe care le-ai făcut şi le faci cu noi după har, pe care le ştim şi pe care nu le ştim. Mărturisesc darurile Tale, nu ascund binefacerile Tale ; vestesc milele Tale ; mărturisescu-mă Ţie, Doamne Dumnezeul meu, din toată inima mea şi slăvesc numele Tău în veac, că mila Ta peste mine mare este ; şi negrăită este îngăduinţa şi îndelunga Ta răbdare pentru mulţimea fărădelegilor mele, a păcatelor, a necinstirilor şi vicleniilor pe care le-am făcut şi le fac necontenit şi pe care le voi face şi de care m-a izbăvit harul Tău, a celor cu cuvîntul, cu lucrul şi cu gîndul şi pe care le ştii Doamne, cunoscătorule de inimi, de la naşterea mea pînă la sfîrşitul vieţii mele, şi pentru care îndrăznesc, eu prea ticălosul, să fac mărturisire înaintea Ta.

Păcătuit-am, săvîrşit-am fărădelege înaintea Ta, făcut-am strîmbătate şi rău înaintea Ta şi nu sînt vrednic să caut şi să privesc la înălţimea cerului. Dar îndrăznind la iubirea Ta de oameni, cea negrăită, şi la bunătatea şi la milostivirea Ta cea mai presus de minte, cad rugîndu-mă Ţie : miluieşte-mă, Doamne, că neputincios sînt şi-mi iartă mie mulţimea relelor mele. Nu mă lăsa pe mine să mai păcătuiesc sau să rătăcesc de la calea Ta cea dreaptă, nici să vatăm sau să întristez pe cineva ; ci înfrînează toată răutatea mea şi obişnuinţa cea rea, şi pornirea dobitocească a sufletului şi a trupului, a mîniei

și a poftei. Învață-mă să fac voia Ta. Miluiește pe frații și pe părinții mei și pe toți monahii și preoții de pretutindeni ; pe cei ce m-au născut, pe frații și pe rudeniile mele ; pe cei ce ne-au slujit și ne slujesc ; pe cei ce se roagă și ne-au încredințat să ne rugăm pentru ei ; pe cei ce ne urăsc și ne iubesc pe noi ; pe cei ce i-am vătămat și i-am întristat ; pe cei ce ne-au făcut sau vor să ne facă aceste lucruri ; și pe toți cei ce cred în Tine. Iartă-ne nouă tot păcatul cu voie și fără de voie și păzește viața noastră și ieșirea din lumea aceasta de duhurile necurate, de toată ispita, de tot păcatul și răutatea, de părerea de sine, de deznădejde, de necredință, de mîndrie și de frică, de amăgire și de silnicie, de lucrarea și de cursa diavolului. Și ne dăruiește nouă cele de folos sufletelor noastre, în veacul de acum și în cel viitor, precum binevoiește iubirea Ta de oameni. Odihnește pe părinții noștri și pe frații noștri care au plecat mai înainte. Și prin rugăciunile tuturor, miluiește ticăloșia mea ; milostivește-Te de pieirea mea, vezi durerea mea, îndreptează întru toate viața mea, cîrmuiește petrecerea mea și sfîrșitul meu în pace. Și mă fă pe mine în ce fel voiești și cum voiești, fie că vreau, fie că nu vreau, numai să nu rămîn lipsit de starea de-a dreapta Ta, în ziua judecății, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul meu, chiar dacă aș fi cel din urmă dintre robii Tăi ce se mîntuiesc. Împacă lumea Ta și miluiește pe toți precum știi. Învrednicește-mă de împărtășirea preacuratului Tău trup și cinstitului sînge, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sfîntul Duh, ca arvună a vieții veșnice, celei întru Tine, împreună cu aleșii Tăi, prin mijlocirea Preacuratei Maicii Tale, cu ale sfintelor și cerești puteri și cu ale tuturor sfinților Tăi. Că bine ești cuvîntat în vecii vecilor. Amin.

Prea Sfîntă Stăpînă, Născătoare de Dumnezeu ; toate puterile cerești, ale sfinților îngeri și Arhangheli, și toți sfinții, mijlociți pentru mine, păcătosul !

Stăpîne, Dumnezeule, Părinte atotțiitorule, Doamne, Fiule, Unule-Născut, Iisuse Hristoase și Duhule Sfinte», și celelalte.

Și îndată grăiește către gîndurile sale : «Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos, Împăratul nostru Dumnezeu», de trei ori. Și începe psalmii, la antifon zicînd Sfinte Dumnezeule și închizîndu-și mintea în cele spuse. Iar la sfîrșitul celor patruzeci de «Doamne miluiește», al fiecărui antifon, făcînd rugăciunea, zice în sine, închinîndu-se : «Greșit-am Doamne, iartă-mă», o dată. Apoi, sculîndu-se și întinzînd mîinile, zice : «Doamne, curățește-mă pe mine păcătosul», o dată. Iar după ce s-a rugat astfel, trebuie să zică a doua rugăciune : «Veniți să ne închinăm», de trei ori, și celălalt antifon la fel. Afară de aceea de cîte ori harul îi străpunge inima, trebuie să aibă și mai mult mintea în lacrimile de pocăință, chiar dacă a încetat gura de a cînta și cugetarea ar fi luată în robia cea bună, cum zice Sfîntul Isaac. Căci atunci este vremea culesului, nu vremea săditului. De aceea trebuie să rămînă în asemenea gînduri, ca și mai mult să se străpungă și să-și dea rodul, adică lacrimile cele după Dumnezeu. «Străpungîndu-ți-se inima pînă la lacrimi printr-un cuvînt, zice Scărarul, rămîi la el» [171]. Fiindcă toată lucrarea trupească, adică postul, privegherea, psalmodierea și citirea, liniștirea și celelalte, se fac pentru a se curăți mintea. Iar mintea fără plîns nu se poate curăți, ca să se unească cu Dumnezeu în rugăciunea curată, care o răpește din toate înțelesurile și o face fără chip și fără formă.

Toate acestea sînt bune cînd se fac bine, precum și dimpotrivă. De aceea tot lucrul are trebuință de dreaptă socoteală, ca să se facă bine ; iar fără aceasta nu cu-

171. Cuv. XXIII : *Vezi cîte bunătăți cîștigă omul prin nevoință...* ; vezi și Cuv. XXXII : *Despre rugăciunea cea curată.*

noaștem firea lucrurilor și de aceea ne smintim cei mai mulți, cînd vedem că nu se potrivesc între ele, cele spuse și cele făcute de Sfinții Părinți. De pildă, Biserica a primit să cînte troparele cu vers, asemenea și alte multe cîntări. Dar Scărarul, lăudînd pe cei ce plîng după Dumnezeu, zice că unii ca aceștia nu vor striga către ei înșiși în cîntări. Sfîntul Isaac zice și el despre cei ce se roagă în chip curat că de multe ori se află vreunul adunîndu-și mintea în rugăciune și îndată cade nesilit la pămînt, pe genunchi, ca odinioară proorocul Daniil, și-și are mîinile întinse și ochii lui caută la crucea lui Hristos ; iar gîndurile lui se schimbă și mădularele lui slăbesc de noile înțelegeri, care vin de la sine în minte [172]. Și iarăși mulți dintre Sfinții Părinți scriu despre unele ca acestea, că prin uimirea minții s-au ridicat nu numai dincolo de cîntări și psalmodii, ci au uitat și mintea însăși, cum zice Sfîntul Nil. Biserica a făcut bine și un lucru plăcut lui Dumnezeu, că a primit cîntările și celelalte tropare, pentru neputința minții noastre, ca prin dulceața viersului să lăudăm pe Dumnezeu, cei ce sîntem neștiutori, aproape fără voie ; iar cei ce au cunoștință, să vină la străpungerea inimii, prin înțelegerea cuvintelor spuse. Și așa să urcăm ca pe o scară spre pătrunderea înțelesurilor bune, cum zice Damaschin. Și cu cît sporim în obișnuința cu înțelesurile celor după Dumnezeu, cu atît dorul lui Dumnezeu ne atrage să le cugetăm, și să ajungem să ne închinăm în duh și în adevăr Tatălui, cum zice Domnul și cum zice Apostolul: «Vreau cinci cuvinte în mintea mea, decît zeci de mii pe limbă» [173]; și iarăși : «Vreau ca bărbații să ridice în tot locul, mîini cuvioase, fără de mînie și fără de gînduri» [174]. Astfel cele dintîi sînt leacuri ale neputinței, iar celelalte, desăvîrșiri ale minții. Aceasta este dezlegarea unor astfel de întrebări. Deoarece toate sînt

172. Cuv. XXVIII : *Pentru sfințita rugăciune*, 2.
173. I Cor. XIV, 19. 174. I Tim. II, 8.

bune la vremea lor, dar nelavreme, toate li se par nepotrivite, celor ce nu cunosc vremea fiecăruia ; cum zice Solomon : «Vreme este pentru orice lucru» [175].

Aşadar cînd cineva a ajuns la înţelesuri bune trebuie să ia aminte cu osîrdie, ca să rămînă în el asemenea vederi, ca nu cumva, din lenevire sau din lipsă de grijă, sau din înălţare, să fie părăsit de har, cum zice Sfîntul Isaac : «De cresc în sufletul omului înţelesurile cele după Dumnezeu, care-l duc la o mai mare străpungere şi umilinţă, e dator să mulţumească pururea şi să mărturisească lui Dumnezeu acest dar, fiindcă s-a învrednicit să cunoască unele ca acestea, socotindu-se pe sine că este nevrednic». Iar de încetează acelea şi se întunecă iarăşi înţelegerea şi leapădă temerea şi plînsul, trebuie să se întristeze mult şi să se smerească pe sine cu lucrul şi cu cuvîntul, fiindcă l-a părăsit harul, ca să-şi cunoască neputinţa sa, să dobîndească smerenie şi să se îngrijească de îndreptare. Căci zice marele Vasile : «Dacă nu s-ar fi lenevit omul dinspre plînsul după Dumnezeu, nu i-ar lipsi lacrimile atunci cînd ar vrea». De aceea sîntem datori să cunoaştem pururea neputinţa noastră şi harul lui Dumnezeu şi să nu deznădăjduim orice ni s-ar întîmpla, nici să îndrăznim că sîntem ceva. Ci mai vîrtos să nădăjduim pururea la Dumnezeu cu smerenie. Şi acestea se cuvin celui ce caută lacrimi multe cu lucrul şi cu cuvîntul, fiindcă s-a învrednicit de atîta har şi n-a păzit cunoştinţa lui Dumnezeu din pricina lenevirii sau a mîndriei de mai înainte, de acum sau din viitor, precum s-a zis.

Iar celui ce a părăsit de bunăvoie aceste daruri, adică plînsul, lacrimile şi înţelesurile cele luminate, ce altceva i se cade decît numai să-l compătimim ? Fiindcă nu are lumea un mai mare nebun ca acesta, care se învredniceşte de cele ale firii, prin care avea să ajungă

175. Eclez. III, 1.

la cele mai presus de fire, adică la lacrimile înțelegerii și ale dragostei, însă prin oarecare lucruri de nimic sau prin gînduri străine și voiri proprii, se întoarce la neștiința dobitoacelor, ca un cîine la vărsătura sa. Cu toate acestea, dacă vrea iarăși și se va îndeletnici cu citirea după Dumnezeu a dumnezeieștilor Scripturi cu luare-aminte și cu grija morții, și-și va păzi mintea cît va putea de gîndurile deșarte în rugăciune, poate afla ceva ce a pierdut. Mai ales dacă nu se supără niciodată împotriva cuiva, chiar dacă pătimește adeseori cele mai mari rele de la acela, și nu lasă pe nimeni să se supere împotriva sa, ci cu toată puterea îl slujește pe acela cu lucrul și cu cuvîntul. Atunci mintea i se veselește și mai vîrtos, izbăvită de tulburarea mîniei. Iar el capătă iscusință ca să nu mai uite niciodată de sufletul său, temîndu-se ca nu cumva să fie părăsit iarăși. Astfel rămîne necăzut din frică, avînd pururea lacrimile pocăinței și ale plînsului, pînă ce se va sui la cele ale dragostei și ale bucuriei, de la care se va înălța la pacea gîndurilor, cu harul lui Hristos.

Toate acestea stau așa. Iar noi, care sîntem încă pătimași și grei la inimă, sîntem datori să pătrundem motivele (cuvintele) plînsului și să ne cercetăm pe noi înșine în fiecare zi, atît înainte de canonul hotărît, cît și în cursul lui și la sfîrșit, fie că lucrăm cei ce sîntem încă slabi pentru nelucrarea cea după Dumnezeu și pentru oprirea de la toate, cum zice Sfîntul Isaac, fie că ședem în nelucrare în același loc, cei ce avem ochi neadormiți și cuget de trezvie, cum zice Scărarul [176], ca să se strîngă sufletul nostru și să înceapă să lăcrimeze, cum zice Sfîntul Dorotei.

Dar acestea s-au zis despre cele mai înainte spuse în cele trei vederi, ca să ne învrednicim să ajungem la celelalte.

176. În paranteză : caută la sporirea ta !

Despre a patra vedere

Aceasta este cugetarea la coborîrea şi la petrecerea în lume a preadulcelui nostru Mîntuitor Iisus Hristos, spre a uita treptat pînă şi de hrana însăşi, cum zice marele Vasile, şi precum am auzit de la fericitul David, că uita să mănînce pîinea sa (Ps. CI, 5). Şi aceasta, zice Scărarul, deoarece cugetarea lui era răpită spre minunile lui Dumnezeu întru uimire multă şi nu ştia cum să răsplătească lui Dumnezeu, cum zice Vasile, povestitorul celor cereşti.

«Ce vom da în schimb Domnului pentru toate cîte ne-a dat nouă ? Pentru noi Dumnezeu a venit între oameni ; pentru firea cea stricată Cuvîntul trup s-a făcut şi s-a sălăşluit între noi. La cei nemulţumitori a venit Făcătorul de bine ; la cei robiţi, Slobozitorul ; la cei ce şedeau în întuneric, Soarele dreptăţii ; pe cruce, Cel fără patimă; în iad, Lumina; în moarte, Viaţa; Învierea, pentru cei căzuţi. Către El vom striga : Slavă Ţie, Dumnezeul nostru» [177].

Şi iarăşi cel din Damasc :

«Minunatu-s-a de aceasta cerul, şi marginile pămîntului s-au umplut de uimire, că Dumnezeu s-a arătat oamenilor trupeşte şi pîntecele tău s-a făcut mai cuprinzător decît cerurile. Pentru aceasta, Născătoare de Dumnezeu, pe tine te măresc cetele îngerilor şi oamenilor» [178].

Şi iarăşi :

«Înfricoşatu-s-a tot auzul de nespusa coborîre a lui Dumnezeu ; Cel preaînalt s-a coborît de bunăvoie pînă la trup, făcîndu-se om din pîntece feciorelnic. Pentru aceasta, pe Preacurata Născătoare de Dumnezeu, noi, credincioşii, o mărim» [179].

177. Octoih, glas 7, Duminică dimineaţa la laude.
178. Irmologhion, Cîntarea a 9-a, glas 8 («Spăimîntatu-s-a...»).
179. Irmologhion, Cîntarea a 9-a, glas 8.

«Veniți popoarelor lîngă mine, să ne suim la muntele cel sfînt din ceruri și să stăm în chip netrupesc, în cetatea Dumnezeului celui viu, și să privim cu mintea dumnezeirea cea nematerială a Tatălui și a Duhului, strălucind în Fiul cel Unul-Născut» [180].

«Atrasu-m-ai cu dorul Tău Hristoase și schimbatu-m-ai cu dumnezeiasca Ta dragoste. Ci arde cu focul cel nematerial păcatele mele și mă învrednicește să mă satur de desfătarea dintru Tine, ca pe amîndouă venirile Tale să le măresc, veselindu-mă, Bunule» [181]. Întreg ești dulceață, Mîntuitorule ; întreg ești dorire și dor nesăturat ; întreg ești frumusețe cu neputință de ajuns. Și cel ce a luat, prin virtuțile sufletești și trupești, cunoștința unora ca acestora și a tainelor ascunse în cuvintele sfinților bărbați și a dumnezeieștilor Scripturi și mai ales a dumnezeieștilor Evanghelii, acela nu se mai odihnește de dorul și de lacrimile cele multe ce izvorăsc într-însul pururea în chip nesilit.

Iar noi, cei ce auzim numai de cele din Scripturi, sîntem datori a ne îndeletnici și a cugeta pururea, ca astfel, după multă vreme, să se întipărească dorul lui Dumnezeu în inima noastră, cum zice Maxim [182], și cum făceau Părinții înainte de a primi cunoștința care izvorăște de la sine. Tot dorul mucenicilor zbura numai către Stăpînul, unindu-se cu El prin dragoste și cîntări, cum a zis și Damaschin despre cei trei tineri.

«Pentru legile părintești, fericiții tineri în Babilon, primejduindu-se de mai înainte, au scuipat porunca cea nebunească a Împăratului și, împreunîndu-se cu focul de care nu s-au ars, Celui ce stăpînește vrednică cîntare i-au cîntat» [183].

Și pe drept cuvînt, cînd simte cineva minunile lui Dumnezeu, e covîrșit de uimire [184] și uită chiar și de

180. Din canonul de la Utrenia din 6 august (Schimbarea la față).
181. Tropar din rînduiala Sf. Împărtășiri.
182. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 77 (*Filocalia* II, p. 197—198).
183. *Irmologhion*, cînt. a 8-a, glas 6. 184. Își iese din sine.

viaţa vremelnică [185]. Dar nu cum sîntem străpunşi noi, de dumnezeieştile Scripturi, şi apoi iarăşi ne întunecăm din pricina lenei, a uitării şi a neştiinţei şi ajungem nesimţitori în urma patimilor. Căci numai cel ce s-a curăţit prin plîns de patimi, simte tainele ascunse în toate Scripturile şi se uimeşte de toate, dar mai ales de Sfînta Evanghelie, de lucruri şi de cuvinte. Şi precum înţelepciunea lui Dumnezeu a făcut cele grele uşoare, aşa face pe om puţin cîte puţin Dumnezeu : bun şi îndurător, ca să poată iubi pe vrăjmaşi, precum şi Tatăl îndurător este şi nepătimaş, ca Dumnezeu cel fără patimă ; avînd toată virtutea şi desăvîrşirea, precum Tatăl desăvîrşit este. Şi simplu grăind, toate cîte se cuvin lui Dumnezeu, le primeşte, după învăţătura sfintei Cărţi, şi omul, ca să se facă Dumnezeu prin lucrare voită. Cine nu se minunează de lucrarea Sfintei Evanghelii ? Pentru că numai prin libera alegere, îi dăruieşte omului toată odihna în veacul de acum şi în cel viitor, cu multă cinste. Căci zice Domnul : «Cel ce se smereşte pe sine, înălţa-se-va» [186]. Despre aceasta mărturiseşte şi Petru, care a părăsit mrejele, şi a primit cheile cerului; asemenea şi ceilalţi Apostoli, dintre care fiecare, părăsind cele puţine pe care le avea, a luat toată lumea în stăpînire, în veacul de acum, iar în cel viitor «cele pe care ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit» [187]. Şi nu numai Apostolilor li s-au întîmplat acestea, ci tuturor celor ce au voit să li se întîmple pînă astăzi. Căci, cum zic unii dintre Părinţi, deşi se osteneau în pustie, dar aveau multă odihnă. Iar aceasta o spuneau despre viaţa cea netulburată şi fără griji.

Şi oare cine socotim că are mai multă odihnă şi cinste la Dumnezeu : cel ce se linişteşte cu Dum-

185. Cuv. XVII, *Despre tîlcuirea feluritelor virtuţi.*
186. Luca XVIII, 14. 187. I Cor. II, 9.

nezeu și împlinește poruncile Lui, sau cel ce petrece în tulburări, în tribunale și în griji lumești ? Cel ce stă pururea de vorbă cu Dumnezeu, prin cercetarea dumnezeieștilor Scripturi și prin rugăciunea neîmprăștiată și prin lacrimi, sau cel ce se ostenește și priveghează în hoții și în fapte nelegiuite, în care, neizbîndind, nu are parte decît de osteneală și de îndoită moarte ? Iată, așadar, că suferim și moartea cu multă osteneală și necinste, fără nici un cîștig, ba mai bine-zis au pătimit unii adeseori și cea mai mare pagubă pierzîndu-și sufletul. Mă gîndesc la tîlharii, la hoții de mare, la desfrînații și la războinicii de meserie, care n-au voit să se mîntuiască cu odihnă, cu cinste și cu cîștig. O, ce orbire ! Pentru ca să pierim suferim moartea, iar pentru ca să ne mîntuim nu iubim nici viața. Și chiar dacă avem de primit moartea pentru Împărăția cerurilor, ce facem mai mult decît tîlharul, spărgătorul sau oșteanul, care numai pentru pîine rabdă adeseori moartea viitoare, pe lîngă cea de aici ? Așadar, cea dintîi țintă să ne fie Hristos, prin care se dă Împărăția cerurilor celor ce aleg de bună voie în veacul de aici să disprețuiască duhovnicește toate și să le aibă roabe lor și să împărățească nu numai peste lucruri, ci și peste trup, prin disprețuirea lui, ba încă și peste moarte, prin buna îndrăzneală a credinței ; iar în veacul viitor, să împărățească veșnic cu trupul împreună cu Hristos, prin harul învierii de obște.

Moartea vine la fel și pentru păcătos și pentru drept, dar deosebirea e mare. Ca muritori, mor amîndoi și nu e nici o mirare. Dar cel dintîi, fără plată și osîndit ; iar celălalt, fericit în veacul de acum și în cel viitor. Și apoi ce mare lucru este a cîștiga bani, pe care va avea să-i părăsească fără să vrea, cel ce-și închipuie că-i are, nu numai în ceasul morții, ci adeseori și înainte de ea, cu multă rușine, osteneală și durere ? Ba poate unii au suferit și moarte pentru ei, după nenu-

măratele ispite ale bogăției, adică frica, grija, întristarea și tulburarea neîncetată de bunăvoie și fără de voie. Dar sfînta poruncă izbăvește de toate acestea pe om și-i dăruiește lipsa desăvîrșită de griji și de temeri, ba adeseori și o veselie negrăită, celor ce-și aleg de bunăvoie și cu tot sufletul neaverea.

Ce este, așadar, mai plăcut decît a ajunge cineva nepătimaș, nestăpînit cîtuși de puțin de mînie sau de pofta vreunuia din lucrurile lumii, ci socotind ca nimic cele rîvnite de cei mulți, ca unul ce este ridicat deasupra tuturor, petrecînd ca în rai, mai bine-zis ca în cer și fiind mai presus de orice trebuință, prin lipsa de griji și îndeletnicirea cu Dumnezeu ? Căci suferind cele ce vin asupra lui cu bucurie, tot ce i se întîmplă, îl odihnește. Și iubind pe toți, de toți este iubit. De asemenea, disprețuind toate, ajunge deasupra tuturor. Tot așa este cu cel ce nu vrea să aibă ceva, pentru care altul se luptă și se întristează dacă nu dobîndește, ba poate dobîndind ceea ce dorește, chiar se osîndește. Căci cel ce nu dorește nimic, se izbăvește prin poruncă de toate relele din veacul de acum și din cel viitor. Fiindcă nevrînd să aibă ceea ce nu are, are parte de toată odihna și e mai presus de orice bogăție, precum cel ce poftește cele ce nu le are, suferă cel mai mare chin, încă înainte de chinurile veșnice, și unul ca acela e rob, chiar dacă pare că e împărat și bogat. Dar ce lucru greu ne cer poruncile Domnului, pe care să nu-l putem face noi ticăloșii, cu multă rîvnă, chiar fără nici o răsplată ?

Deci cel ce a putut înțelege în parte harul Sfintei Evanghelii și cele ce se află în ea, adică faptele și învățăturile Domnului, poruncile și dogmele Lui, înfricoșările și făgăduințele, acela știe ce comori neîmputinate a aflat, măcar că nu poate povesti despre ele cum trebuie, pentru că cele cerești sînt negrăite. Căci Hristos s-a ascuns în Evanghelie și cel ce vrea să-L afle

pe El, trebuie să vîndă mai întîi toate averile sale și să cumpere Evanghelia, ca nu numai să-L poată afla pe El din citire, ci să-L și primească în sine, prin urmarea vieţuirii Lui în lume. Fiindcă cel ce caută pe Hristos, zice Sfîntul Maxim, nu trebuie să-L caute pe El în afară, ci în sine însuși [188], adică să se facă cu trupul și cu sufletul nepăcătos ca Hristos, după cît e cu putinţă omului și să păzească mărturia conștiinţei cu toată puterea, ca să împărăţească peste toată voia sa și să o biruiască prin dispreţuirea ei, chiar dacă e sărac și fără slavă, din punct de vedere al lumii. Pentru că ce folos are cel care pare că e împărat, dar e stăpînit de mînie și de poftă în veacul acesta, iar în cel viitor va afla munca veșnică, dacă nu va voi să păzească poruncile dumnezeiești ?

Dar o, ce nebunie ! Cum nu vrem să luăm, prin unele lucruri mici și vremelnice, bunătăţile mari și veșnice, ci lepădăm bunătăţile și dorim cele potrivnice. Și ce este mai neînsemnat decît un pahar cu apă rece, sau decît dăruirea unei bucăţi de pîine, sau decît lepădarea voii, sau a unui mic gînd, prin care ni se dă Împărăţia cerurilor din harul celui ce a spus : «Iată Împărăţia cerurilor înăuntrul vostru este» [189].

«Căci nu este departe, zice Damaschin, nici afară, ci înăuntru. Voiește numai să biruiești asupra patimilor și iată o ai în tine însuţi, numai pentru că vieţuiești în chip plăcut lui Dumnezeu. Iar de nu vrei, nu ai nimic». Fiindcă Împărăţia lui Dumnezeu, spun Părinţii, este vieţuirea plăcută lui Dumnezeu, și prima și a doua venire a Domnului. Despre a doua venire, s-a scris mai înainte la cuvintele despre plîns [190]. Iar cel ce a înţeles-o pe cea dintîi prin har, întru sfinţirea sufletului, trebuie să zică întru multă uimire : «Mare eşti, Doamne, și minunate sînt lucrurile Tale și nici un cuvînt nu ajunge spre lauda

188. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 35 (*Filocalia* II, p. 180). Cine a imprimat în sine vieţuirea evanghelică îl are în sine pe Hristos. Cine face din Evanghelia scrisă o Evanghelie trăită, L-a descoperit pe Hristos. 189. Luca XVII, 21. 190. La vederea a treia (cap. 12).

minunilor Tale. Iată, preadulcele meu Stăpîn, robul Tău stînd înaintea Ta fără de glas şi deşert, aştept de la Tine luminarea cunoştinţei. Căci Tu ai spus, Doamne, că «**fără de Mine nu puteţi face nimic**» [191]. Dar Tu învaţă-mă cele despre Tine. Pentru aceasta am îndrăznit să cad la preacuratele Tale picioare, ca sora lui Lazăr, prietenul Tău, ca să aud şi eu ceva cu mintea. Dacă nu despre dumnezeirea Ta cea necuprinsă, măcar despre petrecerea Ta cea trupească în lume ; ca să primesc oarecare mică simţire a celor spuse în Sfînta Evanghelie a harului Tău ; şi cum ai petrecut cu noi, blînd şi smerit cu inima [192], cum a zis preasfînta Ta gură, pentru a învăţa noi acestea de la Tine. Şi cum aflîndu-Te de bunăvoie într-o aşa de mare sărăcie. Tu Cel bogat în milă, în osteneală şi în sete, ai dat apă vie Samarinencii, precum ai zis, Doamne : «Cel ce însetează să vină la Mine şi să bea» [193]. Căci Tu eşti izvorul tămăduirilor şi cine poate să laude petrecerea Ta cea din lume ?

Dar fiindcă m-ai învrednicit pe mine, ţărîna, cenuşa şi praful, neascultătorul şi ucigaşul de sine, care mult Ţi-am păcătuit şi pururea păcătuiesc, să cunosc peste tot ceva din faptele şi din cuvintele Tale, iartă-mi îndrăzneala ca să şi îndrăznesc să Te întreb despre ele, ca unul ce mi se pare că Te văd prin credinţă, pe Tine cel nevăzut de toată făptura. Căci Tu ştii, Doamne, cunoscătorule de inimi, că nu întreb din iscodire, ci caut ca să învăţ, crezînd că dacă mă voi învrednici de cunoştinţă de la Tine, îmi vei dărui, iubitorule de oameni, ca şi celor ce Te doresc pe Tine, şi lucrarea după putere, ca să urmez vieţuirii Tale celei după trup, prin care, după har, m-am numit creştin. Nimeni nu poate, ca ucenicii Tăi, să rabde moartea pentru duşmani, nici să dobîndească sărăcia Ta şi a lor, ci fiecare dintre noi în parte,

191. Ioan XV, 4.
192. Matei XI, 29.
193. Ioan XV, 10.

potrivit cu hotărîrea Lui. Dar chiar dacă ar muri în fiecare zi pentru Tine, nici așa nu se poate plăti de datorie. Fiindcă Tu, Doamne, Dumnezeu desăvîrșit fiind, ai petrecut fără de păcat în lumea aceasta și toate le-ai suferit pentru toți. Iar noi, chiar dacă suferim poate ceva, pentru noi înșine și pentru păcatele noastre pătimim. Că cine nu se minunează, cugetînd la negrăita Ta coborîre ? Că Dumnezeu necuprins fiind, atotputernic și atotțiitor, șezînd pe heruvimi, care se zic înțelepciunea ce se înmulțește, Te-ai smerit pentru noi, care Te mîniem mult de la început, încît ai primit naștere și hrănire, prigoniri și împroșcări cu pietre, batjocuri, pălmuiri, loviri și scuipări, apoi cruce, piroane, burete și trestie, oțet și fiere și cîte nu sînt vrednic să aud. Apoi cu sulița s-a împuns preacurata Ta coastă, din care ne-a izvorît nouă viața cea veșnică, cinstitul Tău sînge și apă.

Preamăresc nașterea Ta și pe cea care Te-a născut, pe care ai păzit-o Fecioară și după naștere ca și înainte de naștere. Închinu-mă Ție, Celui ce în peșteră și în iesle Te-ai înfășat ; slăvescu-Te pe Tine, Cel ce în Egipt cu Maica Ta, Fecioara și Preacurata, ai plecat și în Nazaret Te-ai așezat și părinților după trup Te-ai supus, celui socotit tată și celei cu adevărat maică. Mărescu-Te pe Tine, Cel ce Te-ai botezat în Iordan de către înaintemergătorul Tău, Doamne, împreună cu Tatăl, Cel ce Te-a mărturisit pe Tine și cu Duhul Sfînt, Cel ce Te-a făcut pe Tine arătat, și botezarea Ta și pe Ioan Botezătorul, proorocul și robul Tău. Slăvescu-Te pe Tine, Cel ce ai postit pentru noi și Te-ai lăsat ispitit de bunăvoie și ai biruit pe vrăjmașul în trupul pe care l-ai luat de la noi și ne-ai dăruit nouă biruință asupra lui, prin nespusa Ta înțelepciune ; pe Tine, Cel ce ai petrecut cu ucenicii Tăi și ai curățit leproși, ai îndreptat șchiopi, ai dăruit orbilor lumină, le-ai dat surzilor și muților puterea de a grăi și auzi, ai binecuvîntat pîinile, ai umblat pe mare ca pe uscat, ai învățat mulțimile despre fapte

şi vederi, ai vestit pe Tatăl şi pe Duhul Sfînt, ai prezis înfricoşările şi făgăduinţele viitoare şi toate cele ce ajută la mîntuirea noastră ; pe Tine, Cel ce ai biruit pe vrăjmaşul şi ai smuls patimile din rădăcini prin învăţătura atotînţeleaptă şi pe cei nebuni i-ai înţelepţit, iar pe cei vicleni i-ai surpat, ca pe nişte neînţelepţi, cu nemărginita Ta înţelepciune, pe cei morţi i-ai sculat cu puterea Ta negrăită, ai scos pe draci, cu stăpînire, ca un Dumnezeu al tuturor. Şi nu ai făcut acestea numai prin Tine Însuţi, ci le-ai dăruit şi robilor Tăi putere, ca să facă şi mai mari decît acestea, ca şi mai mult să ne minunăm, cum ai zis, Doamne. Mare este numele Tău, că prin Tine toate cele minunate se fac de către Sfinţii Tăi.

Stăpîne, Doamne, Iisuse Hristoase, Fiule şi Cuvinte al lui Dumnezeu, numele cel preadulce al mîntuirii noastre, mare este slava Ta, mari sînt lucrurile Tale, minunate cuvintele Tale şi mai dulci decît mierea şi decît fagurul ! Slavă Ţie Doamne, slavă Ţie ! Dar cine poate lăuda pogorîrea Ta, bunătatea Ta, puterea, înţelepciunea, petrecerea în lume şi învăţătura ? Şi cît de firesc învaţă sfintele Tale porunci cu uşurinţă viaţa virtuoasă, precum ai zis, Doamne : «Iertaţi şi se va ierta vouă» [194], şi iarăşi : «Căutaţi şi veţi afla, bateţi şi se va deschide vouă» [195] şi «Cîte voiţi să vă facă vouă oamenii, aşa şi voi să faceţi lor» [196]. Cine, luînd cunoştinţă despre poruncile Tale şi celelalte cuvinte, nu se va uimi, cugetînd la înţelepciunea Ta nesfîrşită ? La înţelepciunea lui Dumnezeu, viaţa tuturor, bucuria îngerilor, lumina negrăită, învierea morţilor, «Păstorul cel bun, care-şi pune sufletul pentru oi» [197]. Laud schimbarea Ta la faţă, răstignirea, îngroparea, învierea, înălţarea, şederea de-a dreapta lui Dumnezeu şi Tatăl, pogorîrea Duhului

194. Matei VI, 14. 195. Matei VII, 7. 196. Matei VII, 12.
197. Ioan X, 11.

Sfînt și cea de a doua venire a Ta, cea cu putere multă și slavă necuprinsă. Umilitu-m-am, Doamne, înaintea minunilor Tale și nemaiștiind ce să fac, vreau să alerg la tăcere. Dar nu știu ce să fac. Că de tac, mă înfricoșez ; iar de îndrăznesc să spun ceva, nu știu ce să zic, că mă cuprinde uimirea. Mă socotesc nevrednic de cer și de pămînt și vrednic de toată munca, nu numai pentru cele ce am păcătuit, ci cu mult mai vîrtos pentru facerile de bine ce le-am primit. Căci nemulțumitor fiind eu, ticălosul, mi-ai umplut sufletul de tot binele. Preabunule, Doamne, înțeles-am lucrurile Tale din parte și s-a uimit cugetul meu. M-am făcut cu totul nimic, numai privind lucrurile Tale, Stăpîne. Dar nu a mea este cunoștința, nici lucrarea, ci a harului Tău. De aceea îmi pun mîna pe gură, ca odinioară Iov, și nemaiștiind ce să fac, alerg la sfinți, eu ticălosul.

Stăpîna cea bună a lumii, Tu știi că nu avem îndrăznire, noi păcătoșii, către Dumnezeu pe Care L-ai născut. Dar îndrăznind către Tine, noi, robii Tăi, cădem la Stăpînul prin Tine, ca ceea ce ai îndrăznire către El, ca unul ce e Fiul Tău și Dumnezeul nostru. Lui deci, crezînd și eu nevrednicul, rogu-te Stăpînă, să-mi dăruiască simțirea darurilor Tale și ale celorlalți sfinți ; cum ați arătat virtuți atît de mari, și cum pe Tine, numai faptul că s-a născut Fiul lui Dumnezeu din Tine, te-a mărturisit ca fiind mai presus de toate cele ce sînt. Căci Te-a aflat pe Tine vas vrednic de a Sa sălășluire, Cel ce cunoaște toate mai înainte de a se face, ca un Făcător al tuturor. Și nimeni nu poate întreba despre ale Tale. Pentru că sînt mai presus de fire, de minte și de înțelegere. Cu adevărat, Născătoare de Dumnezeu Te mărturisim pe Tine, cei mîntuiți prin Tine, Fecioară curată, mărindu-Te împreună cu cetele netrupești, pentru că :

«Pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu putință oamenilor, spre care nu cutează a căuta cetele îngerești ; iar pe Tine Preacurată, s-a arătat oamenilor Cuvîntul în-

trupat, pe Care mărindu-L împreună cu oştile îngereşti, pe Tine Te mărim» [198].

«Ce Te vom numi pe Tine, o, ceea ce eşti plină de dar ? Cer» şi cele următoare [199].

Născătoare de Dumnezeu, Tu eşti viţa cea adevărată, care ai odrăslit rodul vieţii; pe Tine Te rugăm, mijloceşte preaslăvită, împreună cu Apostolii şi cu toţi sfinţii, să se miluiască sufletele noastre, ale celor ce Te mărturisim pe Tine cu dreaptă credinţă, Născătoare de Dumnezeu, şi Te fericim pe Tine cea pururea fericită, precum ai prezis, Stăpînă. Căci cu adevărat toate neamurile Te fericim pe Tine, singura Născătoare de Dumnezeu, «ceea ce eşti mai cinstită decît Heruvimii şi mai mărită fără de asemănare», şi celelalte.

Dar neputînd să înţeleg cele ale Tale, voi grăi, minunîndu-mă, cele ale celorlalţi sfinţi :

«Cum ai petrecut în pustie, o Botezătorule şi Înaintemergătorule al Domnului ? Şi ce te vom numi pe tine ? Prooroc, Înger, Apostol sau mucenic ? Înger, că ai petrecut ca unul fără trup ; Apostol, că ai vînat neamurile ; mucenic, că pentru Hristos capul tău s-a tăiat. Roagă-L pe El să se mîntuiască sufletele noastre. Căci zice Solomon : «Pomenirea dreptului cu laude» [200]. Dar ţie îţi ajunge mărturia Domnului, căci cu adevărat Înaintemergător te-ai arătat», şi celelalte.

Sfinţilor Apostoli şi ucenici ai Mîntuitorului, cei ce v-aţi făcut înşivă văzători ai tainelor, pe Cel ce nu se vede şi început nu are L-aţi propovăduit zicînd : «La început era Cuvîntul». Nu aţi fost ziditi înainte de Îngeri, nu aţi învăţat de la oameni, ci din înţelepciunea cea de sus. De aceea, avînd îndrăznire, rugaţi-vă pentru sufletele noastre. Mă minunez de iubirea voastră de Dumnezeu, cum se zice în vechile tropare :

198. *Canonul înmormîntării.* 199. *Bogorodicina,* ceasul întîi.
200. **Pilde X, 8.**

«Doamne, pe Tine dorindu-Te Apostolii pe pământ, din inimă, pe toate le-au socotit gunoaie, ca să Te dobîndească numai pe Tine ; și pentru Tine și-au dat trupurile la bătăi. De aceea, slăvindu-se, se roagă pentru sufletele noastre».

Și cum oameni fiind, ca noi, și trup de lut purtînd, ați arătat așa de mari virtuți, încît ați suferit moarte pentru cei ce vă omorau pe voi. Cum voi, cei puțini, ați biruit toată lumea ? Cum, simpli fiind și neînvățați, ați biruit pe împărați și pe stăpînitori, voi cei neînarmați și goi ? Iar prin aceia pe dracii nevăzuți, voi cei săraci și cu neputința trupului îmbrăcați. Și ce a fost această putere, dacă nu credința, prin care ați luat puterea Duhului Sfînt, voi și sfinții mucenici, care bine v-ați nevoit și v-ați încununat ? «Rugați-vă Domnului, să se miluiască sufletele noastre, Apostoli, mucenici, prooroci, Ierarhi, cuvioși» și celelalte.

Și cine nu se minunează, sfinților mucenici, văzînd lupta cea bună pe care ați purtat-o ? Cum, în trup fiind, ați biruit pe vrăjmașul cel netrupesc, mărturisind pe Hristos și cu crucea întrarmîndu-vă ? Pentru aceasta, cu vrednicie v-ați arătat dracilor izgonitori și barbarilor împotrivitori. Neîncetat rugați-vă să se mîntuiască sufletele noastre. Căci asemenea celor trei tineri înainte de voi, nu ați răbdat nevoințele cu nădejdea plății, ci pentru dragostea dumnezeiască, cum înșivă ați zis : «Chiar de nu ne-ar izbăvi pe noi, nici așa nu-L vom tăgădui, ca pe Cel ce nu ne izbăvește».

«Mă minunez de smerenia voastră la culme sfinților trei tineri, că aflîndu-vă în mijlocul văpăii, ați grăit cu mulțumire. Și nu este în vremea aceasta căpetenie și prooroc și conducător» [201], și celelalte. Cu suflet zdrobit și cu duh de smerenie, mă minunez de puterea lui Dumnezeu, care s-a săvîrșit cu voi și cu Ilie Proorocul, cum zice Damaschin : «Din văpaie, rouă ai izvorît cu-

201. Cîntarea celor trei tineri, 14.

vioşilor, şi jertfa dreptului cu apă o ai ars. Că toate le faci, Hristoase, numai voind».

Dar ce voi privi mai întîi ? Lucrarea sfintei Evangheliii, sau faptele sfinţilor Apostoli ? Nevoinţele sfinţilor Mucenici, sau luptele sfinţilor Părinţi ? Vieţile şi cuvintele tuturor sfinţilor, vechi şi noi, bărbaţi şi femei, sau tîlcuirile şi dreapta lor socoteală ? Nu pricep şi mă minunez.

Ci rogu-mă, Ţie, iubitorule de oameni, Doamne, să nu laşi să se facă acestea spre osînda mea, pentru nevrednicia mea şi pentru purtarea mea cea nemulţumitoare, după ce am cunoscut taine atît de mari, pe care le-ai descoperit sfinţilor Tăi, şi prin ei mie, păcătosului şi nevredniculuі robului Tău. Căci iată Stăpîne, robul Tău este înaintea Ta, lipsit de toate şi fără de glas, asemenea unui mort, şi nu îndrăzneşte să zică altceva, sau să privească fără ruşinare, ci cad după obicei, strigînd şi grăind din adîncul sufletului : «Stăpîne mult milostive», şi celelalte ale rugăciunii. Iar de cealaltă rugăciune şi de psalmi se cade să aibă grijă întru paza purtărilor sufletului şi ale trupului, ca să vină la deprinderea cugetărilor dumnezeieşti, încît să poată înţelege toate tainele aflătoare în dumnezeieştile Scripturi, şi lucrările cele minunate întru simţire multă ; ca, minunîndu-se de darurile lui Dumnezeu, să ajungă să-L iubească numai pe El şi să pătimească cu bucurie pentru El ca toţi sfinţii. Căci toate dumnezeieştile Scripturi înfricoşează şi uimesc, cum zice Solomon.

Pe lîngă celelalte fapte minunate, mă minunez şi de puterea Lui de Dumnezeu, arătată cu mana, că nu se păstra cu acelaşi chip pînă a doua zi, ci se strica şi se afla plină de viermi, ca nu cumva cei necredincioşi să se îngrijească de ziua de mîine. Iar în năstrapa ce se afla în cort se afla nevătămată pururea. Şi iarăşi, prăjită fiind de foc rămînea nearsă, dar se topea la cea mai slabă rază a soarelui, ca nu cumva cei nesăturaţi să adu-

ne peste trebuință. O, minune ! Cum lucrează Dumnezeu pretutindeni mîntuirea oamenilor, precum zice Domnul despre Providența dumnezeiască : «Tatăl Meu pînă acum lucrează, și Eu lucrez» [202]. Deci cel ce se îndeletnicește numai cu aceasta după Dumnezeu, se învață de dumnezeiești Scripturi sensibil, iar de Providența dumnezeiască prin înțelegere, și începe să vadă lucrurile după fire, cum spun Grigorie al Nisei și Damaschin, și nu mai e furat de frumusețea din afară a lucrurilor lumii acesteia, adică de strălucire, de bogăție, de slava care trece și de altele ca acestea, nici nu e vrăjit de umbra care zace asupra lor, ca cei încă pătimași.

Despre a cincea cunoștință

Din această a cincea cunoștință, care se zice, după proorocul, **sfat**, se poate cunoaște, precum s-a zis la sfîrșitul Fericirilor, firea și schimbarea făpturilor sensibile. Se cunoaște că din pămînt sînt și iarăși în pămînt se întorc, după cuvîntul Eclesiastului: «Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciune» [203]. Dar și Damaschin zice la fel : «Deșertăciune sînt toate cele omenești, cîte nu mai sînt după moarte. Nu rămîne bogăția, nu călătorește împreună slava, căci venind moartea, toate acestea au pierit». Și iarăși : «Cu adevărat deșertăciune sînt toate și viața aceasta este umbră și vis, că în deșert se tulbură tot pămînteanul, cum zice Scriptura. Cînd dobîndim lumea, atunci în groapă ne sălășluim, unde împreună sînt împărații și săracii» [204].

Despre a șasea cunoștință

Ajungînd astfel la deprinderea neîmpătimirii, i se dă omului cunoștința a șasea, așa-numita **tărie.** Și începe să vadă fără patimă frumusețea făpturilor sensibile. Pentru că toate gîndurile sînt de trei feluri : omenești, dră-

202. Ioan V, 17. 203. Eccles. I, 1. 204. Canonul înmormîntării.

ceşti şi îngereşti. Gînd omenesc avem atunci cînd se suie la inimă un oarecare înţeles simplu al făpturilor, ca de pildă, bărbat, aur sau orice altceva din făpturile sensibile. Gîndul drăcesc e compus din înţeles şi patimă, ca de pildă, cînd ne gîndim la un om fie cu o iubire fără judecată, fie cu o afecţiune care nu e după Dumnezeu, ci spre curvie, fie iarăşi cu o ură nesocotită, adică cu amintirea răului, sau cu clevetire ; iar la aur, de asemenea, pentru iubirea de bani, sau pentru furt, sau pentru răpire, sau altceva din acestea, sau cu ură şi cu hulire împotriva lucrurilor lui Dumnezeu. Prin amîndouă acestea se lucrează pieirea [205]. Fiindcă dacă iubim lucrurile, nu după măsura cuvenită, ci le punem mai presus de dragostea de Dumnezeu, nu ne deosebim întru nimic de slujitorii idolilor, zice Sfîntul Maxim [206]. Şi iarăşi : Dacă le urîm pe ele, ca unele ce n-ar fi fost făcute bune foarte, mîniem pe Dumnezeu.

Iar gîndul îngeresc este contemplarea nepătimaşă a lucrurilor, sau cunoştinţa adevărată, care este mijlocie între amîndouă prăpăstiile, păzind mintea şi deosebind ţinta cea dreaptă de cele şase curse ale diavolului, care o înconjoară, adică de cea de sus şi de cea de jos, de cea de-a dreapta şi de cea de-a stînga, de cea dinăuntru şi de afară de ţinta dreaptă. Aceasta este cunoştinţa adevărată care stăruie ca un centru în mijlocul celor şase curse. Ea se învaţă de la îngerii pămînteni, care s-au omorît pe ei lumii, ca să li se facă mintea nepătimaşă, spre a vedea lucrurile cum trebuie. Cel ce are cunoştinţa aceasta, nu se urcă deasupra ţintei drepte, prin semeţie, socotind că înţelege ceva din proprie înţelepciune ; nici nu se coboară jos prin neştiinţă, fiindcă n-a putut să ajungă desăvîrşirea ; nici nu se abate la dreapta, prin lepădarea şi ura lucrurilor ; nici la stînga,

205. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a doua, cap. 84 ; suta a patra, cap. 45, 49 (*Filocalia* II, p. 72—73 ; 106).

206. *Suta întîia a capetelor despre dragoste*, cap. 7 (*Filoc.* II, p. 38).

prin iubire nesocotită sau împătimire; nici, iarăși, înăuntru de la ținta dreaptă, prin neștiință și lenevire peste tot ; nici în afară, prin multă ocupație și prin sîrguință nesocotită din nepăsare sau răutate [207]. Ci primește cunoștința cu răbdare, cu smerită cugetare și cu bună nădejde, din credință tare, pentru ca, cunoscînd ceva din parte, să fie înălțat spre dragostea dumnezeiască, iar pentru necunoașterea întru cunoștință, să dobîndească smerita cugetare, și prin nădejdea și credința statornică să ajungă la ținta lucrului căutat.

Acela nici nu urăște ceva cu totul ca rău, nici nu iubește fără judecată, ci-l privește pe om spre a se minuna, cum mintea lui este icoană nehotărnicită a lui Dumnezeu cel nevăzut, deși deocamdată e hotărnicită de trup, cum zice marele Vasile ; și cum ajunge pînă la hotarele oricărui chip, ca și Dumnezeu, Care poartă grijă de lume. Căci mintea se preface după forma fiecărui lucru și se colorează după chipul lucrului cunoscut de ea. Iar cînd se învrednicește să ajungă în Dumnezeu, Cel fără chip și înfățișare, se face și ea fără chip și fără formă [208]. Apoi se minunează cum poate să păstreze orice idee și cum ideile din urmă nu pot schimba pe cele dintîi, nici cele dintîi nu pot vătăma pe cele din urmă, ci cugetarea le ține pe toate, ca pe o comoară, fără uitare ; și cînd vrea mintea, descoperă prin grai cele gîndite, nu numai pe cele proaspete, ci și pe cele adunate în vistierie de demult. De asemenea se minunează cum, iarăși, cuvintele ieșind mereu, mintea rămîne aceeași, fără scădere.

Privind apoi trupul, se minunează cum ochii, urechile și limba primesc din afară cele de trebuință, după voia sufletului ; ochii, prin lumină, urechile, prin aer ;

207. Dreapta socoteală constă în a găsi înțelesul central al lucrurilor și în a te păstra cu tărie în el, nelăsîndu-te ispitit de nici o atracție unilaterală.

208. Sf. Maxim Mărturisitorul, cap. 97, *Suta a treia despre dragoste* (*Filocalia*, II, p. 97).

şi nici unul din simţuri nu împiedică pe celălalt şi nu poate face ceva în afară de scopul sufletului. Se minunează apoi cum trupul neînsufleţit, la porunca lui Dumnezeu, s-a amestecat cu sufletul înţelegător şi cuvîntător, care a fost creat de Duhul Sfînt, cum zice Damaschin [209], prin insuflare, măcar că sînt unii care nu ştiu aceasta, socotind că este din dumnezeirea cea mai presus de minte, ceea ce este cu neputinţă. Căci zice Gură de Aur : «Ca să nu se socotească mintea omenească pe sine Dumnezeu, a pus Dumnezeu într-însa uitare şi neştiinţă, ca din aceasta să-şi agonisească smerenie». Şi iarăşi, cînd vrea Ziditorul, se desparte această amestecare firească, şi sufletul cuvîntător, cum zice Scărarul, se duce sau sus în cer, sau jos în iad, iar trupul pămîntesc se întoarce în pămîntul dintru care a fost luat. Dar iarăşi, prin harul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, se unesc cele despărţite, la a doua venire a Sa, ca fiecare dintre noi să primească după faptele sale. O, minune ! Cine a simţit măcar cît de puţin taina aceasta, fără să se uimească ? Că pe om îl ridică iarăşi din pămînt, după atîtea rele cîte le-a făcut, nesocotind poruncile Lui, şi-i dăruieşte nemurirea, pe care o avea mai înainte şi n-a păzit-o, pentru că n-a păzit porunca ce-l păzea pe el de moarte şi stricăciune, ci şi-a atras moartea prin neascultare.

Minunîndu-se, aşadar, de toate acestea, omul credincios, povăţuit în chip mintal de o mişcare îngerească, se uimeşte şi de alte multe. Şi iarăşi priveşte frumuseţea aurului şi întrebuinţarea lui şi se minunează cum s-a făcut din pămînt astfel pentru noi, ca cei bolnavi să cheltuiască banii prin milostenie, iar cei ce nu vor să facă aceasta, să-i împărţească prin anumite încercări fără de voie, şi aşa să fie ajutaţi să se mîntuiască, dacă rabdă cu mulţumire cele ce vin asupra lor. Astfel se mîntuiesc şi unii şi alţii. Iar cei ce preţuiesc mai mult

209. *Dogmatica*, cap. XII : *Despre om.*

neaverea, se vor încununa, ca unii ce fac un lucru mai presus de fire, ca şi cei ce se nevoiesc întru feciorie. Se cuvine, deci, ca omul să nu cinstească mai mult aurul decît porunca lui Dumnezeu, întrucît e un lucru stricăcios şi pămîntesc ; dar întrucît este făptura lui Dumnezeu şi de folos omului pentru a trăi trupeşte şi a se mîntui, să nu-l socotească vrednic de ură, ci prilej de înfrînare şi de dragoste.

Şi simplu grăind, cel luminat privind frumuseţea fiecărui lucru şi întrebuinţarea lui, fără patimă, iubeşte pe Făcător. Acela ia seama la toate cele sensibile, la făpturile de sus şi de jos, adică la cer, la soare, la lună, la stele, la nori, la ploi, la zăpadă, la grindină, minunîndu-se cum îngheaţă apa în atîta arşiţă, apoi la tunete, la fulgere, la vînturi şi la aer, la schimbarea acestora, la ani, la anotimpuri, la zile, la nopţi, la ceasuri, la minute, la pămînt, la mare, la vieţuitoarele fără număr, la dobitoacele cele cu patru picioare, la fiare şi tîrîtoare, la neamurile multe ale păsărilor, la izvoare, la rîuri, la nesfîrşitele feluri ale pomilor şi buruienilor, la cele blînde şi la cele sălbatice. Căci în toate vede rînduiala, buna aşezare, mărimile, frumuseţile, întocmirea, legătura, armonia, folosul, conglăsuirea, felurimea, desfătarea, starea, mişcarea, culorile, formele, chipurile, întoarcerea la aceleaşi, rămînerea în cele stricăcioase. Şi luînd aminte simplu la toate făpturile cele sensibile, se uimeşte minunîndu-se de Ziditor, cum din cele ce nu sînt, numai cu porunca, a adus la fiinţă cele patru elemente (stihii) şi cum, prin înţelepciunea lui Dumnezeu, cele ce-şi sînt potrivnice nu se păgubesc una pe alta ; de asemenea, cum din acestea a făcut toate pentru noi. Şi încă acestea sînt mici pe lîngă coborîrea lui Hristos, cum zice Teologul, şi pe lîngă bunătăţile viitoare.

Deci cunoscînd bunătatea lui Dumnezeu cea ascunsă în făpturi, şi înţelepciunea, puterea şi purtarea

Lui de grijă, cum Însuşi a zis către Iov [210], să privim pe urmă la cea din arte, din cuvinte şi din litere, cum prin puţină cerneală neînsufleţită, ne-a descoperit nouă taine aşa de mari prin sfintele Scripturi. Şi e într-adevăr lucru minunat, că Sfinţii Prooroci şi Apostoli au ajuns de-abia după multă osteneală şi dragoste către Dumnezeu la aceste bunătăţi, iar noi le aflăm numai prin citire. Căci Scripturile ne grăiesc în chipul cel mai minunat, de parc-ar fi cuvîntătoare.

Cunoscînd deci acestea, credem că nu este în zidire ceva fără rost, nici răul, ci cele ce se fac fără voia dumnezeiască, Dumnezeu le preface în chip minunat în bunătăţi. De pildă, căderea diavolului nu a fost după voia lui Dumnezeu, dar iată că s-a făcut spre folos celor ce se mîntuiesc. Căci i se îngăduie să ispitească pe cei ce se hotărăsc liber, după puterea fiecăruia, cum zice Sfîntul Isaac, ca să fie făcut de rîs de către oamenii întocmai cu îngerii. Şi e biruit cu ajutorul lui Dumnezeu, nu numai de bărbaţi, ci şi de foarte multe femei, prin răbdare şi credinţă în Cel ce priveşte lupta, de la Care primesc cununile nestricăciunii, prin harul şi iubirea Lui de oameni. Pentru că El este Cel ce a biruit şi biruieşte pe şarpele cel nerușinat şi ucigaş de oameni.

Aşadar cel ce a luat darul cunoaşterii duhovniceşti, cunoaşte că toate sînt bune foarte. Iar cel ce este încă la începutul cunoaşterii lui Dumnezeu este dator să cunoască întru smerenie, că nu cunoaşte, zicînd la orice lucru : nu ştiu, cum zice Gură de Aur : «Dacă ar zice cineva despre înălţimea cerului că este atîta şi eu aş zice că nu ştiu, desigur că eu am spus adevărul, şi acela se amăgeşte socotind că ştie, sau nu ştie cum trebuie, după Apostol». De aceea sîntem datori să primim cu credinţă tare şi prin întrebare de la cei încercaţi dogmele Bisericii şi dreptele judecăţi ale dascălilor despre

210. Cap. XXXVIII.

dumnezeieștile Scripturi și despre făpturile cele simțite și cele cugetate, ca nu cumva, încrezîndu-ne în priceperea noastră, să cădem degrabă, cum zice Sfîntul Dorotei [211]. În toate sîntem datori să ne descoperim neștiința noastră, încît căutînd cineva și necrezînd cugetărilor sale, să dorească a învăța, și întru cunoștință multă nepricepînd, să-și cunoască neștiința din înțelepciunea fără de margini a lui Dumnezeu. Pentru că mintea înțelegătoare, zice, primește, fără îndoială, o simțire înțelegătoare, cînd se curățește pe sine lui Dumnezeu, cum zice Teologul.

Dar sîntem datori să avem cunoștința spre o mai mare temere, ca nu cumva să se afle ascunsă în suflet vreo dogmă vicleană, ce poate să-l piardă fără alt păcat, zice marele Vasile. De aceea nu trebuie să alerge omul spre această vedere înainte de vreme, din nepăsare și dintr-o rîvnă pentru slava deșartă, ci să împlinească după rînduială poruncile lui Hristos și vederile mai înainte pomenite, fără să se înalțe, și cu răbdare. Și spălîndu-și sufletul cu lacrimile multe ale temerii și cu plînsul și venind la vederea cea după fire și la deprinderea acestora, mintea ajunge de la sine la această vedere, călăuzită duhovnicește de îngeri. Iar dacă se află vreunul mai îndrăzneț și vrea să vină la cele de al doilea înainte de a fi la cele dintîi, să știe că nu numai că nu poate ajunge la scopul de a bineplăcea lui Dumnezeu, ci își va ridica și multe războaie împotriva sa, mai ales din vederea privitoare la om, cum am auzit despre Adam. Căci nu folosește nimic celor ce sînt încă pătimași, să facă lucrurile celor nepătimași, sau să aibă înțelegerile lor, precum nici celor ce sînt încă prunci nu le este de folos mîncarea tare, măcar că este foarte folositoare celor desăvîrșiți [212]. Ci unul ca acela e dator

211. Cuv. V: *Cum că nu trebuie să nădăjduiască cineva în mintea sa.*

212. Cunoașterea e legată de timp, pentru că există o ierarhie a realității și o creștere a spiritului pe treptele corespunzătoare.

să le dorească cu multă dreaptă socoteală şi să se înfrîneze ca un nevrednic şi nici să nu lepede harul cînd vine, din deznădejde şi lenevire, nici să nu caute ceva cu îndrăzneală înainte de vreme. Ca nu cumva, căutînd cele ale unei vremi înainte de vreme, cum zice Scărarul [213], să nu le dobîndim nici la vremea lor, ci amăgindu-ne să nu aflăm nici îndreptare de la vreun om sau de la Scriptură. Pentru că dacă urmăreşte cineva un scop după Dumnezeu, întru smerenie şi răbdarea ispitelor ce-i vin asupra, şi caută un lucru din neştiinţă şi se rătăceşte cu privire la el, poate găsi dezlegare la Dumnezeu şi aşa se întoarce cu multă ruşine şi bucurie înapoi, căutînd calea Părinţilor. Fiindcă ceea ce se face după Dumnezeu şi nu după altceva, cum zice Scărarul, ni se socoteşte ca bine prin har, chiar dacă n-ar fi deloc bine ceea ce se face. Dar dacă nu e aşa şi nu are nici răbdare, nici smerenie multă, va pătimi cele ce le-au pătimit mulţi care s-au pierdut prin nebunia lor, crezînd înţelegerilor proprii şi închipuindu-şi că umblă pe calea cea bună fără povăţuitor, sau fără experienţa ce se dobîndeşte prin răbdare şi smerenie.

Căci experienţa nu e supusă nici necazului şi nici ispitelor, şi poate nici războiului; iar dacă e lăsat unul ca acesta să fie războit puţin, ispita i se face pricină de multă bucurie şi folos. Pentru că e lăsat de Dumnezeu să fie ispitit, ca să cîştige şi mai multă experienţă şi bărbăţie împotriva vrăjmaşilor. Iar semne ale acestei stări sînt lacrimile şi zdrobirea sufletului înaintea lui Dumnezeu şi alergarea la linişte (isihie) şi la Dumnezeu cu răbdare, precum şi cercetarea Scripturilor cu osteneală şi urmărirea scopului lui Dumnezeu cu credinţă. Dimpotrivă, semnul celuilalt este că se îndoieşte de ajutorul lui Dumnezeu, se ruşinează de a întreba cu smerenie, fuge de linişte şi de citire şi iubeşte împrăştierea şi întîlnirile, închipuindu-şi că găseşte în acestea odihnă.

213. Cuv. XXVI : *Pentru deslușirea gîndurilor*, 64—65.

Aceasta însă nu se întîmplă, ci mai degrab într-o astfel de vreme prind patimile rădăcini adînci, se fac ispitele mai tari și se înmulțește descurajarea, nemulțumirea și trîndăvia din multă necunoștință.

Pentru că altele sînt ispitirile fiilor spre înțelepțire și învățătură și altele ale dușmanilor spre pierzare, mai ales cînd cineva e făcut de ocară din pricina mîndriei lui. Căci «Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriți le dă har» [214]. Tot necazul care se suferă cu răbdare este bun și folositor, iar cel care nu e suferit astfel, e semn al lepădării de la Dumnezeu și e fără folos. Și dacă nu se vindecă cineva de aceasta prin smerita cugetare, nu are alt leac. Fiindcă cel cu cuget smerit se ocărăște și se învinovățește pe sine cînd îi vin necazuri, și nu pe altcineva. Și răbdînd astfel cere de la Dumnezeu dezlegare și aflînd-o se bucură și rabdă cu mulțumire. Și cîștigînd cercarea (experiența) din acestea, primește cunoștință. Iar cunoscînd neputința și neștiința sa, caută cu stăruință pe doctor și căutînd află vindecarea, cum a zis Însuși Hristos. Și aflînd-o pe aceasta, o dorește și dorind-o o dobîndește și mai mult ; și curățindu-se pe sine, după putință, se nevoiește să facă loc Celui dorit. Iar Acela aflînd loc, se sălășluiește, cum zice Cartea bătrînilor (**Geronticonul**). Și sălășluindu-se păzește casa Sa și începe să o umple de strălucire. Și fiind umplut de strălucire, cunoaște, și cunoscînd e cunoscut, cum zice Damaschin.

Prin urmare acestea și cele spuse mai înainte, trebuie să le păzească omul credincios după rînduială și cîte poate să le cuprindă, să le împlinească ; iar pentru cîte nu poate să le înțeleagă, se cade să mulțumească în tăcere, cum zice Sfîntul Isaac [215] și să nu socotească a intra fără rușine. Căci, zice acesta, luînd cuvîntul de

214. I Petru V, 5.
215. Cuv. XXIII : *Despre dragostea de Dumnezeu.*

la Sirah : «Cînd afli miere, mănîncă cu măsură, ca nu cumva îndopîndu-te să o verşi» [216]. Iar Teologul zice : «Privirea neînfrînată poate să ducă şi în prăpăstii» [217]. Aceasta constă în a căuta cineva cele mai presus de măsură şi a nu voi să spună că : «Dumnezeu le ştie acestea, iar eu cine sînt ?». Trebuie să credem că Cel ce a făcut munţii şi chiţii cei mari, Acela a pus şi acul albinei, cum zice marele Vasile. Deci, cel ce a trecut de la tărie la înţelegere cunoaşte din cele sensibile pe cele inteligibile, şi din cele văzute şi vremelnice, pe cele nevăzute şi veşnice. Şi înţelegînd prin har cele ale puterilor de sus, îşi dă seama că lumea întreagă nu preţuieşte cît un drept. «Ia seama, zice Gură de Aur, că dreptul este mai mare decît atîtea neamuri şi graiuri». Iar îngerul e, desigur, mai mare ca omul credincios. Şi ajunge vederea unui singur înger spre toată înfricoşarea. Căci ce a pătimit Daniil cel întocmai ca un înger, văzînd pe înger ? [218].

Despre a şaptea cunoştinţă

Cel ce se învredniceşte, aşadar, de a şaptea cunoştinţă, se minunează de mulţimea puterilor netrupeşti, a stăpînirilor, a scaunelor, a domniilor, a serafimilor şi a heruvimilor, a celor nouă cete, care se află în toate dumnezeieştile Scripturi, a căror fire, putere şi celelalte bunătăţi, contemplate la ele, sînt cunoscute lui Dumnezeu şi Făcătorului. Se mai minunează şi de rînduiala în care stau. Dar şi alte dregătorii au oştile de sus, despre care zice Gură de Aur, că Domnul Savaot se tălmăceşte Domnul oştirilor. De asemenea se minunează cum îşi

216. Pilde, XXV, 16.
217. *Cuvîntul la Ziua Naşterii* şi *Cuv. II la Paşti.*
218. Cap. 10. Dacă a şasea cunoştinţă se referă la om, a şaptea se referă la îngeri şi la Dumnezeu.

trec unele altora luminarea. Îngerii, zice, luminează pe oameni, iar ei primesc luminarea de la arhangheli și aceia de la începătorii ; și așa fiecare ceată primește luminarea și cunoștința de la alta. Apoi se minunează cum se zice că neamul oamenilor este oaia cea una, pe care nu Dumnezeu a pierdut-o, ci ea însăși pe sine, iar neamul îngerilor sînt cele nouăzeci și nouă.

Privind astfel înțelepciunea și puterea Ziditorului, se minunează cum a făcut atîta mulțime numai cu porunca. Întîi, zice Teologul, cugetă la puterile îngerești, și cele următoare [219]. Și intrînd cu înțelegerea înăuntrul catapetesmei, se face imaterial, zice Sfîntul Isaac. Căci naosul din afară este chipul lumii acesteia. Catapeteasma este chipul tăriei cerului. Iar Sfînta Sfintelor, este chipul celor mai presus de lume, unde Puterile netrupești și imateriale preamăresc pe Dumnezeu neîncetat și-L roagă pentru noi, după marele Atanasie. Astfel cel ce intră înăuntrul catapetesmei, ajunge la pacea gîndurilor și se face fiu al lui Dumnezeu după har, cunoscînd tainele dumnezeiești ascunse în dumnezeieștile Scripturi, cum zice Damaschin : «Ruptu-s-a catapeteasma dumnezeiască a bisericii la răstignirea Făcătorului, arătînd adevărul ascuns în literă credincioșilor care strigă : «Bine cuvîntat ești Dumnezeul părinților noștri» [220] ; și precum zice Sfîntul Cosma cîntărețul : «Din lemn gustînd cel dintîi dintre oameni, întru stricăciune s-a sălășluit, că osîndit fiind la lepădarea atotnecinstită a vieții, a trecut la tot neamul vătămarea bolii stricătoare de trup. Dar aflînd noi pămîntenii ca a doua chemare lemnul crucii, strigăm : «Slavă puterii Tale Hristoase !»

219. Sf. Grigorie Teologul, cuv. XLV, despre *Pascha*, nr. V.
220. *Octoih*, Cînt. a 7-a, glas III, Duminică.

Despre a opta cunoştinţă[221]

Iar de la aceasta, a şaptea cunoştinţă, omul e înălţat la vederea lui Dumnezeu, prin rugăciunea a doua şi curată, care se cuvine văzătorului. Aşadar, în însăşi pornirea rugăciunii, mintea e răpită de dorul lui Dumnezeu şi nu mai ştie nimic din lumea aceasta, cum zic Sfinţii Maxim [222] şi Damaschin. Şi nu numai că mintea uită toate, ci şi de sine însăşi. Căci, zice Sfîntul Nil : «Dacă mintea se mai ştie pe sine, nu este numai în Dumnezeu, ci şi în sine». Atunci primeşte, zice Sfîntul Maxim, iluminări despre Dumnezeu şi se face cuvîntătoare de Dumnezeu, învrednicindu-se de venirea Duhului Sfînt. Iar auzind despre Dumnezeu, să nu-şi închipuie cineva din neştiinţă că sînt Dumnezeu Însuşi cele contemplate în jurul Lui, ca bunătatea, dreptatea, sfinţenia, lumina, focul, fiinţa, puterea, înţelepciunea şi cele asemenea, cum zice marele Dionisie [223] ; dar nici cîte poate mintea să le hotărnicească, pentru că Dumnezeu e nehotărnicit şi necircumscris şi nu este dintre cele dimprejurul Lui, după cum zice marele Dionisie către Sfîntul Timotei, aducînd mărturie de la Sfîntul Ierotei [224]. Mai drept este a-I zice Necuprinsul, Cel fără urmă, Cel cu neputinţă de tălmăcit, şi cîte nu se pot tălmăci. Căci este mai presus de minte şi de înţelegere şi numai Sie Însuşi Îţi este cunoscut, un Dumnezeu în trei ipostasuri, fără de început, fără de sfîrşit, suprabun şi supralăudat. Cele ce se zic despre El de către dumnezeiasca Scriptură se zic dintr-o trebuinţă de neocolit, ca să cunoaştem că este Dumnezeu, dar nu şi ce este, fiind necuprins de toată firea cuvîntătoare şi înţelegătoare.

De asemenea trebuie să ne minunăm şi de întruparea Fiului lui Dumnezeu şi de unirea după ipostas,

221. Cunoştinţa a 8-a va fi deplină în ziua a 8-a, în Duminica neînserată.

222. *Întîia sută a capetelor despre dragoste*, cap. 10 *(Filocalia* II, p. 38).

223. *Despre numirile dumnezeieşti*, § V ; P. G. III, 503. 224. *Ibidem.*

cum zice Sfîntul Chiril, și cum și-a ipostaziat în dumnezeirea Lui, trupul pe care l-a luat din noi, după marele Vasile [225]. Căci ca fierul și ca focul, așa este unirea aceea, ca să cunoaștem pe Hristos cel unul în două firi, cum a zis Damaschin către Născătoarea de Dumnezeu : «Un singur ipostas în două firi ai născut, Preacurată : pe Dumnezeu Cel ce s-a întrupat, Căruia toți Îi cîntăm : Dumnezeule, bine ești cuvîntat». Și iarăși : «Cel nehotărnicit rămînînd neschimbat, s-a unit cu trupul după ipostas, ca un milostiv, întru tine Preasfîntă, Cel singur bine cuvîntat».

Nu este contrazicere în dumnezeieștile Scripturi

Astfel, cel ce a fost luminat puțin, luînd aminte la toată citirea și psalmodierea, află în ea vedere și cunoaștere de Dumnezeu, și fiecare parte a Scripturii o găsește mărturisită de altă parte. Dar cel cu mintea încă neluminată, socotește că dumnezeieștile Scripturi se contrazic. Însă contraziceri nu se află în dumnezeieștile Scripturi, să nu fie, pentru că unele dintre ele au mărturie de la alte Scripturi, iar altele au ca pricină vremea sau persoana. Și de aceea tot cuvîntul Scripturii este fără de prihană. Iar dacă ceva ni se pare altfel, aceasta se datorește neștiinței noastre, și nu trebuie ca cineva să ocărască Scripturile, ci să le păzească cu toată puterea, precum sînt și nu precum vrea el, cum făceau elinii și iudeii. Aceștia nu primeau să zică : «Nu știu ce este», ci din părerea și din mulțumirea de ei înșiși, ocărau Scripturile și firea lucrurilor și le înțelegeau după socotința lor și nu după voia lui Dumnezeu. De aceea s-au rătăcit și s-au abătut la toată răutatea. Căci tot cel ce caută scopul Scripturii, nu se va înțepeni vreodată în gîndul său, fie bun, fie rău, ci, cum au zis marele Vasile și

225. *Cuvînt la Sfînta Naștere a lui Hristos.*

Gură de Aur, are Sfînta Scriptură ca dascăl şi nu învăţăturile lumii, încît orice ar arunca Dumnezeu în inima curată, primeşte fără să se îndoiască, dacă află pentru aceea şi mărturie din dumnezeieştile Scripturi, cum zice marele Antonie [226]. Căci înţelesurile ce vin de la sine, fără cercetare, în mintea celor ce se liniştesc după Dumnezeu, sînt vrednice de primit, zice Sfîntul Isaac. Iar a le cerceta şi descoase cineva pe acestea, este voie proprie şi ştiinţă trupească, mai ales dacă forţează Scriptura, ca un hoţ, spre alegorie, zice Gură de Aur, şi nu intră pe uşa smeritei cugetări, ci se suie prin altă parte. Fiindcă nu este pe pămînt un mai mare nebun ca acela care sileşte înţelesul Scripturii, sau îl defaimă, pentru a-şi întemeia cunoştinţa, mai bine-zis necunoştinţa sa. Căci ce ştiinţă este aceasta, ca cineva să facă din înţelesul Scripturii ceea ce vrea el şi să îndrăznească să schimbe cuvintele? Acela este om de ştiinţă, care lasă cuvintele neschimbate şi descopere, prin înţelepciunea Duhului, tainele cele ascunse, mărturisite de dumnezeieştile Scripturi. Aşa sînt mai ales cei trei luminători, marii Vasile, Gură de Aur şi Grigorie, care află mărturie din însuşi acel cuvînt, sau din alt cuvînt al Scripturii. De aceea, cel ce vrea să se împotrivească nu are ce să spună, pentru că ei nu aduc din afară mărturie, ca să spună cineva că acesta e gîndul lor, ci din însuşi locul cu pricina, sau din altă parte a Scripturii ce grăieşte despre aceasta. Şi cu adevărat aşa este. Căci de la Duhul Sfînt au puterea de a înţelege şi a grăi, ca unii ce sînt vrednici de aceasta. Deci tot lucrul ce nu are mărturie că e bun, ci o îndoială despre el, nu trebuie să-l facă sau să-l încuviinţeze cineva cu gîndul. Căci ce trebuinţă este să se lase lucrul vădit şi mărturisit ca bun şi plăcut lui Dumnezeu şi să se facă altul, fie că e bun, fie că nu e ? Numai patima o face aceasta. Atîtea despre acestea.

226. *Pateric*, Avva Antonie, 5.

Unirea rugăciunii cu toate cunoștințele[227]

Iar[228] despre cele opt cunoștințe se cade să știm că la cele patru dintîi, trebuie să zicem la fiecare cele scrise mai înainte. Iar la celelalte, la toate : «Doamne miluiește», cum s-a zis despre Sfîntul Filimon[229], și să avem mintea cu totul răită la înțelesuri. Căci așa se cuvine să fie purtarea celor sîrguincioși : să aibă mintea cînd la contemplarea celor sensibile, cînd la cunoașterea celor inteligibile și la ceea ce e fără chip ; și iarăși, cînd la vreun înțeles al Scripturii, cînd la rugăciunea curată. Iar trupul, cînd la citire, cînd la rugăciunea curată, cînd la lacrimi pentru sine însuși sau pentru altcineva din compătimirea cea după Dumnezeu, cînd la lucru spre ajutorul vreunuia care e neputincios sufletește sau trupește. Astfel va face totdeauna lucrurile sfinților Îngeri, neîngrijindu-se cîtuși de puțin de ceva din ale lumii acesteia. Iar Dumnezeu, care l-a ales pe el și l-a rînduit pentru convorbirea cu Sine și i-a dăruit lui petrecerea aceasta și lipsa de griji, va avea El însuși grijă de acela și-l va hrăni, sufletește și trupește. «Aruncă, zice, grija ta asupra Domnului și El însuși te va hrăni»[230]. Și cu cît își pune cineva mai mult nădejdea într-Însul în toate cele ale sufletului și ale trupului său, cu atît Îl află pe Acela mai mult purtînd grijă de el, încît se socotește pe sine mai jos decît toată zidirea, din pricina multelor daruri ale lui Dumnezeu, arătate și nearătate, sufletești și trupești. Căci fiind cu multe dator, nu se poate mîndri cîtuși de puțin din rușine, cu ceva în fața binefacerilor lui Dumnezeu. Și cu cît Îi mulțumește mai mult lui Dumnezeu și se nevoiește să se si-

227. Orice cunoaștere trebuie însoțită, stimulată și îndrumată de rugăciune. Dreapta credință are caracter doxologic.

228. În ms. 1935, fără titlu.

229. *Cuvînt foarte folositor* (*Filocalia*, IV, p. 168).

230. Psalm. LIV, 25.

lească pe sine spre dragostea Lui, cu atît Dumnezeu se apropie mai mult de el prin darurile Sale şi doreşte să-l odihnească şi să-l facă să preţuiască liniştirea şi neaverea mai presus decît toate împărăţiile pămîntului, afară de răsplata veacului viitor. Căci sfinţii Mucenici sufereau dureri fiind munciţi de vrăjmaşi, dar dorul împărăţiei şi dragostei lui Dumnezeu biruia durerile, şi însuşi faptul de a primi putere să biruiască vrăjmaşii, îl socoteau o mare mîngîiere şi îndatorire, că s-au învrednicit să sufere moarte pentru Hristos. Prin aceasta adeseori ajungeau nesimţitori. De asemenea [231] şi Sfinţii Părinţi, silindu-se mult la început prin nevoinţe de tot felul şi prin războaiele ce li se făceau de către duhurile răutăţii, biruiau prin dorul şi nădejdea nepătimirii. Fiindcă după multă osteneală, cel fără patimă ajunge fără grijă, ca unul ce a biruit patimile.

E drept că şi celui pătimaş i se pare că se simte bine, dar din orbire. Numai cel ce se nevoieşte are osteneala şi războiul din voinţa de a birui patimile şi de a nu putea. Pentru că unul ca acesta e lăsat uneori să fie biruit de cei ce-l războiesc pe el, ca să agonisească smerenie. De aceea e dator să-şi cunoască neputinţa sa şi să fugă cu tărie de cele ce-l vatămă, ca să uite obişnuinţa lui dintîi. Că de nu fuge mai întîi de împrăştiere şi nu-şi cîştigă tăcerea desăvîrşită, nu poate ajunge să aibă ceva fără patimă, sau să grăiască pururea cele bune. Simplu grăind, la tot lucrul se cuvine întîi fuga desăvîrşită de împrăştiere, ca să nu fie tras cineva de obişnuinţa de mai înainte [232]. Dar nimeni să nu-şi închipuie din neştiinţă, auzind despre smerita cugetare, nepătimire şi cele asemenea, că le are pe acestea, ci e dator să caute semnul fiecărui lucru şi să-l afle în sine.

231. Cf. ms. 1993 din Biblioteca Academiei R. S. România (f. 228 r).
232. Pînă aici ms. 1993 (f. 229 r). Apoi continuă de la capitolul următor. Tot de aici ms. 1935, capitol nou, cu titlul: *Pentru smerita cugetare.*

Despre smerita cugetare

Iar semnele smeritei cugetări sînt : avînd cineva toată virtutea trupească și sufletească, să se socotească pe sine și mai dator lui Dumnezeu, ca unul ce a luat multe prin har, nevrednic fiind ; iar dacă i-ar veni vreo ispită de la draci sau de la oameni, să se socotească pe sine vrednic de acestea și de altele mai multe, ca să-și scadă puțin din datorie și să afle la judecată o ușurare de muncile așteptate. Fiindcă atunci cînd nu pătimește așa ceva, mult se necăjește și se nevoiește, căutînd să afle ceva prin care să se silească pe sine. Iar cînd dobîndește aceasta, iarăși se smerește, ca unul ce luînd dar de la Dumnezeu și neputînd afla ceva ca să întoarcă Făcătorului de bine, rămîne lucrînd pururea, socotindu-se pe sine și mai îndatorat.

Despre nepătimire[233]

Iar semnul nepătimirii, poate, acesta este : a rămîne în toate netulburat și fără teamă, ca unul ce a primit să poată toate prin harul lui Dumnezeu, după Apostol[234], nemaiavînd nici o grijă de trup. Unul ca acesta se va nevoi cu toată silința și va ajunge la odihna deprinderii. Dar mulțumind, iarăși se apucă de altă silință, ca să se afle pururea războiot și biruind întru smerenie. Aceasta este sporirea omului. Căci cele ce se fac fără silire nu sînt fapte, cum zice Sfîntul Isaac, ci mai degrabă daruri[235]. Iar dacă după prima osteneală a și venit odihna, ea este plata înfrîngerii și nu trebuie să te lauzi cu ea. Căci nu cei ce iau plată sînt lăudați, ci cei ce se silesc în lucrare și nu iau nimic. Și ce să spunem? Toate cîte le-am face și toate prin cîte i-am mulțumi Făcătorului de bine,

233. Cu același titlu în ms. 1935 (f. 99 v). 234. Filip. IV, 12—13.
235. «Că nu se numește virtute aceea care nu e însoțită de greutăți în lucrarea ei». Cuv. XIX : *Despre credință*. Iar în Cuv. IV spune : «Calea lui Dumnezeu este crucea de fiecare zi. Că nimeni nu s-a suit la ceruri cu comoditate» (Citatele din Sf. Isaac, după ed. lui Nichifor Theotoke, Τὰ εὑρεθέντα ἀσκητικά, Atena, 1895).

le datorăm Lui, ba cu mult mai multe, deoarece El nu are lipsă de nimic şi nici trebuinţă de ceva, dar noi nu putem să facem vreun bine fără de El. Cel ce s-a învrednicit să-L laude, cîştigă mai degrabă el ca unul ce a luat un dar mare şi vrednic de laudă. Şi cu cît mai mult Îl preamăreşte, cu atît se face mai dator şi sfîrşit sau încetare a cunoaşterii lui Dumnezeu, sau a mulţumirii, sau a smereniei, sau a dragostei nu află. Căci acestea nu sînt ale veacului acestuia, ca să aibă sfîrşit, ci din veacul acela fără de moarte care sfîrşit nu are, ci mai degrabă o creştere a cunoştinţelor şi a darurilor.

Cel ce s-a învrednicit de aceasta prin lucru şi cuvînt se slobozeşte de toate patimile [236]. Iar cel ce vrea să ajungă la aceasta, e dator să stăruie lîngă Dumnezeu şi să nu aibă nicidecum vreo grijă pentru veacul acesta, nici să se înspăimînte de vreo ispită, deoarece prin aceasta va fi dus la şi mai multă sporire şi la o şi mai înaltă treaptă. Să nu se lase abătut nici de vise rele, sau de aşa-zise bune, nici de vreun gînd rău sau bun, nici de întristare, sau de aşa-zisa bucurie, nici de părerea de sine, sau de deznădejde, nici de adînc, nici de înălţime, nici de părăsire, nici de vreo aşa-zisă împreună-lucrare şi tărie, nici de nepăsare, sau sporire, sau trîndăvie, sau de aşa-zisa rîvnă, nici de nepătimire părută, sau de multa împătimire. Ci să păzească viaţa liniştită şi neîmprăştiată cu smerenie, crezînd că nimeni nu poate să ne facă rău, dacă nu vrem noi. Iar dacă se mîndreşte uneori şi nu aleargă totdeauna la Dumnezeu, trebuie să se arunce pe sine înaintea lui Dumnezeu, căutînd în toate să facă voia Lui şi zicînd către fiecare gînd ce vine la el : «Nu te cunosc cine eşti ; Dumnezeu ştie : eşti bun sau rău, căci eu m-am aruncat şi mă arunc pe mine în mîinile Lui, şi El are grijă de mine. Că precum m-a făcut din nimic, aşa mă va şi mîntui pe mine prin har, dacă Îi

236. Continuare fără titlu ms. Acad. Rom. 1993 (fol. 230 v).

va fi Lui plăcut. Numai sfînta Lui voie să se facă în veacul de acum şi în cel viitor precum vrea şi cînd vrea. Eu voie nu am, ci una ştiu : că mult am păcătuit şi multe faceri de bine primesc, şi nici măcar după puterea mea nu-i mulţumesc bunătăţii Lui cu lucrul sau cu cuvîntul. Dar cu toate acestea, El poate şi vrea să mîntuiască pe toţi, iar împreună cu toţi şi pe mine, precum voieşte. Căci de unde ştiu eu, om fiind, dacă vrea să fiu aşa, sau aşa ? Eu deci de frica de a păcătui am fugit şi am venit aci şi pentru păcatele şi multele mele neputinţe şed în chilie degeaba, ca cei ţinuţi în închisoare, aşteptînd hotărîrea Stăpînului».

Dar chiar dacă se vede pe sine stînd degeaba şi pierdut, să nu se înspăimînte, căci va veni la zdrobirea sufletului şi la lacrimi îndurerate, de nu va ieşi din chilie. Şi iarăşi, de va avea multă rîvnă la toată lucrarea duhovnicească şi lacrimi, să nu socotească aceasta bucurie, ci înşelăciune şi pregătire de război [237]. Şi simplu grăind, e dator să dispreţuiască tot lucrul bun sau potrivnic, ca să rămînă netulburat, liniştindu-se în toate şi nevoindu-se după putere, făcînd cîte a primit să le facă, dacă are vreun sfătuitor. Iar de nu, trebuie să-L aibă pe Hristos, ca pentru tot lucrul şi gîndul să-L întrebe pe El, prin rugăciunea curată, din inimă, cu smerenie [238], neîndrăznind nicidecum să-şi închipuie că a ajuns monah cercat pînă nu va întîlni pe Hristos în veacul viitor, cum zice Scărarul şi Avva Agathon [239]. Şi dacă toată ţinta lui este să placă lui Dumnezeu, îl va

237. Duhurile rele se retrag pentru o vreme, înşelînd pe monah cu părerea că s-a ridicat deasupra ispitelor, pentru ca găsindu-l încrezător şi neatent, să pornească cu şi mai multă tărie războiul asupra lui.

238. Ms. 1935 încheie aci aşa (f. 231 r): «nicidecum gîndindu-se că s-au făcut ispitit călugărul, că zice Sfîntul Efrem: pînă ce ar întîmpina neştine pe Hristos întru cea viitoare, să nu se înşele cevaşi şi nice a gîndi cele înalte». Apoi continuă cu titlul la margine (Pentru socoteală) (f. 231 r): «Socoteala lumină este, toate arătînd celuia ce o are pre dînsa şi nu numai acelea toate le luminează, ca şi gîndul tîlcuirii Părinţilor».

239. Vezi, *Pateric*, Avva Agathon, cap. 29.

învăţa Dumnezeu Însuşi voia Lui, încunoştiinţîndu-l fie prin înţelegere, fie prin vreun om sau prin Scriptură. Şi dacă îşi va tăia voile sale pentru Acela, Însuşi Acela îl va face să ajungă cu bucurie negrăită la desăvîrşire, cum nu ştie el ; iar văzînd aceasta se minunează cum începe să izvorască de pretutindeni bucuria şi cunoştinţa, şi cum din tot lucrul găseşte folos. Iar Dumnezeu va împărăţi în el, ca în cel ce nu mai are voie proprie, fiindcă s-a supus voii Lui celei sfinte. Şi se face ca un împărat, încît orice gîndeşte se săvîrşeşte fără osteneală şi îndată de către Dumnezeu, Cel ce are grijă de dînsul.

Aceasta este credinţa de care a grăit Domnul : «De veţi avea credinţă» [240] şi celelalte. Şi pe această credinţă se zidesc celelalte virtuţi, după Apostol [241]. De aceea vrăjmaşul încearcă orice meşteşug ca să desfacă pe om de isihie (linişte) şi ca să-l facă să cadă în ispită şi să se afle în oarecare fel necredincios, nădăjduind în puterea şi în înţelepciunea sa, fie cu totul, fie în parte. Iar de aici îşi ia vrăjmaşul prilej ca să-l biruiască şi să-l facă rob pe el ticălosul. Dar cel ce a cunoscut acestea, după ce a părăsit toată desfătarea şi odihna lumii, ca pe unele ce nu sînt nimic, se grăbeşte spre lipsa de griji, fie întru ascultare, avînd pe povăţuitor în locul lui Hristos şi încredinţîndu-i lui tot gîndul, cuvîntul şi fapta, ca nimic să nu aibă al său, fie întru linişte, din credinţă tare, fugind de toate. Şi în loc de toate are pe Hristos şi El i se face lui toate, cum zic Gură de Aur şi Damaschin, în veacul de acum şi în cel viitor, hrănindu-l, îmbrăcîndu-l, mîngîindu-l, veselindu-l, odihnindu-l, învăţîndu-l, luminîndu-l. Şi simplu grăind, precum a avut grijă de ucenicii Săi, aşa are şi de acesta. Căci măcar că nu are a se osteni ca aceia, dar are credinţă tare din pricina căreia nu-şi face grijă de sine ca ceilalţi oameni. Ci de teama duhurilor, ca Apostolii de frica iudeilor, şade în

240. Matei XVII, 20. 241. Evr. cap. XI.

chilie, aşteptînd pe Învăţătorul Său, ca prin vederea cea adevărată, adică prin cunoaşterea făpturilor Lui, să-l ridice duhovniceşte din patimă şi să-i dăruiască pacea, ca Apostolilor, care stăteau cu uşile încuiate, cum zice Sfîntul Maxim [242].

Arătare lămurită despre cele şapte fapte trupeşti [243]

Iar cele scrise mai înainte, la începutul cuvîntului, despre cele şapte fapte trupeşti şi morale, trebuie să le păzească pururea ; şi nici să nu le micşoreze prin lipsă, nici să le mărească prin prisosire, dacă nu cumva e vreme de război trupesc din pricina tinereţii, sau a vigoarei prisositoare din pricina căreia e nevoie de o strădanie prisositoare ; sau iarăşi, dacă nu e nevoie din pricina neputinţei, de o mică odihnă. Dar, în cazul din urmă, să nu se facă o dezlegare deplină, căci aceasta poate vătăma şi pe cei nepătimitori, cum zice Sfîntul Isaac. Ci odihna să fie după trebuinţă, ca o doctorie a slăbiciunii, ca nu cumva luînd-o sufletul ca prilej să slăbească încordarea. Această slăbire a încordării apare cînd cineva vrea din tot sufletul odihna. Iar odihna obişnuieşte să vatăme mai ales pe cei tineri şi sănătoşi. Sfinţii Părinţi Vasile şi Maxim spun că pentru potolirea foamei şi a setei sînt necesare numai pîinea şi apa, dar pentru sănătatea şi tăria trupului s-au dăruit de Dumnezeu cu iubire de oameni şi celelalte ; şi pentru ca nu cumva mîncîndu-se pururea un singur fel, cel neputincios să ajungă la scîrbire, sînt de folos şi acestea să se mănînce una cîte una, cum s-a zis. Căci înfrînarea totală şi neînfrînarea sînt cele care aduc neputinţele. Iar înfrînarea şi schimbarea mîncărurilor de fiecare dată, se fac pricinuitoare ale sănătăţii, ca să se păstreze trupul fără

242. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. XLVI (*Filocalia* II, p. 184—185).

243. Ms. 1935 cu titlul : *Pentru celelalte fapte trupeşti* (f. 103 v).

plăceri şi fără boală şi să fie împreună-lucrător spre dobîndirea virtuţilor.

Acestea sînt pentru cei ce se nevoiesc, precum s-a zis. Dar cei nepătimitori, adeseori nu mănîncă multe zile, uitînd de trup, ca Sfîntul Sisoe, care după ce mînca cerea să se împărtăşească cu preacuratele Taine [244], din pricina răpirii către Dumnezeu, sau cum zice Apostolul, spre folosul multora : «Ori de ne-am ieşit din minţi, lui Dumnezeu, ori de sîntem cu mintea întreagă, vouă» (II Cor. V, 13) ; şi cum zice Vasile cel Mare, ca şi alţii oarecare despre unii. Sau cînd mănîncă multe mîncăruri cu alţii, nu le simt pe acestea, ci se află cu sufletul ca unii ce nu mănîncă nimic. Căci mintea unora ca aceştia nu este în trup, ca să simtă odihna sau osteneala lui. Aceasta se vede la mulţi Părinţi şi sfinţi mucenici, ca şi la sfîntul acela de care a scris Sfîntul Nil. Acesta era un oarecare bătrîn pe care, rugîndu-se în pustiu cu mintea, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, spre folosul lui şi al multor altora, îl luau dracii de mîini şi de picioare şi-l aruncau în sus, şi apoi, ca să nu se vatăme trupul lui cînd cădea de la atîta înălţime, îl primeau într-o rogojină [245] ; şi aceasta o făceau multă vreme, ca să cerce dacă se coboară mintea lui din cer şi n-au putut izbuti aceasta. Cînd simţea, aşadar, unul ca acesta mîncarea sau băutura sau altceva din cele trupeşti ? Iar Sfîntul Efrem, după ce a biruit cu harul lui Hristos toate patimile trupeşti şi sufleteşti, ca să nu se afle în afară de războaiele vrăjmaşului şi să fie osîndit din pricina aceasta, cum socotea dintr-o smerenie negrăită, cerea să

244. *Pateric*, Avva Sisoe 4. Pilda este dată şi de Sfîntul Isaac Sirul în cuv. 85 ; *Pentru leluri de pricini*. Dar acolo se vorbeşte de Avva Sisoe şi de un «altul oarecare din părinţi (care) uita cu desăvîrşire de cele de aici, aşa că s-a întîmplat să mănînce înainte de Sf. Împărtăşanie...».

245. Întîmplarea se află în *Pateric*, cap. XXII, 28 ; dar aci pare a fi reprodusă după cap. III din *Cuvîntul despre rugăciune al lui Evagrie* (*Filocalia* I, p. 88).

se ia harul nepătimirii de la el. Despre acesta a scris Scărarul uimit, că sînt unii dintre cei fără patimi mai nepătimitori, ca Sirul acela, și celelalte [246].

Despre dreapta socoteală [247]

Pentru aceea la tot lucrul avem trebuință de dreapta socoteală [248], ca să judecăm potrivit cu vremea toată fapta. Căci dreapta socoteală este o lumină care arată celui ce o are : vremea, fapta, destoinicia, tăria, cunoștința, vîrsta, puterea, hotărîrea slobodă, rîvna, zdrobirea, obișnuința, neștiința, puterea și tocmirea trupului, sănătatea și oboseala, modul, locul, purtarea, educația, credința, starea dinăuntru, scopul, petrecerea, slobozenia, știința, cuminținia firească, sîrguința, privegherea, zăbăvnicia și cele asemenea. Pe urmă firea lucrurilor, trebuința, cîtimea, felurile lor, scopul lui Dumnezeu aflător în dumnezeieștile Scripturi, înțelesul fiecărui cuvînt, ca de pildă al aceluia din Evanghelia lui Ioan : că au venit elinii, căutînd să vadă pe Domnul, și îndată au zis : «Sosit-a ceasul» [249], și celelalte, ceea ce înseamnă că a sosit vremea de chemare a neamurilor. Căci a început vremea patimilor. Iar aceasta o pune ca semn. Dreapta socoteală lămurește toate acestea.

Dar nu numai acestea, ci și scopul tîlcuirii Părinților. Fiindcă nu lucrul care se face este ceea ce se caută, ci prin ce se face, zice Sfîntul Nil. Iar cel ce face ceva fără cunoștința celor spuse se ostenește poate mult, dar nu poate izbuti nimic, cum zice marele Antonie și Sfîntul Isaac despre cei ce se nevoiesc în virtuțile trupești, dar se lenevesc în lucrarea minții, cu toate că mai ales aceasta este ceea ce se caută. Pentru că zice Sfîntul Maxim : «Dă trupului tău lucrarea după putere și toată nevoința ta întoarce-o spre minte. Căci cel ce lucrează

246. Cuv. XXIX : *Pentru nepătimire.*
247. Ms. 1935, Pentru socoteală (f. 105 v).
248. Începe cap. 2, în ms. 1993. 249. Ioan XII, 23.

trupește, zice, uneori e biruit de lăcomia pîntecelui, de somnul mult, de împrăștiere și de vorbărie și prin acestea își întunecă mintea. Iar alteori își tulbură înțelegerea prin postul prelungit, prin privegheri și prin osteneli peste măsură. Dar cel ce are grijă de minte, contemplă, se roagă, cunoaște pe Dumnezeu și poate dobîndi toată virtutea» [250]. Fiindcă omul înțelept se nevoiește cu pricepere să-și micșoreze, pe cît se poate, micile trebuințe ale trupului, ca prin aceasta să ajungă să se îngrijească de puține, sau să nu aibă grijă de loc, ca să păzească poruncile. Căci zice Domnul : «Nu vă îngrijiți...» [251] și celelalte. Fiindcă în grija de multe, nici pe sine însuși nu se poate vedea cineva. Cum poate să vadă atunci cursele vrăjmașului, gătite înainte de vreme ? Căci vrăjmașul nu obișnuiește totdeauna să facă războiul la arătare, cum zice Gură de Aur. Dacă ar face așa, nu am cădea ușor mulți în cursele lui, ca să fie puțini cei ce se mîntuiesc, cum zice Domnul. De aceea cînd vrea să-l arunce pe cineva în cele mari, îl face să nesocotească întîi cele mici și nearătate : înainte de curvie, privirea deasă și neînfrînată [252] ; înainte de ucidere, mînia ușoară ; înainte de întunecarea cugetării, împrăștierea scurtă ; și înainte de aceasta iarăși, așa-zisa trebuință neapărată a trupului. Pentru aceea Domnul, știind mai dinainte toate, ca unul ce este înțelepciunea Tatălui, luînd înaintea uneltirilor diavolului, poruncește oamenilor să taie dinainte de vreme pricinile, ca nu cumva socotind că cele mici sînt fără primejdie, să cadă jalnic în păcatele cele mari și înfricoșate. Și zice : «S-a zis celor de demult», adică celor din Lege, acestea și acestea ; «Iar Eu vă zic vouă» [253]. Deci cel ce a învățat din Sfînta

250. *A patra sută a capetelor despre dragoste*, cap. 63—65. *(Filocalia* II, p. 109). 251. Matei VI, 25.

252. Pînă aci cap. despre socoteală, în ms. 1993 «de cea deasă și curvească vedeare se sileaște a nu băga de seamă. Într-acest chip și spre toate patimile». Apoi cu titlu în text : Pentru a nu să deznădăjdui, deși multe greșește neștine. 253. Matei VI, 21 ș.u.

Evanghelie, e dator să ia seama la cele ce le învață Mîntuitorul și să le facă, spre a se izbăvi de cursele vrăjmașului și să aibă poruncile în mare cinste și în bună lucrare, căci numai cu multă înțelepciune își poate mîntui sufletul. Căci poruncile sînt daruri ale lui Dumnezeu. Și cu adevărat «toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit de sus este» [254], zice fratele Domnului. Iar Damaschin zice : «Pune nouă mijlocitoare neînfruntată pe cea care Te-a născut pe Tine Hristoase și cu rugăciunile ei, dăruiește-ne nouă, ca un milostiv, Duh de bunătate, ce se pogoară de la Tatăl Tău».

Căci cel ce a primit darul luării aminte la dumnezeieștile Scripturi, cum zic Părinții, află tot binele ascuns în toate Scripturile. Căci zice Domnul: «Cel învățat în ale Împărăției cerurilor» [255] și celelalte. Sau în liniștea cea după Dumnezeu și în citirea dumnezeieștilor Scripturi, știe că altă față arată Scriptura celorlalți oameni, chiar dacă par că o cunosc, și altă față celui ce s-a închinat pe sine rugăciunii neîncetate, sau are gîndul tot timpul la Dumnezeu, încît să-l aibă în loc de răsuflare în toate, chiar dacă pentru lume este simplu și neînvățat în științele omenești, cum zice marele Vasile. Dumnezeu se arată mai degrabă simplității și smereniei, zice Scărarul, și nu ostenelilor și înțelepciunii ajunsă fără folos [256]. Mai degrabă o leapădă Dumnezeu pe aceasta, dacă nu are smerenie. Căci mai bun e cel simplu la cuvînt și nu la cunoștință, după Apostol [257]. Fiindcă cunoștința duhovnicească este un dar, iar știința cuvîntului este o învățătură omenească ca celelalte învățături ale lumii acesteia, și nu ajută la mîntuirea sufletului. Aceasta se vede de la elini.

Iar citirea se face spre a aminti celor ce știu cele spuse din cercare și spre a învăța pe cei necercați. Ma-

254. Iacob I, 17. 255. Matei XIII, 11.
256. Cuv. XXVI : *Pentru deslușirea gîndurilor*, 39.
257. II Cor. XI, 6.

rele Vasile zice că atunci cînd Dumnezeu află o inimă curată de toate lucrurile şi învăţăturile lumeşti. Îşi scrie în ea dogmele Sale ca pe o tăbliţă nescrisă. Iar aceasta o spun, ca să nu citească cineva cele ce nu slujesc la a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar dacă neştiind aceasta a citit vreodată, să se nevoiască degrabă să şteargă amintirea lor, prin citirea duhovnicească a dumnezeieştilor Scripturi, mai ales a celor ce îl ajută la mîntuirea sufletului, după starea la care a ajuns. Dacă este încă făptuitor [258], să citească viețile şi cuvintele Părinţilor, iar dacă harul l-a ridicat la cunoştinţa dumnezeiască, să citească toate Scripturile dumnezeieşti. Prin aceasta va putea, după Apostol, «să surpe toată înălţarea ce se ridică împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu şi să pedepsească toată neascultarea şi nesupunerea» [259], prin făptuire şi prin cunoaşterea adevărată a poruncilor dumnezeieşti şi a dogmelor lui Hristos. În afară de acestea să nu citească nimic. Căci ce trebuinţă este să ia duh necurat în loc de Duh Sfînt ? Fiindcă în cuvîntul cu care se îndeletniceşte cineva, vrea să aibă duhul acelui cuvînt ; şi că lucrul nu i se pare greu, ca celor cercaţi.

Despre citirea cea după Dumnezeu [260]

Să se facă deci citirea cea după Dumnezeu, ca să nu rătăcească mintea, pentru că ea este începutul mîntuirii. Căci Solomon zice că vrăjmaşul urăşte sunetul adeveririi (Pilde XI, 15). Adică rătăcirea gîndului este începutul păcătuirii, cum zice Sfîntul Isaac [261]. Iar cel ce vrea să fugă de aceasta cu desăvîrşire, se cade să petreacă mult în chilie. Şi dacă este supus trîndăviei, să lucreze puţin, ca şi cel nepătimitor şi cunoscător, spre

258. Dacă nu e ajuns la treapta de contemplativ, ci e pe treapta lucrării poruncilor. 259. II Cor. X, 5—6.
260. Cu titlul acesta şi în ms. 1935 (f. 109 r).
261. Cuv. LXXIII : *Sfătuiri pline de folos.*

folosul altora și spre ajutorul celor neputincioși. Fiindcă așa făceau și părinții cei mari din pogorămînt, asemănîndu-se cu cei pătimași, de dragul cugetării smerite, ca unii ce puteau să aibă pretutindeni pe Dumnezeu în ei, atît cînd se îndeletniceau cu contemplația în Dumnezeu, cît și în lucrul mîinilor și în tîrg, cum zice marele Vasile către cei desăvîrșiți, ca și în mulțime de norod, ca unii ce sînt totdeauna numai în ei înșiși și în Dumnezeu. Iar cel ce nu a ajuns încă aici, ci vrea să-și ia rămas bun de la trîndăvie, e dator să lepede de la sine toată vorbirea de prisos și somnul peste trebuință, și să o lase pe aceasta (privegherea) să-i topească trupul și sufletul, pînă ce, săturîndu-se trîndăvia se va depărta, văzîndu-i răbdarea în gîndirea neîncetată cea după Dumnezeu, în citire și în rugăciune curată. Căci tot războinicul, văzîndu-se pe sine că poate să izbîndească ceva, rămîne războindu-se, iar de nu, se retrage, fie de tot, fie pentru o vreme. De aceea, cel ce vrea să biruiască pe cei ce-l războiesc, e dator să aibă toată răbdarea. Iar «cel ce rabdă pînă la sfîrșit, se va mîntui» [262]. «Drept este, zice Apostolul, să dea necaz celor ce ne întristează pe noi, iar nouă celor necăjiți, ușurare» [263].

Nici un lucru care se face după Dumnezeu, cu smerenie, nu este rău. Cu toate acestea sînt deosebiri între lucruri și îndeletniciri. Tot ce este în afară de trebuința neapărată, adică tot ce nu ajută la mîntuirea sufletului, sau la viața trupului, i se face piedică celui ce vrea să se mîntuiască. Fiindcă nu mîncărurile, ci lăcomia pîntecelui este rea ; nu banii, ci împătimirea ; nu grăirea, ci grăirea în deșert ; nu cele dulci ale lumii, ci neînfrînarea ; nu dragostea către ai tăi, ci lenevirea de la cele bineplăcute lui Dumnezeu, ce se naște de aci ; nu hainele trebuitoare pentru acoperire și ferire de frig sau de arșiță, ci cele de prisos și de mult preț ; nu casele pentru a te apăra cu ai tăi de fiare și de oamenii răi,

262. Matei X, 22. 263. II Tes. I, 6—7.

ci cele cu două şi cu trei caturi mari şi mult costisitoare ; nu a avea un lucru, ci a nu-l avea spre trebuinţă neapărată ; nu a avea cei ce trăiesc în sărăcie cărţi este rău, ci a nu le avea spre citirea cea după Dumnezeu ; nu a avea prieteni, ci a avea pe cei ce nu sînt spre folosul sufletului ; nu femeia este un rău, ci curvia ; nu bogăţia, ci iubirea de argint ; nu vinul, ci beţia ; nu mînia firească dată spre osîndirea păcatului, ci întrebuinţarea ei împotriva semenilor noştri; nu a stăpîni e rău, ci a fi iubitor de stăpînire ; nu slava, ci iubirea de slavă şi slava deşartă care e şi mai rea decît acestea; nu a avea virtute, ci a-ţi închipui că o ai ; nu cunoştinţa, ci părerea că ai cunoştinţă şi, ceea ce e mai rău decît aceasta, necunoaşterea neştiinţei tale ; nu cunoştinţa adevărată, ci cunoştinţa mincinoasă ; nu lumea e rea, ci patimile ; nu firea, ci cele contrare firii ; nu unirea în cuget, ci unirea pentru a face rău şi nu pentru mîntuirea sufletului; nu mădularele trupului, ci reaua lor folosire. Căci nu ni s-a dat vederea ca să poftim cele ce nu trebuie, ci ca văzînd făpturile, să slăvim prin ele pe Făcătorul, şi să umblăm bine spre cele de folos sufletului şi trupului nostru ; nici urechile spre a auzi bîrfirea şi vorbirea netrebnică, ci pentru a auzi cuvîntul lui Dumnezeu şi toată vorbirea pe care o auzim de la oameni, de la păsări şi de la celelalte, şi din aceasta să slăvim pe Făcător ; nici mirosul spre a ne moleşi sufletul şi a slăbi tăria lui prin mirosuri plăcute, cum zice Teologul [264], ci pentrù a răsufla şi a primi aerul dăruit nouă de Dumnezeu şi a-L slăvi pe El pentru acesta, fără de care nimeni nu poate trăi trupeşte, nici om, nici dobitoc.

Mă minunez de înţelepciunea Făcătorului de bine, cum lucrurile cele mai trebuincioase pot fi aflate uşor de toţi, ca aerul, focul, apa şi pămîntul. Dar nu numai

264. *Cuv. la Paşti*, la : Sf. Nicodim Aghioritul, *Carte pentru cele cinci simţiri*, Neamţ, 1826, p. 87.

acestea, ci și cele care pot să mîntuiască sufletul, le-a făcut mai ușor de dobîndit decît celelalte lucruri. Iar cele ce-i aduc pieire, mai greu. Astfel, sărăcia mîntuiește mai multe suflete, iar bogăția se face piedică celor mulți; și cea dintîi o poate afla oricine, cealaltă însă nu ne este la îndemînă. Pe urmă ocara, smerenia, răbdarea, ascultarea, supunerea, înfrînarea, postul, privegherea, tăierea voii proprii, neputința trupească, mulțumirea pentru toate acestea, ispitele, păgubirile, lipsa celor trebuincioase, lipsa celor dulci, golătatea, îndelunga-răbdare, și, simplu, toate lucrurile care se fac pentru Dumnezeu, sînt fără piedică și nimeni nu se luptă pentru ele, ci mai degrabă le lasă celor ce le aleg să le aibă, fie că vin asupră-le cu voia sau fără voia lor. Iar cele ce duc spre pieire sînt greu de aflat, ca bogăția, slava, fala, semeția, stăpînirea, puterea, neînfrînarea, multa mîncare, somnul mult, împlinirea voii proprii, sănătatea și tăria trupului, viața fără necazuri, cîștigurile, împlinirea tuturor poftelor după cele plăcute, hainele și acoperămintele multe și de mare preț și cele asemenea, pentru care e mare lupta și anevoie se află și trecător le e folosul și mult e necazul și puțină bucuria. Fiindcă celor ce le au și celor ce nu le au, dar poftesc să le aibă, le pricinuiesc tot felul de necazuri, cu toate că nu este nici una rea, ci e rea numai folosirea lor cum s-a zis. Căci nu ca să furăm, să răpim și să ne ridicăm mîinile cu răutate unii asupra altora, ni s-au dat mîinile și picioarele, ci ca să le folosim spre toată lucrarea cea după Dumnezeu : cei mai slabi cu sufletul, spre miluirea săracilor și ajutorarea celor ce au lipsă în vederea desăvîrșirii ; iar cei mai tari cu sufletul și cu trupul, spre a slăvi prin neavere și urmarea lui Hristos și a sfinților Lui ucenici pe Dumnezeu și a se minuna de înțelepciunea Lui cea ascunsă în mădularele noastre ; cum mîinile acestea și micile degete sînt gata spre toată știința, lucrarea, scrierea și îndeletni-

cirea, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Căci de la El ni s-a dăruit pentru marea Lui bunătate cunoştinţa meşteşugurilor şi a scrierilor nenumărate, a înţelepciunii şi a leacurilor tămăduitoare, a limbilor şi a cărţilor felurite, şi simplu, toate cele ce s-au făcut mai înainte, se fac şi se vor face. Şi ni se dau pururea spre a vieţui trupeşte şi a ne mîntui sufleteşte, dacă ne folosim de toate cele ce sînt, potrivit cu scopul lui Dumnezeu ; şi prin acestea Îl slăvim pe El cu toată recunoştinţa. Iar de nu, cădem şi ne pierdem, şi toate cele ce sînt ni se fac spre necazul nostru în veacul de acum şi spre osînda veşnică în cel viitor, precum s-a zis mai înainte.

Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală)[265]

Cel ce a luat, prin harul lui Dumnezeu, darul deosebirii din multă smerită cugetare, e dator să păzească acest dar cu toată puterea, ca să nu facă nicidecum ceva fără dreaptă socoteală. Ca nu cumva aflîndu-se în cunoştinţă, să greşească din neglijenţă şi să-şi pricinuiască sieşi o mai mare osîndă. Iar cel ce n-a luat darul acesta, încă e dator să nu aleagă nici un gînd sau cuvînt sau lucru fără întrebare, credinţă tare şi rugăciune curată, fără care nu poate să ajungă în chip nemincinos la dreapta socoteală. Căci aceasta se naşte din smerita cugetare. Iar ea naşte în cel ce o are, puterea de a străvedea, cum zice Moise şi Scărarul, încît cel ce o are, prevede uneltirile ascunse ale vrăjmaşului şi retează pricinile lor înainte de vreme, cum zice David : «Şi a văzut ochiul meu întru vrăjmaşii mei» [266].

Semnele darului deosebirii sînt : a cunoaşte în chip nemincinos cele bune şi cele contrare ; pe urmă a şti voia dumnezeiască în toate cele întreprinse. Iar a pu-

265. Acest titlu în ms. 1935, (f. 114 r). 266. Psalm. LIII, 7.

terii de a străvedea : a-și cunoaște cineva greșelile sale înainte de a porni la faptă, și cele ce se fac de draci prin furarea atenției ; apoi și tainele cele ascunse în dumnezeieștile Scripturi și în făpturile sensibile. Dar și maica acestora, smerenia, are un semn, cum s-a zis mai înainte despre ea. Și ce se cunoaște din aceasta ? Dacă este cineva smerit cu cugetul, trebuie să aibă toată virtutea și să creadă că este cu adevărat mai prejos decît toată făptura, ca unul ce datorează mai mult. Iar de nu are simțirea aceasta, însăși aceasta este dovada, că e mai rău decît toată făptura, chiar dacă s-ar părea că are petrecere întocmai ca Îngerii. Fiindcă îngerul adevărat nu a putut să placă Făcătorului fără smerenie, măcar că avea atîtea virtuți și înțelepciune. Deci ce are să spună cel ce-și închipuie că este înger, fără smerenie, care e pricina tuturor bunătăților ce sînt și vor fi ? Din ea se naște darul deosebirii care luminează sfîrșiturile și fără de care toate sînt întunecoase. Căci ea se și zice lumină și de aceea avem lipsă de această lumină înaintea oricărui cuvînt și faptă, ca văzînd celelalte, să ne minunăm. Dar ne minunăm și de Dumnezeu, cum în ziua cea dintîi și doamna celorlalte, a făcut întîi lumina, ca cele ce se vor face după ea, să nu rămînă nevăzute, ca și cum n-ar fi, zice Damaschin [267]. Așadar lumina, precum s-a zis mai înainte, este darul deosebirii. Iar cel mai trebuincios din toate darurile, este puterea străvederii, născută din ea. Căci ce este mai trebuincios decît a vedea cineva cum vrea să-l fure dracii și a-și păzi sufletul cu ajutorul harului. Dar mai trebuincioasă iarăși decît toate lucrările este curăția conștiinței, zice Sfîntul Isaac [268] și sfințenia trupului, «fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» [269], cum zice Apostolul.

267. *Dogmatica* II, 7.

268. «Fără curățenia patimilor nu se vindecă sufletul de bolile păcatului, nici nu cîștigă slava, pe care a pierdut-o prin călcarea poruncii», Cuv. LXXXVI, *Despre felurite pricini.* 269. Evr. XII, 14.

Despre trebuința ca omul să nu deznădăjduiască chiar dacă ar greși mult [270]

Dar nu trebuie să deznădăjduim, dacă nu sîntem cum se cuvine să fim. Rău este că ai păcătuit, omule ! Dar de ce nedreptățești pe Dumnezeu și-L socotești neputincios din neștiință ? Oare nu poate să mîntuiască sufletul tău Cel ce a făcut pentru tine lumea cea atît de mare, pe care tu o vezi ? Iar de zici că mai degrabă și aceasta îmi este spre osîndă, precum și pogorîrea Lui, pocăiește-te și-ți va primi pocăința ta, ca și pe a fiului risipitor și a păcătoasei. Dacă însă nici aceasta nu o poți și greșești din obișnuință, chiar în cele ce nu vrei, ai smerenie ca vameșul, și-ți va ajunge ție spre mîntuire. Căci cel ce păcătuiește fără puterea de a se pocăi, dar nu deznădăjduiește, neapărat se va socoti pe sine mai prejos decît toată zidirea și nu va îndrăzni să osîndească sau să ocărască pe vreun om, ci mai degrabă se minunează de iubirea de oameni a lui Dumnezeu și e plin de recunoștință față de Făcătorul de bine și poate avea și alte bunătăți. Acesta, măcar că se supune diavolului întru a păcătui, dar iarăși, de frica lui Dumnezeu, nu-l ascultă pe vrăjmaș, care-l împinge să deznădăjduiască [271] și prin aceasta este parte a lui Dumnezeu, avînd recunoștință, mulțumire, răbdare, frică de Dumnezeu, nejudecînd pe alții, și prin aceasta nefiind judecat, lucruri care sînt trebuincioase foarte.

Sfîntul Ioan Gură de Aur zice despre gheenă că ne este binefăcătoare aproape mai mult decît împărăția cerurilor, fiindcă prin ea mulți intră în împărăție, iar prin împărăție puțini, dar aceasta datorită iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Cea dintîi îi alungă cu frica, cea de a doua îi îmbrățișează, și prin amîndouă ne mîn-

270. Același titlu în ms. 1935 (f. 113 r. și în ms. nr. 1933).

271. Pînă aci cap. din ms. 1933. Apoi o scurtă încheiere corespunzătoare cu primele trei rînduri ale cap. 31 și trece la capitolul următor (3) cu același titlu, cap. 28.

tuim cu harul lui Hristos. Căci precum cei războiți de multe patimi sufletești și trupești, dacă le rabdă și nu renunță la libertate, din negrijă, nici nu deznădăjduiesc, se încununează, așa și cel ce a aflat nepătimirea cu eliberarea și ușurarea ei, cade degrabă, dacă nu dă pururea mulțumită, prin aceea că nu judecă pe nimeni. Iar dacă îndrăznește să facă aceasta, arată că folosește cu puterea, bogăția pentru sine, zice Sfîntul Maxim. Și precum cel încă pătimaș și nepărtaș de lumina cunoștinței se află în mare primejdie, dacă are stăpînire peste vreunii, zice Damaschin [272], așa și cel ce a luat nepătimire de la Dumnezeu și cunoștință duhovnicească, dacă nu folosește și alte suflete. Căci nimic altceva nu folosește celui neputincios, ca alergarea la liniște, nici celui pătimaș și fără cunoștință, ca supunerea în ea. De asemenea nimic nu e mai bine, ca a-și cunoaște cineva neștiința și neputința proprie ; și nimic nu e mai rău, ca a nu le cunoaște pe acestea. La fel, nu e altă patimă mai urîtă ca îngîmfarea, nici mai vrednică de rîs, ca iubirea de argint, care e rădăcina tuturor relelor. Fiindcă oamenii izbutind, cu multă osteneală, să-și facă bani din metalul pămîntului, îi îngroapă iarăși în pămînt degeaba. De aceea, zice Domnul : «Nu vă adunați comori pe pămînt» [273] și celelalte ; și iarăși : «Unde este comoara voastră, acolo este și inima voastră» [274]. Căci dorul minții omenești e atras de obișnuință spre lucrurile în care zăbovește, fie spre cele pămîntești, fie spre patimi, fie spre bunătățile cerești și veșnice. Iar obișnuința dăinuind, primește putere de fire, zice marele Vasile.

Iar cînd cineva este bolnav, atunci trebuie să fie cu și mai multă luare-aminte la mărturia conștiinței, ca să-și slobozească sufletul de toată osînda, ca nu cumva

272. Lucrul acesta îl subliniază cu tărie și Sf. Nil Ascetul în *Cuvîntul ascetic*, 22—28 (*Filocalia* I, p. 173—178).

273. Matei VI, 19. 274. Matei VI, 21.

ajungîndu-l sfîrşitul vieţii, să se căiască în deşert şi să se tînguiască veşnic. Deci cel ce nu poate să rabde pentru Hristos moartea sensibilă, ca Acela, trebuie să o rabde măcar pe cea duhovnicească, prin libera alegere. Şi va avea despre ea mărturia conştiinţei, prin aceea că nu s-a supus dracilor ce-l războiesc, sau voilor acelora, ci i-a biruit pe ei. Căci aşa au făcut şi Sfinţii mucenici şi cuvioşii Părinţi : cei dintîi au mucenicit sensibil, cei de al doilea au răbdat duhovniceşte. Deci cel ce s-a silit puţin, a biruit pe vrăjmaşi, iar cel ce s-a lenevit puţin, s-a întunecat şi s-a pierdut.

Calea cea mai scurtă spre dobîndirea virtuţilor şi depărtarea patimilor[275]

Nimic[276] nu obişnuieşte, zice marele Vasile, să întunece cugetarea aşa de mult, ca răutatea ; nici să lumineze mintea, ca citirea în linişte ; nici să aducă o durere mai năpraznică sufletului, ca gîndul morţii ; nici să pricinuiască sporirea nevăzută, ca ocărîrea de sine şi tăierea voilor proprii ; sau pierderea nevăzută, ca părerea de sine şi plăcerea de sine. Nimic nu pricinuieşte depărtarea lui Dumnezeu şi pedepsirea omului credincios cum o face cîrtirea ; nici nu duce aşa de uşor la păcătuire, ca zăpăceala şi vorba multă. Nu este lucru care să ducă aşa de repede la dobîndirea virtuţii, ca singurătatea şi adunarea minţii ; nici la recunoştinţă şi mulţumire, ca cugetarea la darurile lui Dumnezeu şi la răutăţile noastre. Nimic nu sporeşte facerile de bine, ca

275. Fără titlu în ms. nr. 1935 (f. 117 v).

276. În ms. 1935 e aşa : «Nimic aşa (zice marele Vasilie) poate întuneca cugetul ca vicleşugul, nici să lumineze mintea ca citirea întru tîlcuire. Zice Sfîntul Isaac : nici spre grabnică durere a sufletului, precum pomenirea morţii dumnezeieşti, zice cel al *Scării* ; nici nevăzuta înaintesporire este ca dăruirea de sine şi lăsarea voilor sale, zice Sfîntul Dorotei ; nici nevăzuta pierzare este ca părerea şi ca plîngerea de sineşi ; nici pricinultoare de întoarcerea lui Dumnezeu şi de pedepsirea omului ca cîrtirea...» zice Sfîntul Isaac.

vestirea lor cu laudă ; și nimic nu obișnuiește să aducă mîntuire fără voie, ca ispitele. Nu este cale mai scurtă către nepătimire și înțelepciunea Duhului cum e calea împărătească, ce se ține departe în toate, atît de ceea ce e prea mult, cît și de ceea ce e prea puțin. Și nu este altă virtute care să poată cuprinde voia dumnezeiască, ca smerita cugetare și părăsirea oricărui gînd și oricărei voiri proprii. Nu este ceva care să ajute la tot lucrul bun, ca rugăciunea curată, nici piedică la dobîndirea virtuților, ca împrăștierea și rătăcirea cugetării, chiar dacă e de scurtă vreme [277]. Căci cu cît are cineva mai multă curăție, cu atît își apare ca păcătuind mai mult prin aceea că vede ; și cu cît păcătuiește mai mult, cu atît se întunecă mai mult, chiar dacă își apare ca avînd curăție. Și iarăși, cu cît are cunoștință mai multă, cu atît își apare mai lipsit de cunoștință ; și cu cît își cunoaște mai puțin neștiința sa, și cunoștința duhovnicească cea din parte, cu atît i se pare că e mai cunoscător. Și cu cît rabdă cel ce se nevoiește mai mult necazurile, cu atît va birui mai sigur pe vrăjmaș ; și cu cît se nevoiește cineva mai mult să facă vreun bine într-o zi, cu atît se face mai îndatorat pentru toate zilele vieții sale, zice Sfîntul Marcu [278].

Dacă a lui ar fi puterea, a lui ar fi și rîvna. Dar harul este al lui Dumnezeu. Iar dacă a putut atunci cînd a venit harul, ce laudă are unul ca acesta ? De ce își închipuie că poate face vreun bine de la sine, osîndind pe nedrept pe cei ce nu pot ? Cel ce cere un lucru de la aproapele, e dator, cu mai multă dreptate, să-l ceară de la sine. Căci precum sînt datori păcătoșii să tremure de Dumnezeu fiindcă L-au mîniat, tot așa sînt datori cei ce au fost acoperiți de harul Lui în neputința lor gata de deznădăjduire, să tremure cu mult mai vîrtos, ca

277. Pînă aci capitolul anterior în ms. 1993. Urmează cu titlul la mijloc : *Pentru cum cîștigă cineva credința cea adevărată.*

278. Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte, cap. 43 (*Filocalia* I, p. 252).

unii ce-I datorează multe. Şi precum mare prăpastie este necunoaşterea Scripturilor, cum zice Sfîntul Epifanie, la fel şi mai mare rău este neascultarea întru cunoştinţă.

Mai mare este facerea de bine pe seama unui suflet prin cuvînt sau rugăciune, precum mai mare lucru este cînd cineva rabdă pe aproapele, ca să nu fie necăjit cel care-l nedreptăţeşte, ci să i se liniştească voia în vremea tulburării sale, cum zice Sfîntul Dorotei. Prin aceasta face milă cu sufletul lui, purtîndu-i povara, şi se roagă pentru el, dorindu-i mîntuirea şi orice alt bine trupesc şi sufletesc. Aceasta este răbdarea cea curată a răului, care ne curăţă sufletul şi-l ridică spre Dumnezeu. **Fiindcă slujirea omului e mai mare decît orice lucrare şi virtute**. Căci nu este ceva mai mare între virtuţi şi mai desăvîrşit ca dragostea aproapelui. Iar semnul acesteia e nu numai să nu ţii un lucru de care are lipsă altul, ci să rabzi moartea pentru el, cu bucurie, după porunca Domnului şi să socoteşti aceasta ca o datorie. Şi pe drept cuvînt. Căci sîntem datori să iubim pe aproapele pînă la moarte, nu numai pentru dreptul firii, ci şi pentru preacinstitul sînge vărsat pentru noi al lui Hristos, care ne-a poruncit aceasta.

Nu fii iubitor de tine, zice Sfîntul Maxim şi vei fi iubitor de Dumnezeu ; nu-ţi fii plăcut ţie, şi vei fi iubitor de frate [279]. Aceasta vine din nădejde. Iar nădejdea înseamnă a crede fără îndoială, din tot cugetul, că vei dobîndi sigur ceea ce nădăjduieşti. Aceasta se naşte iarăşi din credinţă tare, prin care cineva nu-şi mai face nici o grijă de viaţă, sau de moartea sa, ci toată grija sa o lasă lui Dumnezeu, cum s-a zis înainte despre semnele celui ce vrea să ajungă la nepătimire, a căror temelie este credinţa. Căci cel ce o are pe aceasta, e dator să

279. *Suta a patra a capetelor despre dragoste*, cap. XXXVII (*Filocalia*, II, p. 104).

cugete, că precum a făcut Dumnezeu toate și pe noi împreună cu toate din cele ce nu sînt, pentru bunătatea Sa desăvîrșită, așa va purta grijă desigur și de sufletul și de trupul nostru, precum El știe.

Cum se cîștigă credința adevărată? [280]

Dar cel ce dorește dobîndirea acesteia (care este temelia tuturor bunătăților, ușa tainelor lui Dumnezeu, biruința necontenită a vrăjmașilor, cea mai trebuincioasă dintre toate virtuțile, aripa rugăciunii și sălășluirea lui Dumnezeu în suflet), e dator să sufere toată cercarea, cu care va fi probat de vrăjmași și de multele și feluritele gînduri, pe care nimeni nu le poate înțelege, nici grăi ceva despre ele, sau descoperi, decît născocitorul răutății, diavolul. Însă unul ca acesta să creadă, că de va birui ispitele ce vin asupră-i cu multă silă și-și va ține mintea sa ca să nu cedeze gîndurilor ce răsar în inima sa, va răpune deodată toate patimile [281]. Fiindcă nu el este cel ce a biruit, ci Hristos care a venit în el prin credință. Despre unii ca aceștia zice Domnul : «Cel ce are credință ca un grăunte de muștar...» [282] și celelalte. Dar chiar dacă slăbind ar ceda, să nu se sperie, nici să deznădăjduiască, nici să înscrie în sufletul său cele zise de începătorul răutății, ci să stăruie cu răbdare în lucrarea după putere, a virtuților, păzind cu grijă poruncile [283], în liniștea și îndeletnicirea cea după Dumnezeu, depărtîndu-se de la toate gîndurile cele de bunăvoie. Căci vrăjmașul mișcînd toată uneltirea și

280. Cu titlu în ms. 1935 (f. 120 r).

281. În ms. 1993 aici se pune virgulă. Și continuă : zice Sfîntul Isaac.

282. Matei XVII, 20.

283. Continuă în ms. 1993 : Că zice Sfîntul Maxim : «Datori sînteți întru pustnicie a zăbovi pentru ca multă vreme mintea spre cele dumnezeiești cu dorul trasă să fie dintru obișnuință. Pentru că dacă ar afla mintea altceva și mai mare trage pre poftirea pentru aceasta și părăsește pre cele ce din multă vreme le-au obișnuit». Aici se sfîrșește acest capitol. Apoi cu titlu la mijloc : *Pentru că mai mult folosește păcătosului mîlcomirea.*

toată fantezia sa, ziua şi noaptea, şi neaflîndu-l pe om făcîndu-şi grijă de cursele, de chipurile şi de toate gîndurile aduse de el, înciudat pentru că i s-au descoperit cursele pline de minciună, se depărtează descurajat. Şi experiind lucrătorul poruncilor lui Hristos neputinţa vrăjmaşului, nu se mai tulbură de nici o uneltire a lui, ci tot ce voieşte după Dumnezeu, cu bucurie, împlineşte neîmpiedicat, întărit de credinţă şi ajutat de Dumnezeu în Care a crezut, cum zice Însuşi Domnul : «Toate sînt cu putinţă celui ce crede» [284]. Fiindcă nu el este cel ce biruie pe vrăjmaşi, ci Dumnezeu, Care poartă grijă de el prin credinţă, cum zice proorocul: «Pune pe Cel Prea-Înalt ca scăpare a ta...» [285] şi celelalte. Unul ca acesta nu-şi mai face grijă despre ceva, cunoscînd că ostaşul se găteşte de război, dar mîntuirea lui este la Dumnezeu, cum zice Solomon, şi prin aceasta îndrăzneşte în toate. Căci zice Sfîntul Isaac : «Dobîndeşte credinţă în tine, ca să calci pe vrăjmaşii tăi». Acesta nu mai petrece ca unul ce se conduce de sine, ci ca o făptură purtată de voia lui Dumnezeu. Căci zice proorocul : «Vieţuitoare m-am făcut la Tine şi eu voi fi pururea cu Tine» [286]. Voieşti să mă odihneşti prin cunoştinţa Ta, nu-Ţi voi grăi împotrivă. Voieşti iarăşi, de dragul smereniei, să mă laşi să am ispite, de asemenea sînt cu Tine ; nu pot să fac ceva nicidecum de la mine ; căci nu m-am făcut fără Tine din nimic, nici nu pot să trăiesc, sau să mă mîntuiesc. Fă cu făptura Ta ce vrei. Dar cred că bun fiind, îmi vei rîndui cele bune, chiar dacă, spre folosul meu, nu le cunosc pe acestea. Dar nici nu sînt vrednic să le cunosc, nici nu cer să le aflu. Ca să am uşurare, poate nu-mi este de folos. Pentru aceea nu îndrăznesc să cer uşurare de vreun război, măcar că sînt neputincios şi împovărat în toate, fiindcă nu cunosc ce-mi foloseşte. Tu ştii toate şi fă cum ştii. Numai să nu mă abat de la ţintă, orice s-ar întîmpla. Fie că vreau, fie că

284. Marcu IX, 23. 285. Psalm. XC, 9. 286. Psalm. LXXII, 22.

nu vreau, mîntuiește-mă ; și aceasta dacă Îți este plăcut Ție. Eu deci nu am grijă. Înaintea Ta sînt ca ceva neînsuflețit. Sufletul meu îl încredințez în mîinile Tale în veacul de acum și în cel viitor. Tu toate le poți, toate le cunoști, vrei tuturor binele și dorești neîncetat mîntuirea mea. Aceasta e vădit din toate binefacerile pe care le-ai făcut și le faci pururea cu noi după har, în chip arătat și ascuns, pe care le știm și pe care nu le știm, precum și din pogorîrea Ta cea mai presus de minte la noi, Fiule și Cuvinte al lui Dumnezeu. Iar eu cine sînt că îndrăznesc să mă vestesc Ție, cunoscătorule de inimi? Fac aceasta ca să-mi descopăr mie însumi și vrăjmașilor că alergînd la Tine, limanul mîntuirii mele, spun aceasta. Căci iată am cunoscut prin harul Tău, că Dumnezeul meu ești Tu, și nu mai îndrăznesc să zic multe, ci vreau să-Ți înfățișez Ție numai o minte golită, mută și surdă. Căci nu eu, ci harul Tău lucrează totul. Nu mă știu pe mine să fi făcut vreodată vreun bine, ci pururea mulțimi de rele, pentru care Îți arăt, căzînd la Tine, o înfățișare de rob, fiindcă m-ai învrednicit să mă pocăiesc și fiindcă robul Tău sînt și fiul roabei Tale. Dar să nu mă lași pe mine, Doamne al meu, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul meu, să fac sau să grăiesc, sau să gîndesc cele ce nu vrei. Căci îmi ajunge mie mulțimea atîtor păcate făcute mai înainte. Deci precum vrei, miluiește-mă ; păcătuit-am, miluiește-mă, precum știi. Cred Doamne, că auzi glasul acesta sărman al meu. Ajută necredinței mele, Cel ce mi-ai dăruit după existență și calitatea de creștin. Mare lucru îmi este mie, zice Carpetiul, că mă numesc monah și creștin [287], precum ai zis Doamne, către careva din slugile Tale că «mare lucru este ție că s-a chemat peste tine numele Meu». Acest lucru îmi este mai mare decît toate împărățiile pămîntului și ale cerului, numai să nu cad de la chemarea prea-

287. Citat după înțeles din Cuvînt ascetic, *Filocalia*, IV, p. 155 ș.u.

dulcelui nume al Tău, Stăpîne mult milostive, mulțumescu-Ți Ție, și celelalte, cum s-a scris înainte.

Deci, precum alte citiri se cuvin celui lucrător, alte cuvinte, alte lacrimi și altă rugăciune, așa și altă credință este aceasta, deosebită de cea dintîi, care naște liniștirea. Aceea este credință a auzului, aceasta a vederii, cum zice Sfîntul Isaac [288]. Iar vederea este mai sigură decît auzul. Credința cea dintîi și cea de obște a dreptcredincioșilor se naște din cunoștința naturală [289]. Din ea se naște îndeletnicirea cea după Dumnezeu, precum s-a zis : postul, privegherea, citirea, psalmodierea, rugăciunea și întrebarea celor cercați. Iar din toate acestea se nasc virtuțile sufletului sau paza poruncilor și a purtării morale. Prin acestea vine credința cea mare, nădejdea și dragostea desăvîrșită, care răpește mintea la Dumnezeu, cum s-a zis, în rugăciune, cînd cineva se unește cu Dumnezeu în chip mintal, cum zice Sfîntul Nil. Iar cuvintele rugăciunii s-au scris o dată, ca pururea să facă aceeași rugăciune, cel ce vrea să-și înfățișeze mintea sa nemișcată înaintea Sfintei și de viață începătoarei Treimi, ca să fie văzută (chiar dacă este cu neputință să vadă ceva), fără formă, fără chip, fără culoare, netulburată, neîmprăștiată, nemișcată, nematerială, cu totul în afară de cele cugetate și cunoscute în toată zidirea, ci stînd de vorbă cu Dumnezeu în pace adîncă și desăvîrșită netulburare. Se cuvine deci ca monahul să aibă numai pomenirea Lui sfîntă, pînă ce ajunge la răpirea minții, după ce s-a învrednicit să zică precum trebuie rugăciunea Domnului, adică Tatăl nostru, cum a zis Sfîntul Filimon [290] împreună cu Sfinții Apostoli, mucenici și cuvioși. Iar ce este în afară de acestea, e flecăreală izvorîtă din părerea de sine. Căci dumnezeirea este nehotărnicită și necircumscrisă. Și min-

288. Τοῦ ἁγίου Ἰσαακ, τὰ εὑρεθέντα ἀσκητικά, ed. Nichifor Theotochi, Atena, 1895, Cuv. XVII, p. 65. 289. *Ibidem.*

290. *Cuvînt foarte folositor* (*Filocalia* IV, p. 167—169).

tea care a ajuns în sine însăși, se cade să fie astfel, ca să se învrednicească și de harul sălășluirii Duhului Sfînt. «Nu prin vedere, ci prin credință umblăm» [291], zice Apostolul. De aceea sîntem datori să zăbovim întru nevoință, ca prin multă vreme, mintea să fie atrasă cu dorul spre cele dumnezeiești, din obișnuință. Fiindcă dacă nu află mintea altceva mai de preț decît lucrurile sensibile, nu-și întoarce pofta spre aceea, ca să părăsească cele cu care s-a obișnuit vreme îndelungată. Deci precum cei iubitori de oameni și nepătimași nu se vatămă mult de lucrurile lumii, pentru că le chivernisesc bine, așa și cei ce au daruri mari, pentru că pun în seama lui Dumnezeu isprăvile lor.

Liniștirea folosește mai mult celor pătimași [292]

Tuturor le este de folos liniștea și fuga de unele lucruri și de anumiți oameni. Dar mai mult celor pătimași și slabi. Fiindcă nu poate mintea numai din făptuirea cea din afară să se facă nepătimașă, dacă nu îi urmează multe și duhovnicești vederi. Nici împrăștierea și conducerea nu-l lasă pe cineva fără vătămare, dacă nu și-a dobîndit mai întîi nepătimirea prin fuga de ispitele lumii. Iar grija vieții și tulburarea, obișnuiește să vatăme și pe cei desăvîrșiți și pe cei nepătimitori [293]. Căci nici un folos nu vine, zice Gură de Aur, din lucrarea omului, fără înrîurirea de sus. Dar nici înrîurirea de sus nu vine peste cel ce nu o primește în chip liber. De amîndouă avem trebuință : și de lucrarea dumnezeiască și de cea omenească ; și de făptuire și de cunoștință ; și de temere și de nădejde ; și de plîns și de mîngîiere ; și de frică și de smerenie ; și de dreaptă socoteală și de dragoste. Fiindcă toate ale vieții, zice, sînt

291. II Cor. V, 7. 292. Cu titlu în ms. 1935 (f. 125 r).
293. De aici în ms. 1993 se continuă astfel : Pentru aceasta zic Părinții : Că datornic este neștine întîi nepătimirea etc., din acest text din cap. 39.

îndoite ; zi şi noapte, lumină şi întuneric, sănătate şi beteşug, virtute şi păcat, uşurinţă şi greutate, viaţă şi moarte, ca cei slabi prin unele să iubim pe Dumnezeu şi prin altele să fugim de păcat de frica ispitelor, iar cei puternici, să iubim prin toate pe Dumnezeu ca pe Tatăl, cunoscînd că toate sînt bune foarte şi Dumnezeu le rînduieşte după folos. Aceştia de la cele plăcute trebuie să se înfrîneze, iar pe cele grele să le dorească, ştiind că prin cele dintîi se susţine viaţa trupurilor, spre slava Făcătorului ; iar prin celelalte sînt ajutate sufletele spre a se mîntui, din mila negrăită a lui Dumnezeu.

Căci trei sînt stările oamenilor : robi, plătiţi şi fii [294]. Robii nu iubesc binele, dar se reţin de la rău, de frica muncilor. Acesta nu este, zice Sfîntul Dorotei, un lucru bun, nici bine-plăcut. Cei plătiţi iubesc binele şi urăsc răul, dar în nădejdea plăţii. Iar fiii, fiind desăvîrşiţi, nu se reţin de la rău de frica muncilor, ci-l urăsc cu putere, nici nu fac binele în nădejdea plăţii, ci-l socotesc ca pe o datorie. Ei iubesc şi nepătimirea ca pe o urmare a lui Dumnezeu şi ca pe o pricinuitoare a sălăşluirii Lui, prin care se depărtează de tot răul, chiar dacă nu e vreo ameninţare. Fiindcă dacă nu se face cineva nepătimitor, nu-şi trimite Sfîntul Dumnezeu Duhul Său Cel Preasfînt, ca nu cumva să se afle încă atras din obişnuinţă spre patimi şi să se facă vinovat în faţa Duhului Sfînt celui sălăşluit în el şi mai mare osîndă să aibă. Dar cînd deprinderea virtuţii îl face să nu mai aibă prietenie cu vrăjmaşii, nici să mai fie atras de obişnuinţa patimilor, se împărtăşeşte de har, şi aşa rămîne neosîndit, primind darul. De aceea zice Scărarul : «Nu ne descopere nouă Dumnezeu voia Lui, ca nu cumva aflînd-o să nu o ascultăm şi să ne osîndim şi mai mult» [295]. Căci prunci

294. «Pentru că, după cum spune marele Vasilie, trei stări sînt cu care putem plăcea lui Dumnezeu», Avva Dorotei : Cuv. IV, *Despre frica lui Dumnezeu.*

295. Cuvîntul al doilea la Cuv. XXVI : *Pentru deslușirea cea bine deslușită*, 5.

fiind, nu ne dăm seama de milostivirea Lui nemărginită către noi cei nemulțumitori. Cel ce vrea, zice, să afle voia dumnezeiască, trebuie să moară lumii întregi și voilor sale întru toate. De aceea, nici un lucru îndoielnic nu trebuie să-l facă cineva, sau să-l hotărască ca bun, afară de cazul că nu poate să trăiască sau să se mîntuiască fără el. Să întrebe pe cei încercați, sau să-și cîștige asigurarea din credința cea tare și din rugăciune, înainte de a fi ajuns la desăvîrșita nepătimire, care face mintea nebiruită și nemișcată în tot lucrul bun. În felul acesta încleștarea poate fi mare, dar omul rămîne nevătămat. Căci «puterea mea întru neputință se desăvîrșește» [296], zice Domnul. Iar Apostolul : «Cînd sînt slab, atunci sînt tare» [297]. Căci a fi cineva nerăzboit, nu e bine. Fiindcă dracii se depărtează adeseori, zice Scărarul, pentru multe pricini, părăsindu-l pe monah, fie pentru a-i întinde curse, fie pentru a-i stîrni părerea de sine, sau înălțarea, sau vreun alt rău, cu care se mulțumesc, știind că acestea pot să umple locul celorlalte patimi.

Părinții, zice Cartea bătrînilor **(Patericul)**, au păzit poruncile, cei de după ei le-au scris, iar noi am pus cele scrise în dulapuri (biblioteci) [298]. Chiar dacă vrem să le mai și citim, nu stăruim să înțelegem cele scrise și să le facem, ci le citim în fugă, sau socotind că facem ceva mare, ne înălțăm, neștiind că mai mult ne osîndim dacă nu le împlinim cum zice Gură de Aur : «Cel ce a cunoscut, zice Domnul, voia Domnului său» [299] și celelalte. Așadar, bună e citirea și cunoștința, dar cînd duc la o mai mare smerenie ; asemenea și sfatul, dar cînd nu iscodește cineva viața învățătorului, cum zice Teologul : «Nu căuta vrednicia de crezare a celui

296. II Cor. XII, 9. 297. II Cor. XII, 10.
298. «...și venind ceasul cel de pre urmă le-a pus deșarte pe fereastră» *(Pateric* XXV, 16). 299. Matei XXIII, 3.

ce te învață, sau îți vestește», și cum zice Domnul : «Cîte vă vor zice vouă preoții» și celelalte. Căci nici o vătămare nu-i vine vreunuia care întreabă, din faptele celui ce-l învață pe el, dar iarăși nici un folos, dacă nu lucrează însuși. Pentru că fiecare va da socoteală pentru sine : învățătorul pentru cuvîntul său, iar auzitorul pentru ascultarea lui cu lucrul.

Iar ce este afară de acestea, e împotriva firii și vrednic de osîndă. Căci, cum zice Sfîntul Eustratie, Dumnezeu fiind bun și drept, prin bunătate ne dăruiește tot binele, cînd ne purtăm cu recunoștință, primind ca de la un Dătător drept cu mulțumire ; dar dacă ne arătăm nerecunoscători, cădem de la bine întru osînda lui Dumnezeu. Așadar bunătatea și dreptatea lui Dumnezeu, dacă trăim după fire, ne sînt pricinuitoare a tot binele ; iar dacă le folosim rău, ne pricinuiește munca veșnică.

Mare bine este pocăința adevărată[300]

Dar dacă cineva vrea, pune iarăși început prin pocăință. «Dacă ai căzut, zice, ridică-te ; și dacă iarăși ai căzut, iarăși ridică-te»[301], nedeznădăjduind nicidecum de mîntuirea ta, orice s-ar întîmpla. Nu te preda pe tine de bunăvoie vrăjmașului. Îți ajunge ție spre mîntuire, răbdarea aceasta, împreună cu osîndirea de sine.
«Eram, zice Apostolul, și noi odinioară fără minte, umblînd după poftele noastre...»[302] și celelalte. Și tu deci să nu-ți pierzi nădejdea, uitînd de ajutorul lui Dumnezeu. Căci El poate face cîte vrea. Ci nădăjduiește în El, și va face una din acestea : sau îți va pregăti îndreptarea prin niscai ispite și alte mijloace, precum El știe, sau îți primește răbdarea și smerenia în loc de altă lucrare, sau îți va dărui cu iubire de oameni o altă cale pe care nu o știi pentru a mîntui sufletul tău umilit.

300. Cu titlu și în ms. nr. 1935 (f. 128 v).
301. *Pateric*, Avva Sisoe, XXXVIII. 302. Efes. II, 3.

Numai să nu părăsești pe Doctor. Fiindcă altfel vei suferi jalnic moartea cea îndoită, pentru că nu cunoști scopul cel ascuns al lui Dumnezeu.

Cum s-a spus despre cunoștință, se va spune și acum despre faptă : că toată fapta trupească și sufletească e la mijlocul a șase curse, adică a celei de la dreapta și de la stînga, sau a prea multelor osteneli și a prea puținelor ; a celei de sus și jos, sau a înălțării și descurajării ; a celei dinăuntru și de afară, sau a fricii și a îndrăznelii, care, zice Teologul, că este departe de îndrăznirea cea adevărată, prin trecerea măsurii, măcar că are asemănare după nume. Iar la mijloc între cele șase curse este lucrarea măsurată, întru smerenie și răbdare. Dar trebuie să ne minunăm de mintea omenească cum întoarce toate lucrurile în sine după cum vrea, măcar că în ele înseși sînt de neîntors și în alte privințe rămîn așa. Din această pricină, noi toți avem înțelegere a lucrurilor, dar fiecare le folosește cum vrea, fie bine, fie rău ; cele sensibile cu lucrul, iar cele inteligibile cu cuvîntul și cu gîndul.

Patru sînt vederile, cum mi se pare mie, sau stările oamenilor, după Teologul: Unii se află bine aici și în veacul viitor cum sînt toți sfinții și cei ce au ajuns nepătimitori ; alții numai aici se află bine, ca unii ce se împărtășesc de binefaceri, sufletește sau trupește, în chip nevrednic, neavînd recunoștință față de Binefăcător, cum este bogatul acela și cei asemenea ; alții iarăși se muncesc numai aici, cum sînt cei ținuți de o boală îndelungată, ca slăbănogul acela și cei ce se nevoiesc cu mulțumire de bunăvoie ; și în sfîrșit alții se muncesc și aici și acolo, ca cei ce se ispitesc de voile lor, cum e Iuda și cei asemenea. Aceste patru feluri de oameni privesc în patru feluri lucrurile sensibile : unii urăsc lucrurile lui Dumnezeu, ca dracii, și le strică dintr-o pornire rea; alții le iubesc ca bune, dar cu patimă, ca dobitoacele necuvîntătoare, neavînd nici o grijă de contemplare sau

de mulţumirea naturală ; alţii le iubesc firesc, folosindu-se de toate cu înfrînare ; alţii iarăşi, în chip suprafiresc, ca Îngerii, privindu-le toate spre slava Făcătorului şi nefolosindu-se de ele, decît de cele trebuincioase pentru viaţă, după Apostol.

Despre binefacerile generale şi particulare ale lui Dumnezeu [303]

De aceea sîntem datori să mulţumim pururea lui Dumnezeu pentru binefacerile generale şi particulare ale Lui, pentru cele sufleteşti şi trupeşti. Cele generale sînt : cele patru stihii şi toate cele făcute din ele şi toate lucrurile minunate şi mai presus de fire ale lui Dumnezeu, aflătoare în dumnezeieştile Scripturi. Iar cele particulare sînt toate cele cîte le-a dat Dumnezeu fiecărui om : fie bogăţie, spre milostenie, fie sărăcie, spre răbdare cu mulţumire, fie stăpînire, spre judecată dreaptă şi spre susţinerea virtuţii ; fie supunere şi slujire, spre mîntuirea sigură a sufletului ; fie sănătate, spre ajutorarea celor ce au trebuinţă şi spre lucrarea cea după Dumnezeu ; fie boală, spre încununarea răbdării ; fie cunoştinţă şi putere, spre dobîndirea virtuţilor ; fie neputinţă şi neştiinţă, spre ascultarea în linişte cu smerenie şi cu fuga de lucruri ; fie lipsirea fără de voie de lucruri, spre mîntuirea cea de voie şi spre ajutorarea celor ce nu vor să vină la desăvîrşirea neaverii, sau la milostenie ; fie uşurare şi bună îndemnare, spre nevoinţa de bunăvoie şi spre osteneala în virtuţi, ca omul să ajungă nepătimitor şi să mîntuiască şi alte suflete ; fie încercarea şi strîmtorarea, spre a se mîntui fără de voie, cei ce nu pot să-şi taie voile lor, sau spre desăvîrşirea celor ce pot să rabde cu bucurie. Deci toate cele spuse, chiar dacă îşi sînt potrivnice, prin întrebuinţare bună, sînt bune foarte ; iar prin întrebuinţare rea, nu

303. Cu acelaşi titlu şi în ms. nr. 1935 (f. 130 v).

sînt bune, ci mai degrabă vătămătoare sufletului şi trupului.

Dar mai bună decît toate cele spuse, este răbdarea necazurilor. Cel ce s-a învrednicit de acest mare dar este dator să mulţumească lui Dumnezeu, fiindcă l-a împărtăşit de o binefacere mai mare. Căci s-a făcut următor al lui Hristos, al Sfinţilor Săi Apostoli, al mucenicilor şi al cuvioşilor, ca să se depărteze de bunăvoie de cele plăcute, prin tăierea voilor sale şi prin lepădarea gîndurilor care nu sînt după Dumnezeu, ca să facă şi să cugete pururea cele plăcute lui Dumnezeu.

Cei ce s-au învrednicit să folosească lucrurile potrivit trebuinţelor lor, sînt datori să mulţumească mult lui Dumnezeu, întru multă smerenie, că s-au slobozit de cele contrare firii şi de călcarea poruncilor, prin harul lui Dumnezeu. Iar noi, cei ce sîntem încă pătimaşi şi întrebuinţăm rău lucrurile, lucrînd împotriva firii, sîntem datori să tremurăm şi să-i mulţumim mult Făcătorului de bine, cu toată recunoştinţa, minunîndu-ne de negrăita Sa îndelungă-răbdare, că chiar neîmplinind noi poruncile Lui şi întrebuinţînd rău lucrurile şi lepădînd darurile Lui, rabdă nerecunoştinţa noastră şi nu încetează să ne facă bine, ci aşteaptă întoarcerea noastră şi pocăinţa pînă la cea din urmă răsuflare.

Aşadar, toţi creştinii sîntem datori să mulţumim lui Dumnezeu, precum s-a zis : «Pentru toate mulţumiţi [304]. De la aceasta ajungem la alt cuvînt al Apostolului, care zice : «Neîncetat vă rugaţi» [305], adică să avem pomenirea lui Dumnezeu în toată vremea, locul şi lucrul. Pentru că orice ar face cineva, e dator să aibă pomenirea Celui ce a făcut lucrul acela. De pildă, tu cel dintre noi cînd vezi lumina, nu uita pe Cel ce ţi-a dăruit-o; cînd vezi cerul şi pămîntul, marea şi toate cele ce sînt, dă laudă şi slavă Celui ce le-a făcut ; cînd îmbraci o haină, cunoaşte al cui e darul şi măreşte pe Cel ce poartă grijă

304. I Tes. V, 18. 305. I Tes. V, 17.

de viaţa ta. Şi simplu, orice mişcare să-ţi fie prilej pentru slava lui Dumnezeu şi iată te rogi neîncetat, şi prin aceasta sufletul se «bucură totdeauna» [306], după Apostol. Căci pomenirea lui Dumnezeu îl veseleşte pe el, zice Sfîntul Dorotei, aducînd mărturie cuvîntul lui David : «Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu şi m-am veselit» [307].

Toate le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru [308]

Fiindcă toate cele ce sînt le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru. Îngerii ne păzesc şi ne învaţă, iar dracii ne ispitesc spre a ne smeri şi a alerga la Dumnezeu. Prin ei, aşadar, ne izbăvim de înălţare şi de nepăsare, de frica ispitelor. Sau iarăşi : prin cele plăcute ale lumii, prin sănătate, bunăstare, tărie, odihnă, bucurie, lumină, cunoştinţă, bogăţie, sporirea în toate, starea de pace, bucuria de cinste, stăpînire, belşug şi prin toate cele socotite bune în viaţa aceasta, sîntem ridicaţi la mulţumire şi la recunoştinţă faţă de Făcătorul de bine, ca şi la iubirea Lui şi la facerea, după putinţă, a binelui, avînd ca datorie firească să răsplătim darurile, prin facerea de bine. Iar prin cele socotite neplăcute, prin boală, greutăţi, osteneală, neputinţă, întristarea fără de voie, întuneric, neştiinţă, sărăcie, neizbîndă în toate, frică, păgubire, necinste, durere, lipsă, şi prin toate cele potrivnice celor spuse înainte, venim la răbdare, smerenie şi bună nădejde în veacul viitor. Dar nu numai atît, ci şi în veacul de acum ni se fac pricină de mari mîngîieri. Deci toate ni le-a rînduit Dumnezeu bune, în

306. I Tes. V, 16.

307. Psalm. LXXVI, 3 ; «Şi ca să pricepeţi mai limpede aceasta ce vă grăiesc (adică a fi lipsit de această bucurie), socotiţi-vă cum ar fi cînd unul din voi ar sta închis într-o casă întunecoasă şi numai trei zile să nu mănînce, să nu bea, să nu doarmă, să nu vorbească cu cineva, să nu cînte, să nu se roage, nici să-şi aducă aminte de Dumnezeu ; cu cîtă greutate îl vor apăsa patimile pe unul ca acesta, încă aici în lume fiind el» (Cuv. XII : *Pentru frica de munca viitoare*...).

308. Cu acelaşi titlu ms. 1935 (f. 132 v).

chip minunat, pentru bunătatea Sa negrăită. Cel ce vrea să cunoască acestea și să le aibă cum trebuie, să se nevoiască spre dobîndirea virtuților, ca toate cele spuse să le primească cu mulțumire, atît cele bune, cît și cele ce par potrivnice, și în toate să se afle netulburat.

Și nu numai în acestea, dar și cînd îl momesc dracii cu vreun gînd de mîndrie, ca să-l înalțe, să-și aducă aminte de lucrurile de rușine, vorbite de el mai înainte, și va surpa acest gînd și va veni la smerenie. Iar cînd iarăși îl momesc cu ceva de rușine, aducîndu-și aminte de acel gînd de mîndrie, să-l înlăture. Deci să le înlăture unul prin altul, cu ajutorul harului, prin aducere-aminte, ca să nu vină niciodată nici la descurajare pentru cele de rușine, nici la nebunie, pentru părerea de sine. Ci cînd îi vor înălța vrăjmașii mintea, să fugă la smerenie, și cînd îl vor smeri, să și-o înalțe prin nădejdea la Dumnezeu, ca niciodată să nu cadă tulburîndu-se, nici să nu deznădăjduiască înfricoșîndu-se pînă la cea mai de pe urmă răsuflare. Aceasta este marea lucrare a monahului, cum zice Patericul [309]. Cînd vrăjmașii aduc înainte pe aceasta, el scoate înainte pe cealaltă ; și cînd aceia aduc pe cealaltă, el scoate la arătare pe aceasta, cunoscînd că nimic nu rămîne în viața aceasta cu totul neschimbat, ci «cel ce rabdă pînă la sfîrșit se va mîntui» [310].

Iar cel ce vrea să se facă lucrurile după voia lui, nu știe unde merge, ci ca un orb purtat de orice vînt, orice întîmplare i-ar veni, i se dă cu totul ei ; și ca un rob se teme de cele de întristare și ca un prizonier e dus oriunde de părerea de sine. El așteaptă de la bucuria dobitocească să aibă cele ce niciodată nu le-a văzut și nu știe de unde sînt. Iar de zice că știe, atunci și mai mult suferă de orbie ; căci aceasta vine de acolo că nu se ocărăște pe sine. Iar aceasta se numește plăcere de

309. «A fost întrebat un Bătrîn ce este lucrul monahului. Și a răspuns : Dreapta socoteală» (*Pateric*, XXV, 52). 310. Matei X, 22.

sine şi pieirea în ascuns, cum zice Sfîntul Macarie, în capetele despre monahul care s-a pierdut, după ce a văzut Ierusalimul de sus, răpindu-i-se mintea, cînd se ruga cu alţi fraţi. Aceasta i s-a întîmplat pentru că îşi închipuia că a ajuns ceva şi nu mai e dator să aibă ceva şi mai mare. Deci precum cei foarte pătimaşi nu cunosc nici cele evidente celor mulţi datorită pîclei patimilor, aşa şi cei nepătimitori cunosc cele necunoscute celor mulţi, datorită curăţiei minţii.

Cuvîntul lui Dumnezeu nu este vorbă multă[311]

Cuvîntul lui Dumnezeu, zice Sfîntul Maxim, nu este vorbă multă, ci cînd grăim toţi oamenii multe, nu împlinim un singur cuvînt al lui Dumnezeu [312]. De pildă, Dumnezeu a zis : «Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău» [313] şi celelalte cîte au spus Părinţii şi cîte au scris şi cîte zic încă şi scriu ; cu toate acestea încă n-am împlinit acest unic cuvînt. Căci a-L iubi din tot sufletul, zice marele Vasile, înseamnă a nu mai iubi nimic afară de Dumnezeu. Fiindcă dacă cineva îşi iubeşte sufletul său, nu iubeşte din tot sufletul pe Dumnezeu, ci numai din jumătate. Iar dacă ne iubim pe noi şi alte lucruri nenumărate, cum putem iubi pe Dumnezeu, sau îndrăzni să o spunem ? Asemenea stă lucrul cu iubirea aproapelui. Dacă nu sîntem în stare să renunţăm la viaţa vremelnică, sau poate şi la cea viitoare, ca Moise şi Apostolul, cum zicem că iubim pe aproapele ? Fiindcă cel dintîi a zis pentru popor către Dumnezeu : «De vrei să le ierţi păcatul, iartă-le ; dacă nu şterge-mă şi pe mine din Cartea vieţii în care m-ai scris» [314]. Iar Apostolul zice că ar dori să fie «anatema de la Hristos» şi celelalte [315]. Căci se ruga să se întîmple pierzarea lui, ca alţii să se mîntuiască, şi anume cei ce căutau să-l ucidă

311. Cu titlu şi în ms. nr. 1935 (f. 134 v).
312. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. XX. (*Filocalia*, II, p. 173—174). 313. Deut. V, 5. 314. Num. XI, 15.
315. Romani IX, 3.

pe el, adică iudeii. Suflete ca acestea sînt cele ale sfinţilor, care iubesc pe vrăjmaşi mai mult ca pe ei înşişi, încît pun mai presus în veacul de acum şi în cel viitor în toate pe aproapele, chiar dacă le este duşman, dintr-o voinţă rea. Ei nu cer nimic în schimb de la cei iubiţi de ei, ci se bucură dînd toate ale lor altora, ca şi cînd ar lua, ca să placă Făcătorului de bine şi să se facă următori, după putinţă, iubirii Lui de oameni, Care este bun cu cei nemulţumitori şi păcătoşi.

Mai bine-zis, cu cît se va învrednici cineva să aibă mai multe daruri de acestea, cu atît trebuie să se socotească mai dator lui Dumnezeu, Celui ce l-a înălţat pe el de la pămînt şi a învrednicit ţărîna să urmeze Făcătorului şi Dumnezeu, măcar în parte. Căci a răbda nedreptăţile cu bucurie şi a face bine, fără ţinerea de minte a răului, duşmanilor, şi a-şi pune sufletul său pentru aproapele, şi celelalte daruri asemănătoare, sînt de la Dumnezeu, dăruite celor ce vor să le primească de la El, prin sîrguinţa de a lucra şi păzi, cum s-a zis către Adam, ca să rămînă darurile, prin recunoştinţă, în preajma Făcătorului de bine. Fiindcă nici un bine propriu nu dobîndim vreodată, ci toate bunătăţile ne vin de la Dumnezeu, după har, ca şi existenţa din nimic. «Căci ce ai ce n-ai luat, zice Apostolul, în dar», de la Dumnezeu adică ? «Iar dacă ai luat, ce te lauzi, ca şi cînd n-ai luat» [316], ci ca şi cînd ai face prin tine ? Căci aceasta este cu neputinţă, odată ce Domnul a spus : «Fără de Mine nu puteţi face nimic» [317].

Fără smerită cugetare nu e cu putinţă să ne mîntuim [318]

Nu ştiu ca cineva, din multa întunecare prin patimi, să nu fi ajuns la atîta nebunie încît să-i pară că este

316. I Cor. IV, 7. 317. Ioan XV, 5.

318. Cu acest titlu în ms. 1935 (f. 177). Ultimele două titluri adăugate ulterior de altă mînă.

chiar ca îngerii, ba şi mai mare, încît să-şi închipuie că nu mai e dator cu smerita cugetare. Căci şi Luceafărul de la început, abătîndu-se de la aceasta s-a făcut întuneric, fără alt păcat. Dacă e aşa, ce va avea să pătimească cel ce nu are smerenie, muritorul şi ţărîna, ca să nu zic păcătosul ? Poate orb fiind, nu crede că e păcătos. Cu toată siguranţa, zice Gură de Aur, creştinul cel desăvîrşit se va face întocmai cu îngerii [319], cum zice Domnul, se înţelege la învierea morţilor, nu în veacul de acum. Dar nici atunci, nu a zis că vor fi îngeri, ci întocmai cu îngerii, căci oamenii nu pot să-şi părăsească firea lor, ci ajungînd ca şi aceia, neschimbăcioşi după har şi izbăviţi de toată trebuinţa din necesitate, îşi au voia cu totul neatîrnată şi se află într-o veselie şi într-o dragoste de Dumnezeu neîncetată, şi se bucură de «cele ce ochiul nu le-a văzut» [320] şi celelalte. Dar aici este cu neputinţă să ajungă cineva desăvîrşit, ci primeşte numai o arvună a bunătăţilor făgăduite.

Deci precum cei lipsiţi de daruri sînt datori să se smerească, săraci fiind, aşa şi cei ce le au pe acestea, ca unii ce le-au luat de la Dumnezeu, ca să nu fie osîndiţi pentru nerecunoştinţă. Şi precum bogaţii sînt datori să dea mulţumită lui Dumnezeu pentru daruri, la fel, şi cu mult mai mult, cei bogaţi în virtuţi. Şi iarăşi, precum sînt datori săracii să mulţumească lui Dumnezeu şi să iubească din prisos pe binefăcătorii lor pentru binefacerile primite de la ei, la fel, şi cu mult mai mult, bogaţii, pentru că se mîntuiesc şi în veacul de acum şi în cel viitor, prin milostenie, datorită purtării de grijă a lui Dumnezeu. Fiindcă fără săraci nu cîştigă mîntuirea sufletului, precum nu pot să scape de ispitele bogăţiei. Şi precum ucenicii sînt datori să iubească pe dascăli, aşa şi dascălii pe ucenici şi să mulţumească unii pentru alţii lui Dumnezeu, Cel ce dă tuturor cunoştinţă şi orice alt bine, pentru care sîntem datori să-I mulţumim puru-

319. Matei XXII, 30. 320. 1 Cor. II, 9.

rea Lui și mai ales cei ce au luat puterea ca să reînnoiască dumnezeiescul Botez prin pocăință, fără de care nimeni nu se poate mîntui. Fiindcă a zis Domnul: «Ce Mă chemați Doamne, Doamne și nu faceți cele ce zic?»[321].

Dar să nu-și închipuie vreun nebun, auzind unele ca acestea, că dacă omul nu cheamă pe Domnul rămîne fără vină, ci mai degrabă se osîndește și mai mult. Căci zice Domnul : «Dacă fac aceasta lemnului verde, ce voi face celui uscat ?» [322]. Și «dacă dreptul abia se mîntuiește, zice Solomon, nedreptul și păcătosul unde se vor arăta ?» [323]. Dar iarăși, văzîndu-se de pretutindeni strîmtorat de poruncile dumnezeiești, să nu deznădăjduiască și să se osîndească mai rău decît un sinucigaș, ci mai degrabă trebuie să se minuneze de Scripturile și poruncile dumnezeiești, cum îl împing din toate părțile pe om spre desăvîrșire, ca să nu afle unde să fugă de la bine și să găsească odihnă în cele rele, ci îndată ce ar vrea să facă ceva de felul acesta, aflînd înaintea lui toate înfricoșările, să se întoarcă spre bine. Căci Dumnezeu rînduiește, cu iubire de oameni, toate în chip minunat, ca tot omul să se facă desăvîrșit într-un fel oarecare, chiar fără să vrea, măcar că are libertate întru sine. Dar cei recunoscători se nevoiesc mai degrabă, rușinîndu-se de facerile de bine, ca cei ce au trecut rîul dormind, cum a zis Sfîntul Efrem. De aceea zice Sfîntul Isaac: «Înmulțit-a Dumnezeu ispitele, ca de frica lor să fugim la El» [324]. Iar cel ce nu înțelege aceasta, ci își face rîs de acest dar, din iubirea de plăcere, s-a ucis și s-a pierdut pe sine însuși. Primind arme împotriva vrăjmașilor, le-a folosit spre uciderea sa.

Căci precum Dumnezeu, bun fiind, vrea să-i facă pe toți buni, zice marele Vasile, așa și diavolul, rău

321. Matei VII, 21. 322. Luca XXI, 31.
323. Pilde III, 17; I Petru V, 18.
324. «... Și în vremea ispitelor mereu să alerge către El, din îmbulzeala patimilor și a fricii de a cădea...». Sf. Macarie, citat în cuv. XLIX: *Despre adevărata cunoștință și despre ispite.*

fiind, pofteşte să-i atragă pe toţi la ticăloşia sa, măcar că nu poate. Şi precum părinţii iubitori de fii întorc pe fiii lor care fac lucruri nesocotite, cu ameninţări, fiind purtaţi de iubire, aşa şi Dumnezeu îngăduie încercările ca pe un toiag, care întoarce pe cei vrednici de la viclenia diavolului. «Cel ce-şi cruţă nuiaua sa, urăşte pe fiul său ; iar cel ce-l iubeşte, îl ceartă cu grijă» [325]. Dar fiindcă pe noi, iubitorii de plăcere şi de noi înşine ne pîndeşte primejdia din alte părţi, deci şi încercările din îngăduinţa lui Dumnezeu, care sînt iubitorilor de Dumnezeu spre mîntuire, ne pot aduce căderea spre pierzanie din mîndrie şi nerămînerea lîngă Dumnezeu, cînd sîntem ca nişte fii pedepsiţi, dar nu omorîţi, trebuie să alegem ceea ce e mai uşor. Căci mai bine este ca prin răbdarea celor ce ne vin asupră-ne să alergăm la Dumnezeu, decît de frica primejdiilor să pătimim căderea şi să ajungem în mîinile diavolului, atrăgîndu-ne pieirea, mai bine-zis, osînda veşnică, împreună cu el. Fiindcă trebuie să alegem una din două : sau să suferim pe cele dintîi şi vremelnice, sau pe cele de al doilea şi veşnice. Dar pe cei drepţi nu-i atinge nici una din cele două primejdii, deoarece iubesc cu bucurie cele ce ni se par nouă neplăcute, şi aflîndu-le ca un mijloc de cîştig, îmbrăţişează încercările şi rămîn neräniţi de ele. Căci nu cel ce a primit o săgeată şi n-a fost rănit obişnuieşte să moară, ci cel ce a primit o rană de moarte de la ea, acela s-a pierdut. Sau a vătămat pe Iov rana, şi nu mai degrabă l-a încununat ? Sau i-a înspăimîntat pe Apostoli şi pe mucenici vreodată ? Se bucurau, zice, că s-au învrednicit să fie batjocoriţi pentru numele Lui. Cu cît e războit biruitorul mai mult, cu atît se încununează mai mult, şi de aceea are multă bucurie cînd aude glas de trîmbiţă. Unul ca acesta nu se înspăimîntă de ea, ca de una ce-i vesteşte moartea, ci mai degrabă se veseleşte ca de una ce-i prezice împărtăşirea cununilor.

325. Pilde XIII, 25.

Nimic nu obișnuiește să pregătească mai fără osteneală biruința ca buna îndrăzneală cu credință tare, nici înfrîngerea nu obișnuiește să o aducă ceva atît de ușor ca iubirea de sine și ca frica din necredință. De asemenea, nimic nu călăuzește spre bărbăție, ca sîrguința și ca experiența lucrurilor, nici spre subțirimea gîndurilor, ca citirea în liniște. Nimic nu pricinuiește uitarea ca starea degeaba ; nici nu duce așa de repede la iertarea păcatelor ca neținerea în minte a răului. Nimic nu pricinuiește ștergerea greșelilor ca pocăința și tăierea răului ; nici sporirea mai grabnică a sufletului ca tăierea voilor și cugetărilor proprii. Nu e lucru mai bun, ca acela de a te arunca pe tine înaintea lui Dumnezeu ziua și noaptea, și a-L ruga să se facă voia Lui întru toate ; nici mai rău, ca a iubi libertatea și rătăcirea sufletului sau a trupului. Fiindcă nouă celor ce încă iubim binele de frica muncilor și a încercărilor, nu ne este de folos deloc libertatea, ci paza și fuga de lucruri, ca și prin depărtarea celor ce vatămă neputința noastră, să putem lupta cu gîndurile. Căci duhurile stăpînitoare sînt nepătimitorii care stăpînesc, ca unii ce au biruit patimile de rușine ; iar cei ce se află în ascultarea Părintelui sînt duhuri stăpînite. Fiindcă, zic Sfîntul Macarie și Sfîntul Cronie, dracii sînt stăpînitori și stăpîniți. Deci stăpînitoare sînt : slava deșartă, părerea de sine și cele asemenea ; iar stăpînite sînt : lăcomia pîntecelui, curvia și cele ca acestea. Astfel, cei ce au ajuns la dragostea desăvîrșită au stăpînirea (libertatea) pentru că fac binele nesilit și se bucură făcîndu-l și niciodată nu vor să-l părăsească. Iar cînd le vine vreo piedică fără de voie, se simt ca tiranizați. Dar atrași de dorul dumnezeiesc, aleargă îndată la liniște, la lucrare, la bucurie și la obișnuința lor. Căci către unii ca aceștia zic Părinții : roagă-te puțin, citește puțin, cugetă puțin, lucrează puțin,

ține-ți mintea puțin, și așa cheltuiește vremea. Iar acestea le zic, pentru ca cei nepătimitori să se stăpînească pe ei înșiși și să nu se robească vreunei voi mai mult decît trebuie. Ci cînd vor, să aibă mintea și să poruncească trupului ca unui rob.

Noi însă sîntem datori să fim sub lege și canon, ca siliți de datorie, să facem binele fără de voie. Fiindcă noi iubim încă mai mult patimile și plăcerile sau odihna trupului și voile noastre, și vrăjmașul duce mintea noastră unde vrea ; de asemenea și trupul, avînd pornirile fără rînduială, fără ceea ce vrea, fără judecată. Și cu drept cuvînt. Căci unde nu e supravegherea minții, toate se fac fără judecată și împotriva firii, și nu ca adevărații israeliți, cum zice Domnul, către Simon Zilotul, Cananitul : «Iată cu adevărat israelit în care nu este vicleșug» [326]. Prin aceasta vestește virtutea bărbatului, căci Natanail se tîlcuiește «rîvnă de Dumnezeu». Numele lui de obște era Simon. Iar Cananit se numea fiindcă era din Cana Galileii. Natanail, iarăși, pentru virtutea lui ; de asemenea și israelit, adică minte ce vede pe Dumnezeu, în afară de orice vicleșug. Căci este obiceiul dumnezeieștii Scripturi, zice marele Vasile, să numească pe om, mai mult după virtutea lui, decît după naștere. De fapt, căpeteniile Apostolilor Petru și Pavel, s-au chemat, cel dintîi, Simon, dar Domnul i-a zis Petru, pentru tăria bărbatului ; celălalt Saul, adică furtună, și s-a schimbat în Pavel, adică liniște sau odihnă. Și pe drept cuvînt. Căci pe cît îi tulbura mai înainte pe credincioși, pe atît odihnea pe urmă sufletele tuturor, cu lucrul și cu cuvîntul. Fiindcă zice Gură de Aur despre el : «Privește evlavia Apostolului. Căci aducîndu-și aminte de Dumnezeu, nu învăța pînă ce nu aducea lui Dumnezeu datorita mulțumire și rugăciune, arătînd că de acolo are cunoștința și tăria». Și cu drept cuvînt. Căci sfătuirea

326. Ioan I, 48.

este împreună cu rugăciunea. Iar dumnezeiescul Luca lăsînd neisprăvite Faptele Apostolilor, nu din negrijă sau de vreo altă silă a făcut aceasta, ci pentru că a plecat la Domnul. Noi însă cînd lăsăm un lucru sau o faptă neîmplinită, păţim aceasta din negrijă şi nedestoinicie, fiindcă nu facem lucrul lui Dumnezeu cu sîrguinţă şi nu-l iubim ca pe un lucru de căpetenie, ci-l dispreţuim ca pe ceva de a doua mînă şi ca pe o povară şi de aceea rămînem nesporiţi, sau chiar ne întoarcem adeseori la cele dinapoi, ca cei ce s-au întors îndată îndărăt şi n-au mai urmat lui Iisus [327], măcar că, zice Gură de Aur, nu era cuvîntul aspru, cum socoteau, ci era vorba despre dogme. Dar unde nu este hotărîre, nu e nici rîvnă, şi cele uşoare par grele, precum şi invers.

Despre zidirea sufletului prin virtuţi

Orice om, zice marele Vasile, are nevoie înainte de toate de răbdare, ca pămîntul de ploaie, ca să aşeze pe ea, cum zice Apostolul, temelia sau credinţa. Pe aceasta zideşte treptat dreapta socoteală, ca un ziditor încercat casa sufletului, aşezînd necontenit lut din pămîntul smereniei, ca să ţină la un loc piatră cu piatră, sau virtute cu virtute, pînă ce se aşează acoperişul, sau dragostea desăvîrşită. Atunci intră Stăpînul casei şi locuieşte în suflet, dacă are paznici buni la uşă, care ţin totdeauna arme în mîini, adică cugetări luminoase şi lucrări vrednice de Dumnezeu, ce pot păzi pe Împărat netulburat ; dacă nu are ca paznic o femeie, iar aceasta avînd mîinile ocupate cu lucrul, cum zice Sfîntul Nil, tîlcuind vechea istorie [328]. De aceea, zice, nu a aşezat patriarhul Avraam femeia ca paznică la uşă, ci mai degrabă un gînd bărbătesc şi ager, şi acesta purtînd ca arme, pe lîngă altele, şi sabia Duhului, care este cuvîn-

327. Ioan VI, 16.

328. II Împăraţi IV, 6. Sf. Nil Ascetul, *Cuvînt ascetic*. (*Filocalia*, I, p. 166).

tul lui Dumnezeu, cum zice Apostolul, ca să-i taie pe cei ce ar intra la el, sau să-i alunge. Căci neatipind şi stînd drept, ucide gîndurile străine printr-o lucrare ce li se opune şi printr-un cuvînt ce le grăieşte împotrivă şi alungă tot ce intră în inimă în afară de scopul lui Dumnezeu, prin dispreţuirea şi lepădarea lui, ca mintea luminată să nu se desfacă nicidecum de la vederea lui Dumnezeu şi de la cugetările dumnezeieşti [329].

Iar aceasta este lucrul liniştii, zice Sfîntul Nil, precum în altă parte aducînd mărturie dumnezeiasca Scriptură, lămureşte că împrăştierea este pricina întunecării minţii. Şi pe drept cuvînt. Căci dacă mintea nu e ţinută din toate părţile, ca apa în matcă, nu se poate aduna cugetarea în sine însăşi, ca să urce şi la Dumnezeu. Iar neurcîndu-se cineva cu mintea şi negustînd ceva din cele de sus, cum va putea dispreţui uşor cele de jos ? Aşadar sîntem datori să alergăm prin credinţă, după Apostol, avînd cu răbdare, ca lucru al nostru, să bine-plăcem lui Dumnezeu. Şi venind vremea, cei ce aleargă bine ajung să cunoască şi să înţeleagă din parte, iar pe urmă totul, în veacul viitor, cînd se vor topi oglinzile, adică viaţa aceasta stricăcioasă [330]. Atunci sufletul nu va mai pofti împotriva trupului, nici trupul împotriva Duhului, precum lenea nu va mai putea aduce uitarea şi nici uitarea neştiinţa ; lucru pe care-l pătimim astăzi cei mulţi, încît trebuie să scriem ca să ne aducem aminte. Căci adeseori ne-a venit la fiecare vreo înţelegere de la sine, şi am predat-o scrisului spre ţinerea de minte. Iar în vreme de război, am avut-o ca mijloc de ajutoare, sau de uşurare, sau de mulţumire, dacă avea mărturia dumnezeieştii Scripturi. Dar dacă am fost fără grijă în pri-

329. Acest pasaj îl dezvoltă cuv. Nicodim Aghioritul în cartea sa pentru paza celor 5 simţiri, cap. XI, unde arată că «se cuvine după rînduială a cîştiga faptele bune, iar pe rînduiala aceasta ne-o predaniseşte nouă cuviosul Petru, cel ce se cheamă Damaschin...» (trad. rom. p. 309 ş.u.). 330. I Cor. XIII, 12.

vința unora ca acestea, nu s-a mai aflat cînd am avut lipsă de ea, și ne-am păgubit de folosul ei, din pricina uitării celei atotrele. De aceea sîntem datori să învățăm cu lucrul virtuțile și nu numai cu cuvîntul, ca prin deprinderea cu ele, să se păzească amintirea binelui. Căci : «Nu este, zice Apostolul, Împărăția lui Dumnezeu în cuvînt, ci în putere» [331].

Fiindcă cel ce caută cu lucrul, acela vede paguba și cîștigul în lucrul cu care se îndeletnicește, zice Sfîntul Isaac, și acela poate da sfat altora, ca unul ce l-a pățit adeseori și l-a învățat cu cercarea. Pentru că sînt, zice, lucruri bune la arătare, dar ascund o pagubă destul de însemnată ; și sînt altele rele la arătare, dar cuprind în ele cel mai mare cîștig [332]. De aceea nu este, zice, tot omul vrednic de încredere, ca să dea un sfat celor ce-l caută, ci numai acela care a luat de la Dumnezeu darul deosebirii și a dobîndit din stăruirea în nevoință, o minte străvăzătoare, cum zice Sfîntul Maxim. Iar acesta trebuie să fie cu multă smerenie și să nu dea sfaturi tuturor, ci numai celor ce le cer de bunăvoie, și-l întreabă nesilit, și învață după rînduială. Să facă așa, pentru că prin smerenie și prin întrebarea de bunăvoie a celui ce întreabă, să se întipărească cuvîntul în sufletul celui ce-l aude, și să se încălzească din credință, văzînd pe sfătuitor, bun, asemenea sfătuitorului aceluia minunat, pe care L-a numit Isaia Proorocul : «Dumnezeu tare, biruitor» [333]... și celelalte, adică asemenea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci Acesta a zis către cel ce-l chema : «Cine M-a pus pe Mine judecător și împărțitor peste voi ?» [334]. Măcar că zice altădată : «Toată judecata a dat-o Tatăl, Fiului» [335]. Prin aceasta ne-a arătat, ca în toate, și în privința aceasta calea mîntuirii, prin sfînta Lui smerenie.

331. I Cor. IV, 20.
332. Cuv. XLVI : *Despre chipul diferitelor ispite.*
333. Isaia IX, 6. 334. Luca XII, 14. 335. Ioan V, 22.

El nu silește pe nimeni, ci zice : «Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine și să-Mi urmeze Mie» [336] ; adică să nu-și facă despre sine nici o grijă, ci precum Eu fac și rabd moartea sensibilă și de bunăvoie pentru toți, așa și acela să-Mi urmeze cu lucrul și cu cuvîntul ca Apostolii și mucenicii, iar de nu să rabde măcar moartea voii sale proprii. Iar către bogatul acela zice : «De voiești să fii desăvîrșit, mergi, vinde-ți averile...» [337] și celelalte.

Despre acesta zice Sfîntul Vasile, că a mințit zicînd că a păzit poruncile [338]. Căci dacă le-ar fi păzit, nu ar fi avut averi multe, odată ce Legea spune mai întîi de toate : «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din tot sufletul tău» [339]. Căci zicînd : «din tot sufletul tău», nu a lăsat pe cel ce iubește pe Dumnezeu să iubească și altceva, pentru care întristîndu-se, să rămînă în robia lui. Și iarăși zice : «Să iubești pe aproapele tău», adică pe orice om, «ca pe tine însuți». Dar cum păzește această poruncă, dacă în vreme ce mulți alții sînt lipsiți de hrana zilnică, el are averi multe și aceasta cu împătimire ? Căci dacă le-ar avea ca Avraam, Iov și ceilalți drepți, ca averi ale lui Dumnezeu, nu s-ar fi depărtat întristîndu-se. De asemenea și Gură de Aur zice : «A crezut că cele zise lui de către Domnul sînt adevărate, pentru aceea s-a și depărtat întristîndu-se ; dar n-a avut putere să le împlinească. Că mulți sînt cei ce cred cuvintele Scripturilor, dar n-au putere să împlinească cele scrise».

Mare bine este dragostea și sfatul cu smerenie [340]

Acestea deci și alte multe le sfătuiește Domnul. De asemenea și Apostolii care scriu, vă rugăm pe voi iubi-

336. Marcu X, 34. 337. Matei XIX, 21. 338. Luca X, 27.
339. *Cuvînt către cei bogați.*
340. Toate titlurile de aici pînă la sfîrșit și în ms. 1935.

ților să faceți aceasta și aceasta. Dar noi nu binevoim să-i rugăm pe cei ce cer de la noi sfat, ca văzîndu-ne pe noi cum ne smerim și-i cinstim, să asculte cu bucurie și să ia încredințare că le grăim cuvîntul Scripturii cu multă dragoste și smerenie, și să se grăbească să răspundă la cinstirea și dragostea pe care le-o arătăm noi și împreună cu acestea să primească cele grele și prin dragoste să li se arate ușoare. Căci știm că Sfîntul Apostol Petru, auzind adeseori de cruce și moarte, se bucura și se simțea cu sufletul ca și cînd n-auzea nimic de felul acesta, din dragostea care o avea de Învățător. Iar despre minuni n-avea nici o grijă, ca necredincioșii, ci zicea : «Tu ai cuvintele vieții veșnice...» și celelalte [341]. Dar nu așa Iuda, care murind de două ori s-a spînzurat și n-a murit, ci trăind nepocăit și slăbind cumplit a crăpat în două, cum zice Petru în Faptele Apostolilor [342]. Și iarăși zice Apostolul Pavel, scriind către frați : «Uneori sîntem cuprinși de dorința să vă dăm nu numai Evanghelia lui Hristos, ci și sufletele noastre ; iar alteori, să ne facem robii voștri pentru Hristos» [343]. Iar scriind lui Timotei îi spune să aibă pe cei mai bătrîni ca pe părinți, iar pe cei mai tineri ca pe niște frați [344]. Dar cine este în stare să cuprindă smerenia sfinților și dragostea arzătoare pe care o aveau către Dumnezeu și către aproapele ?

Dar nu numai la aceștia sîntem datori să luăm aminte, ci și la cei către care grăim sau scriem. Căci cel ce vrea să îndrume sau să dea vreun sfat cuiva sau să-i aducă aminte de ceva, cum zice Scărarul [345], e dator mai întîi să se curățească de patimi, ca să cunoască în chip nemincinos scopul lui Dumnezeu și starea celui ce cere de la el cuvînt. Fiindcă nu tuturor li se potrivește același leac, chiar dacă neputința este poate ace-

341. Ioan VI, 68. 342. Fapte I, 18. 343. I Tes. II, 8.
344. I Tim. V, 1. 345. Cuv. II la Cuvîntul XXVI, 8.

eași. Pe urmă să se încredințeze de la cel ce cere sfat, dacă face aceasta din faptul că e supus cu trup și suflet, sau se roagă de la sine cu căldura credinței și caută sfat, fără să-l aducă dascălul la aceasta, sau dimpotrivă îl silește vreo altă trebuință spre a se preface că e dornic să audă un sfat. Să se încredințeze de aceasta, ca nu cumva să cadă amîndoi în minciună și vorbărie, în vicleșug și în alte multe. În acest caz, unul e silit de cel ce-l învață, zice-se, pe el, să spună lucruri pe care nu le voiește și minte cu nerușinare și se preface că vrea să facă binele. Iar celălalt lingușește cu vicleșug pe cel pe care-l învață, ca să afle cele ascunse în cugetul lui, punînd în mișcare orice meșteșug și cît mai multă vorbă. Din vorba multă însă, cum zice Solomon, nu lipsește păcatul [346]. De asemenea și marele Vasile a scris care sînt păcatele acesteia.

Iar acestea s-au zis nu ca să ne oprim de a sfătui pe cei ce vin la noi supuși și cu credință tare, mai ales cînd sîntem nepătimitori, ci ca să nu învățăm cu înfumurare, din slavă deșartă, pe cei ce nu vor să asculte cu lucrul și din credință fierbinte, cum o facem cînd sîntem încă pătimași. Nici să nu facem aceasta ca niște stăpîni, ci cum ziceau Părinții : Fără întrebare de la frați, nu trebuie să grăiască cineva, de dragul folosului, ca binele să se facă din hotărîre liberă. Căci Apostolii ne cer să fim nu ca unii ce stăpînesc peste turmă, ci ca unii ce ne facem chip turmei. Iar către Sfîntul Timotei zice Apostolul : «Trebuie ca mai întîi plugarul să se împărtășească din roade» [347] ; prin aceasta cere ca cele ce vrea să le învețe cineva, să le împlinească întîi el însuși. Sau iarăși : «Nimeni să nu disprețuiască tinerețea ta» [348], adică să nu faci nimic ca un tînăr, ci să fii ca un desăvîrșit în Hristos. Asemenea și în Pateric se zice că fără întrebare de la frați, nu grăiau Părinții pentru mîntuirea sufletului, ci socoteau aceasta grăire

346. Pilde XIX, 20. 347. II Tim. I, 6. 348. I Tim. IV, 12.

deșartă [349]. Și pe drept cuvînt. Căci noi ne pomenim dînd drumul cuvîntului, prin aceea că ne închipuim că avem o cunoștință mai presus de alții. Și de fapt cu cît sîntem mai vinovați, cu atît socotim că avem mai multă slobozenie. Pe cînd sfinții, cu cît sînt mai aproape de Dumnezeu, cu atît se țin pe ei mai păcătoși, zice Sfîntul Dorotei [350]. Căci fiind copleșiți de cunoștința despre Dumnezeu, ca unii ce s-au împărtășit de ea, simt că nu mai știu ce să spună. Asemenea și sfinții îngeri, din pricina bucuriei și a uimirii nemărginite, nu se mai satură de a-L preamări. Și pentru că s-au învrednicit să preamărească pe un astfel de Stăpîn, neîncetat Îl preamăresc, minunîndu-se de cele făcute de El, cum a zis Gură de Aur, și sporind la o tot mai mare cunoștință, cum zice Teologul. La fel și toți sfinții în veacul de acum și în cel viitor. Și precum puterile înțelegătoare își împărtășesc unele altora luminarea, tot așa și oamenii cuvîntători se învață unii de la alții ; unii luînd cercarea din dumnezeiești le Scripturi, învață pe cei mai de jos ; iar alții învățînd mintal de la Duhul Sfînt descoperă și altora tainele descoperite lor prin Scriptură. De aceea toți trebuie să ne smerim înaintea lui Dumnezeu și întreolaltă, ca unii ce am primit existența și toate celelalte de la Dumnezeu ; și tot de la El cunoștința unii prin alții.

Și cel ce are smerenie se luminează și mai mult. Iar cel ce nu vrea să se smerească rămîne în întuneric, ca cel ce a fost mai înainte Luceafăr, iar mai pe urmă diavol. Acesta fiind cel dintîi din ceata cea mai de jos a puterilor înțelegătoare, adică a zecea de la ceata cea mai de sus, care stă înaintea scaunului înfricoșat, și din

349. *Pateric*, Avva Pimen, 45.

350. «Precum pomii cînd sînt încărcați cu roduri multe le atîrnă ramurile în jos și se pleacă, iar pomii cei fără rod stau drept în sus și nu fac rod, cîtă vreme le cresc ramurile în sus..., așa și sufletul, cît se smerește atîta rodește și cît rodește, atîta se smerește» (Cuv. II : *Despre smerenie*).

cea dintîi de la pămînt, pentru că s-a înălţat, a ajuns împreună cu cei ce au ascultat de el nu numai dedesubtul celor nouă cete şi al nostru al pămîntenilor, ci şi dedesubtul celor de sub pămînt, fiind aruncat în tartar, din pricina nerecunoştinţei. De aceea s-a spus adeseori că ajunge nebunia, fără alt păcat, pentru pierderea sufletului. Căci cel ce are păcate mici e lăsat să cadă în mai mari, spune Sfîntul Isaac [351], şi cel ce a luat de la Dumnezeu dar, şi se arată cu nemulţumire, îşi pregăteşte pierderea acestui dar, fiindcă s-a făcut pe sine nevrednic de darul lui Dumnezeu, cum zice marele Vasile. Căci mulţumirea se roagă. Dar să nu fie mulţumirea ca a fariseului aceluia, care osîndeşte pe alţii, iar pe sine se îndreptăţeşte, ci mai degrabă ca una ce se îndatorează pe sine mai mult decît toţi, şi mulţumeşte, copleşită de uimire ca una ce a cunoscut negrăita îndelungă-răbdare şi îngăduinţă a lui Dumnezeu. Ba nu numai atît, ci ea trebuie să se şi minuneze cum Dumnezeu cel supralăudat, neavînd lipsă de nimic, primeşte mulţumire de la noi, care-L mîniem şi-L amărîm pururea după atîtea binefaceri de obşte şi particulare despre care a scris Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu şi ceilalţi Părinţi, binefaceri nu numai trupeşti, ci şi sufleteşti, de multe feluri, cărora nu este număr. Una din acestea este şi aceea că unele lucruri aflătoare în dumnezeieştile Scripturi sînt limpezi şi uşor de înţeles, iar altele nelămurite şi greu de cuprins, ca prin cele dintîi să ne atragă pe cei mai trîndavi la credinţă şi la căutarea şi a celorlalte, ca să nu cădem, dintr-o prea mare neînţelegere în deznădejde şi necredinţă ; iar prin celelalte, ca să nu ne atragem o şi mai mare osîndă, disprețuind cuvîntul înţeles, ci ca cei ce vor, ostenindu-se de bunăvoie, să caute cu lucrul cele ascunse şi să aibă laudă din aceasta, cum zice Gură de Aur.

351. «Cine crede că păcatele sale sînt mici, cade în altele mai mari şi înşeptită osîndă va lua» (Cuv. V: *Despre depărtarea de lume*).

Pomenirea deasă a unor cuvinte din dumnezeiasca Scriptură nu este vorbărie

În dumnezeiasca Scriptură întîlnim adeseori același cuvînt. Dar aceasta nu se face din vorbărie, ci ca prin pomenirea deasă a aceluiași cuvînt, să-i aducă în chip minunat și cu iubire de oameni și pe cei mai trîndavi cu auzirea la aducerea-aminte și la înțelegerea celor zise, și să nu scape urechilor cuvîntul, din pricina repeziciunii și scurtimii numitei ziceri, mai cu seamă cînd ne îndeletnicim cu lucrurile lumești. Căci noi nu cunoaștem nici măcar din parte, măcar că, zice Gură de Aur, ceea ce este din parte, nu este o parte întreagă, ci o parte a părții [352]. Iar partea va înceta nu ca să se scufunde în nimic, fiindcă atunci n-am mai avea o cunoștință și nici n-am fi oameni, ci va înceta ceea ce e în parte, pentru că va veni cunoștința față către față, precum încetează vîrsta pruncului, cînd ajunge bărbat, precum însuși Apostolul a spus tîlcuind cuvîntul său prin asemănarea cu pruncul [353] ; sau cum zice iarăși Gură de Aur, că acum cunoaștem cerul că este, dar nu știm ce este, atunci însă se va covîrși ceea ce e mai mic de către ceea ce e mai mare, adică de faptul că vom cunoaște și ce este, așa încît cunoștința va crește și mai mult. De fapt sînt multe taine ascunse în dumnezeieștile Scripturi, fără să cunoaștem gîndul lui Dumnezeu din cele spuse. Dar să nu te înalți, zice Teologul, cînd ne vezi mărturisindu-ne, cu recunoștință, neștiința, ocărînd cuvintele. Căci este lucru fără judecată și strîmb a nu lua aminte la înțeles și la scop, ci la slove, zice marele Dionisie.

Cînd caută însă cineva prin plînsul fericit, atunci află. Căci aceasta este lucrarea temerii, prin care se face descoperirea celor ascunse. De pildă iată ce zice Prooro-

352. *Despre Dumnezeu cel necuprins.* 353. I Cor. XIII, 14.

cul Isaia : «Cei morţi nu vor vedea viaţa» [354]. Dar iarăşi zice : «Cei morţi vor învia» [355]. Aci nu este potrivnicie, cum socot cei ce nu cunosc scopul din înţelesul dumnezeieştii Scripturi. «Nu vor vedea viaţă», o spune pentru idolii neamurilor, pentru că sînt fără suflet ; iar : «cei morţi vor învia», o spune despre obştească înviere şi despre bucuria dreptţilor ; dar nu numai despre aceasta, ci, proorocind, şi despre ridicarea din morţi a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. La fel grăiesc şi Evangheliştii despre schimbarea la faţă a Domnului, cea din Sfînta Evanghelie : unul o aşează după şase zile [356], altul după opt [357], de la minunea şi de la învăţătura Domnului dinaintea ei. Dar cel dintîi, sărind peste ziua dintîi şi cea din urmă, le-a pomenit pe cele şase din mijloc ; iar celălalt, cuprinzînd şi pe aceasta şi pe aceea, a zis opt. Şi iarăşi Ioan, Cuvîntătorul de Dumnezeu, în Evanghelia cea după el, zice în două locuri : într-unul : «Sînt şi alte multe ce le-a făcut Iisus, înaintea ucenicilor Săi, care nu sînt scrise...» [358] şi celelalte ; iar în celălalt : «sînt şi alte multe, pe care le-a făcut Iisus» [359], dar nu zice : «înaintea ucenicilor Săi». Despre acestea a scris Sfîntul Prohor, vorbind de amîndouă : în locul dintîi Evanghelistul grăieşte despre lucrurile minunate şi celelalte pe care le-a făcut Domnul şi pe care nu le-a scris, fiindcă au fost scrise mai înainte de către ceilalţi evanghelişti, din care pricină a adaus : «înaintea învăţăceilor Săi» ; iar în celălalt, despre facerea lumii, cînd era Cuvîntul lui Dumnezeu fără trup şi Tatăl a făcut împreună cu El toate din nimic, zicînd : «să fie» şi s-a făcut. Acestea sînt cele «care de s-ar scrie una cîte una...» şi celelalte.

Şi simplu, toată Scriptura şi tot cuvîntul lui Dumnezeu sau al unui sfînt sau al făpturilor sensibile sau inteligibile are un scop ascuns în sine. Ba chiar orice

354. Isaia XXVI, 14. 355. Isaia XXI, 19. 356. Matei XVII, 1.
357. Luca IX, 28. 358. Ioan XX, 30. 359. Ioan XXI, 25.

cuvînt omenesc. Şi nimeni nu cunoaşte înţelesul vreunui cuvînt, decît prin descoperire. Aşa, zicînd Domnul despre vînt că : «Vîntul suflă unde vrea...» [360] şi celelalte, Gură de Aur tîlcuieşte : «Nu pentru că vîntul are libertate, a zis Hristos că «unde vrea», ci pogorîndu-se la neputinţa lui Nicodim, a folosit Domnul icoana vîntului, ca să înţeleagă ceea ce spune El» [361]. Vîntul l-a folosit ca asemănare a Duhului Sfînt, sau a cuvîntului care-l grăia către acela şi către alţii, voind să le spună : «Cele ce le grăiesc vouă sînt Duh», adică duhovniceşti, şi nu cum socotiţi voi, căci nu despre lucruri trupeşti vă grăiesc, ca să le înţelegeţi întrucît sînteţi trupeşti. De aceea zice Damaschin, că dacă nu aude cineva de la acela care spune un cuvînt, despre scopul lui, nu poate zice : cunosc scopul celor spuse de el. Deci cum îndrăzneşte cineva să spună : cunosc scopul lui Dumnezeu cel ascuns în dumnezeieştile Scripturi, fără descoperirea Fiului Său ? Căci Însuşi Hristos a zis : «Cui va vrea Fiul să-i descopere» [362]. Iar acela este cel ce voieşte să primească de la El descoperirea, prin păzirea dumnezeieştilor Lui porunci, fără de care cel ce zice că cunoaşte, minte. Căci grăieşte din părere şi nu ca unul ce a învăţat cu adevărat de la Dumnezeu, zice Scărarul, chiar dacă părerea de sine îl face să se laude nemăsurat. Către acesta zice Teologul : «Cînd, preaînţeleptule, cînd cărturarule...» [363], osîndind înălţarea, care-l face pe unul ca acesta, fără să ştie, să-şi închipuie că ştie ceva. Căci chiar şi aceea ce i se pare că are, se va lua de la el, fiindcă nu vrea să spună : Nu ştiu, ca toţi sfinţii. Fiindcă numai prin smerenie i se va da lui şi-i va prisosi, ca şi acelora, care măcar că ştiau, ziceau că nu ştiu nimic, cum spune Gură de Aur : «Nu a zis Apostolul» : «încă nu ştiu nimic», ci «nu ştiu nimic cum trebuie» [364]. Deci ştia, dar nu «cum trebuie».

360. Ioan V, 8. 361. *Omilia XXVI la Evanghelia de la Ioan.*
362. Matei XI, 27. 363. Neidentificat. 364. Neidentificat.

Arătare despre cunoştinţa cu nume mincinos

Aceasta este cunoştinţa mincinoasă, care socoteşte că ştie cele ce niciodată nu le-a ştiut. Aceasta este mai rea decît neştiinţa îndeobşte, zice Gură de Aur, ca una ce nu vrea să primească de la vreun învăţător îndreptare, pentru că îşi închipuie că e dreaptă. Ea e cea mai rea neştiinţă. De aceea zic Părinţii că sîntem datori să cercetăm cele aflătoare în Scripturi, cu osteneală şi smerenie şi cu sfatul celor cercaţi, căutînd să le aflăm mai curînd cu lucrul, decît cu cuvîntul. Iar cele tăcute de dumnezeieştile Scripturi, să nu le cercetăm nicidecum. Căci acesta este lucru nebunesc, cum zice marele Antonie despre cei ce cer să cunoască mai înainte cele viitoare şi nu se opresc mai degrabă de la aceasta ca fiind nevrednici. Iar dacă li se dă uneori aceasta din purtarea de grijă a lui Dumnezeu, cum s-a întîmplat în cazul lui Nabucodonosor [365] şi al lui Balaam [366] de odinioară, aceasta s-a întîmplat spre folosul de obşte, măcar că aceia erau nevrednici ; căci ceea ce s-a întîmplat cu ei n-a fost de la draci, cu toate că s-a întîmplat prin visuri şi anumite năluciri. Iar aceasta s-a zis ca prin fapte trupeşti şi morale să cercetăm Scripturile, ca să aflăm porunca Domnului şi viaţa veşnică ; şi ca să nu căutăm cu cuvîntul şi să socotim din părerea de noi înşine că am înţeles ceva, şi mai ales cele mai mari decît noi, ascunse de la noi spre smerirea noastră ; şi ca să nu ne osîndim, călcînd porunca întru cunoştinţă. Deoarece mintea care s-a învrednicit să agonisească cunoştinţa şi nu se nevoieşte în cercetarea dumnezeieştilor Scripturi şi în pătrunderea cunoştinţelor dăruite ei, întru multă silinţă şi luare-aminte, cu smerenie şi frică de Dumnezeu, e scoasă de la cunoştinţă, cu înfricoşare, ca Saul de la împărăţie, ca nevrednică de cele dăruite

365. Daniil, cap. II. 366. Num. cap. XXIV.

ei de către Acela, cum zice Sfîntul Maxim [367]. Iar cea care se îndeletnicește și se nevoiește, zice, e datoare, ca David, să se roage pururea și să zică : «Inimă curată zidește întru mine Dumnezeule și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele» [368], ca să se vadă vrednică de venirea Lui, precum au primit odinioară Apostolii harul, în ceasul al treilea [369], cum se zice în Fapte.

Căci era ceasul al treilea al zilei, iar ziua, duminica, precum zice dumnezeiescul Luca [370]. Fiindcă Cincizecimea este duminica a șaptea de la duminica în care se face așa-numita pască, după graiul iudeilor. Iar pasca se tălmăcește trecere și slobozire, în limba noastră. Și duminica de după cincizeci de zile se zice Cincizecimea, împlinindu-se cincizeci de zile dintre ea și pască după lege. Căci zice și Ioan, Cuvîntătorul de Dumnezeu, în Sfînta Evanghelie cea după el : «Sărbătoarea cea de pe urmă și cea mare» [371], fiindcă atunci era isprăvirea sărbătorii paștelui. Și la ceasul întreit s-au împărtășit de har, zice Damaschin, și celelalte. Aceasta însemnează că în ceasul al treilea, dar în una cea domnească a zilelor. Prin aceasta ne-a arătat să cinstim trei ipostasuri în unitatea stăpînirii, adică a dumnezeirii celei una. Căci duminica, zice Gură de Aur, e numită una a săptămînii, și nu cea dintîi, pentru că Sfînta Scriptură o deosebește de celelalte. Cea veche face aceasta proorocind despre ea. De aceea nu o pune la rînd, ca pe a doua și pe celelalte. Căci dacă n-o despărțea, i-ar fi zis cea dintîi. Dar din pricina aceasta i se zice «una a sîmbetelor» sau a săptămînii. Iar în harul cel nou, ziua aceasta sfîntă și aleasă se numește duminică (zi domnească, zi de căpetenie), pentru că în ea s-au făcut lucrurile cele mai de căpetenie și cele domnești : bunăvestirea, nașterea Domnului, învierea Lui și în ea va fi și învierea morților

367. A doua sută a capetelor gnostice, cap. LIII (*Filocalia II*, p. 186—187). 368. Psalm. L, 11. 369. Fapte II, 15.
370. Fapte II, 1. 371. Ioan VII, 37.

cea de obşte. Căci în ea s-a făcut lumina sensibilă de către Dumnezeu, zice Damaschin, şi iarăşi, în ea va avea să fie venirea Domnului, ca să rămînă în veacuri nesfîrşite ziua aceasta, una şi a opta, ca fiind în afară de aceste şapte veacuri, care au zile şi nopţi.

Dar fiindcă ne-am învrednicit să aflăm de la sfinţi scopul acestor lucruri, să învăţăm şi scopul fiecărei părţi a acestui cuvînt, de la început [372]. Scopul acesta este mai întîi să spunem numele cărţilor şi ale sfinţilor, ca să ne aducem aminte totdeauna de cuvintele lor, spre rîvnirea vieţii lor, cum zice marele Vasile, şi spre cunoştinţă celor neştiutori, ca cel ce cunoaşte acestea, să-şi aducă aminte, iar cel ce nu le cunoaşte, să vină la cercetarea cărţii care le cuprinde ; căci numirea după loc a sfîntului şi a cărţii lui serveşte la o mai deasă aducere-aminte. Pe urmă să pomenim prin puţine cuvinte faptele şi învăţăturile fiecăruia, spre a înţelege cele ce urmează din fiecare zicere a dumnezeieştii Scripturi, sau lămurirea şi sfatul cel bun al Învăţătorului. Fiindcă fiecare zice : «că nu sînt ale mele cele spuse, ci ale dumnezeieştilor Scripturi»[373]. Prin aceasta, cunoscînd negrăita iubire de oameni a lui Dumnezeu, ne minunăm cum prin hîrtie şi cerneală, ne-a pregătit mîntuirea sufletelor noastre şi ne-a dăruit atîtea cărţi şi dascăli ai învăţăturii celei drepte ; şi cum eu, neînvăţatul şi trîndavul, m-am învrednicit să străbat atîtea cărţi, neavînd nici o carte a mea, sau altceva peste tot, şi fiind străin şi lipsit totdeauna şi de aceea petrecînd întru toată liniştea şi lipsa de griji cu toată bucuria trupească. Iar dacă am lăsat unele fără nume, aceasta este din negrija mea, şi ca să nu se lungească cuvîntul.

Iar întrebările şi dezlegările lucrurilor de obşte s-au arătat pentru cunoştinţă şi pentru mulţumire către Cel ce a dăruit sfinţilor noştri Părinţi cunoştinţa şi pătrun-

372. Parcă ar începe un rezumat al cuvîntului. 373. Neidentificat.

derea, și prin ei nouă nevrednicilor, precum și spre mustrarea noastră, a celor neputincioși și neștiutori. S-a vorbit și despre drepții ce s-au mîntuit odinioară întru multă bogăție și în mijlocul oamenilor păcătoși și necredincioși, măcar că erau oameni de aceeași fire ca și noi, care nu vrem să ajungem la măsura desăvîrșirii, deși am luat o mai mare cercare și cunoștință a binelui și a răului, ca unii ce am învățat din viața lor și ne-am învrednicit de un mai mare har și de atîta cunoștință a Scripturilor. S-au înfățișat apoi datoriile noastre ale monahilor, spre a cunoaște că ne putem mîntui pretutindeni, dacă părăsim voile noastre. Fiindcă de nu vom face așa, nu vom putea avea odihnă, precum nu putem avea cunoștința voilor dumnezeiești și împlinirea lor. Căci voia noastră este peretele din mijloc [374], ce ne desparte pe noi de Dumnezeu ; și dacă nu se surpă acest perete, nu putem să aflăm și să facem cele ale lui Dumnezeu ; ci ne aflăm afară de El, stăpîniți și asupriți de vrăjmași, chiar fără să vrem [375].

S-a arătat apoi că liniștea este mai mare decît toate și fără de aceasta nu ne putem curăți și cunoaște neputința noastră și uneltirile dracilor ; dar nici puterea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu nu o putem cunoaște din cele cîntate și citite. De aceea toți oamenii avem trebuință de această îndeletnicire, fie în parte, fie în întregime, și fără ea este cu neputință să vină cineva la cunoștința duhovnicească și la smerita cugetare, prin care, cel care a ales-o, înțelege tainele ascunse în dumnezeieștile Scripturi și în toate făpturile.

Apoi că nu trebuie să fie folosit un lucru, sau un cuvînt, sau o faptă, sau un gînd în afară de trebuința neapărată pentru mîntuirea sufletului și pentru viața trupului ; și că fără dreapta socoteală, nici cele ce par bune nu sînt primite de Dumnezeu, precum nici lucra-

374. Efes. II, 14. 375. *Pateric*, Avva Pimen, 54.

rea cea bună nu poate folosi pe cineva, dacă nu se face cu scop bun. Iar troparele scrise mai înainte, s-au adus pentru înţelegerea acestora şi a altor scripturi, şi ca îndemn spre străpungerea inimii celor ce au mintea neputincioasă, cum zice Scărarul. Căci cîntarea, zice marele Vasile, atrage cugetul omului spre ceea ce vrea, fie spre plîns, fie spre dor, fie spre întristare, fie spre veselie [376].

S-a mai arătat că sîntem datori să cercetăm Scripturile, după porunca Domnului, ca să aflăm în ele viaţa veşnică ; şi să luăm aminte la înţelesul psalmilor şi al troparelor. De asemenea, să cunoaştem întru cunoştinţă multă, că nu cunoaştem. Căci zice marele Vasile, dacă n-a gustat cineva din cunoştinţă, nu ştie de cîte este lipsit. Iar despre naşterile virtuţilor şi ale patimilor, s-a scris spre cercare şi cunoştinţă, ca să cunoască cineva acestea şi să se nevoiască spre cei ce le nasc pe ele şi de unii să se apropie, iar pe alţii să-i depărteze şi pe cei-lalţi să-i biruiască prin lucrarea potrivnică.

S-a mai spus că faptele trupeşti sîntem datori să le păzim pe toate totdeauna ca pe nişte pomi prin lucrare, iar la virtuţile sufleteşti neîncetat să luăm aminte ; şi să cugetăm cum să dobîndim fiecare virtute şi cum să aflăm despre aceasta din dumnezeieştile Scripturi şi de la Sfinţii Părinţi şi cum să o păzim cu osîrdie întru osteneala sufletului, ca pe o comoară, prin lucrare, pînă ce venim la deprinderea virtuţii aceleia ; şi apoi să începem cu grijă pe cealaltă, cum zice marele Vasile, ca nu cumva începîndu-le pe toate odată, să slăbim poate [377]. Deci se cade să începem de la răbdarea celor ce vin asupra noastră şi apoi să trecem la celelalte, cu încordare şi cu toată rîvna, avînd drept scop să bineplăcem lui Dumnezeu, căci toţi sîntem datori, ca creştini, să păzim poruncile, fiindcă nu avem trebuinţă de

376. *Comentar la Psalm. I.*
377. «Mai bună este sporirea înainte cîte puţin» (*Epistola către Filon*).

osteneală trupească în dobîndirea virtuților, ci numai de hotărîrea liberă și de voința de a primi darul cu toată inima, cum spun marele Vasile, Grigorie Teologul și ceilalți. Totuși, prin faptele trupești se cîștigă mai ușor, și mai ales de către cei ce viețuiesc în liniște, într-o petrecere neîmprăștiată și cu lepădarea oricărei griji. Fiindcă nu poate cineva să-și vadă purtările lui și să le îndrepte, dacă nu e liniștit și dacă nu se poate îngriji de ele.

De aceea [378] e dator mai întîi ca cineva să dobîndească nepătimirea, prin fuga de lucruri și de oameni nefolositori și numai după aceea, cînd o cere vremea, să povățuiască pe alții și să chiverniséască lucruri fără osîndă și fără vătămare, în urma deprinderii întru neîmpătimire, odată ce a ajuns la desăvîrșita lipsă de patimi ; dar numai dacă a primit de la Dumnezeu o chemare, zice Damaschin, ca Moise, Samuil și ceilalți prooroci și sfinți Apostoli, spre mîntuirea celor mulți. Chiar și atunci să nu primească ușor, ca Moise, Avacum, Grigorie, Cuvîntătorul de Dumnezeu și alții, și cum a zis Sfîntul Prohor despre Sfîntul Ioan, că nu voia să părăsească liniștea lui scumpă, măcar că avea datoria ca Apostol să propovăduiască, nu să viețuiască în liniște. Dar nu îmbrățișa liniștea ca un pătimaș, acest preanepătimitor, să nu fie, ci ca unul ce nu voia să se despartă de vederea lui Dumnezeu și să se lipsească vreodată de preadulcea liniște. Alții iarăși, fiind nepătimitori, din smerita cugetare, au fugit în pustiurile cele mai dinăuntru, temîndu-se de tulburare. De pildă, marele Sisoe, chemat fiind de ucenicul său la odihnă, nu a ascultat, ci a zis : «Unde nu sînt oameni, acolo vom merge» [379], măcar că ajunsese la atîta nepătimire încît se făcuse rob al dragostei dumnezeiești și ajunsese nesimțitor din pricina aceasta, neștiind de mîncase sau nu.

378. De aici continuă ms. 1935, după cap. 30, început.
379. *Pateric*, Avva Sisoe, 3 («Unde nu este femeie, acolo să mergem»).

Dar simplu grăind, toţi îşi tăiau voile lor întru toată liniştea, încît, fiind încă ucenici, erau rînduiţi unii de învăţătorul lor să înveţe pe alţii, să primească gînduri şi să stăpînească peste alţii, fie prin arhierie, fie prin stăreţie [380], primind printr-o simţire a minţii pecetea de la Duhul Sfînt, prin pogorîrea Lui, asemenea sfinţilor Apostoli şi cei dinainte de ei, Aaron, Melchisedec şi ceilalţi.

Dar cel ce încearcă să păşească cu îndrăzneală la o astfel de treaptă, se osîndeşte, zice Damaschin. Căci dacă cei ce ocupă cu îndrăzneală, fără firman împărătesc, dregătoriile, au să sufere cea mai mare osîndă, cu cît mai mult se vor osîndi cei ce cutează să le ocupe pe ale lui Dumnezeu, fără porunca Lui ? Şi mai ales dacă îşi închipuie din neştiinţă şi părere de sine, că această îndeletnicire înfricoşătoare este fără osîndă, sau socot să o folosească pentru cinstea şi odihna lor şi nu mai degrabă să se apropie de ea ca de adîncul smereniei şi de moartea pentru cei supuşi şi pentru vrăjmaşi, cînd vremea o cere. Căci aşa au făcut sfinţii Apostoli, învăţîndu-i pe alţii ; şi aceasta, fiind nepătimitori şi înţelepţi în chip covîrşitor. Iar dacă nici măcar aceasta nu o cunoaştem, că sîntem neputincioşi şi nedestoinici, la ce să mai şi grăim ? Căci părerea de sine şi neştiinţa fac orbi pe cei ce nu vor să vadă nicidecum neputinţa şi neştiinţa lor.

Căci zice **Patericul** : «Chilia monahului este cuptorul din Babilon în care cei trei tineri au aflat pe Fiul lui Dumnezeu» [381]. Sau iarăşi : «Şezi în chilia ta şi ea te va învăţa pe tine toate» [382]. Iar Domnul zice : «Unde sînt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sînt şi Eu în mijlocul lor» [383]. Dar zice şi Scărarul [384] : «Să nu

380. Pînă aici, ms. 1933 (236 r—237 v). Continuă de aici pînă la nota 3. Apoi alte pasaje neidentificate, pînă se termină cartea (f. 237 r—239 v).

381. *Pateric*, cap. XXI, 7.

382. *Pateric*, Avva Moise, 6 ; Avva Pafnutie, 5.

383. Matei XVIII, 20.

384. Cuv. I : *Pentru lepădarea de lume.*

te abați, zice Solomon, la dreapta sau la stînga, ci mergi pe calea împărătească, adică liniștindu-te cu unul sau doi ; și să nu fii nici singur în pustiu, nici însoțit de mulți. Căci mijlocia între aceste două, zice, este potrivită pentru cei mulți». Și iarăși : «Postul smerește trupul, privegherea luminează mintea, liniștirea aduce plînsul, plînsul botează pe om și spală sufletul și-l face fără păcat».

De aceea s-au scris la sfîrșit numele aproape al tuturor virtuților și al patimilor [385], ca să cunoaștem cîte virtuți sîntem datori să agonisim și cîte rele să plîngem. Fiindcă fără plîns nu se face curățirea, iar plîns în împrăștiere neîncetată nu este ; și fără curățirea sufletului, nu se naște încredințarea neclintită, iar fără încredințare neclintită, despărțirea sufletului de trup este primejdioasă. Căci ceea ce nu e vădit, zice Scărarul, poate nu e nici crezut.

Iar cele opt vederi pomenite mai înainte nu sînt lucrările noastre, ci plata lucrului virtuților noastre. Și nu putem să le dobîndim pe acestea numai din citire, chiar dacă ne silim dintr-o rîvnă mîndră, cum zice Scărarul despre cele mai desăvîrșite, adică despre cele patru din urmă, pentru că sînt cerești și mintea necurată nu cuprinde unele ca acestea. Și toată sîrguința noastră trebuie să o avem îndreptată spre virtuțile trupești și sufletești și așa se naște în noi prima poruncă sau frica de Dumnezeu. Iar, stăruind în aceasta timp mai lung, se naște plînsul. Și de cîte ori vom ajunge la deprinderea unei vederi, harul lui Dumnezeu și Maica cea de obște a tuturor, cum zice Sfîntul Isaac, ne va dărui cele următoare acesteia, pînă ce vom dobîndi cele șapte cunoștințe în noi înșine. Iar cei ce lucrează cu grijă virtuțile, după scopul cel drept de a bine-plăcea

385. Capitolele următoare.

lui Dumnezeu, se vor învrednici şi de a opta care este lucrarea veacului viitor.

Iar noi sîntem datori ca, de cîte ori ne vine de la sine înţelegerea cea după Dumnezeu, fie cea dintîi, fie oricare, aşa deodată, fără să ştim noi, să părăsim numaidecît toată grija lumească şi adeseori însuşi canonul, şi să păzim cunoştinţa duhovnicească şi străpungerea inimii, care ne-a venit, ca pe lumina ochiului, pînă se va retrage cu bun rost. Şi de atunci să ne gîndim pururea la cele scrise despre frică şi plîns, şi înainte de canon şi după el. Şi ori de cîte ori avem o pauză, ziua şi noaptea, fie să avem un lucru al mîinilor, cei ce sîntem încă slabi şi uşor povîrniţi spre somn şi trîndăvie, fie să stăm fără lucru, cei ce putem să ne predăm în întregime plînsului şi să ne robim cuvintelor spuse de sfinţi şi lacrimilor ce se ivesc. Căci de aceea s-au scris, ca şi cei necercaţi în acestea, între care şi eu, prin aceste cuvinte să clintim trîndăvia minţii prin meditarea şi luarea-aminte la ele. Pentru că cei ce au rîvna şi experienţa din deprinderea în lucrarea virtuţilor ştiu şi zic cu mult mai mult decît cele spuse, mai ales în vremea străpungerii inimii, ce vine de la sine, deoarece multă tărie dobîndesc în ceasul acesta, mai multă decît cea care le răsare din strădanie proprie.

Dar să nu socotească cineva că este el însuşi lucrătorul unor daruri ca acestea, ci mai degrabă, ca unul ce le-a luat mai presus de vrednicia lui, trebuie să mulţumească mult şi să se teamă, ca nu cumva să aibă din pricina aceasta osîndă mai mare, pentru că neostenindu-se cîtuşi de puţin, se învredniceşte de lucrarea îngerilor. Căci cunoştinţa ni s-a dat spre agerirea minţii şi ca tărie spre a păzi poruncile şi a lucra virtuţile ; şi ca să cunoaştem cum şi pentru ce facem acestea şi ce trebuie să facem şi de la ce să ne oprim, ca să nu ne osîndim ; şi ca, întraripaţi de cunoştinţă, să lucrăm cu bucurie şi să luăm o cunoştinţă şi mai mare şi tărie şi

bucurie în a lucra ; iar făcîndu-se aceasta, să ne învrednicim a mulțumi Celui ce ne-a dăruit acestea, cunoscînd de unde am luat bunătăți așa de mari. Și mulțumind noi, ni se dăruiesc și mai mari bunătăți, iar primind darurile, să-L iubim pe El și mai mult, și prin dragoste să ajungem la înțelepciunea lui Dumnezeu [386].

Dar începutul acesteia este frica de Dumnezeu ; și lucrarea fricii este pocăința, zice Sfîntul Isaac, prin care se face descoperirea celor ascunse [387]. Iar cugetările fricii trebuie să le îngrijim așa : după rînduiala pavecerniței trebuie să zicem : Crezul, Tatăl nostru și Doamne miluiește, de multe ori. Și șezînd apoi către răsărit, ca cei ce plîng un mort, să ne clătinăm capul cu durere din suflet și cu suspin din inimă și să zicem cuvintele cunoștinței ce se întîmplă să o avem, începînd de la cea dintîi, pînă ajungem la rugăciune. Și apoi cădem pe față înaintea lui Dumnezeu cu frică negrăită și ne rugăm, rostind întîi mulțumirea, pe urmă mărturisirea și apoi celelalte cuvinte ale rugăciunii, precum s-a spus înainte. Căci zice marele Atanasie : «Sîntem datori să ne mărturisim pentru păcatele din neștiință și pentru cele ce am fi avut să le facem, dar de care ne-a izbăvit harul lui Dumnezeu, ca nu cumva în ceasul morții, să fim trași la răspundere pentru acestea» ; asemenea și unii pentru alții, după porunca Apostolului.

Iar scopul celor spuse în rugăciune, este acesta : mulțumirea pentru cererea din ceasul acesta mărturisește nevrednicia noastră pentru nemulțumirea și nepăsarea noastră din cealaltă vreme, și că ceasul acesta este un dar lui Dumnezeu. Iar mărturisirea recunoaște că cele dăruite nouă sînt nemăsurate și că nu sîntem în stare să le cuprindem pe toate, nici să le cunoaștem,

386. Ceea ce spune Heidegger despre minunata trecere din Seiende (ordinea individuațiunilor) în Sein, seamănă cu acestea, deși efectele sînt mai unilaterale la Heidegger.

387. Cuv. LXXII : *Despre pricini folositoare.*

ci numai să le auzim ; dar şi aceasta numai pe unele şi nu pe toate. De asemenea mărturiseşte că pururea ni se împărtăşesc faceri de bine la arătare şi în ascuns, şi că negrăită este răbdarea lui Dumnezeu faţă de mulţimea păcatelor mele, apoi că nevrednic sînt chiar şi numai să privesc în sus, cum a făcut vameşul. Apoi să nu îndrăznim în altceva decît în negrăita Ta iubire de oameni, cînd cad ca Daniil înaintea îngerului dumnezeiesc, ca Apostolul şi ca ceilalţi Părinţi, din tot sufletul. Dar şi aceasta o fac cu cutezanţă, odată ce nu sînt vrednic să fac nici acest lucru. Şi vestesc felurile păcatelor mele pe scurt, ca să le ţin minte şi să plîng pentru ele, mărturisind neputinţa mea, ca să vină peste mine puterea lui Hristos, după Apostol [388], şi să-mi ierte mulţimea răutăţilor mele. Fiindcă nu îndrăznesc să mă rog pentru toate, ci pentru mulţimea păcatelor mele.

Şi ca să se înfrîneze în mine toată răutatea şi toată obişnuinţa rea, neputînd să mă împotrivesc însumi acestora, rog pe Atotputernicul să oprească pornirile patimilor mele şi să nu mă lase să păcătuiesc faţă de El, sau faţă de vreun om, şi ca prin aceasta să primesc mîntuirea după har şi ca din aducerea aminte de ele să dobîndesc durere în suflet şi puterea să mă rog şi pentru alţii, plinind poruncile Apostolului [389] şi dragostea faţă de toţi. Căci înşirînd felul păcatelor, ca unul ce sînt tiranizat de ele, alerg la Stăpînul şi la străpungerea inimii şi mă rog pentru cei ce i-am întristat şi pentru cei ce m-au întristat sau mă vor întrista nemaivoind să păstrez nici urmă de pomenirea răului. Pentru că temîndu-mă de neputinţa mea în vremea ispitei, că nu voi putea să port cu răbdare şi să mă rog pentru ei, după porunca Domnului, trebuie să fac ce zice Sfîntul Isaac : «Caută doctor înainte de boală şi roagă-te înainte de ispită». De asemenea mă rog pentru cei ce au

388. II Cor. XII, 9. 389. I Tim. II, 1.

plecat de la noi, ca să dobîndească mîntuire și ca să-mi aduc aminte de moarte. Căci este un semn al iubirii a mă ruga pentru toți și a cere rugăciunea tuturor ; de asemenea, a mă lăsa condus de Dumnezeu, a mă face cum vrea și a mă amesteca între ceilalți, ca să fiu miluit prin rugăciunile lor, socotindu-i pe ei mai presus de mine. Dar nu îndrăznesc să cer acum iertare de tot păcatul, ca nu cumva socotind că mă micșorez pe mine, să-i socotesc pe ceilalți nevrednici de iertare. Ci neștiind și neputînd să fac ceva, alerg și cer să facă iubirea Lui de oameni precum voiește, temîndu-mă, ca un păcătos, de dreptatea Lui și zicînd : numai să nu pierd starea de-a dreapta Ta, chiar dacă mă voi afla cel din urmă dintre cei mîntuiți, ca unul ce nu sînt vrednic nici de aceștia.

Mă mai rog pentru toată lumea, cum am învățat de la Biserică, și să mă învrednicesc de dumnezeiasca împărtășire după datorie, și ca rugîndu-mă înainte de aceasta, să-L aflu gata de ajutor cînd voi vrea să mă împărtășesc ; de asemenea, ca să-mi aduc aminte de patimile preacurate ale Mîntuitorului și să cîștig dragostea de a mi le reaminti. Apoi ca să-mi fie cumineca-tura spre împărtășirea Sfîntului Duh ; fiindcă Însuși Mîngîietorul mîngîie pe cei ce plîng pentru Dumnezeu, în veacul de acum și în cel viitor, și pe cei ce-L roagă pe El din tot sufletul cu lacrimi și grăiesc : Împărate ceresc și celelalte ; de asemenea : Ca să ne fie împărtășirea de Preacuratele Taine, arvună a vieții veșnice în Hristos, prin rugăciunile Maicii Sale și ale tuturor sfinților.

Pe urmă cad la toți sfinții, rugîndu-i pe ei să facă rugăciune pentru mine, ca unii ce pot să aducă rugăciunea Stăpînului. Apoi zic rugăciunea obișnuită a marelui Vasile, ca una ce cuprinde cea mai minunată teo-

logie şi cere numai voia lui Dumnezeu şi binecuvîntarea lui Dumnezeu.

După acestea ne întoarcem îndată spre gîndurile proprii, cu multă stăruinţă şi luare-aminte, zicînd : «Veniţi să ne închinăm», de trei ori, şi celelalte, cum s-a scris mai înainte, ca prin rugăciunea din inimă şi prin meditarea dumnezeieştilor Scripturi să se curăţească mintea şi să înceapă să vadă tainele ascunse în dumnezeieştile Scripturi.

Dar sufletul să fie în afară de toată răutatea, mai cu seamă în afară de ţinerea minte a răului, cum zice Domnul, în vremea rugăciunii [390]. De aceea şi marele Vasile, osîndind împotrivirea în cuvînt, zice către egumen, să-i dea celui ce se împotriveşte în cuvînt multe metanii, pînă la o mie. Iar schimbînd numărul, a zis : sau o mie, sau una. Aceasta înseamnă : cel ce grăieşte împotrivă e dator să facă o mie de metanii înaintea lui Dumnezeu, sau una către stareţ, zicînd : «Iartă-mă, Părinte». Şi dezlegare de legătură primeşte numai prin cea una, care este propriu-zis pocăinţa şi tăierea patimii împotrivirii în cuvînt. Nu este împotrivirea în cuvînt, zice Sfîntul Isaac, proprie vieţuirii creştinilor. El a preluat cuvîntul de la Apostolul care zice : «Iar dacă cineva încearcă să se împotrivească în cuvînt, noi nu avem o astfel de obişnuinţă». Şi ca să nu pară cuiva că leapădă numai de la sine pe cel ce se împotriveşte în cuvînt, adaugă : «nici Bisericile lui Dumnezeu» [391]. Din aceasta poate cunoaşte cineva că este în afară de toate Bisericile lui Dumnezeu, şi de Dumnezeu, cînd se împotriveşte în cuvînt şi are trebuinţă de acea unică şi minunată pocăinţă (metanie), care nefăcîndu-se, nici cele o mie [392] nu-i folosesc celui ce are o purtare nepocăită. Căci metania (pocăinţa) este tăierea voii rele, zice Gură de Aur, iar

390. Matei V, 23—24. 391. I Cor. XI, 16.

392. În acest pasaj cuvîntul μετάνοια e luat şi ca pocăinţă şi ca metanie.

așa-zisele metanii sînt mai degrabă plecări de genunchi, și arată înfățișarea de supunere a celui ce cade fără îngîmfare înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, dacă s-a împotrivit cuiva. Prin ele își află loc de apărare, dacă nu se împotrivește nicidecum în cuvînt, nici nu încearcă să se îndreptățească pe sine, ca fariseul acela, ci mai degrabă imită pe vameș, socotindu-se pe sine mai rău decît toți și nevrednic să caute în sus. Fiindcă dacă ar socoti că face pocăință, dar încearcă să se împotrivească în cuvînt celui ce-l judecă pe el, întemeiat sau neîntemeiat, nu este vrednic de iertarea cea după har, ca unul ce caută judecătorie și dreptăți și așteaptă să ia folos de la forul dreptății. Dar această faptă este străină poruncilor Domnului. Și pe drept cuvînt. Căci unde se aduc dezvinovățiri, se caută dreptatea și nu iubirea de oameni. Acolo a încetat harul, care îndreptează pe cel care a făcut rău, fără faptele dreptății, numai prin recunoașterea și răbdarea cu mulțumire a mustrărilor celor ce-l mustră, și prin suferirea celor ce-l învinovățesc fără punere de rău la inimă. Numai atunci i se face rugăciunea curată și pocăința lucrătoare. Căci cu cît se roagă cineva mai mult pentru cei ce-l bîrfesc și învinovățesc pe el, cu atît îi înștiințează Dumnezeu mai mult pe cei ce-l dușmănesc pe el, și-i dăruiește lui odihnă prin rugăciunea curată și stăruitoare. Iar cele ce le cerem, le spunem cu de-amănuntul, nu ca să învățăm pe cunoscătorul de inimi Dumnezeu, ci ca să ne străpungem la inimă printr-unele ca acestea ; și înmulțim cuvintele cu sîrguință, ca unii ce dorim să rămînem cît mai mult cu El, mulțumindu-i pentru așa de mari binefaceri, atît cît e cu putință, cum zice Gură de Aur, despre fericitul David : «Faptul că Proorocul zice același cuvînt de mai multe ori, sau unul asemănător lui, nu este vorbărie. Ci face aceasta purtat de dor, și ca să se întipărească cuvîntul dumnezeiești Scripturi în mintea celui ce se roagă sau citește». Căci Dumnezeu toate le știe mai

înainte de a se face şi nu are trebuinţă să asculte înşirarea lor, ci noi avem lipsă de aceasta, ca să cunoaştem ce cerem şi pentru ce ne rugăm, şi ca să avem recunoştinţă şi să ne lipim de El prin cereri ; apoi ca să nu fim învăluiţi de viforul gîndurilor şi să fim biruiţi de vrăjmaşi, ca fiind în afară de pomenirea lui Dumnezeu. Ci ajutaţi de rugăciune şi de meditarea dumnezeieştilor Scripturi, să ajungem la dobîndirea virtuţilor, despre care Sfinţii Părinţi au scris cu harul Duhului Sfînt. De la aceştia învăţînd şi eu, voi spune numele acestor virtuţi, după putinţă, deşi nu ale tuturor, din lipsă de cunoştinţă.

Arătarea virtuţilor

Deci numele acestora sînt : prudenţa, cumpătarea, bărbăţia, dreptatea; credinţa, nădejdea, dragostea ; temerea, bine-credincioşia, cunoştinţa, sfatul, tăria, înţelegerea, înţelepciunea ; frîngerea, plînsul, blîndeţea, cercetarea dumnezeieştilor Scripturi ; milostenia, curăţia inimii, pacea, răbdarea, înfrînarea, stăruinţa, alegerea bună, hotărîrea, simţirea, grijirea ; sprijinirea pe Dumnezeu, căldura, vegherea, arderea Duhului, meditaţia, sîrguinţa, trezvia, ţinerea în minte, adunarea minţii ; evlavia, sfiala, ruşinea, părerea de rău, oprirea de la rele, pocăinţa, întoarcerea către Dumnezeu ; unirea cu Hristos, lepădarea de diavol, păzirea poruncilor, străjuirea sufletului, curăţia conştiinţei, aducerea-aminte de moarte, durerea sufletului, lucrarea celor bune, osteneala, aspra petrecere, postul, privegherea, foamea, setea, trebuinţa de puţine, mulţumirea de buna rînduială, cuviincioşia, modestia, neuşurătatea, dispreţuirea banilor, neiubirea de argint, lepădarea de cele lumeşti, supunerea, ascultarea, sărăcia, nealergarea după cîştig, fuga de lume, tăierea voilor, lepădarea de sine, sfătuirea, mărinimia sufletului, îndeletnicirea cea după Dumnezeu, liniştea, pedepsirea de sine, aşternutul tare, nespilcuirea,

pregătirea de luptă, lupta, luarea-aminte, mîncarea uscată, golătatea, uscarea trupului, însingurarea, seninătatea, inima bună, curajul, îndrăzneala, rîvna dumnezeiască, ardoarea, sporirea, nebunia pentru Hristos, paza minții, așezarea purtărilor, cuviosia, fecioria, sfințirea, curăția trupului, nevinovăția sufletului, citirea pentru Hristos, grija dumnezeiască, destoinicia, adevărul, neiscodirea, neosîndirea, iertarea greșelilor, chivernisirea, iscusința, pătrunderea, îngăduința, folosirea dreaptă a lucrurilor, știința, dibăcia, priceperea, psalmodia, rugăciunea, mulțumirea, mărturisirea, plecarea genunchilor, cererea, căutarea, lăudarea, îngrijorarea, tînguirea, necazul, durerea, supărarea, suspinul, lacrimile dureroase, străpungerea, tăcerea, căutarea lui Dumnezeu, negrija de toate, răbdarea răului, lipsa de slavă deșartă, simplitatea sufletului, compătimirea, neiubirea de arătare, buna purtare, faptele după fire, cele mai presus de fire, iubirea de frați, unirea în cuget, comuniunea în Dumnezeu, dulceața, simțirea duhovnicească, nerăutatea, inima dreaptă, nevinovăția, simplitatea, vorbirea cea bună, lucrarea cea bună, prețuirea aproapelui, iubirea cea după Dumnezeu, deprinderea virtuoasă, statornicia, recunoștința, smerenia, neîmpătimirea, măreția, suferirea, îndelunga-răbdare, bunătatea, dreapta socoteală, inima primitoare, apropierea sufletului, netulburarea, vederea, călăuzirea, soliditatea, străvederea, nepătimirea, bucuria duhovnicească, neclintirea, lacrimile înțelegerii, lacrima sufletească, dorirea dumnezeiască, mila, duioșia, iubirea de oameni, curăția sufletului, curăția minții, vederea înainte, rugăciunea curată, gîndul nerobit, fermitatea, tăria sufletului și a trupului, luminarea, recîștigarea sufletului, urîrea vieții, învățătura cum trebuie, dorirea cea bună a morții, pruncia în Hristos, temeinicia, îndemnarea cu măsură și cu silă, schimbarea cea de laudă, extazul către Dumnezeu, desăvîrșirea în Hristos, iluminarea nemincinoasă, dragostea dumnezeiască, răpirea

minții, sălășluirea lui Dumnezeu, iubirea de Dumnezeu, filozofia cea dinăuntru, teologia, mărturisirea într-un cuget, disprețuirea morții, sfințenia, izbîndirea, sănătatea, desăvîrșirea sufletului, virtutea, lauda de la Dumnezeu, harul, Împărăția, înfierea și prin toate acestea îndumnezeirea omului, prin harul Celui ce ne-a dat nouă biruință asupra patimilor [393].

Arătarea patimilor

Iar numele patimilor, precum socot, sînt acestea : chipul înfricoșat, uneltirea, viclenia, reaua cugetare, nebunia, neînfrînarea, vrăjirea, nepriceperea, neștiința, nelucrarea, răceala, ticăloșia, lingușirea, prostia, nerozia, ieșirea din minți, aiureala, sălbăticia, obrăznicia, lașitatea, toropeala, negrija de cele bune, greșeala, zgîrcenia, risipa, necunoștința, neobișnuința, cunoștința mincinoasă, uitarea, nedeosebirea, nesimțirea, nedreptatea, hotărîrea rea, suflet fără conștiință, lîncezeala, flecăria, nesocotința, păcatul, nelegiuirea, fărădelegea, patima, robia, încuviințarea cea rea, însoțirea fără judecată, momeala drăcească, zăbovirea, odihna trupească fără trebuință, răutatea, boala sufletului, lipsa de curaj, neputința minții, nepăsarea trîndăvia, neprețuirea lui Dumnezeu, abaterea, călcarea, necredința, neîncrederea, reaua credință, puțina credință, erezia, slujirea la mulți zei, slujirea la idoli, necunoașterea lui Dumnezeu, necuviosia, vrăjitoria, ghicirea, fermecătoria, tăgăduirea, nebunia idolească, nereținerea, iubirea de vorbă, lenea, iubirea de sine, neatenția, nesporirea, amăgirea, rătăcirea, cutezanța, necurăția, mîncarea de spurcăciuni, desfătarea, lăcomia pîntecelui, curvia, iubirea de argint, mînia, întristarea, lenea, slava deșartă, mîndria, părerea de sine, înălțarea, îngîmfarea, înfumurarea nebună, urîciunea, săturarea, moliciunea, amețeala, plăcerea, nemîncarea de legume, mîncarea pe

393. În textul grec se spune la sfîrșit că sînt 228 de virtuți. Noi am contopit cîteva, neavînd pentru ele cuvinte deosebite.

ascuns, mîncarea peste măsură, mîncarea de unul singur, nepăsarea, uşurătatea, umblarea după voia proprie, lipsa de voinţă, plăcerea de sine, plăcerea de la oameni, necercarea binelui, nepedepsirea de sine, nedestoinicia, uşurătatea voii, tîmpenia, grosolănia, grăirea împotrivă, iubirea de vrajbă, reaua vorbire, strigarea, tulburarea, hărţuiala, iuţimea, pofta nesocotită, fierea, oţărîrea, sminteala, duşmănia, alergarea după multe, bîrfeala, amărăciunea, defăimarea, ocărîrea, osînda, învinovăţirea, ura, calomnia, injuria, necinstirea, furia, asprimea, jurămîntul, nemilostivirea, ura de fraţi, părtinirea, uciderea de părinţi, descompunerea, neîncordarea, primirea de daruri, furtul, răpirea, pisma, cearta, necuviincioşia, batjocura, luarea în rîs, lucrarea împotrivă, asuprirea, dispreţuirea aproapelui, bătaia, sugrumarea, înăbuşirea, lipsa de iubire, neunirea, neîmpăcarea, neînţelegerea, ponegrirea, cruzimea, obrăznicia, neruşinarea, robia, întunericul gîndurilor, neprivirea, orbirea, năzuirea după cele vremelnice, împătimirea, deşertăciunea, neascultarea, toropeala sufletului, somnul mult, nălucirea, băutura multă, beţia, netrebnicia, moleşeala, încîntarea nesocotită, iubirea de plăcere, desfrîul, vorbirea de ruşine, umblarea după femei, dorinţa neînfrînată, arderea, malachia, preacurvia, sodomia, împreunarea cu dobitoacele, întinăciunea, pata sufletului, amestecarea sîngelui, necurăţia, întinarea, prietenia particulară, rîsul, jocurile, dansurile, întîlnirile, cîntările necuviincioase, petrecerile, îndrăznirea, nesupunerea, neorînduiala, tovărăşia cea rea, uneltirea, războiul, uciderea, tîlhăria, jefuirea celor sfinte, cîştigul ruşinos, camăta, înşelarea, jefuirea mormintelor, întovărăşirea inimii, faima rea, cîrtirea, hulirea, nemulţumirea, reaua plănuire, lipsa de curaj, micimea de suflet, zăpăceala, minciuna, mîncărimea de limbă, grăirea în deşert, bucuria nesocotită, împrăştierea, prietenia nesocotită, reaua purtare, vorbirea de prostii, vorba multă, stricăciunea,

neprimirea altora, multul cîştig, indignarea, ţinerea minte a răului, reaua întrebuinţare, reaua dispoziţie, iubirea de dobitoace, uşurătatea, înfumurarea, iubirea de stăpînire, făţărnicia, ironia, prefăcătoria, folosirea de glume proaste, curiozitatea, înfrîngerea, dragostea drăcească, ciocnirile, netemerea de Dumnezeu, surzenia, nerecunoştinţa, cugetul semeţ, lauda de sine, fălirea, umilirea aproapelui, neîndurarea, neîndurerarea, deznădejdea, moleşirea, ura de Dumnezeu, descurajarea, uciderea de sine şi, prin toate, căderea de la Dumnezeu şi pierzania desăvîrşită [394].

Deci aceste patimi le-am aflat numite în dumnezeieştile Scripturi şi le-am adunat la un loc, ca şi cărţile de la începutul cuvîntului. Dar nu le-am putut pune după rînd, nici n-am încercat aceasta, fiind mai presus de mine, pentru cuvîntul pe care l-a spus Scărarul : «Vei căuta la cei răi înţelegere, şi nu vei afla [395], fiindcă toate ale dracilor sînt fără rînduială». Un singur scop au, în care sînt egali cei neegali şi necuvioşi, să piardă sufletele celor ce primesc sfatul lor cel atotrău, măcar că altor oameni li se fac pricinuitori de cununi, cînd sînt biruiţi de credinţa şi răbdarea celor ce nădăjduiesc în Domnul şi aceia lucrează şi se roagă împotriva lor, prin împlinirea celor bune şi prin împotrivirea cu gîndurile.

Despre deosebirea între gînduri şi momeli (atacuri)

Gîndurile se deosebesc în toate. Unele dintre ele sînt nepăcătoase, altele încă nu. De pildă, aşa-numita momeală sau venire în minte a binelui sau a răului, care nu are nici răsplată, nici ocară. După aceasta, se iveşte aşa-zisa însoţire, adică convorbirea cu gîndul, fie spre încuviinţare, fie spre lepădare. Aceasta are laudă, cînd e

394. În textul grecesc se spune la sfîrşit că sînt 298 de patimi. Noi am mai contopit unele din ele, din lipsă de termeni deosebiţi.

395. Prov. XIV, 6. Cit. la Scărarul în Cuv. XV: *Pentru curăţenie*, 45.

plăcută lui Dumnezeu, dar mică ; precum şi mustrarea, cînd e rea. Pe urmă, aşa-zisa luptă, în care mintea biruie sau e biruită şi pricinuieşte sau cunună sau osîndă, cînd ajunge la faptă. Este apoi încuviinţarea, care este aplecarea cu plăcere a sufletului spre lucrul văzut, din care se naşte robia, care duce cu sila şi fără voie inima spre lucrare. Iar din zăbovirea gîndului pătimaş în suflet, se naşte ceea ce se zice patima, care duce sufletul la deprindere prin obişnuinţa cu ea, făcîndu-l să se pornească la faptă de la sine. Patima e supusă, fără îndoială, la toţi, fie pocăinţei care îi este potrivnică, fie osîndei viitoare, cum zice Scărarul [396]. Acesteia din urmă pentru că nu ne pocăim, nu pentru că ne războieşte, căci dacă ar fi aşa, noi cei mulţi n-am putea primi iertarea, neavînd nepătimirea desăvîrşită. Fiindcă a zis tot Scărarul, că nu e cu putinţă să ajungă toţi nepătimitori, dar nu e cu neputinţă ca toţi să se mîntuiască, toţi să se împace cu Dumnezeu.

Deci cel cu mintea sănătoasă leapădă momeala vicleană şi născătoare de rău, ca să taie dintr-odată toate relele ce urmează din ea ; iar momeala bună o are totdeauna gata spre lucrare, ca sufletul şi trupul să ajungă la deprinderea virtuţii şi să se izbăvească de patimi, cu harul lui Hristos. Pentru că nu avem peste tot ceva ce n-am primit de la El, nici n-avem ceva ce să-I aducem Lui decît hotărîrea noastră cea bună, pe care neluînd-o, nu aflăm nici cunoştinţă, nici putere pentru a lucra binele. Şi aceasta o vrea iubirea de oameni a lui Dumnezeu, ca să nu ne osîndim ca nişte leneşi. Căci lenea este începutul a tot răul [397].

Dar şi pentru a lucra binele, zice Patericul, e trebuinţă de dreaptă socoteală. Căci fecioara care a postit şase săptămîni, cugetînd pururea şi la legea veche şi la

396. Cuv. XV : *Pentru curăţie*, 43.

397. Aceste idei se regăsesc la Sf. Marcu Ascetul, «Răspuns acelora care se îndoiesc despre dumnezeiescul Botez» (*Filocalia* I, în special p. 299 ş.u.).

cea nouă, nu a socotit la fel lucrurile grele şi cele uşoare. De aceea, cu toate că trebuia să-şi rodească din atîtea socoteli, nepătimirea, dar nu s-a întîmplat [398], fiindcă binele nu este bine, dacă nu are ca scop voia dumnezeiască. Căci găsim în dumnezeiasca Scriptură, că adeseori Dumnezeu se supără împotriva cuiva care face un lucru ce pare tuturor bun. Şi iarăşi primeşte pe altul, care pare că face rău. Martor ne este Proorocul acela care cerea unora să lovească. Iar cel ce n-a ascultat, făcînd — chipurile — bine, a fost mîncat de fiare. De asemenea Petru, socotind că face ceva bun neprimind să fie spălat, a fost certat [399]. De aici urmează că sîntem datori să aflăm şi să facem cu toată puterea voia dumnezeiască, chiar dacă ni s-ar părea că nu e bine. De aceea lucrarea binelui nu se face fără osteneală, ca să nu ne pierdem pe lîngă libertate şi lauda pentru silinţă.

Simplu grăind, toate cîte le rînduieşte Dumnezeu sînt minunate şi mai presus de minte şi de înţelegere. De aceea trebuie să ne minunăm nu numai de cele ce se săvîrşesc în Biserica dreptcredincioşilor, ci şi de simboalele lor : cum prin dumnezeiescul Botez ne facem fii după har, nelucrînd nimic înainte de el şi nici după el, afară de păzirea poruncilor ; şi cum aceste lucruri înfricoşătoare, adică sfîntul Botez şi sfînta Împărtăşanie, nu se fac fără preoţie, cum zice dumnezeiescul Gură de Aur. Căci în aceasta se arată puterea dată lui Petru, fruntaşul Apostolilor. Pentru ca dacă nu s-ar deschide porţile Împărăţiei Cerurilor prin sfintele slujbe, nimeni n-ar putea să intre, cum zice Domnul : «De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh» [400]; sau iarăşi : «De nu veţi mînca trupul Fiului omului şi nu veţi bea sîn-

398. *Pateric* cap. XXV, 7. 399. Ioan XIII, 8. 400. Ioan III, 5.

gele Lui, nu veţi avea viaţă întru voi»[401]. Apoi trebuie să ne minunăm cum a fost templul vechi în partea din afară, în care aduceau preoţii jertfele, chipul lumii, iar înăuntru avea Sfintele sfintelor, unde aduceau tămîia cea din patru feluri : liban, smirnă, stactie şi casie, prin care se arată cele patru virtuţi generale. Căci cele ce se făceau în afară, erau un pogorămînt al lui Dumnezeu, ca să nu se aplece iudeii, cei cu cuget de prunci, spre idoli, prin cîntări şi desfătări. Iar Biserica cea nouă este chipul celor viitoare. De aceea şi cele săvîrşite în ea sînt cereşti şi duhovniceşti. Căci precum în Cer sînt nouă cete, aşa şi în Biserică, şi anume : patriarhii, mitropoliţii, episcopii, preoţii, diaconii, ipodiaconii, citeţii, cîntăreţii şi monahii. De asemenea trebuie să ne minunăm, cum prin semnul cinstitei şi de viaţă făcătoarei cruci, se izgonesc dracii şi felurite boli, lucru cu neputinţă tuturor. Şi cine poate număra laudele crucii ? Iar simboalele acestui sfînt semn ni l-au predat Sfinţii Părinţi, ca să stăm împotrivă necredincioşilor şi ereticilor. Căci cele două degete şi o singură mînă, arată pe Domnul nostru Iisus Hristos cel răstignit, cunoscut în două firi şi într-un singur ipostas. Iar dreapta, aminteşte de puterea Lui nemărginită şi de şederea de-a dreapta Tatălui. Coborînd ea de sus, ne arată pogorîrea Lui din ceruri pînă la noi. Iar trecînd de la dreapta la stînga izgoneşte pe vrăjmaşi şi arată că prin puterea Sa nebiruită a biruit Domnul pe diavol care stă la stînga, lipsit de tărie şi întunecat. Trebuie să ne minunăm iarăşi, cum prin puţine culori, ni se arată istoria atîtor lucruri minunate făcute de Domnul şi de toţi sfinţii, cum şi cele întîmplate cu atîţia ani înainte, ni se înfăţişează de parcă s-ar săvîrşi acum. Aceasta se face prin

401. Ioan VI, 53.

purtarea de grijă a lui Dumnezeu, ca văzîndu-le înaintea ochilor, să le dorim şi mai mult, cum zice Sfîntul Petru, fruntaşul Apostolilor, în martiriul Sfîntului Pancratie, ucenicul lui.

Dar toate cele spuse de la începutul cuvîntului, fără credinţă dreaptă nu folosesc nimic şi nici nu se pot face ; precum nici credinţa nu e fără fapte. Iar despre credinţă şi despre fapte, voi spune pe scurt : ca fapte trebuie să avem fiecare pe cele scrise, după ceata sa. Iar credinţă pe cea drept-măritoare, pe care am primit-o de la sfinţii pomeniţi mai înainte, ca împreună cu ei să dobîndim veşnicia, prin harul şi iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată cinstea şi închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte şi cu Preasfîntul şi Bunul şi de viaţă făcătorul Său Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Isprăvind, am spus : Hristoase, slavă Ţie !

CARTEA A DOUA

Douăzeci şi patru de cuvinte scurte (sinoptice) şi pline de toată cunoştinţa duhovnicească

Cuvîntul 1

Iată precuvîntarea şi litera a
Cuprinde înţelepciunea duhovnicească.
Căci precum ceea ce e între toate literele
Începutul în orice grai,
Aşa aceasta între toate virtuţile
E începutul, chiar dacă e şi sfîrşitul lor.
Dar precum alfabetul este
Învăţătura pruncilor şi fără el
Nu se pot învăţa ştiinţele,
Aşa începutul cunoştinţei
Deşi e mic, dar fără el
Nu se poate afla nici o virtute.

Începutul literelor în orice grai este **a,** chiar dacă unii nu ştiu aceasta. Şi începutul tuturor virtuţilor este înţelepciunea duhovnicească, chiar dacă e şi sfîrşitul. Fiindcă dacă nu se apropie aceasta de minte, nu poate omul lucra vreun bine, pentru că nu a auzit niciodată despre aceasta. Iar dacă s-a învrednicit întrucîtva să audă, aceasta însăşi este înţelepciunea. Dar precum alfabetul este învăţătură pentru prunci, şi fără el nu se poate ajunge la învăţăturile de jos, aşa şi începutul cunoştinţei, măcar că e foarte mic, fără el nu se poate afla virtutea în general. De aceea mă înfricoşez să scriu ceva despre înţelepciune, fiind cu totul neînţelept.

Căci, precum mi se pare, patru sînt mijloacele deosebite care pregătesc mintea spre a putea grăi : sau harul şi fericirea ce vine de sus în chip suprafiresc ; sau

curăţia, cîştigată prin nevoinţa cea după Dumnezeu şi care poate să readucă sufletul la frumuseţea străveche ; sau experienţa învăţăturilor de jos, cîştigată prin educaţia omenească şi prin deprinderea înţelepciunii de afară ; sau blestemata şi drăcească amăgire, pusă în lucrare de mîndrie şi de viclenia dracilor şi strîmbarea firii. Eu, însă, nefiind părtaş de nici una din cele spuse mai înainte, nu ştiu cum pot să scriu, afară de cazul că credinţa voastră, care mă siliţi la aceasta după voia lui Dumnezeu, atrage harul spre condeiul meu. Căci mintea şi mîna mea sînt nevrednice şi necurate. Iar aceasta o ştiu lămurit, din experienţă, deoarece mi s-a întîmplat adeseori şi mi se întîmplă totdeauna. Căci, credeţi-mă Părinţilor, de cîte ori am vrut să scriu ceva, n-am putut să-mi aduc aceea în minte, înainte de a lua condeiul. Dar a fost de ajuns adeseori un mic înţeles din Scriptură sau din auz, sau din vederea vreunuia din lucrurile sensibile ale lumii, de la care mintea să-şi ia prilejul şi îndată ce am luat condeiul şi am început să scriu, am aflat lucrul despre care aveam să scriu, şi despre care mă silea cineva să scriu. Şi aşa scriu de atunci neîmpiedicat şi fără grijă, pînă ce poate mîna care nu are oprire. Tot ce aruncă Dumnezeu în inima mea întunecoasă, aceea scriu fără să mă gîndesc. Fac aceasta, ca să nu par că am de la mine ceea ce am luat prin rugăciunile altcuiva, după cuvîntul lui Scărarul, care a pornit de la ceea ce zice Apostolul. Căci zice acesta : «Ce ai ce n-ai luat ? Iar dacă ai luat, ce te lauzi, ca şi cînd n-ai luat ?»[402], ci ca şi cînd faci tu însuţi ? Căci înţelesurile ce vin de la sine în mintea celor ce se liniştesc pentru Dumnezeu, sînt de primit fără cugetarea care le cerne, cum zice Sfîntul Isaac. Fiindcă ceea ce cerne cineva este gîndul propriu, căci zice Sfîn-

402. I Cor. IV, 7. Citat la Scărarul, cuv. XV : *Pentru curăţie*, 46.

tul Antonie : «Tot lucrul sau cuvîntul, trebuie să aibă mărturia din dumnezeieștile Scripturi» [403].

Pentru aceea, precum odinioară a grăit asina lui Valaam [404], așa încep și eu să scriu acuma : nu învățînd, să nu fie, ci spre mustrarea ticălosului meu suflet, ca rușinîndu-se măcar de cuvinte, cum zice Scărarul, să înceapă să lucreze el, cel ce n-a agonisit lucru, ci numai cuvînt. Dar cine știe dacă voi trăi și voi putea să scriu, sau dacă veți putea voi să împliniți lucrurile ? Totuși să le începem pe amîndouă și să ajungă fiecare unde va putea. Căci moartea noastră este nearătată și nu știm cînd va veni sfîrșitul. Iar lui Dumnezeu, Care cunoaște de mai înainte toate, cele ale noastre Îi sînt cunoscute. Lui se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul 2

Precuvîntarea s-a scris, deși n-aveam nădejde.
Dar iată a doua literă,
Adică b, *și cuvîntul al doilea*
Se va spune pe scurt împreună cu ea.
Căci credința naște cealaltă
Și marea credință, cum zic Părinții.
Ea e temelia virtuților, cum a zis
Apostolul Domnului, care a pus-o.
Cea dintîi se naște fără faptele legii
Iar cealaltă se desăvîrșește din fapte.
Aceasta se află în isihie,
Dar se dobîndește prin multe războaie.

Credința, de care a spus Apostolul că este temelia faptelor celor după Dumnezeu, am primit-o la dumnezeiescul Botez prin harul lui Hristos și nu din fapte. Ea naște frica credinței, prin care vine păzirea poruncilor și răbdarea ispitelor, cum zice Sfîntul Maxim. Iar după ce lucrăm noi, vine în noi credința cea mare a vederii, despre care a zis Domnul : «De veți avea cre-

403. *Pateric*, Avva Antonie, 5. 404. Numeri XXII, 28.

dinţă cît un grăunte de muştar...»[405] şi celelalte. De aceea, vrînd cuviosul părintele nostru Isaac să arate credinţa, a zis că alta este credinţa cea de obşte a dreptcredincioşilor, adică dogmele drepte despre Dumnezeu şi despre făpturile Sale inteligibile şi sensibile, precum cu harul lui Dumnezeu, le-a primit sfînta şi sobornicească Biserică, şi alta cea a vederii, adică a cunoştinţei, care nu se împotriveşte celei ce o naşte pe ea, ci o face şi mai sigură[406]. Pentru că cea dintîi am învăţat-o din auz, moştenind-o de la Părinţii binecredincioşi şi de la învăţătorii credinţei dreptmăritoare, iar cea de a doua, vine prin aceea că credem drept şi ne temem de Domnul în Care am crezut. Căci din frică ne-am hotărît să păzim poruncile şi pentru aceasta am voit să lucrăm virtuţile trupeşti, adică liniştea, postul, privegherea cu măsură, psalmodia, rugăciunea, citirea şi întrebarea celor ce au experienţă despre tot gîndul, cuvîntul şi lucrul, ca prin asemenea fapte să ni se curăţească trupul de patimile atotruşinoase, adică de lăcomia pîntecelui, de curvie şi de avuţie de prisos, îndestulîndu-ne cu cele de faţă, cum zice Apostolul. De aci ia omul tărie ca să rămînă lîngă Dumnezeu, prin lipsa de grijă şi învaţă din Scripturi şi de la oamenii cercaţi despre dumnezeieştile dogme şi porunci. Şi prin aceasta începe să dispreţuiască pe cele opt căpetenii ale răutăţii, şi cunoscînd ameninţările, se teme de Dumnezeu, nu simplu, ci ca de Dumnezeu, după Sfîntul Nil. Iar din această temere începe a păzi poruncile întru cunoştinţă.

Şi cu cît rabdă mai mult pentru fiecare poruncă moartea voii slobode, cu atît vine la o mai mare cunoştinţă şi vede cele ce se fac în sine însuşi de către harul lui Hristos. Iar dintr-aceasta crede că într-adevăr mare este credinţa dreptmăritorilor. Şi începe a dori să placă lui Dumnezeu şi nu se mai îndoieşte ca mai înainte despre ajutorul lui Dumnezeu, şi toată grija sa o aruncă

405. Matei XVII, 20. 406. Ed. Theotoche, *Cuv. 19*, p. 65.

asupra Aceluia, după Prooroc [407]. Căci zice marele Vasile : «Cel ce vrea să aibă întru sine această credință mare, nu trebuie să-și mai facă nicidecum vreo grijă despre viața sau despre moartea sa, ci de ar vedea chiar fiară sălbatică, sau ridicări de draci, sau de oameni răi, nu se mai înspăimîntă deloc, ca unul ce cunoaște că sînt făpturi ale unuia și aceluiași Făcător și împreună roabe cu el și nu au putere asupra sa, de nu va îngădui Dumnezeu». Numai de El se mai teme, ca de Cel ce are stăpînire, precum a zis Însuși Domnul : «Vă voi arăta vouă de cine să vă temeți» [408] și a adăugat : «Temeți-vă de Cel ce are putere să arunce și sufletul și trupul în gheenă» ; și ca să-și întărească cuvîntul, spune : «zic vouă : de Acesta să vă temeți» [409]. Și pe drept cuvînt. Căci dacă ar fi altul care să aibă stăpînire afară de Dumnezeu, ar trebui să ne temem de acela. Dar odată ce Acesta singur este Făcătorul și Stăpînul celor de sus și celor de jos, cine este cel ce ne poate face ceva fără El ? Iar dacă ar zice cineva că sînt făpturi care au libertate, voi zice și eu, că de fapt o au puterile inteligibile și oamenii, asemenea și dracii. Dar cetele ființelor cerești fără de trup și oamenii buni nu suferă să vatăme pe careva dintre cei împreună robi, chiar dacă ar fi foarte rău acesta, ci mai vîrtos au milă de el și se roagă la Dumnezeu pentru el, cum zice marele Atanasie. Iar oamenii răi și învățătorii acestora întru răutate, dracii, voiesc, însă nu pot nicidecum să vatăme pe cineva, dacă nu cumva dă el însuși pricină să fie părăsit de Dumnezeu, prin faptele rele. Și aceasta se face spre cercarea și mîntuirea aceluia de către preabunul Dumnezeu, ca, dacă vrea și el, prin răbdare cu mulțumită, să se îndrepte din răutatea sa, iar dacă nu, să fie spre folosul altuia, atotbunul Dumnezeu vrînd ca toți să se mîntu-

407. Psalm. LIV, 25 ; I Petru V, 7. 408. Luca XII, 5.
409. Luca XII, 5 ; Matei X, 28.

iască. Iar ispitirile oamenilor drepți și sfinți se întîmplă după bunăvoința lui Dumnezeu, spre desăvîrșirea sufletelor lor, și spre rușinarea vrăjmașilor lor, demonii.

Luînd deci acestea la cunoștință, lucrătorul dumnezeiești-lor porunci ale lui Hristos crede nu numai simplu că Hristos este Dumnezeu și că are putere (căci aceasta au văzut-o și dracii din lucruri și s-au cutremurat) [410], ci că toate-i sînt cu putință și toată voia Lui este bună, și fără de El nu se poate face vreun bine. Pentru aceea nu vrea unul ca acesta să facă ceva în afară de voia lui Dumnezeu, chiar dacă e spre viață, măcar că așa ceva nu se poate afla, ci mai degrabă voia lui Dumnezeu este viață veșnică și bună foarte, deși li se pare unora că lucrarea acestei vieți este împreunată cu durere.

De aceea, eu, ticălosul, sînt mai rău ca un necredincios că nu vreau să lucrez ca să aflu credința cea mare și prin ea să vin la temerea de Dumnezeu și la începutul înțelepciunii Duhului, ci acum calc legea închizînd ochii sufletului cu voia, acum vin la desăvîrșita neștiință, întunecîndu-mă de o uitare desăvîrșit. Pentru aceasta nu cunosc ce folosește sufletul meu și venind la cunoștința cea rea, cîștig deprinderea păcatului. Ca urmare, chiar dacă aș vrea să mă întorc de unde am căzut, nu pot, pentru că voia se face peretele din mijloc ce mă desparte de Dumnezeu, cum zic Părinții [411], și nu vreau să ostenesc să dărîm peretele din mijloc. Căci dacă aș fi avut credința, care vine din faptele pocăinței, aș fi putut să zic : «În Dumnezeul meu voi trece zidul», și nu m-aș fi înfricoșat din îndoială zicînd în mine însumi : «Oare cine mă va întîmpina, cînd mă voi repezi să sar înălțimea zidului ? Oare nu cumva e vreo prăpastie acolo ? [412]. Nu cumva nu voi

410. Iacob II, 19. 411. Efes. II, 14.

412. Precum voia proprie este peretele din mijloc, așa credința surpă acest perete, pentru că credința este voia care vrea să se surpe pe ea însăși ca voie autonomă. Realitățile spirituale dumnezeiești se fac vădite în fața noastră și pătrund în noi și noi înaintăm și creștem în ele, dacă

putea să-l trec, ci, rostogolindu-mă, mă voi întoarce iarăși jos, după ce m-am ostenit ?» Și alte multe de acestea, pe care cel ce are credință că Dumnezeu este aproape și nu departe, nu le socotește niciodată. Acela aleargă drept spre Dumnezeu, Cel ce are toată puterea și stăpînirea, toată bunătatea și iubirea de oameni, ca să-l ajungă, nu ca unul ce bate aerul, ci ca unul ce vîslește, căutînd cele de sus. Lăsînd toată voia sa jos, își face călătoria spre voia dumnezeiască, pînă ce va auzi și el graiuri noi, sau chiar va grăi și el tainele, cunoscîndu-le. De la puterea lucrătoare el urcă treptele spre puterea văzătoare, mai bine-zis primește această putere, cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava, cinstea și împărăția, în veci. Amin !

Cuvîntul 3

A treia între litere este gama (g)
Dar iată și al treilea despre frică.
Căci două sînt temerile de Domnul :
Cea începătoare, care oprește de la păcat
Și cea desăvîrșită, care lucrează cu sîrguință.

Lăcomia pîntecelui este cea dintîi dintre cele opt căpetenii ale răutății. Iar dumnezeiasca frică și prima poruncă le surpă pe toate. Că cel ce nu o are pe aceasta, nu poate avea nici alt bine. Căci cum ar putea cel ce nu se teme să păzească porunca, afară de cazul că

credem în ele, adică dacă vrem să le socotim reale. Ele nu sînt iluzii, dar depinde de voința noastră de a le socoti reale, ca ele să devină reale pentru noi. Spiritul este putere și dacă nu punem noi la contribuție efortul spiritual al credinței, nu putem descoperi și experia spiritul ca putere. Dar faptul că depinde de voie, de efortul voinței noastre, manifestat în credință, descoperirea realităților spirituale face posibilă pentru noi ispita de a le socoti iluzii, autosugestii, precum și faptul ca ele să se evaporeze îndată ce slăbim efortul credinței noastre. Ele sînt pentru noi pînă ce credem în ele, adică pînă ce vrem să fie și nu mai sînt pentru noi, cînd nu mai credem cu tărie, cînd nu mai vrem să fie. Existînd totdeauna ca virtualitate pentru noi, în mod actual există numai cînd credem și în măsura în care credem. În acest sens credința e vedere, e experiență. Iar voia noastră opusă credinței, e un perete care ne desparte de ele.

a ajuns la dragoste ? Dar şi acesta a început de la frică, chiar dacă, poate, nu-şi dă seama cum a trecut de la el frica începătoare. Iar dacă zice cineva, că pe altă cale a călătorit spre dragoste, a fost robit fie de bucuria duhovnicească, fie de nesimţire, ca cei ce trec rîul dormind, după cuvîntul Sfîntului Efrem. Acesta, uimit prin har de multele binefaceri ale lui Dumnezeu, de care s-a învrednicit, iubeşte pe binefăcător.

Iar cînd cineva, petrecînd nesimţitor în desfătare şi în slavă, ca bogatul acela, şi închipuindu-şi că cei ce se topesc de frică şi vieţuiesc în încercări, pătimesc aceasta din pricina păcatelor, se înalţă nebuneşte asupra lor, socotindu-se pe sine vrednic de această tihnă, de care se bucură fără să fie vrednic, prin aceasta s-a făcut pe sine nevrednic de viaţa viitoare şi datorită iubirii nesocotite din viaţa vremelnică, se întunecă aşa de mult, încît i se pare că a ajuns la dragoste şi că pentru aceasta primeşte binefaceri mai mari decît aceia. El nu-şi dă seama de îngăduinţa lui Dumnezeu faţă de el. De aceea, unul ca acesta se va afla fără de apărare la judecată şi va auzi cu dreptate cuvîntul : «Ai luat cele bune în viaţa ta» [413]. Acest lucru e vădit din faptul că sînt mulţi dintre cei cu puţină credinţă încărcaţi în chip nevrednic cu faceri de bine şi nimeni dintre cei ce judecă sănătos nu-i fericeşte şi nu zice că sînt vrednici să fie iubiţi de Dumnezeu sau că iubesc pe Dumnezeu, şi de aceea le merge bine în viaţă. Acestea aşa sînt.

Iar frica Domnului este îndoită, ca şi credinţa. Cele dintîi sînt începătoare, iar celelalte desăvîrşite şi se nasc din cele începătoare. Căci cel ce se teme de munci se teme ca un rob şi se abate de la rele. «De frica Domnului se abate fiecare de la rău» [414]. Şi : «Frica Domnului vă voi învăţa pe voi» [415]. Deci acestea şi acelea ca acestea s-au spus despre frica începătoare, după Sfîn-

413. Luca XVI, 25. 414. Prov. XV, 29. 415. Psalm. XXXIII, 11.

tul Dorotei, ca de frica ameninţărilor, să venim noi, cei păcătoşi, la pocăinţă, căutînd cum să aflăm dezlegare de păcatele noastre. Şi iarăşi : «Petrecînd frica în noi, ne învaţă calea vieţii», sau : «Abate-te de la rău şi fă binele» [416]. Şi cu cît se nevoieşte cineva spre bine, cu atît creşte în el frica, pînă ce şi cele mai mici greşeli ale lui, pe care nu le-a luat în seamă niciodată, aflîndu-se în întunericul neştiinţei, i le arată lui.

Iar desăvîrşindu-se frica, se desăvîrşeşte şi omul, prin plîns, şi nu mai vrea să păcătuiască, ci temîndu-se de întoarcerea patimilor, petrece nerănit în frica cea curată. «Frica Domnului curată, rămîne în veacul veacului» [417]. Pentru că frica cea dintîi nu este curată, ci este mai degrabă din păcate. Iar cel curăţit se teme fără de păcat, nu fiindcă greşeşte, ci fiindcă este om schimbăcios şi îndemînatic la rău. Şi cu cît se înalţă în agonisirea virtuţilor, cu atît se teme mai mult ca unul ce cugetă smerit. Şi pe drept cuvînt. Căci tot cel ce are bogăţie, se teme mult de pagubă, de munci, de necinste şi de cădere din înălţime, iar săracul petrece fără frică, în cele mai multe privinţe, temîndu-se numai să nu fie bătut.

Acestea s-au spus despre cei foarte desăvîrşiţi şi curaţi cu sufletul şi cu trupul. Iar dacă cineva mai săvîrşeşte încă, fie măcar şi cele mai mici şi neînsemnate greşeli, să nu se amăgească, zice Scărarul. Frica acestora nu este nici frică curată, nici smerenie, ci recunoştinţă de rob şi frică de ameninţări. Pentru aceea unul ca acesta are trebuinţă de îndreptarea gîndului, ca să înveţe în ce frică este, şi ca prin plînsul cel mai cu amar şi întru răbdarea necazurilor, să-şi curăţească gre-

416. Psalm. XXXIII, 14. Aceste citate se regăsesc în cuvîntul IV : *Despre frica lui Dumnezeu*, al Avvei Dorotei, care deosebeşte frica începătorilor de frica sfinţilor. 417. Psalm. XVIII, 10.

şelile şi aşa să poată veni la frica desăvîrşită prin harul lui Hristos.

Iar semnul fricii dintîi stă în a urî păcatul şi a ne mînia pe păcat, ca nişte răniţi de fiară. Iar al celei desăvîrşite, în a iubi virtutea şi a ne teme de abatere, fiindcă nimeni nu este neschimbăcios. De aceea la tot lucrul în viaţa aceasta sîntem datori să ne temem totdeauna de cădere, văzînd pe marele Prooroc şi împărat plîngînd pentru două păcate, şi pe Solomon abătîndu-se spre atîta răutate, şi auzind pe Apostolul care spune : «Celui ce i se pare că stă, să ia aminte să nu cadă» [418]. Iar dacă zice careva că «dragostea scoate afară frica», după Cuvîntătorul de Dumnezeu [419], bine zice, dar pe cea dintîi şi începătoare. Căci despre frica desăvîrşită, zice David : «Fericit bărbatul care se teme de Domnul, şi în poruncile Lui voieşte foarte» [420], adică iubeşte foarte virtutea. Acesta se află în treapta fiului, fiindcă nu face aceasta de frica muncilor, ci din dragostea care scoate afară frica, şi de aceea voieşte foarte. El nu împlineşte de silă, ca un rob, poruncile, de frica muncilor, de care fie să ne izbăvim, prin harul şi prin iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea în veci. Amin.

Cuvîntul 4

Iată cuvîntul de faţă, al patrulea,
Despre buna cinstire *şi litera d,*
Căci lui i-a venit rîndul.
El se ocupă cu înfrînarea.
Pentru că aceasta e începutul celor opt duşmani,
A celor opt patimi. Dar şi despre neprihănire.
Căci acestea două sînt fapte ale bunei cinstiri.

Vădit este că buna-cinstire de Dumnezeu, binecredincioşia, e de multe chipuri şi de multe feluri, ca

418. I Gor. X, 12. 419. I Ioan IV, 18. 420. Psalm. CXI, 1.

și filozofia cea din afară [421]. Precum numai cînd se întrunesc cele zece științe dau ceea ce se zice filozofia, și nu o știință singură sau două primesc numele acesta, ci toate cele zece la un loc, așa și buna-cinstire nu este un nume al unei singure virtuți, ci numele tuturor poruncilor. Căci el e de la a cinsti sau a sluji bine [422]. Iar dacă ar zice cineva că acest cuvînt arată credința, să ne spună nouă : oare cineva crede în Domnul după ce se teme de El ? Așadar, temerea e din credință și din temere buna-cinstire, potrivit cu Proorocul, care după ce a înfățișat sus înțelepciunea, coborîndu-se mai jos zice : «Duhul cunoștinței și al bunei-cinstiri, duhul temerii de Dumnezeu» [423]. Iar Domnul începînd de la temere a călăuzit la plîns pe cel ce are temere [424]. Dar nu este vremea să grăim după rînd despre toată buna-cinstire, sau lucrare duhovnicească. Ci lăsînd faptele trupești dinainte de credința cea mare și de frica curată, ca unele ce sînt cunoscute de toți, vom vorbi pe scurt despre pomii raiului inteligibil, adică despre virtuțile sufletești, cu ajutorul harului.

Din acestea una este înfrînarea generală, adică oprirea de la toate patimile. Dar fiindcă mai este una particulară, între faptele trupești, care ne învață cum să facem întrebuințare de mîncări și băuturi, iar aceasta înfrînează tot gîndul și toată mișcarea mădularelor, ce nu se face după voia lui Dumnezeu, aceasta se numește înfrînarea patimilor. Cel ce o are pe aceasta nu încuviințează peste tot nici un gînd, sau cuvînt, sau mișcare a piciorului și mîinii, sau a altui mădular al trupului, afară de trebuința neapărată a trupului, sau a viețuirii trupești și a mîntuirii sufletești. Din această pri-

421. Evlavia, pietatea, buna-cinstire, binecredincioșia (εὐσέβεια), e credința manifestată în fapte, e întregul fel de viață al credinciosului, prin care cinstește pe Dumnezeu.

422. ἐκ τοῦ εὐσεβεῖν, ἤγουν καλῶς δουλεύειν. 423. Isaia XI, 2—3.

424. Matei V, 3—4 : Fericirea întîi și a doua.

cină se înmulțesc încercările dracilor, văzînd pe îngerul în trup, prins de rîvna și lucrarea celor bune. Iar această virtute trebuie să fie lucrată și păzită, pentru că este lucru desăvîrșit și are lipsă de paza neîncetată, ca nu cumva uitînd cel ce o are, de vreo patimă din cele ce pîndesc la ușă, aceasta să intre.

Iar cele două înfrînări și neprihăniri (castități) nu sînt la fel. Ci una oprește curvia și patimile cele atoturîte ; iar cealaltă chiar și gîndul cel mai subțire și mai nepăcătos îl adună spre sine și prin sine îl înalță spre Dumnezeu. De aceea nici nu poate descrie cineva prin cuvînt, sau cunoaște prin auz, lucrarea și cunoștința acestor lucruri care uimesc mintea, ci numai prin experiență vine la ele. Cum ar putea arăta prin cuvinte simple lucruri așa de mari, ca înălțarea țărînei și prefacerea celui material în nematerial ? Numele le cunoaște și învățătura din afară ce sînt, pornind de la rădăcina cuvintelor. Dar experiența și dobîndirea virtuților au nevoie de Dumnezeu și se adună cu multă osteneală și după vreme îndelungată ; mai ales a virtuților sufletului, deoarece acestea sînt mai tainice și virtuți în înțelesul adevărat. Căci virtuțile trupești, fiind mai degrabă unelte ale virtuților, sînt mai ușoare, măcar că au trebuință de osteneli trupești. Dar cele ale sufletului, deși au nevoie numai de supravegherea gîndului, sînt foarte greu de cîștigat. De aceea legea poruncește între cele dintîi : «Ia aminte la tine însuți». Despre acest îndemn a scris marele Vasile un cuvînt vrednic de toată lauda [425].

Iar noi ce vom zice, neluînd aminte la noi nicidecum, ci fiind, unii, asemenea fariseilor ? Posturi, privegheri și cele asemenea, e drept, au unii dintre noi ; și adeseori și o cunoștință din parte. Dar nu avem dreaptă socoteală, pentru că nu vrem să luăm aminte la noi înșine și să cunoaștem ce se cere de la noi. Fiindcă nici

425. Citat și în cartea întîi, cap. : *Virtuțile trupești sînt unelte ale celor sufletești.*

nu avem răbdare să luăm aminte la gînduri, ca să cîștigăm experiența [426] din multele războaie și gînduri, spre a ne face măcar corăbieri încercați și pentru alții, dacă nu căpitani de corabie. Ci pentru că «vedem», orbi fiind, zicem că «vedem», ca fariseii. Pentru aceea zice : «mai mare osîndă vor lua» [427]. Pentru că de am fi orbi, nu am avea osîndă, ci ne-ar ajunge să ne recunoaștem și să ne mărturisim slăbiciunea și neștiința. Dar vai, avem osîndă mai mare, asemenea elinilor, fiindcă, precum zice Solomon ,au născocit atîtea, iar ce se cere au pierdut. Deci vom tăcea, ca unii ce nu avem lucrare ? Dar prin aceasta și mai mare rău se face ; și mai mult veți fi mustrați, zice. Căci cele ce se fac în ascuns este de fapt rușine a le și grăi [428]. De aceea, despre acestea voi tăcea. Dar despre virtuțile vrednice de laudă, voi începe să grăiesc. Pentru că plăcere are inima mea întunecată, ca să-și aducă aminte de dulceața lor. Din această pricină uit de măsura mea și nu mă gîndesc la osînda ce mă așteaptă prin aceea că grăiesc și nu fac.

Înfrînarea deci și neprihănirea au aceeași putere și sînt de două feluri, cum s-a zis. Dar acum vom grăi despre cele mai desăvîrșite. Așadar cel ce are prin harul lui Dumnezeu cunoștința cea mare a vederii și frica dumnezeiască cea curată și vrea să aibă și înfrînarea și neprihănirea, e dator să se stăpînească pe sine înlăuntru și în afară și să fie ca unul ce e mort cu trupul și cu sufletul față de lumea aceasta și de oameni, zicînd la

426. Am tradus uneori cuvîntul grecesc πεῖρα prin *experiență* sau pe ἔμπειρος prin : om cu *experiență*, dar uneori am folosit și cuvintele vechi : *cercare* și *om încercat* ; cum am făcut și cu un rînd mai jos. Cuvintele noi le-am folosit pentru că au căpătat o circulație generală, dar le-am alternat cu cele vechi, pentru a arăta că experiența de care e vorba în scrierile duhovnicești nu e o cunoaștere a unor lucruri neutre din trăirea lor simplă, ci o cunoaștere din suferirea încercărilor. Cuvîntul πεῖρα e din aceeași familie cu πειρασμός, încercare. Cercarea (experiența) o cîștigă cel ce a trecut prin încercări. Numai cel ce a răbdat încercările (care sînt totodată ispite cum le traduc cei vechi) și le-a biruit, poate învăța pe alții cum să biruie încercările ce le vin. 427. Matei XXIII, 13.

428. Efes. V, 12.

tot prilejul către gîndul său : Cine sînt eu ? Şi ce este fiinţa mea, dacă nu un lucru de scîrbă ? La început e pămînt pe urmă putreziciune, iar mijlocul e plin de toată urîciunea. Iar mai departe : Ce este viaţa mea ? Şi cîtă este ? Un ceas şi apoi moartea. Ce-mi pasă mie de aceasta sau de aceea ? Iată degrabă voi muri pentru că viaţa şi moartea o stăpîneşte Hristos. La ce mă îngrijesc eu şi mă gîlcevesc în deşert ? N-am trebuinţă decît de puţină pîine. Iar ceea ce-mi prisoseşte, de ce îmi trebuie ? Dacă o am pe aceasta, a încetat orice grijă. Iar dacă n-o am, să mă îngrijesc numai de ea, pentru nedesăvîrşirea cunoştinţei mele, măcar că este Dumnezeu care poartă grijă.

Deci toată grija omului să fie pentru păzirea simţurilor şi a gîndurilor, ca să nu stea, sau să nu facă ceva ce nu i se pare că este după Dumnezeu. Încolo, să se gătească pentru răbdarea celor ce-i vin asupra lui de la draci şi de la oameni, fie că sînt plăcute, fie neplăcute, ca să nu fie clintit nici de acelea, nici de acestea, sau să vină la o bucurie nesocotită şi la o părere de sine, sau la întristare şi descurajare. Să nu primească nici o cutezanţă a gîndului pînă ce va veni Domnul, Căruia să-I fie slava în veci. Amin.

Cuvîntul 5

E al cincilea cuvînt şi litera e.
El vorbeşte despre răbdare.
Căci aceasta e prima şi mare
Între virtuţi şi în toată ştiinţa.

Zis-a Domnul : «Cel ce va răbda pînă la sfîrşit acela se va mîntui» [429]. Iar răbdarea este îmbinarea tuturor virtuţilor. Căci nici una dintre virtuţi nu stă fără ea. Deoarece «tot cel ce se întoarce înapoi nu este vrednic de împărăţia cerurilor» [430]. Chiar dacă i se pare cuiva că

429. Matei XXIV, 13. 430. Luca IX, 62.

se împărtășește de toate virtuțile, dacă nu va răbda pînă la sfîrșit și nu se va izbăvi de cursele diavolului, nu este vrednic să ajungă în împărăția cerurilor. Fiindcă și cei ce au luat arvuna au nevoie de răbdare, ca să primească răsplata desăvîrșită în veacul viitor. În toată știința și cunoștința este nevoie de răbdare. Și pe drept cuvînt. Pentru că nici lucrurile cele sensibile nu se fac fără ea, iar dacă i s-a făcut cuiva vreunul dintre ele, are nevoie de răbdare ca să-i rămînă ceea ce i s-a făcut. Și simplu grăind, tot lucrul înainte de a se face, prin ce se face și odată făcut, prin ea rămîne și fără de ea nu stă, nici nu se desăvîrșește. Pentru că dacă este bun, ea îl prilejuiește și îl păzește ; iar dacă este rău, ea dă ușurare și tărie de suflet și nu lasă pe cel ispitit să fie strîmtorat de descurajare, care este arvuna gheenei. Ea are puterea să omoare deznădejdea, care omoară sufletul. Ea învață sufletul să se mîngîie și să nu slăbească de mulțimea războaielor și a necazurilor. Pe ea neavînd-o Iuda, a găsit moartea cea îndoită, ca un lipsit de experiența războiului. Pe ea avînd-o fruntașul Petru, deși a căzut, dar ca un cercat în război a biruit pe diavolul care-l doborîse. Pe ea aflînd-o monahul acela care a căzut în curvie, a biruit pe cel ce l-a biruit, nesupunîndu-se gîndului deznădejdii care-l împingea să părăsească chilia și pustiul, ci cu răbdare zicînd către gînduri : n-am păcătuit și iarăși zic vouă n-am păcătuit [431]. O dumnezeiască înțelepciune și răbdare a viteazului bărbat ! Această fericită virtute l-a desăvîrșit pe Iov și toate bunătățile lui cele dintîi. Căci numai puțin dacă ar fi slăbit în ea, dreptul ar fi pierdut toate cele dintîi. Dar cel ce cunoștea răbdarea lui, a îngăduit bătaia spre desăvîrșirea lui și spre folosul multora.

431. *Pateric* VI, 14. Iar Cuv. Nicodim Aghioritul așa sfătuiește pe cel căzut în vreun păcat : «Să nu te împuținezi cu sufletul, nici să te tulburi pentru aceasta, ci întorcîndu-te îndată la Dumnezeu, zi așa : «Iată Doamne al meu, ceea ce am făcut ca cela ce sînt ; nici nu era cu putință a se aștepta altceva de la mine...» *(Războiul nevăzut,* p. I, cap. 27).

Deci cel ce-şi cunoaşte interesul se nevoieşte întîi de toate să o aibă pe aceasta. Căci zice marele Vasile : «Să nu porţi război deodată cu toate patimile, că poate slăbind, te vei întoarce la cele dinapoi şi nu te vei afla pregătit pentru Împărăţia Cerurilor. Ci luptă-te cu fiecare din patimi, pe rînd, începînd de la răbdarea celor ce vin asupră-ţi» [432]. Şi pe drept cuvînt. Căci dacă nu o are cineva pe aceasta, niciodată nu va putea sta la războiul cel văzut, ci îşi va pricinui sieşi şi altora fuga şi pierzarea, prin slăbire, după cuvîntul care l-a spus Dumnezeu lui Moise : «Fricosul să nu iasă la război» [433] şi celelalte. Dar în războiul văzut poate să rămînă cineva acasă şi să nu iasă la război. Prin aceasta pierde darurile şi cununile, rămînînd poate numai cu sărăcia şi cu necinstea. Dar în războiul nevăzut nu se poate afla un singur loc unde să nu fie război, chiar dacă ar străbate cineva toată creaţia. Şi oriunde ar merge, află război. În pustie, fiare şi draci şi celelalte greutăţi şi spaime ; în linişte, draci şi ispite ; în mijlocul oamenilor, draci şi oameni care ispitesc. Nu se află loc fără supărare. De aceea fără răbdare nu poate avea odihnă.

Iar aceasta vine din frică şi credinţă şi începe de la înţelepciune. Cel cu dreapta judecată cîntăreşte lucrurile în minte şi aflîndu-le strîmte, cum a zis Suzana, alege pe cele mai bune, ca aceea. Căci a zis această fericită către Dumnezeu : «Toate îmi sînt strîmte. De voi face voia bătrînilor nelegiuiţi, s-a pierdut sufletul meu prin preacurvie ; iar de nu voi asculta de ei, mă vor învinovăţi de preacurvie şi ca judecători ai poporului, mă vor osîndi la moarte. Ci mai bine îmi este să alerg la Cel atotputernic, chiar dacă îmi stă înainte moartea» [434]. O, înţelepciune a fericitei acesteia ! Judecînd aşa, nu a înşelat-o nădejdea. Ci, după ce s-a adunat

432. *Epistola către Hilon.* 433. Deut. XX, 8.
434. Istoria Susanei, XX, 23.

poporul și au șezut judecătorii nelegiuiți ca să o învinovățească pe ea și să o osîndească la moarte ca pe o adulteră, pe cea nevinovată, îndată Daniil, de doisprezece ani fiind, s-a arătat prooroc de la Dumnezeu și a izbăvit-o pe ea de la moarte, întorcînd moartea peste bătrînii nelegiuiți, ce voiau să o judece pe ea.

Prin aceasta a arătat Dumnezeu că aproape este de cei ce vor să rabde pentru El încercarea și să nu părăsească virtutea cu nepăsare, de frica durerii, ci să prețuiască mai mult legea lui Dumnezeu, prin răbdarea celor ce vin asupră-le, veselindu-se cu nădejdea mîntuirii. Și cu drept cuvînt. Căci dacă stau înainte două primejdii, una vremelnică, iar alta veșnică, oare nu e bine să fie aleasă cea dintîi ? De aceea zice Sfîntul Isaac : «Mai bine este a răbda primejdiile pentru dragostea lui Dumnezeu și a alerga la El cu nădejdea vieții veșnice, decît a cădea cineva de la Dumnezeu în mîinile diavolului de frica încercărilor și a se duce împreună cu acela la munci». De aceea bine este dacă se bucură cineva, asemenea sfinților, în încercări, ca un iubitor de Dumnezeu. Iar de nu sîntem ca aceștia, să alegem ce e mai ușor, pentru sila care ne stă în față ? Fiindcă ne stă în față necesitatea sau să ne primejduim aici trupește și să împărățim cu Hristos duhovnicește în veacul de acum prin nepătimire și în cel viitor, sau să cădem de frica încercărilor cum s-a zis, și să mergem la munca veșnică.

Să ne izbăvească Dumnezeu de această muncă prin răbdarea celor neplăcute. Căci răbdarea este piatră neclintită în fața vînturilor și a valurilor vieții și cel ce o are pe ea nu slăbește și nu se întoarce înapoi în vremea revărsării lor. Iar aflînd ușurare și bucurie, nu e furat de părerea de sine, ci e la fel pururea, la vreme bună și în greutăți. De aceea rămîne nerănit în cursele vrăjmașului. În vreme de furtună rabdă cu bucurie așteptînd sfîrșitul, iar cînd se face vreme bună așteaptă

ispita, pînă la cea din urmă suflare, asemenea marelui Antonie [435]. Căci unul ca acesta cunoaşte că nu este în viaţa aceasta ceva care să nu se schimbe, ci toate trec. De aceea nu-şi face nici o grijă pentru vreuna din acestea, ci le lasă pe toate lui Dumnezeu, căci are El grijă de noi. Lui se cuvine toată slava, cinstea şi stăpînirea, în veci. Amin.

Cuvîntul 6

S-a scris iarăşi un cuvînt evanghelic
Despre nădejdea *celor viitoare.*
Iar a şasea între litere este z *(zita)* [436]
Şi mintea caută să se facă fără grijă.

Nădejdea fără grijă este viaţă şi bogăţie ascunsă pentru simţire, dar mărturisită de înţelepciune şi de firea lucrurilor. Căci plugarii se ostenesc semănînd şi sădind ; corăbierii, la fel, rabdă multe primejdii ; copiii învaţă slovele şi celelalte ştiinţe. Toţi aceştia, privesc la nădejde şi de aceea se ostenesc cu bucurie şi dau, la arătare, pierzării lucrurile gata, iar în cuget rabdă pentru a cîştiga altele mai mari, adeseori păgubindu-se şi de cele ce vor să le cîştige.

Dar va zice cineva că aceste legi privitoare la cîştig se cunosc din experienţă. Însă despre cele inteligibile nimeni n-a înviat din morţi ca să putem şti ceva. Această părere vine din neexperierea darurilor şi a cunoştinţelor duhovniceşti. Şi de aceea nu trebuie să ne mirăm de ea. Pentru că şi cei lipsiţi de experienţă în cele de mai sus se înfricoşează de ele pînă ce nu fac experienţa lor. Aşa, pruncii necunoscînd folosul slovelor şi al celorlalte învăţături, fug de ele. Dar părinţii, cunoscînd cîştigul, îi constrîng şi îi silesc spre ele din iubirea de copii. Iar cînd vine vremea, cîştigă şi copiii experienţa şi încep nu numai să le iubească pe acestea şi pe cei

435. *Pateric*, Avva Antonie, 6.
436. Se face o legătură între litera z şi ζητεῖ — caută.

ce i-au silit, ci chiar să sufere cu bucurie pentru învăţăturile de care s-au împărtăşit.

De aceea şi noi sîntem datori să alergăm la început din credinţă, prin răbdare, şi să nu slăbim în necazuri şi la vremea sa vom veni la cunoştinţa folosului celor ce ni s-au întîmplat şi apoi vom lucra cu bucurie şi veselie, fără osteneală. «Prin credinţă umblăm, cum zice Apostolul, şi nu după vedere» [437]. Dar precum este cu neputinţă să afle cineva din ea folosul lucrurilor făcute în lumea aceasta, aşa este cu neputinţă să afle cineva cunoştinţa şi odihna înainte de a se fi ostenit cu lucrul şi cu cuvîntul în virtuţi. Şi precum aceia se tem pururea de pagubă şi nădăjduiesc în cîştig, aşa trebuie să se întîmple şi aici pînă la ultima răsuflare. De asemenea, precum cei dintîi nu aleargă numai cînd cîştigă, ci şi după pagubă şi după primejdii, aşa trebuie să facă şi cei de al doilea, ştiind că leneşul nu mănîncă din ostenelile sale, pentru care pricină rămîne şi dator poate cu mulţi talanţi. Pentru aceasta «întru nădejde m-ai aşezat», zice Proorocul [438], «şi întru nădejde s-au desăvîrşit», zice Apostolul. Iar acestea s-au spus pe scurt de la lucrurile firii şi din dumnezeieştile Scripturi.

Iar dacă vrea cineva să înveţe din experienţă, să lucreze după puterea lui cele şapte fapte trupeşti cu toată osîrdia, fără împrăştiere şi să îngrijească fapta morală sau sufletească. Şi prin aceasta ajungînd la nădejde şi stăruind în ea, va afla cunoştinţa celor spuse în amănunte şi va avea de la începutul pocăinţei, adică de cînd a început cele şapte fapte, de la cea dintîi dintre ele, sau de la liniştire, plata nădejdii şi cîştigul, înainte de a se osteni în celelalte şase, adică în post, în priveghere şi celelalte. Îndată ce s-a deprins cu liniştea, care e cea dintîi şi începutul curăţiei sufletului, i s-a gătit cîştigul. Dar învăţăcelul lipsit de experienţă n-a cunos-

437. II Cor. V, 7. 438. Psalm. IV, 8.

cut harul stăpînului, precum nici pruncul folosul părinților, măcar că încă mai înainte de a se naște el, părinții erau binevoitorii cu voie, rugîndu-se pentru el să se nască și să trăiască ; ba și după aceasta se ostenesc, ca el să-i moștenească și să aibă toate cîte i-au adunat ei. Dar pruncul neștiind aceasta, nu-și face nici o grijă despre unele ca acestea, ci socotește povară supunerea către părinți și de n-ar fi nevoia hranei și a firii, n-ar fi nicidecum recunoscător.

Dar cel ce vrea să moștenească împărăția cerurilor și nu rabdă cele ce vin asupră-i se arată și mai nerecunoscător, deoarece a fost zidit prin har și luînd toate cele ce le are și nădăjduindu-le pe cele următoare, împărățește veșnic împreună cu Hristos, cel ce l-a învrednicit pe el, care nu e nimic, de așa de mari daruri sensibile și inteligibile, încît și prea cinstitul Său sînge a binevoit să-l verse pentru el, necerîndu-i în schimb nimic decît să vrea să primească bunătățile Lui. Pentru că aceasta singură este cererea Lui, de care cel ce a putut să o înțeleagă, se minunează. «Căci ce cere de la tine Dumnezeu», zice. O, nebunie ! Cum, văzînd, nu vedem tainele Lui cele înfricoșătoare ? Căci chiar și aceea ce ne pare că cere, este un dar și mai mare.

Cum nu înțelegem că Cel ce se îngrijește de virtute este mai bun decît toți și stă mai sus decît cei ce plutesc la înălțime, chiar dacă e sărac și de neam smerit ? Oare nu știm pe prooroci în veacul de acum, sau pe Apostoli și Mucenici ? Și ne mai îndoim de cele viitoare ? Să privim viețile lor și ce au făcut și de unde zic ei că primesc harul și puterea. Ba putem vedea că și după moarte fac minuni. Să privim pe împărați și bogați, cum se închină sfintelor lor icoane. Să privim pe cei virtuoși, cum petrec acum în toată mulțumirea și virtutea și bucuria duhovnicească, în vreme ce cei bogați sînt supărați și ispitiți mai mult decît cei ce se nevoiesc și trăiesc în

sărăcie. Acestea văzîndu-le, să nădăjduim că virtutea este mai bună decît toate. Iar de nu, să privim cum necredincioşii, poate pe Dumnezeu nu-L cunosc, dar virtutea o laudă, chiar dacă cel virtuos li se arată lor de altă credinţă. Căci de virtute ştie să se ruşineze şi duşmanul.

Iar de credem că virtutea este bună, neapărat că cel ce a făcut virtutea şi a dat-o oamenilor, este Dumnezeu. Şi dacă El e bun, neapărat că e şi drept. Căci dreptatea e virtute, de aceea e şi bună. Iar dacă Dumnezeu e bun şi drept, fără îndoială că din bunătate a făcut şi face toate cîte le face, chiar dacă celor răi nu li se pare aşa. Fiindcă nimic nu întunecă aşa ca răutatea. Dumnezeu se arată simplităţii şi smereniei şi nu ostenelilor. Şi se arată, nu cum socot unii din neexperienţă, ci prin contemplarea lucrurilor, sau a făpturilor şi a tainelor descoperite în dumnezeieştile Scripturi. Aceasta e plata liniştirii şi a celorlalte fapte în veacul de acum ; iar în cel viitor : «Cele ce ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El» [439] şi părăsesc voile lor prin răbdare şi nădejdea bunătăţilor viitoare. De acestea ne rugăm să ne împărtăşim prin harul şi prin iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine toată slava, cinstea şi stăpînirea, în veci. Amin !

Cuvîntul 7

A şaptea între litere este ita
Iar cuvîntul de faţă despre neîmpătimire
Şi se naşte aceasta din nădejde
Şi e fuga de toată lumea.

Neîmpătimirea vine din nădejde ; fiindcă cel ce nădăjduieşte că va dobîndi în altă parte o bogăţie veş-

439. I Cor. II, 9.

nică, uşor dispreţuieşte pe cea din mînă, chiar dacă cea vremelnică îi aduce toată odihna. Iar dacă viaţa este plină de dureri şi de primejdii, cine va îndupleca pe omul cu judecată să o preţuiască pe aceasta mai mult decît dragostea lui Dumnezeu, Cel ce o dăruieşte şi pe aceasta şi pe aceea, celor ce-L iubesc pe El ? Doar să fie cineva orb, neputînd să vadă nicidecum, din necredinţă, sau reavoinţă şi urîtă obişnuinţă. Căci dacă ar crede, s-ar lumina. Iar dacă ar lua puţină luminare din credinţa singură, s-ar nevoi să surpe obişnuinţa lui cea atotrea. Şi dacă o ar pune pe aceasta în sufletul său s-ar uni şi harul şi ar lupta împreună.

De aceea, zice Domnul, cei ce se mîntuiesc sînt puţini [439], din pricină că cele ce se văd par dulci, măcar că sînt amare. Căci şi cîinele scobindu-şi nasul cu limba sa, din pricina dulceţii, nu simte durere, măcar că bea din sîngele său. Tot aşa lacomul, mîncînd cele ce-l vatămă sufleteşte şi trupeşte, nu simte vătămarea sa. Şi toţi cei ce slujesc patimilor suferă, la fel, de nesimţire. Chiar dacă se uită cîteodată în sus, obişnuinţa îi trage iarăşi în jos.

Pentru aceea zice Domnul, că «împărăţia cerurilor se ia cu sila» [440], nu prin fire, ci pentru obişnuinţa cu patimile. Căci dacă ar fi prin fire luată cu sila, nu ar intra nimeni în ea. Dar pentru cei ce vor cu hotărîre, «jugul Domnului este blînd şi sarcina uşoară» [441], în vreme ce pentru cei ce nu vor cu toată hotărîrea, «strîmtă e poarta şi îngustă calea» [442] şi cu silă (cu anevoie) de luat împărăţia. Căci celor dintîi împărăţia le este înăuntru şi aproape, pentru că o vor pe ea şi degrabă dobîndesc nepătimirea. Pentru că ceea ce ajută şi împiedică pe om să se mîntuiască este voia sa şi nimic altceva. Nu poţi ceva ? Voieşte şi vei avea ceea ce nu ai. Şi aşa obişnuinţa face pe om de la sine, pe încetul, fie

439. Matei XX, 16; XX, 14. 440. Matei XI, 30.
441. Matei VII, 14. 442. Matei XI, 12.

bun, fie rău. Căci dacă n-ar fi aşa, nici un tîlhar nu s-ar fi mîntuit. Dar nu numai că s-au mîntuit, ci au şi luminat mulţi dintre tîlhari. Gîndeşte cît e de lung drumul de la tîlhar la sfînt. Dacă n-a fost în stare să-l străbată obişnuinţa, l-a biruit voinţa hotărîtă. Iar pe cel ce este prin harul lui Hristos evlavios, sau chiar monah, ce-l împiedică să se facă asemenea acelora ? Acela e departe, acesta aproape şi cea mai mare parte a drumului a primit-o prin har, sau prin fire, sau a moştenit evlavia şi buna cinstire de la părinţi. Nu este, aşadar, ciudat că sînt tîlhari şi jefuitori de morminte care se fac sfinţi, în vreme ce sînt monahi care se osîndesc.

Dar, vai mie, ticălosul, cînd ruşinea feţii mele mă va fi descoperit pe mine. Împăraţii se fac săraci ca Ioasaf şi cei asemenea lui, iar săracul nu-şi poate stăpîni vechea obişnuinţă, ca să intre fără greutate în împărăţia cerurilor, prin neîmpătimirea de lucrurile pe care n-a avut parte să le moştenească de la părinţi. Căci cînd a zis «mă lepăd» de lucruri pe care nu le avea (căci lumea şi cele din lume le stăpîneşte altul, iar el are stăpînire peste poftă) şi cînd s-a lepădat de acestea, atunci s-a făcut iubitor de multă agoniseală. El zice : nu mă pot lipsi de agoniseală, nici nu pot răbda cele ce vin asupră-mi. Spune mie care sînt acelea ? Închisorile şi lanţurile pe care le-ar fi avut înainte, chiar dacă ar fi fost stăpîn ? Căci cei ce au stăpînirile şi bogăţiile, suferă şi acestea. Dar care ? Lipsirea de cele trebuincioase, golătatea şi celelalte greutăţi, pe care le-a avut şi înainte ? Ca să nu grăiesc cu de-amănuntul, lungind cuvîntul şi ruşinînd pe cei plini de toată neruşinarea, ne ajunge să spunem atîta : împătimirea faţă de ceva din cele văzute, de a căror poftire ne-am lepădat, ni se face spre ruşine şi osîndă în veacul viitor, cum s-a întîmplat cu Ghiezi şi Iuda. Cel dintîi a poftit lucruri pe care nu le avea ; de aceea a luat şi lepra împreună cu căderea

de la Dumnezeu. Celălalt, lepădîndu-se de cele ce le avea, le-a poftit iarăşi ; de aceea deodată cu spînzurarea a moştenit şi pierzarea.

Dar ce face mai mult monahul, dacă nu păstrează fecioria şi nu trăieşte în sărăcie ? Căci celelalte porunci sînt datori să le păzească şi ceilalţi toţi, fiind proprii firii. A iubi pe Dumnezeu şi pe aproapele, a răbda cele ce vin asupră-i, a se folosi potrivit cu firea de lucruri şi a se opri de la faptele rele, e dator oricine, chiar dacă nu vrea, şi fără păzirea acestora nu află odihnă nici în veacul acesta. Pentru că şi legile pedepsesc pe cei ce greşesc şi stăpînitorii silesc spre păzirea virtuţii. Căci zice Apostolul : «Nu în zadar poartă sabie» [443] şi iarăşi : «Vrei să nu te temi de stăpînire ? Fă binele şi vei avea laudă de la ea» [444]. Deci acestea toate fiind firești le fac şi le vor toţi, ba le şi cer sub pedeapsă. Dar partea monahului sînt cele mai presus de fire, ca unul ce e ostaş al lui Hristos. De aceea e dator să guste din patimile Lui, ca să se împărtăşească şi de slava Lui. Dar şi aceasta este o lege firească, mărturisită de lucrurile supuse simţurilor. Oare nu se slăvesc ostaşii împăratului, fiindcă pătimesc împreună ? Nu primeşte fiecare aici atîta laudă, cît pătimeşte ? Şi nu poartă ocară în măsura în care se arată nevrednic ? Nu în măsura în care poartă cineva un veşmînt mai asemănător cu al împăratului, se arată mai familiar Lui, precum cu cît e mai departe de aşa ceva, se arată mai străin ? Aşa trebuie să socotim şi despre Împăratul nostru. Cu cît pătimeşte cineva mai mult împreună cu Hristos şi urmează pilda Lui, gustînd din patimile şi ocările Lui dinainte de a se răstigni pentru noi şi de a se înmormînta, cu atît se face mai familiar Lui şi mai împreună-părtaş al slavei Lui. Căci zice Apostolul : «Dacă pătimim împreună, împreună vom fi slăviţi» [445].

443. Rom. XIII, 4. 444. Rom. XIII, 3. 445. Rom. VIII, 17.

Vai, cum uităm cît pătimesc și se ostenesc ostașii și tîlharii numai pentru pîine ! Și cît se înstrăinează cărăușii și marinarii ! Cîtă osteneală rabdă toți oamenii fără nădejdea împărăției cerurilor ! Măcar că de multe ori nu ajung nici la scopul pentru care ostenesc. Iar noi nu vrem să răbdăm pentru împărăția cerurilor și pentru bunătățile veșnice un lucru așa de mic. Și doar n-am simți multă osteneală, dacă am vrea cu hotărîre aceasta; și împlinirea virtuților nu e un lucru împovărător și de nepurtat, ci e mai degrabă o bucurie și o odihnă, prin nădejdea, negrija și cinstea fără de voie ce urmează virtuții. (Căci și dușmanul se sfiește și se minunează de ea). Iar sfîrșitul ei este veselie și fericire. Dar nu numai atît, ci chiar în ea însăși nepătimirea are amestecată bucuria, precum viața lipită de cele materiale are întristarea în patimile necinstite. Fie deci să ne izbăvim de aceasta și să avem parte de viața nematerială și de veșnica neîmpătimire, care naște mortificarea trupului, în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine toată cinstea și închinăciunea în veci. Amin !

Cuvîntul 8

Iată al optulea cuvînt și litera thita (th).
Neîmpătimirea naște omorîrea patimilor
Căci dacă nu o ține cineva pe aceasta
Nu se izbăvește nici de patimi.

Neîmpătimitul ia pururea aminte la Dumnezeu prin vedere. Căci neîmpătimirea de cele supuse simțurilor trezește vederea celor cunoscute cu mintea (inteligibile). Și înțelegem prin vedere aici nu pe cea a celor ce sînt, ci pe a lucrurilor înfricoșătoare de dinainte de moarte și de după moarte, despre care nepătimind a învățat prin har, ca din plîns să vină, la vremea sa, la omorîrea patimilor și la blîndețea gîndurilor [446]. Căci din credință se

446. Omorîrea patimilor e desființarea rădăcinilor înseși din care crește împătimirea de lucrurile lumii.

naşte temerea şi din aceasta buna-cinstire, sau înfrînarea, răbdarea, plînsul, blîndeţea, foamea şi setea de dreptate, adică de toate virtuţile, milostenia potrivit cu fericirile Domnului, neîmpătimirea şi din aceasta omorîrea patimilor, prin multe suspine şi lacrimi amare de pocăinţă şi de întristare, care fac sufletul să lepede bucuria lumii şi însăşi hrana, din nemulţumirea de sine. Aceasta fiindcă începe să-şi vadă greşelile ca nisipul mării. Acesta este începutul luminării sufletului şi dovada sănătăţii lui. Căci lacrimile venite poate înainte de aceasta şi aşazisele cugetări dumnezeieşti, şi străpungerea şi cele asemenea sînt ca o bătaie de joc şi o înşelăciune a dracilor, mai ales dacă li se întîmplă acestea celor ce petrec în mijlocul oamenilor şi-n împrăştiere cît de mică. Pentru că nu este cu putinţă celor ce mai au încă vreo legătură cu ceva din cele sensibile, să biruiască patimile. Iar dacă cineva aduce aminte pe cei vechi, că le-ar fi avut pe amîndouă, să ştie că de fapt, le-au avut, dar nu s-au folosit în chip pătimaş de nici una din ele. Aceasta e vădit din aceea că îşi luau femei, dar le cunoşteau numai după mulţi ani, cum se scrie în vechea carte a neamurilor. Ei avînd, erau la fel ca şi cum nu aveau. Aceasta se vede şi de la Iov şi de la ceilalţi drepţi. Dar şi David a fost şi împărat şi prooroc, iar Solomon, de asemenea, pînă la o vreme. Şi cum a spus-o el însuşi : «Dumnezeu a dat fiilor oamenilor împrăştierea cea rea, ca să se împrăştie în cele deşarte, spre a nu rămîne lipiţi de cele rele» [447]. Dar însăşi firea lucrurilor ne învaţă aceasta. Căci dacă purtaţi de nenumăratele împrăştieri, unul află prilej să facă cele necuvenite, cu cît mai mult n-ar fi aceasta dacă viaţa noastră ar fi fără împrăştiere. Pentru aceea unul ca acesta să se împrăştie. Căci mai bine este să fie împrăştiat în chip rău şi să nu

447. Eccles. III, 10—11, şi în cuvîntul despre «*Cei ce vor să se vadă albiţi de vreme*». Sf. Casian : *Conv. II* (*Filocalia* I, p. 137).

se afle ocupat nici cu lucrurile și cu cugetările dumnezeiești, decît să lucreze, dar pe cele rele.

Iar cel ce a ajuns, prin harul lui Dumnezeu, la o cunoștință în parte și poate înțelege lucrurile înfricoșătoare dinainte de moarte și de după moarte, pe care le-a adus neascultarea, nu trebuie să mai părăsească aceste cugetări și fapte care le aduc pe ele, întru toată liniștea și negrija, ca să se împrăștie în cele deșarte, ci să-și aducă aminte că «deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciune» [448]. De la acest cuvînt plecînd Damaschin a zis : «cu adevărat deșertăciune sînt toate și viața aceasta este umbră și vis. Că în deșert se tulbură tot pămînteanul, precum zice Scriptura» [449]. Și pe drept cuvînt. Căci ce poate fi mai deșert, decît aceea al cărei sfîrșit e putreziciune și țărînă ?

Pentru aceea neîmpătimirea înseamnă omorîre, dar nu a minții, ci a trupului în ce privește mișcările lui de mai înainte către desfătare și odihnă. Căci odihna, oricît ar fi de mică, este o voie trupească. Fiindcă sufletul se întristează și mai mult din pricina ei, cînd vede peste tot vreun lucru duhovnicesc sau vreo cunoștință în sine. Iar dacă este și el trup, nu petrece în el Duhul lui Dumnezeu. De aceea nici nu se îngrijește de vreo faptă bună, ci se nevoiește să împlinească voile trupului și ale patimilor din sine. Și luînd întuneric peste întuneric, petrece mereu cu plăcere în neștiința cea de obște. Iar cel ce a fost luminat ca să-și vadă greșelile sale, nu încetează a plînge pentru sine și pentru toți oamenii, văzînd atîta îngăduință a lui Dumnezeu și atîtea greșeli pe care le-am făcut de la început și le facem pururea noi ticăloșii.

Prin aceasta se face recunoscător și nu mai îndrăznește să osîndească pe nimeni, rușinîndu-se de multele binefaceri ale lui Dumnezeu și de greșelile noastre.

448. Eccles. I, 1.
449. Slujba înmormîntării mirenilor, Sedealna glas 6.

Iar ca urmare părăseşte cu bucurie toată voia sa, care nu e după Dumnezeu, şi ia seama la simţuri, ca să nu mai facă peste tot ceea ce nu-i neapărat de trebuinţă, potrivit cu proorocul care zice : «Doamne, s-a înălţat inima mea şi s-au împrăştiat ochii mei» [450]. Unul ca acesta trebuie să ia aminte ca nu cumva şi el, după ce a ajuns la atîta înălţime, să pătimească din negrijă sau din mîndrie ceea ce a pătimit acela, şi să nu mai fie poate în stare să se pocăiască asemenea aceluia. Fiindcă păcatul e la îndemîna chiar şi a celor foarte drepţi ; iar pocăinţa nu e tuturor la îndemînă, pentru faptul că moartea este aproape şi înainte de ea deznădejdea. Bine este deci să nu cădem, sau să cădem şi să ne ridicăm. Iar dacă s-ar întîmpla să cădem, bine este să nu deznădăjduim şi să nu ne înstrăinăm de iubirea de oameni a Stăpînului. Căci dacă vrea, poate face milă cu neputinţa noastră, numai să nu ne depărtăm de El, sau să ne îngrijorăm şi să ne descurajăm dacă, silindu-ne, nu izbîndim să împlinim poruncile. Ci să ne gîndim că o mie de ani înaintea Domnului sînt ca o zi, şi o zi ca o mie de ani [451].

De aceea să nu ne grăbim şi să nu ne obosim, ci pururea să punem din nou început. Ai căzut, ridică-te. Ai căzut iarăşi, ridică-te iarăşi. Numai pe Doctorul tău să nu-L părăseşti, căci atunci vei fi osîndit de deznădejde mai rău decît un sinucigaş. Stăruie pe lîngă El şi El îşi va face milă cu tine, fie prin întoarcerea ta, fie prin încercare, fie prin altă faptă a purtării Sale de grijă, fără să ştii tu. Căci diavolul are obiceiul să atace sufletul cu ceea ce găseşte în faţa sufletului, fie cu bucurie şi cu părere de sine, fie cu întristare şi cu deznădejde, fie cu oboseală covîrşitoare, fie cu desăvîrşită nelucrare, fie cu lucruri şi cugetări nelavreme şi fără folos, fie cu întunecime şi ură nesocotită faţă de toate cele ce sînt. Şi simplu grăind, cu materia pe care o află în fiecare suflet, cu aceea îl atacă spre a nu-i fi de folos, chiar dacă este

450. Psalm. CXXX, 1. 451. II Petru III, 8.

bună poate și plăcută lui Dumnezeu, dacă e folosită cu măsură de cei ce pot să judece lucrurile și să afle scopul lui Dumnezeu ascuns la mijloc între cele șase patimi care-l înconjoară, adică între cea de deasupra lui, de dedesubt, de-a dreapta și de-a stînga, de afară și dinăuntru. Căci fie că e faptă voită de Dumnezeu, fie că e cunoștință, ea are un scop bun, aflător între cele șase patimi potrivnice lui. De aceea, pentru tot lucrul bun trebuie să întrebe omul, ca Sfîntul Antonie [452], nu pe oricine se nimerește, ci pe cei ce au darul deosebirii [453], ca nu cumva cei întrebați, fiind necercați (lipsiți de experiență), să cadă amîndoi în groapă, după pilda Evangheliei [454]. Pentru că fără dreapta socoteală nu se face nici un lucru bun, chiar dacă li se pare celor neștiutori că e bun, fie pentru că se face nelavreme și fără să fie trebuință, fie că nu se ține seama de măsura lucrului sau de tăria omului, sau de cunoștința lui și de alte multe. Iar cel ce are darul deosebirii, l-a primit prin smerita cugetare. De aceea toate le cunoaște după har și la vremea sa vine la puterea străvederii.

Din plîns, așadar, și din răbdare se nasc nădejdea și neîmpătimirea, prin care vine mortificarea lumii. Și dacă rabdă cineva bine, fără să deznădăjduiască prin aceea că vede peste tot strîmtorare și moarte, ci cunoscînd că acestea sînt cercare și luminare, dar nici încrezîndu-se că a ajuns la o măsură văzînd multele lacrimi ale întristării, vine la starea de a vedea limpede sfintele patimi ale Domnului și de a se mîngîia mult din acestea. Atunci el se socotește pe sine într-adevăr dedesubtul tuturor, văzînd atîtea bunătăți făcîndu-i-se lui, prin harul lui Dumnezeu. Căruia I se cuvine slava și împărăția în vecii vecilor. Amin !

452. *Pateric*, Avva Antonie, 40.

453. «Dar să nu le destăinui oricui ți-ar ieși în cale, ci să le vestești bătrînilor duhovnicești care au darul deosebirii și nu celor ce nu-s decît albiți de vreme» Sf. Casian: *Conv. II* (*Filocalia* I, p. 137).

454. Matei XV, 14.

Cuvîntul 9

Iată şi al nouălea cuvînt
Despre patimile prea cinstite ale lui Hristos.
Din pomenirea morţii şi a greşelilor
Se nasc multe lacrimi *ostenitorului*
Şi din acestea va putea avea în minte
Patimile lui Hristos şi a sfinţilor Lui.

Ca să nu-şi închipuie cineva că face mare lucru prin nevoinţă şi prin multele suspine şi lacrimi, i se dă cunoştinţa patimilor lui Hristos şi a tuturor sfinţilor. Şi pătrunzîndu-le pe acestea, se uimeşte minunîndu-se şi totodată frîngîndu-se pe sine în nevoinţă. Căci îşi cunoaşte pînă la capăt neputinţa sa, din vederea unor atît de mari încercări cărora nu le este număr. Cum au răbdat sfinţii, cu bucurie, atîtea ? Şi cum a pătimit Domnul atîtea pentru noi ? Şi deodată cu acesta se luminează spre cunoaşterea celor făcute şi spuse de El. Şi înţelegînd toate cele zise în Evanghelie, începe aici a plînge amar de întristare, aici a se bucura duhovniceşte de mulţumire ; nu pentru că socoteşte că ar avea fapte bune, căci aceasta este părere de sine, ci pentru că, păcătos fiind foarte, s-a învrednicit de vederea acestora. Astfel se smereşte şi mai mult cu lucrul şi cu cuvîntul, prin cele şapte fapte pomenite, şi prin fapta morală sau sufletească, ca şi prin păzirea celor cinci simţuri şi a poruncilor Domnului. Iar acestea nu le socoteşte de fapte bune şi vrednice de răsplată, ci mai vîrtos ca o datorie, nenădăjduind cîtuşi de puţin să fie slobozit de datorie, din pricina mărimii cunoştinţelor dăruite lui.

El se face, în oarecare fel, rob cugetărilor izvorîte din cuvintele ce le citeşte şi le cîntă şi de plăcere uită adeseori, fără să vrea, de păcatele sale şi de bucurie începe să verse lacrimi dulci ca mierea. Dar iarăşi, temîndu-se de amăgire, ca nu cumva să fie starea aceasta nelavreme, şi-o opreşte. Şi aducîndu-şi aminte de cea dintîi purtare a sa plînge iarăşi cu amar şi aşa călăto-

rește prin mijlocul celor două feluri de lacrimi, dacă ia aminte și se sfătuiește în toate cu vreunul din cei cercați și cade la Dumnezeu prin rugăciunea curată ce se cuvine celui lucrător, adunîndu-și mintea din toate cîte știe, sau a auzit, la pomenirea lui Dumnezeu, și cerînd să se facă numai voia Lui în toate faptele și gîndurile sale. Iar de nu va face așa, se va amăgi, închipuindu-și că are să vadă arătarea vreunuia din Sfinții Îngeri, sau a lui Hristos, neștiind că cel ce caută să vadă pe Hristos, nu trebuie să-L caute în afară, ci în sine însuși, prin imitarea vieții Lui în lume și prin aceea că devine trup și suflet nepăcătos, ca și Hristos, și are o minte care cugetă pururea pentru Hristos.

Iar a avea vreo figură, sau vreo culoare, sau vreun gînd în vremea rugăciunii, nu e un lucru bun, ci mai degrabă foarte păgubitor. Căci mintea trebuie să fie în locul lui Dumnezeu, cum a arătat Sfîntul Nil [455], pornind de la cuvîntul Psaltirii : «Și s-a făcut în pace locul lui» [456]. Iar pacea înseamnă a nu avea nici un gînd bun sau rău, «fiindcă — zice acela — dacă mintea se simte pe sine, nu mai este numai în Dumnezeu, ci și în sine însăși». Și pe drept cuvînt. Căci dumnezeirea este nescrisă împrejur și nehotărnicită, fără chip și fără culoare. Și cel ce zice că este numai cu Dumnezeu, trebuie să fie fără chip, fără culoare, fără formă și neîmprăștiat. Iar ce este afară de aceasta, este amăgire drăcească. De aceea monahul e dator să ia aminte și fără întrebarea celor cercați să nu fixeze nici un gînd bun sau rău, pentru că nu le cunoaștem pe nici unele. Căci dracii iau înfățișările pe care le voiesc și se arată așa, precum și mintea omenească se face după chipurile celor ce le vrea și se vopsește după înfățișarea lucrului primit de ea.

455. Evagrie, *Cuvînt despre rugăciune*, 57 ; *Filocalia* I, p. 81, 152, p. 13 ; 114—115, p. 89. 456. Psalm. LXXV, 2.

Iar dracii fac aceasta spre a ne amăgi pe noi, pe cînd mintea noastră rătăceşte fără socoteală spre a ajunge la desăvîrşire. Deci trebuie ţinută cu toată puterea la vreo meditaţie potrivită cu Dumnezeu. Căci precum sînt şapte lucrări trupeşti, aşa sînt şi opt vederi ale minţii sau cunoştinţei. Trei sînt cele spuse mai înainte despre preacuratele patimi ale Domnului. Pe acestea trebuie să le mediteze monahul pururea ca să-şi plîngă sufletul său şi al celorlalţi oameni ; adică să gîndească la relele aduse de la început de neascultare, la toate patimile în care a căzut firea şi la greşelile lui şi la încercările ce i-au venit pentru îndreptarea lui ; pe urmă la moarte şi la chinurile ce aşteaptă pe cei păcătoşi după moarte. Aceasta, pentru ca sufletul strîmtorat să se predea plînsului spre mîngîierea şi umilirea sa, ca să nu deznădăjduiască de pe urma celor multe şi înfricoşătoare cugetări, dar nici să nu-şi închipuie că a ajuns la lucrarea duhovnicească. Şi ca să rămînă în frică şi nădejde, ceea ce înseamnă blîndeţea gîndurilor care e mereu la fel şi care duce mintea la cunoştinţă şi la dreapta socoteală, cum zice Proorocul : «Vei călăuzi pe cei blînzi întru judecată» [457], mai bine-zis «întru dreaptă socoteală».

Acesteia, Proorocul îi zice cunoştinţa cu bună cinstire. Dar precum buna-cinstire este una după nume, dar are multe lucrări, aşa şi cunoştinţa este una după nume, dar are multe cunoştinţe şi vederi. Şi de fapt, începutul făpturii trupeşti e cunoştinţă şi fără cunoştinţă nimeni nu vine la săvîrşirea binelui. Şi tot drumul pînă la sfîrşitul înfierii şi pînă la înălţarea minţii la cer în Hristos se numeşte cunoştinţă şi vedere. Dar cea dintîi este înainte de osteneală, ca prin ea să se înfăptuiască lucrarea, ca o zidire prin unealtă ; iar cea de a doua este după zidire, ca să fie păzită ca un turn, din frică. Şi iarăşi

457. Psalm. XXIV, 10.

cunoștința e și lucrare a virtuților sufletului, ca să se pregătească și să se sădească pomii raiului. Dar după aceea e cunoștința minții și lucrarea duhovnicească, sau supravegherea minții și așezarea moravurilor sufletului, ca lucrătorul să lucreze cu pricepere și să păzească poruncile. Din acestea vine îngrijirea pomilor și chivernisirea dumnezeiască, ca soarele, ploaia, vîntul și creșterea, fără de care toată osteneala lucrătorului este deșartă, chiar dacă se face cu socoteală. «Fiindcă nici fără înrîurirea de sus nu se poate face ceva bun, nici înrîurirea de sus sau harul nu vine peste cei ce nu voiesc», zice dumnezeiescul Gură de Aur.

Căci toate ale vieții acesteia sînt îndoite : faptă și cunoștință ; voință și har ; frică și nădejde ; osteneală și răsplată. Dar cele de al doilea nu se fac pînă nu se împlinesc cele dintîi. Dacă se pare că da, e amăgire. Precum cel neexperimentat în lucrarea pămîntului, cînd vede floarea își închipuie că e rod și îndată se repede să-l culeagă și nu știe că pierde rodul culegerii a ceea ce se arată, așa și aici. «Căci închipuirea de sine a cuiva nu-l lasă să ajungă ceea ce își închipuie», zice Sfîntul Nil. De aceea trebuie să stăruie lîngă Dumnezeu și să facă toate cu dreaptă socoteală. Iar aceasta se întîmplă dacă întreabă cu smerenie și dacă se ocărăște pe sine și cele făcute și gîndite de el. Fiindcă diavolul ia înfățișare de înger al luminii. Și nu e de mirare. Fiindcă gîndurile semănate de el, se arată celor necercați ca gînduri ale dreptății.

«Smerenia este ușa nepătimirii», zice Scărarul. Iar materia acesteia este blîndețea, după marele Vasile. Căci aceasta face pe om să fie pururea la fel în lucrurile și gîndurile plăcute și neplăcute și să nu se grijească nici de cinste, nici de necinste, ci să primească cele dulci și dureroase cu bucurie și să nu se tulbure

ca fecioara aceea despre care a zis marele Antonie : «Şezînd eu odinioară lîngă oarecare Avvă, a venit o fecioară şi a zis bătrînului : Părinte, postesc şase zile şi mărturisesc în fiecare zi pe cea veche şi pe cea nouă. Răspunse bătrînul acela către ea : Făcutu-ţi-s-a ţie lipsa ca belşugul ? Iar ea răspunse : Nu. Nici necinstea, ca numele bun ? Nu, Părinte. Nici duşmanii, ca prietenii ? Şi zise : Nu ! Zise bătrînul acela înţelept către ea : Du-te, lucrează, căci nu ai nimic» [458]. Şi pe drept cuvînt : căci, dacă postea atîta, încît mînca o dată pe săptămînă şi atunci foarte puţină mîncare, nu trebuia să aibă lipsa ca belşugul ? Şi iarăşi, dacă mărturisea în fiecare zi pe cea veche şi pe cea nouă, nu trebuia să înveţe să se smerească ? Şi neavînd peste tot ceva din viaţă nu trebuia să aibă pe toţi prieteni ? Şi n-a izbutit să înveţe din atîtea osteneli să aibă pe duşmani ca pe prieteni. Bine a zis deci: «Nu ai nimic». Iar eu mai adaug că unul ca acesta se şi osîndeşte mult, cum zice Gură de Aur despre cele cinci fecioare nebune, «că ceea ce-i mai greu au putut să dobîndească prin nevoinţă, adică fecioria cea mai presus de fire, iar ceea ce-i mai uşor, adică milostenia pe care şi păgînii şi necredincioşii o fac ca pe ceva firesc pînă astăzi, nu au putut». Şi cum n-au cunoscut ceea ce se cerea, au ostenit în zadar [459]. «Trebuie, zice Domnul, acestea să le faceţi, iar acelea să nu le lăsaţi» [460]. Bună este nevoinţa, dar cu scop drept ; şi bine este a o avea nu ca un lucru în sine, ci ca pe o pregătire la lucru ; nici ca rod, ci ca pămînt ce poate hrăni, cu vremea, cu osteneala şi cu Dumnezeu, pomii din care creşte rodul, care este curăţia minţii şi unirea cu Dumnezeu, Căruia se cuvine slava în veci, Amin.

458. *Pateric* XXV, 47. Cit. şi în partea I în *Cuv. despre deosebirea între gînduri şi momeli.* 459. *Omilia 78 la Matei.*
460. Matei XXIII, 23.

Cuvîntul 10

Iată kapa (k) *și al zecelea cuvînt*
Iarăși despre smerenia lui Hristos [461]
Ca sulletul să nu se îngrijească nicidecum de ceva,
Ci să se lucreze numai pe el însuși.
Pururea, cu toată osîrdia.

Cu adevărat cel smerit la cuget nu încetează niciodată de a se ocărî pe sine, chiar dacă toată lumea s-ar lupta cu el și l-ar necinsti. Și face aceasta ca să nu se mîntuiască numai fără voie, ca cei ce au răbdare, ci să alerge de voie spre patimile lui Hristos, de la care a învățat unul ca acesta pe cea mai mare dintre toate virtuțile, în care locuiește Duhul Sfînt. Aceasta este ușa împărăției sau a nepătimirii. Și cel ce a intrat prin ea, vine la Dumnezeu ; iar fără ea este zadarnică toată osteneala și cu multe dureri drumul. Aceasta dăruiește toată odihna celui ce o are pe ea în inima sa, pentru că Îl are pe Hristos sălășluit în sine. Căci prin ea rămîne harul și se păzesc darurile.

Ea se naște dintr-o mulțime de virtuți : din ascultare, răbdare, neavere, sărăcie, frică dumnezeiască, cunoștință și altele. Între ele este mai ales dreapta socoteală, care luminează hotarele minții. Dar să nu-și închipuie cineva că ajunge smerit cu cugetul așa la întîmplare, ci aceasta este un lucru mai presus de fire ; și întrucît este un dar mare, e împreunat și cu multă greutate și are nevoie de multă înțelepciune și răbdare împotriva ispitelor și dracilor ce i se împotrivesc, fiindcă are de trecut prin toate cursele lor.

Smerenia este roada cunoștinței, iar cunoștința roada ispitelor. Căci celui ce s-a cunoscut pe sine, i se dă cunoștința tuturor. Și celui ce s-a supus lui Dumnezeu, i se vor supune toate, cînd va împărăți smerenia în mădularele lui. Și pe drept cuvînt. Căci prin multe ispite

461. Conținutul cuvîntului e despre smerenia lui Hristos imitată de om sau în om.

şi prin răbdarea lor se face omul încercat şi prin aceasta îşi cunoaşte neputinţa sa şi puterea lui Dumnezeu. Iar prin cunoştinţa neputinţei şi a neştiinţei sale, îşi dă seama că odinioară nu cunoştea cele ce le-a aflat acum şi că precum pe acestea nu le cunoştea odinioară şi nu ştia că nu le cunoaşte, aşa sînt şi alte multe de care va primi poate cunoştinţă, după marele Vasile. Căci zice acesta : «Dacă n-a gustat cineva dintr-un lucru, nu ştie că-i lipseşte. Iar cel ce a gustat din cunoştinţă, ştie din parte că nu cunoaşte şi cunoştinţa i se face pricină de smerenie». Şi iarăşi : «Cel ce s-a cunoscut pe sine că este făptură schimbăcioasă, niciodată nu se înalţă întru nimic. Fiindcă, chiar dacă are ceva, este al Făcătorului». Căci nimeni nu laudă vreun vas că s-a făcut el pe sine bun şi trebuincios, ci pe Făcătorul lui îl laudă. Dar de se strică, învinuieşte pe cel ce i-a pricinuit stricăciunea, nu pe Făcător.

Iar dacă vasul este cuvîntător, neapărat este şi cu voie slobodă. Căci în cele bune îl are pe Făcătorul de dăruitor, precum El este şi pricinuitorul plăsmuirii lui ; iar căderea şi abaterea lui au ca pricină hotărîrea voii slobode. Fără îndoială celui ce rămîne neschimbat, îi vine şi laudă, precum celui ce primeşte răutatea şarpelui îi vine şi mustrare. Dar nu celui ce primeşte daruri, ci celui ce le dă i se cuvine, propriu-zis, laudă cu mulţumită. Însă după har poate are laudă şi cel ce le-a primit, pentru că a voit să primească cele ce nu le avea, sau mai bine-zis pentru că arată recunoştinţă faţă de Binefăcător. Iar de nu face aceasta, nu numai că pierde lauda, ci se osîndeşte pentru nerecunoştinţa sa. Însă nimeni nu e atît de fără de ruşine ca să îndrăznească să spună că nu a primit în dar, decît cel ce, furînd laudă cu viclenie şi fălindu-se în linişte, osîndeşte pe cei ce socoteşte că n-au ajuns ca el, ca şi cum bogăţia ce i se pare că o are, el şi-a pricinuit-o sieşi şi nu a luat-o după

har. Iar dacă unul ca acesta mulțumește poate Dătătorului, o face fățărindu-se ca fariseul acela și zicînd către sine însuși : «Mulțumescu-Ți că sînt așa și așa». Bine a zis deci Evanghelistul, mai bine-zis cunoscătorul de inimi Dumnezeu : «Zicea către sine» [462], dar nu către Dumnezeu. Căci deși părea că grăiește cu gura către Dumnezeu, dar Cel ce cunoștea sufletul lui îngîmfat, a spus că nu către Dumnezeu, ci «stînd fariseul, acestea zicea către sine».

Iar dacă Scriptura grăiește de multe ori aceleași cuvinte, sau cele asemănătoare lor, aceasta nu este, zice Gură de Aur, repetire sau vorbă multă, ci o face ca să se întipărească cuvîntul în inima auzitorilor. Iar psalmistul nu voiește să părăsească cuvîntul din dragoste. Nu așa fac cei ce n-au gustat din dulceața lui. Aceștia calcă, din pricina lenei, și cuvîntul însuși în picioare, ca să se izbăvească de povara lui. Oare unul ca acesta va culege vreun folos din dumnezeiești Scripturi ? Nu va culege numai osîndă și întunecime a minții, prin aceea că a deschis ușa dracilor care-l războiesc ? Căci zice Domnul : «Dacă în lemn verde fac acestea, ce va fi în cel uscat ?» și «dacă dreptul abia se va mîntui, cel nedrept și necredincios unde se va arăta ?» [463]. Și dacă pe cei ce au toată mintea nematerială și fără chip, adunată în pomenirea lui Dumnezeu, îi războiesc dracii, încît dacă nu le-ar sta Dumnezeu într-ajutor, prin smerita lor cugetare, nu ar izbuti rugăciunea lor să se înalțe, ci s-ar întoarce deșartă, ce vom face noi ticăloșii, că nu grăim nimic nici măcar în vînt, prin gură, ca să se milostivească Dumnezeu, fie și măcar mai tîrziu cîndva și să coboare la lupta și la neputința noastră prin recunoștința ce I-am arătat-o ?

Iar dacă dracii îi războiesc și pe cei desăvîrșiți, să ascultăm ce zice Sfîntul Macarie, că «nimeni nu ajunge desăvîrșit în veacul de acum, fiindcă atunci n-ar mai

462. Luca XVIII, 11. 463. I Petru IV, 18.

fi arvună ceea ce se dă aici». Şi ca mărturie aduce pe oarecare dintre fraţi, care, rugîndu-se cu unii şi îndată fiind răpit la cer cu înţelegerea şi văzînd Ierusalimul cel de sus şi corturile sfinţilor, pe urmă coborînd jos, a căzut din virtute şi a ajuns la desăvîrşita pierzare, pentru că îşi închipuia despre sine că a ajuns la ceva şi nu mai vîrtos că are o şi mai mare datorie, ca unul ce s-a învrednicit de o asemenea înălţare, nevrednic fiind şi ţărînă după fire. Şi iarăşi zice tot acela : «Ştiu pe mulţi şi mă număr şi eu între aceştia prin experienţă, şi ştiu bine, că nimeni nu este desăvîrşit aici. Ci chiar de-ar ajunge cu totul nematerial şi s-ar uni aproape cu Dumnezeu, păcatul merge pe urma lui şi niciodată nu piere cu desăvîrşire înainte de moarte. Iar Sfîntul Nil spune despre oarecare că în vreme ce se ruga prin îngăduinţa lui Dumnezeu, spre folosul lui şi al altora mulţi, îl aruncau dracii în sus, luîndu-l de mîini şi de picioare, şi ca să nu se vatăme trupul lui, căzînd îl primeau într-o rogojină. Şi făcînd aceasta de multe ori nu au putut să coboare mintea lui din ceruri [464]. Oare, unul ca acesta ar simţi vreodată mîncarea, sau ar avea trebuinţă de acestea pentru neputinţa noastră, măcar că nici aşa nu voim să luăm aminte. Şi vai, un sfînt ca acesta era război, iar noi nu avem nici o grijă de război. Sfinţii sînt păziţi prin smerenie de cursele diavolului, iar noi ne înălţăm din neştiinţă. Şi cu adevărat mare neştiinţă este să se înalţe cineva la ceea ce nu are. «Căci ce ai, zice, ce n-ai luat de la Dumnezeu» [465] în dar, sau prin rugăciunile vreunora ; «iar dacă ai luat, ce te lauzi ca şi cînd n-ai luat, ci singur ai făcut ?» [466]. Zice Avva Casian : «Smerenia se naşte din cunoştinţă». Iar ea naşte dreapta socoteală, din care se naşte pătrun-

464. Evagrie, *Cuvînt despre rugăciune*, cap. III.
465. I Cor. IV, 7. 466. I Cor. IV, 7.

derea, pe care o numește Proorocul «sfat». Iar aceasta vede lucrurile după fire ; și mintea se face moartă în privința lumii, prin vederea făpturilor lui Dumnezeu. Lui se cuvine slava, în veci. Amin.

Cuvîntul 11

Cuvîntul al unsprezecelea și litera lamvda
Smerenia naște darul de a deosebi
Făpturile sensibile după fire.

Este foarte bine a întreba în toate. Dar pe cei cercați (cu experiență) ; pe cei necercați e primejdios, neavînd ei puterea de a deosebi. Căci această putere cunoaște vremea, trebuința, starea omului, cîtimea, puterea, cunoștința celui ce întreabă și hotărîrea lui, scopul lui Dumnezeu și al fiecărui cuvînt din dumnezeiasca Scriptură și alte multe. Iar cel ce nu are darul deosebirii ostenește poate mult, dar nu poate izbîndi nimic. De se va afla cineva avînd acest dar va fi călăuză orbilor și lumină celor din întuneric. Sîntem datori deci să-i încredințăm lui toate și să le primim de la el, chiar dacă nu înțelegem, poate cum am voi, din lipsa de cercare (experiență). Dar cel ce are darul deosebirii poate face pe cineva să primească cele spuse de el fie că vrea, fie că nu vrea, fiindcă duhul cercetează și descoperă lucrurile dumnezeiești, putînd sili mintea să creadă chiar dacă nu vrea, cum s-a întîmplat cu Ionà, cu Zaharia și cu David scăpat de tîlhari, oprindu-l îngerul să grăiască ceva afară de rînduiala cîntării lui.

Iar dacă nu se află cineva cu darul deosebirii între oamenii de acum, pentru că lipsește smerenia care îl naște, sîntem datori să ne rugăm cu stăruință înaintea fiecărei fapte, cum zice Apostolul. Și chiar dacă sîntem lipsiți de mîini cuvioase, sau de curăția sufletului și a trupului, să fim măcar în afară de pomenirea răului și de gînduri pătimașe. Căci aceasta vrea să spună cuvîn-

tul apostolic, care porunceşte să ridicăm «mîini cuvioase, fără mînie şi fără gînduri gîlcevitoare» [467]. Şi dacă cugetăm ceva potrivit cu Dumnezeu, să facem aceasta fără patimă, chiar dacă nu va fi poate un lucru foarte bun. Pentru nepriceperea noastră şi pentru voinţa de a-l face, potrivit cu scopul lui Dumnezeu, ni se va socoti prin har ceea ce am făcut, ca bun, dacă nu s-a făcut din patimă, ci pentru voia lui Dumnezeu, cum s-a zis. Aceasta la caz de nevoie şi numai pentru bunătatea lui Dumnezeu.

Dar unde se caută voia proprie şi nu a lui Dumnezeu, acolo este îngîmfare, şi Dumnezeu nu-şi arată bunăvoinţa, nici nu-şi descoperă sfatul Său, ca nu cumva cunoscînd cineva şi nefăcînd, să se osîndească şi mai mult. Pentru că toate cîte ni le dă Dumnezeu şi toate cîte nu ni le dă, spre folosul nostru o face, chiar dacă noi, ca nişte prunci, nu ne dăm seama. Nu trimite Sfîntul Lui Duh celui ce nu s-a curăţit pe sine de patimi prin fapte trupeşti şi morale, ca nu cumva să încline acesta din obişnuinţă spre patimi şi să se facă vinovat faţă de Duhul Sfînt venit în el. Dar după ce a stăruit cineva vreme îndelungată în nevoinţă şi şi-a curăţit întîi trupul de păcatul cu lucrul, mic şi mare, apoi sufletul de toată pofta şi de tot felul de mînie, iar purtările şi le-a înfrumuseţat printr-o bună obişnuinţă ca să nu mai facă nimic fără voia minţii prin cele cinci simţuri, nici omul dinăuntru să nu mai încuviinţeze ceva din acestea, şi tot omul s-a supus lui Dumnezeu, atunci şi Dumnezeu îi va supune lui toate cu harul Duhului Sfînt prin nepătimire. Căci întîi trebuie să se supună el legii lui Dumnezeu şi apoi îşi va supune ca fiinţă raţională cele ce sînt date sub mîna lui, ca — cugetînd — să împărţească precum i s-a rînduit de la început, printr-o stăpînire înţeleaptă, neprihănită, bărbătească şi dreaptă. Ajuns la această stare, aci îşi linişteşte mînia prin moli-

467. I Tim. II, 8.

ciunea poftei, aci își alină pofta prin asprimea mîniei ; și cunoaște că este împărat și lucrează cu toate mădularele trupului după porunca lui Dumnezeu și nu mai e furat ca mai înainte de uitare și de neștiință. Prin îndeletnicirea cu Dumnezeu ajunge atunci străvăzător și începe să vadă înainte cursele pregătite de diavol și toate cele ce i se întîmplă în ascuns prin furarea atenției.

Nu prevede, desigur, cele viitoare, ca proorocii, căci aceasta e mai presus de fire și se dă spre folosul obștesc. Dar străvederea este un lucru firesc ; ea iese doar la iveală de sub stăpînirea patimilor prin care se ascundea ca într-un întuneric, după ce s-a curățit mintea. Prin cugetarea smerită vine harul și deschide ochiul sufletului, pe care-l orbise diavolul, și îndată începe omul să vadă lucrurile după fire și nu se mai lasă fermecat de vederea din afară a lucrurilor, ca mai înainte. Căci unul ca acesta privește fără împătimire aurul, argintul, pietrele prețioase și nu se amăgește, nici nu judecă greșit, ca un pătimaș, și cunoaște că din pămînt sînt acestea, ca și celelalte materii ale lumii, cum zic sfinții Părinți. Privește pe om și cunoaște că din pămînt este și în pămînt se va întoarce.

Dar această privire nu vine din simpla judecată. Căci toți oamenii cunosc acestea prin experiență, dar stăpîniți de patimi se împătimesc de lucruri. Iar dacă cineva socotește, din părerea de sine, că a ajuns să privească lucrurile după fire, fără ostenelile și virtuțile de mai înainte, nu e nici o mirare. Căci aceasta știe să facă și pe orbi să-și închipuie că văd, și pe nebuni să se laude în deșert. Dar dacă ar fi așa de ușor să se vadă lucrurile după fire numai prin simpla judecată, ar fi de prisos plînsul și nevoința cea de multe feluri și smerenia și harul de sus și nepătimirea. Dar nu este așa. Căci adeseori este mai ușoară vederea celor atotsimpli și cu mintea curată de lucrurile și de răutățile lumii,

cînd i se întîmplă unuia din aceştia să se supună unui părinte duhovnicesc şi încercat, sau asemenea celor vechi prin iconomia harului, încă înainte de a-şi cunoaşte dreapta sau stînga lui, cum zice Solomon.

Dar dacă am slujit patimilor din tinereţe şi ne-am nevoit cu toată rîvna întru răutate şi vicleşug, este cu neputinţă să ne izbăvim de asemenea rele fără osteneală, fără vreme şi fără Dumnezeu, ca să putem dobîndi astfel acea vedere. Ci mai întîi trebuie să iubim virtuţile înainte pomenite şi să ne îngrijim de ele cu lucrul şi cu cuvîntul întru toată sîrguinţa. Dar se întîmplă adeseori că nici aşa nu ni se fac de folos sîrguinţele noastre, fie pentru că nu răbdăm încercările pînă la sfîrşit, fie pentru că nu cunoaştem calea sau scopul, sau fie din lene, sau din necredinţă, sau din alte multe pricini cărora nu le este număr. Iar dacă se va întîmpla chiar într-un asemenea caz, ca să ne aflăm peste măsură de departe de ţintă, cum vom îndrăzni să zicem că am ajuns la străvechea frumuseţe, afară doar că ne amăgim prin plăcerea de noi înşine şi de pierzania ascunsă ? Căci precum ocărîrea de sine înseamnă o sporire ascunsă, pentru faptul că înaintăm bine şi nu simţim, aşa şi părerea de sine şi plăcerea de sine înseamnă o pierzanie ascunsă, pentru faptul că ne-am întors înapoi şi nu ştim. Şi cu adevărat aşa este. Căci în sufletul iubitor de slavă deşartă se întorc şi patimile curăţite de har, iar Domnul zice : «Cînd a ieşit duhul necurat» [468], şi celelalte. Pentru ce ? Pentru că nu are lucrare duhovnicească locul de unde a ieşit, nici smerenie. De aceea se întoarce pentru ca să-l robească cu adaus de multe alte rele şi se aşază acolo. Cel ce înţelege să înţeleagă. Căci nu vrea Cuvîntul să le spună deschis toate, dar nici să treacă peste ele, ci precum foloseşte. Pentru că zice Gură de Aur : «Mare binefacere a lui Dum-

468. Matei XII, 43.

nezeu este și aceasta, că unele cuvinte ale dumnezeieștilor Scripturi sînt deslușite, iar altele nelămurite, ca prin cele dintîi să venim la credință și la osîrdie și să nu cădem din prea mare neînțelegere în necredință și nepăsare, iar prin celelalte să ne trezim la întrebare și osteneală și să ne izbăvim de mîndrie și să aflăm smerenia, prin aceea că nu putem să înțelegem. Și așa să culegem din amîndouă smerenie și dorul după Dumnezeu, dacă primim simțirea darurilor făcute nouă».

Deci a cincea vedere și întărire despre care e cuvîntul de față este acesta : să poată vedea cineva cu lucrul făpturile sensibile și gîndurile prin darul deosebirii și să nu fie ținut de vreo amăgire întru neștiință și să facă ceva cu patimă în afară de scopul lui Dumnezeu, sau să încuviințeze vreun gînd, ci chiar dacă ar sta înainte moartea, să nu se abată de la scopul dumnezeiesc cu cuvîntul și cu lucrul. Iar aceasta s-a spus despre sfîrșitul cunoștinței, fiindcă la început ca învățăcel lucrează de silă potrivit scopului. Și dacă, biruit de obișnuință, se abate poate puțin de la lucrul său, aceasta e fie printr-o iconomie mai înaltă, ca să se întoarcă îndată cu multă smerenie, fie din părerea de sine care-l face să se înalțe. Iar cînd se află într-o astfel de dispoziție, să știe că harul certîndu-l, îl învață să se smerească și să cunoască de unde primește puterea și cunoștința : «ca să nu fim, încrezîndu-ne în noi, ci în Cel ce ne-a ridicat pe noi» [469] și celelalte. Aceasta se întîmplă și aci. Căci dacă rabdă cineva fără să se înalțe și fără să se întoarcă de la virtute, se ridică și el prin mortificarea trupului și a lucrurilor la cunoștința celor ce sînt. Pentru că, după Apostol, omul se împreună-răstignește trupește prin faptele trupești, și sufletește prin faptele sufletești și apoi se îngroapă împreună prin omo-

469. II Cor. I, 9.

rîrea simţurilor şi a cunoştinţei celei după fire şi învie duhovniceşte prin nepătimire în Hristos Iisus Domnul nostru [470], Căruia I se cuvine slava şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul 12

Litera mi (m) *şi cuvîntul al doisprezecelea.*
El arată experienţa contemplării
Celor sensibile şi trebuinţa
Ca nimeni să nu întrebe la vreme nepotrivită.

Pînă ce mintea n-a dobîndit omorîrea patimilor, nu-i foloseşte să vină la contemplarea celor sensibile. Iar dacă e împrăştiată de griji şi nu se adună în meditarea dumnezeieştilor Scripturi întru cunoştinţă şi linişte, omul se întunecă şi mai mult prin uitare şi vine cu încetul la neştiinţă, chiar dacă unul ca acesta a ajuns poate la cunoştinţa minţii. Aceasta i se întîmplă mai ales dacă cunoştinţa nu i-a venit de la har, fără să ştie el, ci din citire, şi află despre asemenea taine numai de la cei ce le-au trăit. Căci precum dacă plugarul nu-şi lucrează pămîntul, acesta se face vîrtos, oricît ar fi de bun, aşa şi mintea, dacă nu se adună în rugăciune şi citire, şi nu are acestea ca lucrare, se îngroaşă şi cade în neştiinţă. Şi precum pămîntul chiar dacă e plouat şi străbătut de soare, nu aduce folos plugarului, dacă acesta nu-l seamănă şi nu-l păzeşte, aşa nici mintea nu poate avea cunoştinţa fără fapta morală, chiar dacă a primit-o pe aceea de la har ; ci pe măsură ce se întoarce încetul cu încetul, din nepăsare, spre patimi, îndată rătăceşte. Şi chiar dacă vede întru cîtva, pentru părerea de sine, e părăsită de har.

De aceea Părinţii, chiar dacă au împuţinat adeseori, din bătrîneţe şi neputinţă, faptele trupeşti, niciodată nu le-au împuţinat pe cele sufleteşti. Fiindcă în loc de

470. Rom. VI, 4—10 ; Galat. VI, 14, verset tîlcuit de Sf. Maxim în cap. 67 : *Suta I-a a capetelor gnostice* (*Filocalia* II, p. 149—150).

cele trupești, aveau slăbiciunea trupească ce putea ține trupul sub asuprire. Dar a păzi sufletul fără păcat, ca să lumineze mintea fără fapta morală, este cu neputință. Pentru că uneltele le schimbă plugarul adeseori ; poate uneori le și scoate din întrebuințare. Dar pămîntul nu-l lasă niciodată nelucrat sau nesemănat și nesădit și nici roada nepăzită, dacă vrea să se împărtășească din ea.

Iar dacă este cineva hoț și tîlhar și nu vrea să intre pe poarta aceasta, ci se urcă prin altă parte, cum zice Domnul [471], de unul ca acesta nu ascultă oile, adică înțelesurile dumnezeiești, după dumnezeiescul Maxim [472]. Fiindcă hoțul nu intră decît ca să fure prin auz și să înjunghie prin explicare străină (prin alegorie), neputînd ridica Scriptura [473], și ca să se piardă pe sine și înțelesurile prin cunoștința sa mincinoasă ce vine din părerea de sine. Dar păstorul pătimește relele împreună cu înțelesurile ca un bun ostaș al lui Hristos, cum zice Apostolul, prin păzirea poruncilor dumnezeiești. El intră prin poarta îngustă, adică prin cugetarea smerită, și prin ușa nepătimirii. Și înainte de a se învrednici de harul de sus, se adună din împrăștiere și învață din auz despre toate. Și de cîte ori vine vreun lup în chip de oaie, îl alungă prin disprețuirea de sine, zicînd : «Nu știu cine ești, Dumnezeu știe». Iar dacă vine un înțeles cu îndrăzneală și cere să fie primit, zicînd : «Dacă nu-ți fixezi înțelesurile și nu deosebești lucrurile, ești necredincios și neștiutor», acesta îi răspunde, după dumnezeiescul Gură de Aur : «De zici că sînt nebun, așa e, dar eu știu că nebunul în lumea aceasta se face înțelept, după Apostol [474] ; iar Domnul zice că fiii veacului

471. Ioan X, 1.

472. *A doua sută a capetelor despre dragoste*, cap. 55, *Filocalia II*, p. 66—67.

473. ἀνάγειν τὴν γραφήν = neputîndu-se ridica la sensurile înalte sau neputînd ridica vălul de pe Scriptură. 474. I Cor. III, 18.

acestuia sînt mai înţelepţi pentru neamul lor decît fiii Împărăţiei Cerurilor» [475].

Şi pe drept cuvînt. Fiindcă cei dintîi doresc să biruiască, să se îmbogăţească, să se înţelepţească, să se preamărească, să stăpînească şi alte ca acestea. Şi chiar dacă nu ajung la acestea şi le rămîne fără folos osteneala, ei se sîrguiesc totuşi mai presus de puterea lor, spre acestea. Iar ceilalţi vor să aibă cele potrivnice celor pomenite înainte. Şi prin ele iau adeseori încă de aici cununa fericirii de acolo. Ei se sîrguiesc, ca şi aceia, dar ca mintea să cîştige libertatea după har. Căci prin ea pot să-şi ţină amintirea necăzută în uitare şi înţelesurile sau să le cunoască ca mărturisite de dumnezeieştile Scripturi şi de cei ce au experienţa cunoştinţei duhovniceşti, sau să nu le cunoască, chiar dacă sînt întru cunoştinţă multă, din neputinţa de a le pricepe, cunoscînd că înţelesurile dinainte de aceasta erau ispite spre cercarea libertăţii lor. Cel smerit cu cugetul se sîrguieşte, adică, să respingă raţionamentul şi scopul său şi să nu-i dea crezare, ci mai degrabă să se teamă şi să întrebe cu multe lacrimi şi să alerge la smerenie şi la dispreţuirea de sine, socotindu-şi spre mare pagubă cunoştinţa şi darurile ; iar cel mîndru se grăbeşte să-şi întemeieze înţelegerile sale, neauzind pe Scărarul care zice : «Să nu căutăm cele ale vremii înainte de vreme», şi următoarele, sau pe Sfîntul Isaac, care învaţă : «Să nu intri cu îndrăzneală înăuntru, ci mulţumeşte în tăcere», sau pe Gură de Aur, care spune, învăţînd de la Apostol : «Nu ştiu», sau pe Damaschin care zice despre Adam, că nu era vremea să purceadă la contemplarea celor sensibile [476]. Căci simţurile pruncilor sînt neputincioase pen-

475. Luca XVI, 8.

476. *Dogmatica*, cartea II, cap. 11, unde se dă şi citatul din Apostol, de mai jos. Iar Sf. Grigore Teologul spune în *Cuvîntul la Naşterea Mîntuitorului* : «Pomul cunoştinţei nu s-a sădit dintru început rău, nici nu a fost oprit din vreo zavistie... ci era bun, dacă în bună vreme ar fi fost împărtăşit».

tru hrană vîrtoasă și au trebuință de lapte, cum zice Apostolul [477]. De aceea să nu căutăm contemplația pînă nu e vremea de contemplație, ci să dobîndim mai întîi în noi înșine pe maicile virtuților și cunoștința va veni de la sine cu harul lui Hristos, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul 13

Litera ni (n) și cuvîntul al treisprezecelea.
E lesne cunoștința celor inteligibile
Sau a oștilor netrupești înțelegătoare,
A căror dovadă o ia cel ce vede din cele sensibile.

Cunoștința se face inteligibilă după deprinderea în contemplația sensibilă. Dar cel ce ajunge la această cunoștință nu vede înger. Căci, cum poate să vadă omul care nu-și vede nici sufletul său, o realitate nematerială, care e cunoscută numai Făcătorului ? Pentru folosul cel de obște, însă, îngerii au luat anumite înfățișări pentru părinții noștri, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Dar nouă nu ni se întîmplă nici aceasta, deoarece vrem aceasta din părerea de sine și n-avem nici o grijă de folosul obștesc, nici nu pătimim ceva potrivit cu Dumnezeu. De aceea cel ce poftește ceva de felul acesta, dorește să vadă mai degrabă drac. Căci zice Apostolul că acesta ia înfățișare de înger al luminii [478]. Mai degrabă, cînd cineva nu urmărește niciodată unele ca acestea și nu le crede chiar ochilor dacă i s-ar arăta, i se arată poate dacă le primește spre folosul obștei. Deci se cunoaște aceasta prin aceea că nu vrem să primim nici în vis un lucru ca acesta, sau dacă ni se arată nu facem caz, ci ne purtăm ca și cînd n-am ști ceva. Fiindcă îngerul adevărat are putere de la Dumnezeu și face mintea să se liniștească și să-l primească, chiar dacă nu vrea. Dar dracul nu poate să facă aceasta, ci numai cînd vede

477. Evr. V, 12. 478. II Cor. XI, 14.

mintea că îl primeşte i se arată, după îngăduinţa lui Dumnezeu. Iar de nu e primit, se depărtează, alungat de îngerul păzitor de la dumnezeiescul Botez, dat fiind că mintea nu şi-a vîndut libertatea.

Acestea aşa sînt. Dar grăind despre vederea celor de sus, se cuvine să se arate că sînt nouă cete, după marele Dionisie [479] şi după cum aflăm din toate Scripturile, iar cele nouă cete au numiri după fire şi lucrare. Ele se zic netrupeşti, fiind nemateriale, şi înţelegătoare, fiind minţi ; apoi oşti, fiind duhuri slujitoare ale Împăratului tuturor. Mai au şi alte numiri comune şi particulare. Astfel se numesc Puteri şi Îngeri. Numirea dintîi este pe de o parte a unei singure cete, iar după lucrare se numesc Puteri toate nouă, putînd să împlinească voile dumnezeieşti. Numirea de Îngeri este, iarăşi, numirea deosebită a unei singure cete, cea dintîi de la noi în sus, iar de la tronul neapropiat a noua ; iar după lucrare se zic toţi îngeri, ca unii ce vestesc poruncile dumnezeieşti oamenilor. «Căci la Iov a venit alt înger, zice Solomon, şi nu era înger sfînt». Fiindcă a fost lăsat singur, zice Gură de Aur, şi a venit să-i vestească. Dar şi pe Domnul îl prevesteşte dumnezeiasca Scriptură cu înger. De Avraam se zice că a ospătat îngeri şi unul din ei era Domnul fără de trup, cum zice Damaschin către Născătoarea de Dumnezeu : «Avraam a privit în cort taina din Tine, Născătoare de Dumnezeu : că pe Fiul Tău L-a primit fără de trup» şi celelalte. Şi iarăşi : «În cuptor cu tinerii era El». E numit Înger după lucrare, cum zice proorocul Isaia : «Înger de mare sfat» [480]. Căci însuşi Domnul a zis : «Cele ce le-am auzit de la Tatăl, acelea le voi vesti vouă» [481]. Lui I se cuvine slava în veci. Amin.

479. *Ierarhia cerească*, cap. VI. Vezi şi nota cuv. Nicodim Aghioritul la cap. 23, partea I a *Nevăzutului război*.
480. Isaia IX, 6. 481. Ioan XII, 50.

Cuvîntul 14

Cuvîntul de față și litera Xi (x)
E despre nepătimirea adevărată în general.
Avem pînă acum patrusprezece capete,
Cu harul lui Hristos, pe scurt.

Străin lucru și minunat este nepătimirea, pentru că poate face pe omul care a biruit patimile, prin deprindere, imitator al lui Dumnezeu, pe cît e cu putință omului. Căci pătimind cel nepătimitor și fiind războit de draci și de oameni răi, se află ca și cînd altul ar pătimi, cum erau sfinții Apostoli și mucenici. Cînd e slăvit, el nu se înalță, și cînd e ocărît nu se mîhnește. Căci el socotește că cele plăcute sînt dar și pogorămînt al lui Dumnezeu, de care nu e vrednic, iar cele grele îi sînt spre cercare ; și că cele dintîi se dau aici după har spre mîngîiere, iar celelalte spre smerita cugetare și spre buna nădejde în veacul viitor. Și e ca un nesimțitor ce are multă simțire a durerilor, prin darul deosebirii. Fiindcă nepătimirea nu este o singură virtute, ci un nume pentru toate virtuțile. Căci precum omul nu e un singur mădular, ci pe om îl arată multele mădulare ale trupului, și nici ele singure, ci împreună cu sufletul, așa și nepătimirea este împreunarea (sinteza) multor virtuți. Iar în loc de suflet el are pe Duhul Sfînt. Pentru că toate faptele duhovnicești pomenite sînt fără suflet dacă nu au pe Duhul Sfînt, de la care și-a luat și numirea cel ce se numește duhovnicesc. Căci de nu va lepăda sufletul patimile, nu va veni Duhul Sfînt în el. Iar fără Duhul Sfînt această virtute cuprinzătoare nu se numește nepătimire. Ci chiar dacă ar fi, poate, cineva astfel, el se află mai degrabă întru nesimțire.

De aceea și elinii necunoscînd acestea zic : «Nu te face nepătimitor (apatic) ca un lipsit de suflet, nici pătimaș, ca un lipsit de rațiune». Spunînd că nepătimitorul e lipsit de suflet, o spuneau după cunoștința lor,

neavînd cunoştinţa Duhului Sfînt [482]. Iar spunînd despre omul pătimaş că este fără raţiune, aveau dreptate, şi aceasta o spunem şi noi. Dar nu o spunem aceasta, fiindcă am învăţat-o de la ei. Căci aceasta n-ar fi cunoştinţă, nici experienţă. Ci pentru că avînd experienţa tiraniei patimilor, am învăţat din ceea ce am pătimit. Şi mai scriem ca unii ce am învăţat să dobîndim virtuţile de la Părinţii care s-au învrednicit de nepătimire. Căci zic aceia că cel foarte pătimaş ajunge ca un rob şi ca un nesimţitor din prea mare alipire la patimi şi aci se porneşte fără să cugete ca dobitoacele, împins de vreo poftă, aci caută să-şi răzbune cu mînie pentru neîmplinirea unei pofte, scrîşnind din dinţi ca o fiară împotriva semenilor. Tot aşa şi omul nepătimitor se face nesimţitor din dragoste desăvîrşită faţă de Dumnezeu. Şi aci îşi îndreaptă toată preocuparea către Dumnezeu, aci către contemplarea vreuneia din minunile Lui, sau către vreun cuvînt din dumnezeieştile Scripturi, după cum zice Sfîntul Nil. Şi chiar dacă s-ar afla în mijlocul multora, sau în piaţă, mintea lui se simte de parcă ar fi singur. Iar această stare vine din păzirea dumnezeieştilor porunci ale lui Hristos, Căruia I se cuvine slava şi stăpînirea în veci. Amin.

Cuvîntul 15

Păzirea poruncilor dumnezeieşti
Este dovada iubirii lui Dumnezeu şi aproapelui.
De aceea cuvîntul despre dragoste
E cuvîntul de faţă şi litera o
El este al cincisprezecelea
Căci dragostea este începutul şi sfîrşitul legii.

482. Aici se face o deosebire categorică între apatia filozofică sau budistă şi între nepătimirea creştină. Aceea e nesimţire, iar aceasta e plină de simţire în Duhul Sfînt. Ea nu e numai ceva negativ (lipsa de patimi) ci ceva pozitiv (sinteză de virtuţi) şi mai mult decît aceasta, o simţire produsă de Duhul Sfînt. Sau, cum spune Sf. Maxim Mărturisitorul, nepătimirea rodeşte dragostea (Cap. *Despre dragoste*, I, 2; II, 30).

Cel ce vrea să spună ceva despre dragoste îndrăznește să grăiască despre Dumnezeu însuși. Căci zice Ioan Teologul : «Dumnezeu este iubire, și cel ce rămîne în iubire rămîne în Dumnezeu» [483]. O, minune ! Această, cea mai de căpetenie dintre virtuți, este proprie firii. Pentru aceea o pomenește legea printre cele dintîi, poruncind : «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău» și celelalte [484].

Deci eu auzind cuvintele «din tot», m-am umplut de uimire și n-am mai avut lipsă de celelalte cuvinte. Căci «din tot sufletul» înseamnă că din rațiune, mînie și poftă. Pentru că din acestea trei se alcătuiește sufletul. Mintea cugetă pururea la cele dumnezeiești ; pofta Îl poftește numai pe El neîncetat și nu pe altcineva, odată ce legea a spus că «din tot» ; iar mînia se pune în mișcare în chip firesc împotriva celor ce împiedică această poftă și numai împotriva lor. Bine a zis deci că Dumnezeu este dragoste.

Dacă deci vede Dumnezeu cele trei puteri ale sufletului, avîndu-și dorul numai spre El, cum a poruncit, neapărat că și El, bun fiind, nu numai că iubește pe om, ci se și sălășluiește în el și petrece în el, precum a zis, prin venirea Duhului. Iar trupul se va supune chiar fără voie rațiunii ca nerațional și nu va mai pofti împotriva Duhului, cum zice Apostolul [485]. Ci precum soarele și luna se călăuzesc după porunca Domnului pentru a lumina lumea, măcar că sînt neînsuflețite, așa și trupul va lucra după voia sufletului faptele luminii.

Și precum soarele, călătorind de fiecare dată de la răsărit pînă la apus dă o zi, iar lipsind el se face noapte, așa și fiecare virtute pe care o săvîrșește omul luminează sufletul, iar ascunzîndu-se ea se face patimă și întuneric, pînă ce agonisește omul iarăși virtutea și prin aceasta vine lumina. De asemenea, precum soarele în-

483. I Ioan IV, 16. 484. Iov XIX, 18 ; Luca X, 27.
485. Galat. V, 17.

cepînd de la marginea răsăritului şi mutîndu-şi pe încetul lumina pînă la cealaltă margine se împlineşte vremea, aşa şi omul crescînd pe încetul de la începutul virtuţilor, se face nepătimitor. Şi precum discul lunii creşte şi scade în cursul unei luni, aşa şi omul creşte şi se micşorează cu fiecare virtute, pînă ce ajunge la deprinderea virtuţii cu pricina ; şi aci suferă necazuri după Dumnezeu, aci se veseleşte mulţumind lui Dumnezeu, fiind nevrednic de dobîndirea virtuţilor ; aci iarăşi se luminează şi aci se întunecă, pînă ce se împlineşte drumul. Unele îi vin cu bun rost din pricina înălţării, altele din pricina deznădejdii [486]. Precum soarele îşi face în veacul de acum schimbările şi luna creşterile şi micşorările, iar în veacul viitor cei drepţi se vor bucura pururea de lumină, iar cei păcătoşi ca mine vor avea parte de întuneric, aşa şi acum, înainte de dragostea desăvîrşită şi de contemplaţia îndumnezeită, sufletul îşi are schimbările amestecate, iar mintea întunecimile împreunate cu virtuţile şi cunoştinţele, pînă ce se va învrednici omul de lucrarea veacului viitor prin dragostea desăvîrşită, pentru care se face toată osteneala. Căci pentru dragoste ascultă de poruncă cel aflător în ascultare ; pentru ea se face sărac şi rob bogatul şi cel slobod, ca să lase, celor ce vor să le aibă, pe ale lui şi pe el însuşi ; şi cel ce posteşte, de asemenea, ca să mănînce alţii cele ce le-ar fi mîncat el însuşi. Şi, simplu grăind, toată lucrarea se face sau pentru dragostea de Dumnezeu, sau pentru dragostea de aproapele. Şi anume cele spuse înainte şi cele asemenea lor se fac pentru dragostea

486. Omul pe de o parte creşte prin virtute, pe de alta se micşorează, împuţinîndu-i-se egoismul ; pe de o parte virtutea îi aduce bucurie, pe de alta, încercare. Cînd e primejdie să se mîndrească pentru virtute vin încercări, cînd e primejdie să deznădăjduiască îi vine bucuria. E de remarcat apoi funcţia de luminare ce o atribuie virtuţii, conform Sf. Grigorie de Nisa.

aproapelui. Iar privegherea, psalmodierea şi cele asemenea lor, pentru dragostea de Dumnezeu. Că Lui I se cuvine slava, cinstea şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin!

Cuvîntul 16

Litera pi (p) *şi cuvîntul al şasesprezecelea*
Se ocupă pe scurt de cunoaşterea lui Dumnezeu,
Deoarece mulţi au grăit
În multe reguli şi cuvinte despre teologie.

Toate cîte le-a făcut Dumnezeu au început, iar dacă vrea El şi sfîrşit. Pentru că din nimic s-au făcut. Dar Dumnezeu nu are nici început, nici sfîrşit. De asemenea nici virtuţile Lui, pentru că niciodată n-a fost fără ele. Ci totdeauna este suprabun şi drept, atotînţelept, atotputernic, neînfrînt, nepătimitor, nescris împrejur, nehotărnicit, neaflat, necuprins, fără sfîrşit, veşnic, necreat, neschimbat, neîncetat adevărat, necompus, nevăzut, nepipăit, neînţeles, desăvîrşit, mai presus de fiinţă, negrăit, mult-milostiv, atotîndurat, atotvăzător. Dar avînd virtuţile, zice marele Dionisie, nu e obligat să o împlinească pe fiecare, ca cei virtuoşi, ci săvîrşeşte virtutea fiindcă vrea şi se foloseşte slobod şi cu deplină stăpînire de fiecare, ca de o unealtă.

Dar îngerii şi oamenii virtuoşi sînt aşa prin har. Căci după ce au primit existenţa de la El, s-au făcut prin imitarea Lui şi drepţi şi înţelepţi. Aceştia, fiind făpturi, au trebuinţă de ajutorul şi de înrîurirea Atotţiitorului, fără de care nu pot să aibă nici virtute, nici înţelepciune. Pentru că făpturile sînt schimbăcioase şi compuse din lucruri felurite. Dar Dumnezeu e netrupesc, simplu, fără de început, un singur Dumnezeu închinat şi preamărit de toată zidirea în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt. Iar cel ce s-a făcut asemenea Lui are la fel o singură voinţă şi nu mai multe compuse. De asemenea,

el are mintea simplă şi ca stare ea petrece pururea în Cel fără chip cît depinde de ea. Dar, după o rînduială cu bun rost, coboară iarăşi de la Cel fără chip la contemplarea a ceva din Scriptură sau din făpturi. Şi ca să nu se osîndească, poartă grijă de trup, nu pentru că, iubindu-l, ar vrea să-l învioreze pe acesta, ci ca să nu-l facă cu desăvîrşire nefolositor şi din pricina aceasta să fie osîndit, cum s-a zis mai înainte. Căci, precum mintea nu leapădă afectele (pasiunile) din jurul ei, ci se foloseşte de ele potrivit cu firea, aşa nici sufletul nu leapădă trupul, ci-l întrebuinţează pe acesta în tot lucrul bun. Şi precum mintea stăpîneşte pornirile nesocotite ale afectelor îndreptînd pe fiecare din ele spre voia dumnezeiască, aşa stăpîneşte şi omul mădularele trupului, devenind astfel o singură voie şi nu multe [487]. Căci nu lasă nici cele patru elemente ale trupului, sau mădularele lui cele multe să facă ce vor, nici cele trei puteri ale sufletului să gîndească sau să mişte trupul spre lucrare fără judecată şi fără frîu, ci povăţuindu-le cu înţelepciune duhovnicească, îşi face voinţa nedespărţită de cele trei puteri. Iar felurile acestei înţelepciuni sînt patru : chibzuinţa, neprihănirea, bărbăţia şi dreptatea, despre care a scris cele mai înalte lucruri Teologul întru Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava şi stăpînirea în veci. Amin !

487. Deşi în text se numesc tot patimi (τά πάθη), e vorba nu de patimile rele, ci de afectele naturale, care numai printr-o rea întrebuinţare devin patimi rele. Ele devin rele cînd nu sînt supuse raţiunii (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, IV, 45). Afectele nu sînt suprimate în viaţa duhovnicească pentru că ele sînt expresia a două din părţile componente ale sufletului: iuţimea şi pofta. (Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, IV, 44). Omul duhovnicesc nu se sărăceşte de bogăţia vieţii lui sufleteşti, dar o aduce la unitate. El e ca o orchestră şi în acelaşi timp ca un dirijor de orchestră. Dacă afectele lui s-ar manifesta de capul lor, ar produce cacofonia patimilor. Supuse însă comenzii unice a raţiunii, care vrea să execute prin ele partitura voii divine, produc o armonie bogată şi strălucitoare. Dacă omul ar fi numai raţional, ar fi lipsit de căldură, dulceaţă şi bucurie în sine şi în raporturile cu ceilalţi.

Cuvîntul 17

Iată acum cuvîntul al şaptesprezecelea
E despre una din virtuţile generale.
Am ajuns la litera r.
Chibzuinţa e prima *dintre cele patru.*

Mai uşor este pentru toţi cei ce vor, să înveţe despre cele patru virtuţi generale de la Teologul. Cu toate acestea, vom grăi puţin şi aci despre fiecare din ele. Pentru că toată virtutea are nevoie de acestea patru şi orice faptă are trebuinţă de cea dintîi, adică de chibzuinţă, şi fără aceasta nu se face. Căci cum s-ar face un lucru oarecare fără chibzuinţă ? Aceasta se naşte din raţiune şi stă la mijloc între abilitate şi prea multa ticluire, şi între nechibzuinţă. Cea dintîi atrage chibzuinţa spre vicleşug şi spre vătămarea sufletului celui ce-o are şi al celor pe care-i poate. Iar cealaltă face mintea nesimţitoare şi deşartă şi nu o lasă să se îngrijească nici de lucrurile dumnezeieşti, nici de ceva din cele de folos sufletului sau aproapelui. Cea dintîi se aseamănă unui munte foarte înalt, cea de a doua unei prăpăstii. Cel ce călătoreşte prin şesul care se află în mijlocul lor este chibzuit. Iar cel ce calcă alături cu drumul, sau va cădea în jos, în prăpastie, sau va încerca să urce prea mult în sus şi neaflînd cărare se rostogoleşte fără voie tot în prăpastie şi nu se poate ridica, fiindcă nu vrea să se întoarcă prin pocăinţă de la înălţimea muntelui la chibzuinţă. Dar cel ce a căzut în prăpastie, roagă cu smerenie pe Cel ce poate să-l aducă pe el la calea împărătească a virtuţii. Cel chibzuit însă nici nu se înalţă, mîndrindu-se şi căutînd să vatăme pe cineva, nici nu se rostogoleşte fără minte şi nu se vatămă de cineva ; ci culegînd cele bune, le păzeşte în Hristos Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava şi stăpînirea în veci. Amin!

Cuvîntul 18

Litera a optsprezecea este sigma (s),
Iar cuvîntul de față despre neprihănire.

Neprihănirea este cugetul întreg, adică neștirbit. Ea nu lasă pe cel ce o are să se abată nici spre neînfrînare, nici spre tocire, ci păzește bunătățile culese de chibzuință și leapădă pe toate cele rele și adună gîndul la ea însăși și prin ea îl urcă la Dumnezeu. Ca un păstor bun, ea strînge înăuntru oile sau înțelesurile dumnezeiești și omoară neînfrînarea ca pe un cîine turbat, prin îndepărtarea de la cele vătămătoare. Iar tocirea o alungă ca pe un lup sălbatic, pe care nu-l lasă să mănînce oile într-un colț, ci-l privește neîncetat și-l face arătat cugetării, ca să nu se ascundă în întuneric și să petreacă împreună cu înțelesurile sale.

Aceasta se naște din partea poftitoare a sufletului și fără de ea nu se păzește nici un bine, chiar dacă se poate face. Pentru că dacă nu este neprihănire, cele trei părți ale sufletului sînt duse fie în sus, fie în jos, adică sau spre învîrtoșare sau spre neînfrînare. Iar prin neînfrînare nu înțeleg numai pe cea care se îngrijește de lăcomia pîntecelui și de curvie, ci toată patima și gîndul care nu cugetă de bunăvoie după voia lui Dumnezeu. Căci această virtute le muncește pe toate acestea și stăpînește pornirile nesocotite ale sufletului și ale trupului și le îndreaptă către Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin !

Cuvîntul 19

Litera tau (t) *și* cuvîntul despre bărbăție
Este al nouăsprezecelea.
Aceasta se naște din partea mînietoare
Și se află la mijloc între semeție și lașitate.

Însușirea bărbăției nu stă în a birui și a asupri pe aproapele. Căci aceasta este semeție și se află dea-

supra bărbăției. Dar nici în a fugi de frica ispitelor de lucrările și de virtuțile cele după voia lui Dumnezeu. Căci aceasta este lașitate și se află dedesubtul bărbăției. Bărbăția înseamnă a stărui cu răbdare în tot lucrul bun și a birui patimile sufletului și ale trupului. Fiindcă nu este lupta noastră împotriva trupului și a sîngelui sau împotriva oamenilor, ca la iudeii de odinioară, la care cel ce biruia în războaie pe cei de alt neam făcea lucrul lui Dumnezeu, ci împotriva începătoriilor și stăpînirilor, adică a dracilor nevăzuți [488]. Iar cel ce luptă biruie duhovnicește sau e biruit de patimi. Căci războiul acela era numai chipul războiului nostru.

Iar cele două patimi pe care le-am amintit, deși par potrivnice laolaltă, vin însă din neputință. Semeția se ține pe sus și înspăimîntă, chipurile, făcînd impresie ca un urs neputincios. Iar frica fuge ca un cîine alungat. Pentru că nimeni din cei ce au una din aceste două patimi nu nădăjduiește în Domnul. De aceea nu poate să stea la război, fie pentru că se semețește, fie pentru că îi este frică. Iar cel drept, ca un leu se încrede în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava și stăpînirea în veci. Amin !

Cuvîntul 20

Cuvîntul douăzeci și litera ipsilon (y)
E despre dreptatea *tuturor virtuților.*
Aceasta dă tuturor măsura mereu egală
Și se naște din minte.

Dumnezeu e preamărit și prin dreptate, zice marele Dionisie [489]. Și pe drept cuvînt. Căci fără aceasta toate sînt nedrepte și fără aceasta nu pot sta. Ei i se mai zice și dreapta judecată, fiindcă dă fiecărei fapte măsura ei, mereu egală, ca să nu fie nici vreo lipsă în

488. Efes. VI, 12. 489. *Despre numele divine*, cap. VIII, 9.

ceva prin aceea că voim prea puţin, nici vreo covîrşire prin aceea că ne lăcomim la prea mult. Pentru că măcar că acestea par să fie potrivnice, ca fiind deasupra şi dedesubtul dreptăţii, dar amîndouă înclină spre cîte o latură a nedreptăţii. Căci linia fie că se încovoaie înăuntru, fie că se umflă în afară, se abate de la ţinta ei. Iar cumpăna, de asemenea, în orice parte se apleacă, ia prea mult din partea cealaltă. Dar cel ce poate păzi dreptatea nu cade nici în jos prin nechibzuinţă, neînfrînare, laşitate şi lăcomie, ca să se tîrască ca un şarpe pe pîntece, mîncînd ţărînă şi tăvălindu-se în patimile cele de necinste, nici nu se înalţă cu dispreţ în sus prin abilitate, semeţie, tocire şi mulţumirea cu prea puţin, purtîndu-se cu viclenie, ci chibzuieşte întru neprihănire şi rabdă cu smerenie, cunoscînd că a luat ceea ce are prin har, cum zice Apostolul [490], şi netăgăduind. Căci se nedreptăţeşte pe sine însuşi şi pe aproapele, dar mai vîrtos pe Dumnezeu, punîndu-şi în socoteala sa izbînzile. El ştie că dacă îşi închipuie că are peste tot vreun bine, se va lua de la sine ceea ce i se pare că e al lui, cum zice Domnul, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin !

Cuvîntul 21

Litera îi (f) şi cuvîntul douăzeci şi unu
Despre pacea *desăvîrşită a gîndurilor,*
Cum o învaţă oricare învăţăcel de la Domnul.
Căci aceasta este dată de la Dumnezeu.

Zicînd Domnul către Apostoli : «Pacea Mea dau vouă», a adăugat «nu cum dă lumea» [491], sau nu simplu ca oamenii ţării aceleia cînd se salută zicînd : «Pace vouă» şi cum a zis Somanita : «Pace ţie» [492], sau Elisei

490. I Cor. IV, 7 ; Matei XXV, 29. 491. Ioan XIV, 27.
492. IV Împăraţi IV, 23.

către Ghiezi : «și vei zice : pace ție, către ea» [493], adică pace bărbatului tău, pace copilului. Domnul vorbește aci de «pacea care covîrșește toată mintea» [494] și pe care o dă Dumnezeu celor ce Îl iubesc pe El din tot sufletul, pentru războaiele și primejdiile răbdate înainte de ea. Căci de aceea a zis iarăși Domnul : «întru Mine pace să aveți» [495] și a adăugat : «în lume necazuri veți avea, dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea» [496]. Aceasta înseamnă că chiar dacă cineva ar avea multe necazuri și multe primejdii de la draci, și de la oameni, ținînd pacea Domnului toate le va socoti ca nimic. Și iarăși a zis : «Să aveți pacea întreolaltă» [497]. Acestea toate le-a prezis lor Domnul, fiindcă aveau să ajungă în războaie și să rabde necazuri pentru El. Iar după un înțeles mai depărtat fiecare dintre noi credincioșii suferim războaie și sminteli din partea patimilor, dar dacă avem pace cu Dumnezeu și cu aproapele le biruim toate.

Acestea sînt lumea pe care a poruncit Ioan Teologul să o urîm [498] ; nu făpturile, ci poftele lumești. Iar sufletul are pace cu Dumnezeu, cînd are pace cu sine însuși și se face întreg după voia lui Dumnezeu. Și se face așa, cînd are pace cu toți oamenii, chiar dacă suferă supărări grele de la ei. Căci prin răbdare nu se tulbură nicidecum, ci toate le suferă, tuturor le vrea binele, pe toți îi iubește pentru Dumnezeu și pentru fire. Pentru cei infideli plînge ca pentru niște pierduți, cum a făcut Domnul și Apostolii, iar pentru cei credincioși se roagă și lucrează. Și așa primește pacea gîndurilor și petrece cu mintea în contemplație și rugăciune curată către Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin !

493. IV Împărați IV, 26. 494. Filip. IV, 7. 495. Ioan XVI, 33.
496. *Ibidem.* 497. Marcu IX, 50. 498. I Ioan II, 15.

Cuvîntul 22

Cuvîntul douăzeci şi doi şi litera hi (h).
Despre naşterea bucuriei din pace
Se va vorbi puţin.
Dar este o bucurie duhovnicească şi o altă bucurie

«Bucuraţi-vă în Domnul», zice Apostolul [499]. Bine a zis «în Domnul». Căci de nu va fi bucuria în Domnul, nu numai că nu va avea bucurie cineva, dar aproape niciodată nu se va bucura. Căci Iov cercetînd viaţa omenească, a aflat-o cuprinzînd tot necazul [500]. Tot aşa marele Vasile. Iar Grigorie al Nisei a spus că păsările şi celelalte animale se bucură pentru că sînt nesimţitoare, pe cînd omul raţional nu are nici o uşurinţă din pricina plînsului. «Pentru că, zice, nu ne-am învrednicit să avem nici cunoştinţa bunătăţilor de la care am căzut. De aceea şi firea ne învaţă mai mult să plîngem, întrucît viaţa e împreunată cu multe dureri şi osteneli şi e robită multor păcate». Dar dacă are cineva neîncetat pomenirea lui Dumnezeu, se veseleşte. Căci zice psalmistul : «Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu şi m-am veselit» [501]. Căci veselindu-se de pomenirea lui Dumnezeu, mintea uită de necazurile lumii şi prin aceasta nădăjduieşte în El şi ajunge fără grijă. Iar lipsa de grijă o face să se bucure şi să mulţumească. La rîndul ei, mulţumirea, împreunată cu recunoştinţă, face să crească darurile, şi cu cît se înmulţesc facerile de bine ale lui Dumnezeu, cu atît creşte mulţumirea şi rugăciunea curată cu lacrimile bucuriei. Astfel omul iese pe încetul din lacrimile întristării şi din patimi şi vine la bucuria duhovnicească din orice prilej. Pentru cele plăcute se smereşte şi mulţumeşte, iar prin încercări se întăreşte în el nădejdea în viitor. Şi prin amîndouă se bucură şi iubeşte pe Dumnezeu şi pe toţi în chip firesc, ca pe nişte binefăcători. Şi nu află în toată zidirea ceva ce

499. Filip. IV, 4. 500. Iov XIV, 1 ; Eccles. II, 23.
501. Psalm. LXXVI, 3.

poate să-l vatăme. Ci luminat de cunoștința lui Dumnezeu, se bucură de toate făpturile în Domnul, minunîndu-se de purtarea de grijă pe care o are pentru făpturile Lui. Și nu numai de cele arătate se minunează, ca de unele vrednice de laudă, cel ce a ajuns la cunoștința duhovnicească, ci se uimește prin simțire și de cele nearătate celor neîncercați, ca de cele trebuincioase.

Nu se minunează numai de ziuă, pentru lumină, ci și de noapte, căci tuturor le este noaptea de folos : celor lucrători liniște și ușurare ; pe cei ce plîng îi aduce la pomenirea morții și a iadului ; iar pe cei ce se îndeletnicesc cu purtările morale îi face să cugete și să cerceteze mai cu de-amănuntul binefacerile și așezarea moravurilor. Căci zice psalmistul : «Pocăiți-vă pe paturile voastre de cele ce grăiți în inimile voastre» [502], sau pocăiți-vă în liniștea nopții, amintindu-vă de alunecările ce vi s-au întîmplat în tulburarea zilei și vă sfătuiți sau vă învățați să petreceți în imne și cîntări duhovnicești, adică în rugăciuni și cîntări, prin meditație și luarea-aminte a citirii. Căci așa se cîștigă o deprindere morală : meditînd omul la cele ale zilei, ca să ajungă la simțire în liniștea nopții și să se poată plînge pentru cele ce a păcătuit. Iar cînd harul îl duce la vreo sporire și află cu adevărat și nu în nălucire anumite fapte morale ale sufletului și ale trupului, săvîrșite cu lucrul sau cu cuvintele, după porunca lui Hristos, mulțumește cu frică și cu smerenie, și se nevoiește prin rugăciune și lacrimi multe îndreptate către Dumnezeu să păzească obiceiul acela bun, îndemnîndu-se pe sine spre ținerea de minte a lui, ca să nu se piardă iarăși prin uitare. Fiindcă numai după vreme îndelungată dobîndim în noi vreo deprindere bună. Dar ceea ce s-a dobîndit după vreme și osteneală îndelungată, se poate pierde într-o clipită de timp.

502. Psalm. IV, 4.

Acestea despre cei lucrători. Cît despre cei contemplativi, noaptea are multe vederi, cum zice marele Vasile. Ea aduce aminte de fiecare dată, despre facerea lumii, pentru pricina că toată zidirea se ascunde sub întuneric ca mai înainte şi ajută pe om să cugete cum cerul era odată singur fără stele, precum nevăzute sînt acelea acum cînd sînt ascunse de nori. Iar intrînd în chilie şi privind numai întunericul, îşi aduce aminte de întunericul acela ce era deasupra adîncului. Şi făcîndu-se iarăşi cerul dintr-odată curat şi el stînd afară din chilie, se uimeşte de lumea de sus şi aduce laudă lui Dumnezeu, cum zice Iov despre Îngeri, cînd au văzut stelele [503]. Priveşte şi pămîntul nevăzut şi neîntocmit ca odinioară şi pe oameni cufundaţi în somn ca şi cînd n-ar fi şi se face prin simţire singur ca Adam şi preamăreşte pe Ziditorul şi Făcătorul zidirii întru cunoştinţă cu îngerii. Din tunetele şi fulgerele ce se fac, îşi închipuie ziua judecăţii ; iar din glasurile păsărilor parcă ar simţi glasul trîmbiţei de atunci. Din răsărirea luceafărului şi din arătarea zorilor, înţelege arătarea cinstitei şi de viaţă făcătoarei cruci ; iar din scularea oamenilor din somn, îşi ia o dovadă despre înviere, precum răsăritul soarelui îi dă o asemănare despre venirea Domnului ; şi precum cei ce întîmpină soarele prin cîntare sînt ca sfinţii ce vor ieşi atunci înaintea Domnului în nori, aşa cei ce trîndăvesc şi rămîn dormind sînt ca cei ce se vor osîndi atunci. Cei dintîi veselindu-se în tot timpul zilei prin cîntări de laudă, prin contemplaţie, rugăciune şi prin celelalte virtuţi, petrec în lumina cunoştinţei, ca dreptii de atunci ; ceilalţi rămîn în patimă şi în întunericul neştiinţei, ca păcătoşii de atunci.

Simplu grăind, cel ce are cunoştinţă, află tot lucrul ca ajutător spre mîntuirea sufletului şi spre slava lui Dumnezeu, pentru care s-au şi făcut de Domnul şi

503. Iov XXXVIII, 7.

«Dumnezeul cunoștințelor», cum zice maica proorocului Samuil [504]. De aceea «să nu se laude înțeleptul întru înțelepciune» și celelalte, «ci întru aceasta să se laude cel ce se laudă, că înțelege și cunoaște pe Domnul», adică Îl cunoaște pe Domnul în înțelegere multă din făpturile Lui și Îl imită pe El, după putere, prin păzirea dumnezeieștilor Lui porunci, «ca să poată face judecată și dreptate în mijlocul pământului», ca Acela [505] (adică proorocind despre răstignirea și învierea Domnului a zis ea acestea), și ca să pătimească împreună cu El, prin dobîndirea virtuților și să se slăvească împreună, prin nepătimire și cunoștință [506]. Atunci va avea laudă în sine, ca cel ce s-a învrednicit să se facă robul unui astfel de Stăpîn și următor al smereniei lui, nevrednic fiind. Atunci i se va face lui, după Apostol, laudă de la Domnul [507]. Cînd atunci ? Cînd va zice celor de-a dreapta : «Veniți, binecuvîntații Părintelui Meu, de moșteniți împărăția» [508]. Căreia fie să ne învrednicim și noi toți prin harul și prin iubirea Lui de oameni, Căruia I se cuvine slava și împărăția în veci. Amin !

Cuvîntul 23

Cuvîntul al douăzeci și treilea e despre Scripturi.
Ca să nu afle nici o contrazicere
Cei ce vor să le cerceteze pe ele
Și să înțeleagă toate cele scrise cum trebuie.

«Cîntați cu înțelepciune», zice proorocul și «cercetați Scripturile», zice Domnul. Și cel ce aude se luminează, iar cel ce nu aude se întunecă. Căci dacă nu

504. I Împărați II, 3. Dumnezeu creînd lumea, o creează și spre a ne ridica prin lucruri la cunoștința Lui. El se relevează chiar prin actul creației ca un Dumnezeu al cunoștințelor. 505. I Împărați II, 10—11.

506. Omul dobîndește virtuțile pătimind osteneli și încercări, dar puterea pentru pătimirea aceasta o are din împreună-pătimirea lui Hristos în El ; și se ridică la nepătimire și cunoștință tainică prin aceea că se împărtășește de slava lui Hristos. Domnul Hristos repetă drumul pătimirii și slăvirii Sale cu fiecare din cei ce vor să urmeze Lui, sau să-L imite pe El. 507. Romani II, 29. 508. Matei XXV, 34.

ia cineva aminte la cele spuse, nu culege atîta rod din dumnezeieştile Scripturi, chiar dacă ar cînta şi ar citi de multe ori. Liniştiţi-vă şi cunoaşteţi, zice, pentru că liniştirea adună mintea. Iar de va vrea cineva să ia aminte puţin, va cunoaşte, după Apostol, «în parte» [509], mai ales de va avea puţină făptuire morală. Căci aceasta face mintea mult încercată de pe urma luptei cu patimile. Dar nu cunoaşte toate tainele cîte le are fiecare cuvînt al Scripturii ascunse la Dumnezeu, ci cîte poate primi curăţia minţii de la har. Aceasta o ştim de acolo, că de multe ori cunoscînd un cuvînt al Scripturii, reuşim să descoperim unul sau două din scopurile pentru care s-au scris. Dar după o vreme oarecare, făcîndu-se mintea, poate, mai curată, se învredniceşte de alt înţeles mai înalt decît cel dintîi. Astfel, dîndu-şi seama de nepriceperea sa şi minunîndu-se de harul lui Dumnezeu şi de înţelepciunea Lui negrăită, omul se pomeneşte cutremurîndu-se înaintea Dumnezeului cunoştinţelor, cum a zis proorociţa Ana, că «Domnul e Dumnezeul cunoştinţelor».

Nu vorbesc despre ceea ce aude cineva din vreo carte sau de la vreun om. Căci aceasta nu este din curăţia minţii, nici din descoperire. Ci despre ceea ce cunoaşte fără să-şi creadă lui, pînă ce află dumnezeiasca Scriptură sau pe vreunul dintre Sfinţi împreună mărturisind pentru înţelesul care a răsărit de la sine din cuvîntul Scripturii, sau din vreun lucru sensibil, sau inteligibil.

Chiar dacă acesta, în loc de un singur înţeles, află sau aude de la dumnezeiasca Scriptură, sau de la Sfinţii Părinţi, mai multe, să nu fie fără crezare şi să-şi închipuie că aceasta e contrazicere. Pentru că uneori acelaşi lucru are mai multe scopuri, ca de pildă o haină. Dacă, deci, ar zice cineva despre aceasta că încălzeşte, iar altul că împodobeşte şi iarăşi altul că acoperă, toţi trei spun

509. I Cor. VI, 12.

adevărul, pentru că haina folosește pentru încălzit, pentru acoperământ și pentru podoabă ; și toți trei au aflat scopul dumnezeiesc al hainei, având mărturie dumnezeiasca Scriptură și firea lucrurilor. Iar dacă cineva fiind răpitor sau hoț, vorbind de înțelesurile ei, ar zice că haina e bună spre a fi răpită sau furată, cu siguranță minte, fiindcă nici Scriptura, nici firea lucrurilor nu mărturisește că pentru aceasta s-a făcut, odată ce și legile pedepsesc asemenea fapte. Tot așa este cu orice lucru sensibil sau inteligibil, sau cu orice cuvînt al dumnezeiești Scripturi. Pentru că sfinții nici nu cunosc tot scopul lui Dumnezeu cu fiecare lucru sau cuvînt al Scripturii, nici nu scriu deodată toate cele cunoscute de ei. Nu cunosc totul, pentru că Dumnezeu este necuprins și înțelepciunea Lui nu are hotar, ca să cuprindă vreun înger sau om toate. Căci zice Gură de Aur despre cunoașterea vreunui lucru oarecare, că noi spunem despre el cîte trebuie să le spunem acum, dar Dumnezeu pe lîngă cele spuse cunoaște și alte laturi neînțelese. Și nu le spun nici sfinții toate deodată, pentru că nu e de folos ca să le spună toate cîte le cunosc, din pricina neputinței oamenilor și ca să nu se lungească cuvîntul și să se facă neplăcut sau neînțeles din pricina amestecării, ci ca cele spuse să fie măsurate, cum zice Teologul. De aceea unul și același, azi spune despre un lucru unele și mîine altele. Iar aceasta nu este contrazicere pentru auzitorul care are cunoștința sau experiența celor spuse. Și iarăși unul zice acestea, altul altele despre același cuvînt al dumnezeiești Scripturi, pentru că harul dumnezeiesc le-a dăruit și pe acestea și pe acelea potrivit cu oamenii și cu vremea.

Numai aceea trebuie să caute cineva, ca ceea ce se face și se zice să se facă și să se zică potrivit cu scopul dumnezeiesc și ca să aibă mărturie din dumnezeiești Scripturi, ca să nu audă de la Apostol : anatema fie ce-

lui ce va binevesti altceva în afară de scopul dumnezeiesc, sau de firea lucrurilor, fie acela chiar înger [510], cum zic şi marele Dionisie, marele Antonie şi Maxim Mărturisitorul. De aceea zice Gură de Aur : «Nu fiii elinilor ne-au predat nouă acestea, ci dumnezeiasca Scriptură».

Nu este contrazicere dacă zice Scriptura despre oarecare că n-a văzut Babilonul în robie [511], iar în alt loc că l-au luat în Babilon cu ceilalţi [512]. Căci cine citeşte cu luare-aminte află în alt loc al Scripturii că l-a orbit pe el şi aşa l-au luat în robie [513]. Prin urmare a intrat în Babilon cum a zis unul despre el, dar nu l-a văzut pe acesta, cum a zis celălalt. Şi iarăşi unii zic din neiscusinţă că **Epistola către Evrei** nu este a lui Pavel Apostolul, şi un cuvînt al Sfîntului Dionisie nu este dintre celelalte cuvinte ale lui. Dar dacă ia aminte cineva, în cuvintele înseşi află adevărul. Căci sfinţii, cînd e vorba de un lucru al firii, descoperă scopul lui Dumnezeu întru toată amănunţimea, prin analiză, sau cunoştinţă naturală, sau prin contemplarea celor ce sînt, adică a făpturilor, care se întemeiază pe curăţia minţii ; dar cercetează şi Scripturile, cum zice Gură de Aur, cum cei ce vrînd să descopere aurul din metalele pămîntului, cercetează vinele cele mai subţiri, ca să nu cadă nici o iotă, sau nici o cîrtă, cum zice Domnul [514]. Iar iota este litera a zecea şi cirta este cea numită mare, fără de care nu putem scrie drept.

Acestea s-au spus despre lucrurile firii. Dar cînd e vorba de un lucru sensibil sau inteligibil, care se petrece mai presus de fire, sau de un cuvînt al Scripturii, atunci cunosc prin vedere înainte şi prin descoperire, dacă li se dă cunoştinţă despre acestea de la Duhul Sfînt. Iar dacă nu li se dă, ci spre folosul lor le

510. Gal. I, 18.
511. Iezechil XII, 13. 512. Ieremia XXXII, 5.
513. IV Împăraţi XXV, 7. 514. Matei V, 18.

rămîne lucrul necuprins, nu se rușinează să spună adevărul și să mărturisească neputința omenească, zicînd: «Nu știu, Dumnezeu știe» [515], ca Apostolul, și cum zice Solomon : «Trei nu le cunosc, iar a patra n-o știu» [516], sau Gură de Aur : «Eu nu știu, chiar dacă m-ar numi ereticii necredincios ; dar numească-mă și nebun».

Și simplu grăind, aceștia avînd înțelepciunea îndoită, dar prețuind mai mult înțelepciunea de sus, s-au folosit în chip înțelept și măsurat și de învățătura cea de afară, urmînd regulii apostolilor, ca să nu se laude cu cele nemăsurate, ca egiptenii aceia care își băteau joc de graiul simplu al lui Varnava Apostolul, nedîndu-și seama că predica lui avea cuvintele vieții veșnice, cum zic Clementinele. Căci mulți pățim aceasta, cînd auzim pe cineva vorbind alt grai și rîdem, chiar dacă acela e poate înțelept în limba lui și grăiește despre taine înfricoșătoare. Iar aceasta ni se întîmplă din lipsa de cercare. Dar Părinții au scris și cu voia simplu, după vremea și după oamenii pentru care au scris, cum zice Sfîntul Grigorie al Nisei, lăudînd pe Sfîntul Efrem care, înțelept fiind, a scris simplu, dar de care a spus, minunîndu-se, că mult iscusit fiind în dogme, a țintuit la stîlp cărțile blestemate ale unui eretic cu cugetare de prunc, iar acela neputînd răbda, de mîndrie, rușinea, a murit [517]. Căci sfînta smerenie e mai presus de fire și nu poate să o aibă cel ce nu crede, ci o socotește contrară firii, cum zice marele

515. II Cor. XII, 3. 516. Prov. XXX, 18.

517. *Cuvînt de laudă* la cuv. Părintele nostru Efrem Sirul, unde se istorisește și întîmplarea cu Apolinarie «cel fără de minte și fără de socoteală, multe izvodind și din pîntece grăind», căruia luîndu-i cărțile cu care se lăuda, i le-a uns Sfîntul «filă cu filă cu ulei de pește... nelăsînd o parte de alta să se dezlipească din strîngerea cea cumplită». Mai tîrziu, polemizînd ereticul cu un ortodox, a cerut să i se aducă lucrările sale pentru a citi din ele, neștiind el ce se petrecuse. Și mîndrindu-se cu ele a încercat să le deschidă, dar «nedespărțite și cu totul nesupuse văzîndu-le, de rușine fața și-au schimbat, iar de nedumerire cu sufletul s-a spăimîntat și de adunare despărțindu-se nebunul, la boală și mai pe urmă la moarte s-a apropiat, nesuferind ocara».

Dionisie despre unii ca aceştia, scriind către Sfîntul Timotei : «Celor vechi învierea din morţi li se pare contrară firii, mie însă şi ţie, nu ne este contrară firii, ci mai presus de fire. Aceasta faţă de noi. Iar faţă de Dumnezeu nu e nici mai presus de fire, ci firească. Căci porunca lui Dumnezeu este firea Lui». Iar Părinţii iubesc mai degrabă smerenia cu lucrul şi cu cuvîntul, ca cel ce a scris Gheronticonul, măcar că era episcop şi a fost izgonit pentru Hristos [518]. Căci zice despre veşmîntul unei fecioare că «l-am luat eu ca să fiu binecuvîntat». Iar Sfinţii Părinţi Dorotei şi Casian, înţelepţi fiind, au scris simplu.

Iar aceasta s-a zis, ca să nu-şi închipuie cineva că din mîndrie au scris unii înalt, iar alţii din lipsă de învăţătură au scris simplu. Ci înţelegerea tuturor este una şi e dăruită de acelaşi Duh Sfînt. Iar scopul lor era să folosească pe toţi. Pentru că dacă ar fi scris toţi simplu, niciunul dintre cei învăţaţi nu s-ar fi folosit vreodată. Căci ar fi socotit acestea ca nimic, pentru simplitatea cuvîntului. Dar iarăşi nu s-ar fi folosit nimeni dintre cei mai simpli, dacă ar fi scris toţi înalt, pentru că n-ar fi prins înţelesul celor spuse.

Cel încercat în înţelegerea Scripturilor cunoaşte că înţelesul celui mai simplu cuvînt al Scripturii şi al celui covîrşitor de înţelept este unul şi are în vedere mîntuirea omului. Iar cel neîncercat în aceasta, se sminteşte de multe ori, neştiind că mult ajută învăţătura de jos cînd se face purtătoare a înţelepciunii de sus a Duhului. Pentru că una dă înţelesuri luminoase, iar cealaltă putere cuvîntului, dacă are omul o chibzuinţă statornică şi sălăşluieşte în el cumpătarea prin care se teme de nechibzuinţă şi de cugetare uşuratică şi cugetă cu cumpătare, cum zice Apostolul. Precum deci cuvîntul «Amin» spus cu adevărat la sfîrşitul Evangheliei

518. Este vorba de episcopul Palladius, care a scris *Lavsaiconul* şi a fost exilat 6 ani din scaunul său din Helenopolis în Bitinia (veacul V).

după Luca e cuvîntul neclintit ce întăreşte cele spuse înainte de el, aşa şi chibzuinţa este o înţelegere neclintită ce poate să păzească adevărul. Căci Amin arată statornicia harului celui nou. De aceea în Vechiul Testament nici nu se află deloc, căci acela era chip. Dar în harul cel nou se spune pretutindeni, pentru faptul că acesta rămîne în veac şi în veacul veacului.

Cuvîntul 24

Acum omega (o mare) şi cuvîntul de faţă
Al douăzeci şi patrulea, aduce inimii o simţire,
Ca să cunoască omul ceea ce-i foloseşte.

O, cîte lacrimi aş vrea să am, cînd mă văd pe mine dintr-o parte sau alta ! Că de nu păcătuiesc, mă înalţ din mîndrie. Iar de păcătuiesc, şi pot să văd, îmi pierd curajul nemaiştiind ce să fac şi vin la deznădejde. Dacă apoi alerg la nădejde, iarăşi vine mîndria. Iar dacă plîng, aceasta mi se face pricină de părere de sine ; şi dacă nu plîng, iarăşi vin patimile. Viaţa mea e moarte şi moartea e mai rea pentru frica muncilor. Rugăciunea mea mi se face ispită şi neluarea aminte, pierzare. «Cel ce a cîştigat cunoştinţă, a adăugat durere» [519], zice Solomon. Nu pricep şi mă înciudez şi nu ştiu ce să fac. Iar dacă ştiu şi nu fac, cunoştinţa îmi este spre osîndă. Vai mie, ce voi alege ? Toate mi se par contrare din neştiinţă şi nu pot să pun de acord vreuna din ele. Nu descopăr virtutea şi înţelepciunea ascunse în încercări, pentru că nu am răbdare. Ci fugind de linişte din pricina gîndurilor, aflu afară patimile, în ispita prin simţuri. De vreau să nu mănînc şi să priveghez, aflu părerea de sine şi slăbiciunea ca piedică. De mănînc şi dorm fără zgîrcenie, vin, fără să vreau, la păcat. De mă retrag şi fug de la toate, de frica păcatului, iarăşi mă moleşeşte trîndăvia.

519. Eccles. I, 18.

Pe de altă parte văd pe mulţi că iau prin aceste războaie frica dumnezeiască şi prin frică au dobîndit lucrarea celorlalte virtuţi. De aş fi avut şi eu credinţă ca ei, aş fi aflat temerea, prin care aş fi primit binecredincioşia, cum zice proorocul, şi cunoştinţa, din care se nasc tăria şi sfatul, înţelegerea şi înţelepciunea Duhului [520], în cei ce stăruie lîngă Dumnezeu întru negrijă şi întru îndeletnicirea cu dumnezeieştile Scripturi, cu răbdare.

Pentru că prin aceasta toate cele de sus şi cele de jos se fac deopotrivă. Căci cînd o patimă se preface în virtute, e vădit că aceasta s-a făcut prin vreme şi cercare. Iar cînd o virtute înclină spre patimă, tot vremea şi cercarea îndelungată prin răbdare o poate depărta de aceea. Dacă nu se naşte în suflet răbdarea din credinţă, nu poate avea cineva nicidecum vreo virtute. «Întru răbdarea voastră veţi dobîndi sufletele voastre» [521], zice Domnul, Cel ce a zidit una cîte una inimile oamenilor, cum zice psalmistul [522]. De aici este vădit că inima, adică mintea se zideşte fiecare deosebit prin răbdarea celor ce vin asupră-i. Căci cel ce crede că are pe altcineva care-i cîrmuieşte nevăzut viaţa, cum va mai da crezare gîndului său, care zice : aceasta vreau, sau aceasta nu vreau, aceasta e bine sau aceasta e rău ? Dacă are vreun povăţuitor văzut, e dator să întrebe la tot lucrul şi să primească prin urechi răspunsul şi să plinească cu lucrul cele spuse. Iar dacă nu are vreunul, îl are după Euhait, pe Hristos, şi e dator să-L întrebe prin rugăciune din inimă pe El şi să nădăjduiască cu credinţă răspunsul prin lucru şi prin cuvînt, ca nu cumva satana, neputînd răspunde cu lucrul, să răspundă cu cuvîntul, prefăcîndu-se pe sine în pově-

520. Isaia XI, 2. 521. Luca XXI, 19. 522. Psalm. XXXII, 15.

ţuitor şi trăgînd la pierzare pe cei ce n-au răbdare [523]. Căci aceştia se grăbesc din neştiinţă să ia cele ce niciodată nu li s-au dat lor, uitînd că o zi în ochii Domnului e ca o mie de ani şi o mie de ani ca o zi. Iar cel ce are din răbdare experienţa uneltirilor vrăjmaşului, cum zice Apostolul, lucrează, loveşte şi aleargă întru răbdare, ca să ia [524] cunoştinţă şi să poată zice : «Nu ne sînt necunoscute gîndurile lui» [525], adică nu ne sînt ascunse uneltirile lui, neştiute de cei mulţi. Căci se preface, zice, în înger al luminii [526]. Şi nu e de mirare, odată ce şi gîndurile care vin de la el în inimă, se înfăţişează ca gînduri ale dreptăţii, celor neîncercaţi, lipsiţi de experienţă. De aceea bine este ca omul să zică : nu ştiu, ca să nu se arate fără crezămînt nici celor spuse de înger şi să nu creadă nici celor săvîrşite de viclenia vrăjmaşului, ci să scape prin răbdare de amîndouă povîrnişurile şi să aştepte să i se dăruiască răspunsul cu lucrul în decurs de mulţi ani, fără de voie, făcîndu-se că nu ştie de i-a spus cineva despre înţelesul lucrurilor, sau al făpturilor lui Dumnezeu, pînă ce nu ajunge la un liman, adică la cunoştinţa cu lucrul. Şi cînd o vede rămînînd mulţi ani, atunci află că într-adevăr a fost şi a primit răspuns în chip nevăzut.

De pildă cineva se roagă pentru biruinţă asupra patimilor care îl războiesc şi cuvînt nu aude, nici chip amăgitor nu vede. Dar chiar dacă i s-ar întîmpla poate

523. Omul nu trebuie să-şi spună singur că lucrul cutare e bun sau rău, ci să aştepte prin răbdare răspunsul de la Domnul, cînd nu are un povăţuitor văzut. Iar Domnul i-l va spune, după răbdare multă, nu numai printr-un cuvînt şoptit în minte, ci mai ales printr-o experienţă tainică, căci binele între timp a devenit o calitate, o stare proprie lui, care durează. Satana însă dă un răspuns numai prin cuvînt şoptit în minte celor ce nu aşteaptă să le devină binele calitate intrinsecă, prin răbdarea unor încercări. Astfel răbdarea e văzută ca o metodă prin care se ajunge la cunoaşterea a ceea ce e bine, dar la o cunoaştere prin experienţa lăuntrică, dat fiind că e o metodă prin care cineva ajunge el însuşi la calitatea binelui. 524. Filip. III, 12. 525. II Cor. 2, 11.
526. II Cor. 11, 14.

aceasta în somn sau sensibil, nu crede nicidecum. După cîţiva ani însă, vede războiul acela cîştigat prin har şi anumite înţelesuri atrăgîndu-i mintea la smerenie şi la cunoştinţa neputinţei sale. Dar nici aşa nu crede, ci aşteaptă mulţi ani, temîndu-se ca nu cumva să fie şi aceasta înşelăciune. Căci zice Gură de Aur despre Apostoli că de aceea le-a spus Domnul de necazurile cele multe şi a adăugat «Cel ce va răbda pînă în sfîrşit, acela se va mîntui»[527], ca niciodată să nu rămînă fără grijă, ci să se nevoiască din temere. Căci nu va folosi cineva nimic de la celelalte virtuţi, măcar de ar fi cu petrecerea în cer, dacă e stăpînit de mîndrie, prin care diavolul şi Adam şi alţi mulţi au căzut. De aceea niciodată nu trebuie să părăsească temerea, pînă ce nu ajunge la limanul dragostei desăvîrşite şi iese afară din lume şi din trup[528].

Căci unul ca acesta nu lasă temerea de bună voie, ci din marea credinţă, care-i face mintea să nu aibă grijă de viaţă şi de moartea trupului. El vine la temerea curată a dragostei. Despre aceasta zice marele Atanasie către cei desăvîrşiţi : «Nu te teme de Dumnezeu ca de un tiran, ci te teme din dragoste faţă de El». Aceasta ca să nu se teamă omul numai pentru că păcătuieşte, ci şi pentru că e iubit fără să iubească şi primeşte binefaceri cu nevrednicie. Prin temerea de asemenea bunătăţi, el vrea să-şi atragă sufletul la iubire şi să se facă vrednic de binefacerile de care a avut şi va avea parte, prin recunoştinţa sa faţă de Binefăcător.

Iar de la frica curată a dragostei, vine la smerenia mai presus de fire. Fiindcă oricît de mult ar pătimi în înţeles bun şi oricîte necazuri ar răbda, el nu-şi închipuie cîtuşi de puţin că din puterea şi din înţelegerea

527. Matei X, 22.

528. Asemănarea dragostei cu un liman, la care ajunge omul dus de barca temerii, e de la Sfîntul Isaac Sirul (*Cuv.* 72, ed. Theotoche, p. 283).

sa îi vine puterea de a răbda și starea cea bună a sufletului și a trupului. Ci din cugetarea smerită a cîștigat darul deosebirii, prin care cunoaște că este făptura lui Dumnezeu și că nu poate să facă nici un bine de la sine, nici să-l păzească, odată săvîrșit prin har ; de asemenea că nu poate surpa ispita nici răbda prin bărbăția sau înțelepciunea sa. Iar de la darul deosebirii vine la cunoștința din parte a lucrurilor și începe să vadă cu mintea cele ce sînt. Necunoscînd însă rațiunile acestora, dorește un învățător și neaflîndu-l pe acela, pentru că nu se poate vedea, iar pe altul care face pe învățătorul neprimindu-l, pentru că știe aceasta prin darul deosebirii, sau printr-o înțelegere fără martori, nu mai înțelege nimic. Aceasta-l face să socotească toate cele făcute și învățate de el ca nimic, văzînd înainte de el atîta mulțime de oameni care au căzut după atîtea sudori și cunoștințe, de la Adam și cei de după el.

Auzind, dar neînțelegînd ceva din cele spuse în dumnezeiești Scripturi, începe să lăcrimeze din pricina acestei cunoștințe, adică din faptul că cunoaște că nu cunoaște cum trebuie. Și cu adevărat e lucru de mirare, cum cel ce-și închipuie că știe, încă n-a ajuns să știe că nu știe nimic și ceea ce i se pare că are se va lua de la el, cum zice Domnul [529], pentru că i se pare că are, dar nu are cu adevărat. Iar acesta, care se socotește că e nebun și neînțelegător, neputincios și neștiutor, plînge și se tînguiește și prin aceasta primește și cele ce nu le are, prin recunoștință.

Căci smerenia se naște din multe virtuți, iar ea naște altele mai desăvîrșite. Asemenea și cunoștința, rugăciunea, mulțumirea și dragostea. Fiindcă aceste virtuți pururea primesc creștere. De pildă, dacă cineva se smerește ca păcătos și plînge, prin aceasta se înfrînează și rabdă necazurile ce-i vin de bună voie și fără voie,

529. Matei XXV, 29.

de la draci din pricina nevoinței, și de la oameni spre cercarea credinței, ca să se arate dacă își are nădejdea la Dumnezeu, sau la om, sau în tăria și cumințenia sa. Făcîndu-se astfel cercat prin răbdare și părăsind toate pentru Dumnezeu, primește credința cea mare de care zice Domnul : «A venit Fiul Omului, poate va afla credință» [530]. Iar prin credința aceasta va dobîndi biruință împotriva celor ce-l războiesc. Și dobîndind-o pe aceasta, ia cunoștință de neputința și de neștiința sa, din puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu arătată lui, și începe întru smerenia sufletului să-I mulțumească și tremură temîndu-se ca nu cumva să cadă iarăși în neascultarea de mai înainte. Apoi din frica curată, ajunsă fără de păcat, din mulțimea, răbdarea și smerenia de care s-a împărtășit prin cunoștință, începe să aibă nădejde că va dobîndi milă prin har.

Iar din gustarea (experiența) binefacerilor dăruite lui, așteaptă și se teme ca nu cumva să se afle nevrednic de așa de mari daruri ale lui Dumnezeu. Prin acestea îi crește smerenia și rugăciunea din inimă. Și cu cît cresc acestea, deodată cu mulțumirea, primește cunoștință mai mare [531]. Astfel din cunoștință vine la temere și din temere la mulțumire și la cunoștința cea mai presus de acestea. Și pentru aceasta iubește pe Binefăcătorul în chip firesc și cu bucurie dorește să-i slujească Lui, ca unul ce se știe îndatorat prin cunoștință. Prin aceasta îndată primește creșterea cunoștinței și vede împreună cu binefacerile personale și pe cele de obște, pentru care neputînd mulțumi, plînge. Dar minunîndu-se iarăși de harul lui Dumnezeu, primește mîngîiere. Astfel aci varsă lacrimi îndurerate, aci iarăși varsă din dragoste lacrimi mai dulci ca mierea, din

530. Cf. Luca XVIII, 8.

531. Reluînd tema *epectazei* Sfîntul Grigorie de Nisa, adică a necontenitei creșteri sau înaintări a sufletului în bine, Petru Damaschin îi dă o explicare ascetică în aceste pagini.

bucuria duhovnicească ce vine dintr-o negrăită smerenie. Iar aceasta i se întîmplă, cînd dorește cu adevărat să se facă voia lui Dumnezeu și urăște toată cinstea și odihna și se ține pe sine mai prejos de toți, încît nu socotește nicidecum că este cineva și se simte îndatorat, cu tot ce are, lui Dumnezeu și tuturor oamenilor. De aceea socotește ispitele și necazurile ca o mare binefacere, iar bucuria și odihna ca o mare pagubă. Și acelea le dorește din tot sufletul ori de unde i-ar veni, iar de acestea se teme chiar de-i vin de la Dumnezeu spre cercare.

Și fiind el în lacrimile acestea, începe mintea să primească curăția și vine la străvechea ei stare, adică la cunoștința firească pe care a pierdut-o din dragoste față de patimi. Aceasta e numită de unii înțelepciune, pentru că mintea vede lucrurile cum sînt după fire. De alții iarăși e numită pătrundere, pentru că cel ce are parte de ea cunoaște o parte din tainele ascunse, sau scopul lui Dumnezeu așezat în dumnezeiești Scripturi și în fiecare făptură. Iar aceasta se naște din darul deosebirii și poate înțelege rațiunile celor sensibile și inteligibile. Din această pricină se numește vedere (contemplare) a celor ce sînt, sau a făpturilor, dar ea este firească (naturală) și vine din curăția minții [532].

532. După Părinți starea naturală și cunoașterea naturală nu e cea pe care o are cel scufundat în păcat, ci cea dinainte de păcat pe care o redobîndește acesta cu ajutorul harului, căci așa e cum trebuie să fie. Redînd această învățătură diaconul rus G. Tsebricov zice: «Nu lumea supusă legilor logice e concepută de sufletul ortodox ca fiind lumea *naturală*. Dimpotrivă el străvede natura adevărată, realitatea substanțială, starea normală a lucrurilor în *supranatural*, în domeniul mistic deschis sfinților. Nu natura supusă matematicianului, nu universul unde doi ori doi fac *în mod invariabil* patru, și-l reprezintă sufletul ortodox ca adevărata lume a lui Dumnezeu. Nu cosmosul în care legile par să prevaleze asupra Dătătorului de legi, în care pretinsa imutabilitate a legilor fizice pare mai degrabă să disciplineze pe Dumnezeu decît să fie disciplinată de El. «Aspectul actual al universului nu e decît un episod», scria Teofan Zăvorîtul (1870). «El n-ar fi existat (acest aspect), dacă păcatul n-ar fi fost săvîrșit. Și precum păcatul n-a fost necesar, așa aspectul acesta al lumii nu are nimic necesar. Libertatea în creație nu înseamnă numai po-

Iar dacă cineva s-ar învrednici să vină la vederea înainte spre folosul obștesc, aceasta este mai presus de fire. Pentru că singur Dumnezeu cunoaște dinainte toate în toți și pentru ce a făcut fiecare lucru sau spus fiecare cuvînt în dumnezeiasca Scriptură și dă această cunoștință după har și celor vrednici să cunoască. Deci cunoașterea (contemplarea) făpturilor sensibile și inteligibile, numită înțelepciune, este o pătrundere și o cunoștință firească, fiindcă a existat de mai înainte în fire, dar patimile au întunecat mintea. Și dacă nu înlătură Dumnezeu, prin virtutea făptuitoare, patimile, mintea nu poate vedea. Dar vederea înainte nu e tot așa, ci este har și mai presus de fire. Însă nici cea dintîi nu se ivește fără Dumnezeu, măcar că e firească.

Fiindcă și elinii multe au iscodit, dar scopul lui Dumnezeu din făpturi nu l-au aflat, cum zice marele Vasile ; ba nici pe Dumnezeu însuși, pentru că n-aveau smerenia și credința lui Avraam. Căci credincios se numește cineva atunci cînd crede celor nevăzute din cele văzute. Iar a crede cele văzute de el înseamnă a nu crede celui ce îl învață sau îi propovăduiește.

Pentru aceasta, spre cercarea credinței, ispitele sînt arătate, iar ajutorările nearătate, ca cel credincios să

---

sibilitatea căderii. Deci ea neagă necesitatea căderii, a păcatului și, în același timp, necesitatea aspectului actual al universului. Noi n-avem puterea să presupunem cum ar fi lumea, dacă n-ar fi avut loc căderea, dar putem spune că ar fi fost cu totul diferită. Astăzi totul este adaptat la starea de pedeapsă care trebuie suportată. Altfel totul ar fi fost adaptat la starea de ascultare de voia lui Dumnezeu».

Așadar, un lucru e clar: «Noi nu vedem universul decît printr-o viziune coruptă de păcatul săvîrșit împotriva lui Dumnezeu și care ne scufundă în întuneric ; universul adevărat e de fapt altul.

Lumea adevărată e aceea care se deschide ochilor duhovnicești și credinței, prin înrîurirea harului revărsat în noi cu plinătate. Atunci începem, sau mai vîrtos, reîncepem să o înțelegem după Dumnezeu și nu după noi. Atunci supranaturalul devine natural, în vreme ce naturalul de aici de jos devine ireal.

Minunea lui Dumnezeu realizată de sfinți nu e decît starea cea mai normală a lucrurilor. În sine minunea nu e supranaturală, căci *«emană din unica și adevărata natură»* (*L'esprit de l'Ortodoxie*, în Irenikon, Prieure d'Amay sur Meuse, Collection nr. 7, 1927, p. 14—15).

afle, prin răbdare, după isprăvirea ispitei, cunoștința. Iar din aceasta să afle că nu cunoaște și că se împărtășește de binefaceri, culegînd rodul smereniei și dragostea față de Dumnezeu ca binefăcător și față de aproapele, pentru a sluji lui Dumnezeu. Și aceasta socotește că este un lucru firesc și o datorie, care-l face să dorească a păzi poruncile și a urî patimile ca vrăjmașe, iar trupul a-l disprețui, socotindu-l ca piedică spre nepătimire și spre cunoștința lui Dumnezeu, adică spre înțelepciunea cea ascunsă.

Și pe drept cuvînt e ascunsă aceasta. Pentru că cel ce stăpînește înțelepciunea lumii și se desfată de ea și are odihna lumii acesteia și slava ei, prieten al ei este. Iar prietenul înțelepciunii lui Dumnezeu, se nevoiește în cele potrivnice acestora, adică e împovărat de dureri și trăiește în înfrînare și suferă tot necazul și necinstea pentru împărăția cerurilor. Cel dintîi dorește să se apropie de bunătățile văzute, de învățăturile de jos și de regi ; și pătimește pentru aceasta adeseori. Iar cel de al doilea pătimește împreună cu patimile lui Hristos. Pentru că cel dintîi are nădejdile aici, dacă poate peste tot să le aibă, căci sînt vremelnice și greu de înfăptuit, iar cel de al doilea aici se ascunde în ochii celor nebuni, zice Sfînta Scriptură, dar se face arătat în veacul viitor, cînd toate cele ascunse se vor face arătate.

Dar pe lîngă aceasta mai trebuie spus că cunoștința celor ascunse, adică contemplarea Scripturilor și a făpturilor, se dă aici și spre mîngîierea celor ce plîng, cum zice Sfîntul Ioan Gură de Aur. Căci din credință se naște frica, iar din aceasta plînsul, prin care vine smerenia, din care se naște darul deosebirii. Iar din aceasta pătrunderea și vederea înainte cea după har.

Iar cunoscătorul nu trebuie să-și fixeze un înțeles al său, ci să voiască să aibă totdeauna mărturie Sfînta

Scriptură, sau firea lucrului [533]. O cunoştinţă care nu le are pe acestea nu e cunoştinţă adevărată, ci viclenie şi amăgire. O spune marele Vasile cînd, vorbind despre stele, zice că Sfînta Scriptură pe puţine le numeşte, iar elinii, amăgindu-se, spun multe nume. Pentru că scopul dumnezeieştii Scripturi acesta este : să descopere unora tainele dumnezeieştilor Scripturi, ce pot să mîntuiască sufletul şi raţiunile celor ce sînt, adică scopul pentru care a fost făcut fiecare lucru. Aceasta pentru ca să lumineze mintea omului spre a iubi pe Dumnezeu şi a cunoaşte mărirea Lui şi negrăita Lui înţelepciune şi pronia Lui din purtarea de grijă ce o are pentru făpturile Lui. Căci prin această cunoştinţă omul se teme de călcarea poruncilor Lui şi îşi dispreţuieşte neputinţa şi neştiinţa sa şi prin aceasta se smereşte şi iubeşte pe Dumnezeu şi nu dispreţuieşte poruncile Lui, ca cei nepărtaşi de cunoaşterea Lui cu lucrul. Şi iarăşi reţine vreunele din tainele Lui, ca să le dorească omul şi să nu se satureze îndată ca Adam şi, aflîndu-l vrăjmaşul afară, să-l atragă spre răutatea sa.

Aşa face cu cei virtuoşi. Iar pe cei nerecunoscători, prin încercări îi înfricoşează ca să se ferească a păcătui, iar prin binefacerile trupeşti îi încurajează ca să nu deznădăjduiască. Şi aceasta mereu o face Dumnezeu prin bunătatea Lui cea fără de margini, ca să mîntuiască pe toţi şi să-i izbăvească de cursele diavolului, fie dăruind, fie reţinînd binefacerile şi cunoştinţele şi dînd după recunoştinţa fiecăruia darurile şi înţelegerile. La fel a făcut şi dumnezeiasca Scriptură, fie să se ascundă, fie să se facă cunoscută unora spre folos, după cum a ales cel ce o citeşte.

Dar scopul mincinoşilor înţelepţi (sofiştilor) de afară nu a fost acesta, ci fiecare se străduia să învingă pe

533. Cunoscătorul nu e un individualist orgolios în cunoaştere, ci e deschis raţiunii obiective, dumnezeieşti, a textului Scripturii, sau a lucrului.

altul și să pară mai înțelept. De aceea nu l-au aflat pe Domnul nici ei, nici cei ce fac ca ei, chiar dacă se ostenesc poate foarte mult. Pentru că nu ostenelilor, zice Scărarul, ci smereniei și simplității se descoperă Domnul prin credință, adică prin contemplarea Scripturilor și făpturilor, de care zice Domnul : «Cum puteți crede, căutînd slavă unii de la alții» și celelalte.

Și aceasta este credința cea mare, care își poate pune toată grija în Dumnezeu. Pe aceasta o numește Apostolul temelie, iar Scărarul maica liniștii și Sfîntul Isaac credință a vederii [534] și ușă a tainelor [535]. Căci cel ce o are pe ea e fără grijă în toate, ca toți sfinții, care au și numele potrivite. Petru poartă numele tăriei, Pavel al odihnei, Iacob al călcîiului, ca cel ce dă un călcîi lui Veliar, Ștefan, al cununii nevestejite, Atanasie al nemuririi, Vasile al împărăției, Grigorie al vegherii înțelepciunii, sau teologiei, Gură de Aur al avuției de mult preț și al harului mult dorit, Isaac al iertării.

Și simplu spunînd, atît în Vechiul cît și în Noul Testament se dau nume potrivite. Căci Adam poartă numele celor patru laturi : A — Anatoli (răsărit), D — Dysis (apus), A — Arktos (miazănoapte) și M — mesimvria (miazăzi). Iar **om** în limba de atunci, adică în siriacă, se numește focul, pentru asemănarea firii. Căci dintr-un om s-a făcut toată lumea, precum dintr-o candelă poate aprinde cine vrea pe toate celelalte, iar cea dintîi nu se împuținează. Iar după amestecarea limbilor, o limbă derivă pe om de la uitarea ce-l stăpînește ; alta, de la alte îndeletniciri. Iar cea grecească de la privirea în sus (ἄνω ἀθρεῖν = ἄνθρωπος) a omului.

Dar firea lui e în primul rînd rațiunea cuvîntătoare. De aceea se și zice : rațional și singur era acest nume propriu lui. Căci în celelalte nume ale lui are și

534. Cuv. 18, *ed. cit.*, p. 65. 535. Cuv. 72, *Ibidem*, p. 281.

alte făpturi părtaşe. De aceea trebuie să părăsim toate şi să preţuim mai mult raţiunea şi să aducem, prin raţiune, raţiunile Cuvîntului lui Dumnezeu, ca să ne învrednicim să primim de la el în minte, în loc de cuvinte, raţiunile Duhului Sfînt [536]. Aceasta potrivit cu ceea ce s-a spus : «Cel ce dă rugăciune celui ce se roagă» ; adică Dumnezeu dă celui ce face bine rugăciunea trupească, rugăciunea cea din minte ; şi celui ce o face cu sîrguinţă pe aceasta, pe cea fără formă şi fără figuri, din frica curată de Dumnezeu ; şi iarăşi celui ce o face bine pe aceasta, contemplaţia făpturilor ; iar din aceasta i se va dărui celui ce se odihneşte de toate şi meditează în El cu lucrul şi cu cuvîntul (cu raţiunea) şi nu numai cu auzul, răpirea minţii spre cunoaşterea lui Dumnezeu (spre teologie) şi spre facerea de bine.

Aşadar, cunoştinţa dacă e fără de voie şi duce spre smerenie pe cel ce o are, prin ruşine, pentru că a primit-o fără să fie vrednic, şi dacă acela caută să o depărteze de la sine ca vătămătoare, chiar dacă e dată de la Dumnezeu, prin mîna smereniei, cum zice Scărarul, e bună. Altfel să ne amintim de cel luat odinioară în furci de nişte chipuri negre. Ce nenorocire ! Acela avea nume mare şi era iubit aşa de mult de oameni, că toţi au plîns moartea lui şi au socotit mare pagubă pierderea lui, dar din pricina mîndriei ce o avea ascunsă, cel ce a văzut acestea, a auzit din înălţime : «nu-l voi odihni pe el, căci nici el nu m-a odihnit pe Mine nici un ceas». Vai, cel numit de toţi sfînt şi cu ale cărui rugăciuni nădăjduiau să se mîntuiască mulţi din tot felul de ispite, aşa a avut sfîrşitul, din pricina îngîmfării. Şi că aceasta a fost pricina, e vădit oricui. Căci dacă era alt păcat, nu ar fi putut rămîne tuturor ascuns şi

536. În greceşte λόγος însemnînd atît «cuvînt» cît şi «raţiune», în tot pasajul acesta trebuie să se înţeleagă pe lîngă raţiune şi raţiuni şi «cuvînt» şi «cuvinte».

nici nu l-ar fi putut săvîrși în fiecare ceas. Iar de ar fi fost erezie, ereticul de fapt mînie pe Dumnezeu în fiecare ceas prin blasfemia lui cu voia, dar nici aceasta nu e cu totul nearătată, ci, după iconomia lui Dumnezeu, se face arătată spre îndreptarea celui ce o are, dacă vrea să se întoarcă, iar de nu, spre păzirea altor oameni. De aceea numai cugetarea semeață a încîntării de sine poate să rămînă ascunsă tuturor, ba aproape și celui ce o are pe aceasta, mai ales dacă nu cade în încercări prin care sufletul e dus la mustrare și-și cunoaște neputința și neștiința sa. Și de aceea n-a avut nici Duhul Sfînt odihnă în ticălosul acela de suflet, pentru că neîncetat avea același gînd și se bucura de el, ca de o izbîndă oarecare. Pentru aceea s-a și întunecat, ca dracii, pentru că nu se arăta deloc păcătuind. Și aceasta a fost de ajuns dracilor, putînd să umple locul celorlalte rele, cum zice Scărarul.

Și nu eu am aflat această explicare și înțelegere a întîmplării amintite, ci am scris-o auzind-o de la sfîntul bătrîn. El a spus și despre Sfîntul Pavel cel Simplu, că de aceea n-a ascultat dracul să iasă îndată dintr-un om, pentru că i-a spus aceluia marele Antonie : Ava Pavele, scoate pe diavolul din fata aceasta și nu a făcut îndată metanie ascultînd, ci oarecum s-a împotrivit zicînd : «Dar tu cine ești ?» Și cînd a auzit că nu fac aceasta de la mine, s-a supus. Și de aceea a spus fericitul bătrîn că n-a ieșit îndată dracul, ci după ce s-a ostenit mult. Și așa a trebuit să fie. Căci bătrînul merită crezare, pentru că e purtător de Dumnezeu. Dar avem și mărturie din prilejul spălării picioarelor și din împotrivirea lui Moise și a proorocului care cerea să fie lovit. Dar pentru că istoria are înțelesul acesta și nu s-a spus pînă acum, se va spune aci.

Un rege, se spune în Paralipomene, cîrmuia ţara în chip tiranic. De aceea iubitorul de oameni Dumnezeu, nesuferind tirania, a poruncit proorocului să meargă şi să mustre pe regele acela. Acesta însă, cunoscînd cruzimea aceluia, nu a voit să meargă, în chip simplu, ca nu cumva văzîndu-l pe el de departe şi cunoscînd pentru ce pricină a venit, să-l alunge şi să nu poată proorocul să-l mustre pe el ; sau ca nu cumva, începînd el a spune : «De Dumnezeul meu am fost trimis din pricina cruzimii tale», acela să nu dea atenţie celor spuse. Ci a plănuit să fie lovit de cineva şi să meargă plin de sînge la rege cu pîră, pentru ca prin aceasta să înşele cu meşteşug pe rege şi să-l facă să audă cele spuse. Şi străbătînd drumul a aflat pe cineva lîngă cale cu o secure şi a zis către el : «Acestea zice Domnul : Ridică securea ta şi loveşte-mă în cap». Dar acela fiind temător de Dumnezeu a zis : «Nicidecum domnul meu ; sînt om al lui Dumnezeu, nu voi pune mîna mea pe un uns al Domnului». Şi a zis proorocul : «Acestea zice Domnul, pentru că n-ai ascultat glasul Domnului, să vină un leu din pustie şi să te mănînce». Aceasta deci n-a fost din mînie, să nu fie, ci spre folosul multora s-a făcut. Şi pentru că omul acela a fost vrednic să nu moară în chip simplu, ca ceilalţi oameni, ci ca, după cuvîntul Domnului, să fie mîncat de fiară şi să ia cununa printr-o moarte amară. Zice şi Gheronticonul despre patru preoţi că s-au înţeles şi au făcut rugăciuni ca să fie mîncat slujitorul lor de un leu, din pricina curviei pe care a făcut-o. Dar nu a ascultat de ei Domnul, ci a judecat să asculte de pustnicul (isihastul) care s-a rugat pentru el, ca să se depărteze leul de el [537].

537. Se pare că pasajul despre aceşti patru preoţi e intercalat de o mînă ulterioară. (*Pateric*, cap. 12, 12).

Apoi aflînd proorocul alt om, a zis lui : «Acestea zice Domnul : Ridică securea ta și lovește-mă în cap». Iar acela auzind : «Acestea zice Domnul», a lovit fără să mai stea la gînduri capul Proorocului cu securea lui. Iar Proorocul, ca odinioară Moise, a zis către el : «Binecuvîntarea Domnului peste tine, că ai ascultat glasul Domnului».

Așadar unul, din bunătate multă, s-a sfiit de prooroc și n-a ascultat, ca și Petru din prilejul spălării picioarelor. Celălalt a făcut ascultare, cum a ascultat poporul de Moise cînd s-au junghiat unii pe alții. De aci vedem că cel ce ascultă la arătare de voie dumnezeiască, face un lucru mai bun. Căci socotește porunca mai presus de fire a Stăpînului firii înțeleaptă și mai dreaptă decît cunoașterea naturală. Iar cel ce nu ascultă face un lucru mai mic, căci socotește cele la arătare bune pentru el mai drepte decît cele ale lui Dumnezeu. În ascuns însă nu e așa, ci acela se judecă după intenția de a asculta sau de a nu asculta. Căci cel ce are scopul să placă lui Dumnezeu, acela e cel ce face lucrul mai bun. Și la arătare Dumnezeu pare să fie cu mînie față de cel ce nu a ascultat și cu binecuvîntare față de cel ce a ascultat. Dar în ascuns nu e așa, ci cum s-a spus, după înțelegerea naturală erau la fel de buni amîndoi, pentru că scopul amîndurora era după Dumnezeu.

Acestea așa sînt. Iar proorocul mergînd la rege și stînd înaintea lui, a zis : «O, rege ! Venind eu, m-a întîmpinat cineva pe cale și m-a lovit în cap». Și regele văzînd sîngele și lovitura, s-a mîniat, după obiceiul lui, dar nu împotriva pîrîșului, ci socotind că avea de judecat pe altcineva și nu pe sine însuși, s-a rostit cu cuvinte grele împotriva celui ce a făcut aceasta. Iar Proorocul dobîndind ceea ce nădăjduia, zise : «Bine ai spus, o rege. Pentru aceea, acestea zice Domnul. Smulgînd, voi smulge împărăția din mîna ta și de la seminția ta, pen-

tru că tu eşti cel ce ai făcut acestea» [538]. Şi aşa a împlinit Proorocul porunca precum a voit şi cu meşteşug a făcut pe rege să fie atent la cele spuse de el. Şi a plecat mărind pe Dumnezeu.

Aşa erau sufletele proorocilor, iubitoare de Dumnezeu şi grabnice să sufere pentru voia Lui, din cunoştinţa de Dumnezeu ce o aveau. Şi cu drept cuvînt. Căci cel ce cunoaşte cu exactitate o cale sau o ştiinţă, o ţine cu toată rîvna şi uşurinţa şi învaţă şi pe alţii în chip sigur călătoria pe cale sau tainele şi înţelesurile meşteşugului, chiar dacă el e, poate, tînăr cu vîrsta şi simplu, iar aceia numără mulţi ani şi sînt înţelepţi în celelalte ştiinţe. Căci Proorocii, Apostolii şi Mucenicii n-au învăţat cunoştinţa de Dumnezeu şi înţelepciunea din auz ca noi, ci au dat sînge şi au primit Duh, după cum s-a spus de Bătrîni : «Dă sînge şi ia Duh» [539].

De aceea şi Părinţii în loc de mucenicie sensibilă, au mucenicit cu conştiinţă, suferind în loc de moartea trupească, cea a voii, ca să biruiască mintea voile trupeşti şi să împărăţească în Hristos Iisus, Domnul nostru. Căruia se cuvine slava, stăpînirea, cinstea şi închinăciunea, acum şi pururea. Amin. În veci.

538. III Imp. XX, 35—43. 539. *Pateric*, Avva Longhin, 6.

PARAFRAZA
ÎN 150 CAPETE
A SFÎNTULUI
SIMEON METAFRASTUL
LA CELE
50 DE CUVINTE
ALE SFÎNTULUI
MACARIE EGIPTEANUL

Introducere

Filocalia greacă înserează, după Petru Damaschin, parafraza — făcută în 150 de capete de către Simeon Metafrastul — a unor pasaje din scrierile lui Macarie Egipteanul [540]. Aceasta corespunde unei tradiții pe care o vedem urmată uneori și în manuscrisele filocalice române [541]. O urmăm și noi în aceeași ordine, deși cercetarea pare să fi dovedit că Petru Damaschin a trăit după Simeon Metafrastul. O urmăm în principiu, pentru că scrierea aceasta servește scopului urmărit de Filocalie, care dă îndrumări cu privire la lupta cu gîndurile și la înaintarea spre nepătimire.

Autorul scrierii și lucrările lui. — Simeon Logofătul și Magistrul, supranumit și Metafrastul, a fost un înalt demnitar la curtea împărătească din Constantinopol și un vestit aghiograf sau alcătuitor de *Vieți* de sfinți. El și-a desfășurat activitatea pe la mijlocul și în a doua jumătate a secolului X, murind probabil spre sfîrșitul acestui secol. El a servit ca logofăt (logothet) sub împărații Nichifor Foca († 969), Ioan Tzimisches († 976) și Vasile II (976—1025). După Mihail Psellos, Simeon s-a născut dintr-o familie bogată și nobilă din Constantinopol, a strălucit în toate științele vremii și a condus în stil mare afacerile Imperiului bizantin într-o epocă de mare înflorire. Psellos stăruie asupra operei aghiografice a lui Simeon. Marcu Efesenul va spune, la mijlocul secolului XV, că spre sfîrșitul vieții Simeon a îmbrăcat haina monahală, ceea ce nu era un lucru neobișnuit într-o epocă cînd și unii împărați sau împărătese făceau aceasta. Tot Marcu Efesenul va spune că Simeon murind a fost îngropat în biserica Sfînta Maria τῶν ὁδηγῶν. Ieromonahul Paisie spune în prefața operei

540. Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, Ed. II, Atena, 1893, tom. II, p. 109—149.

541. Asemenea manuscrise filocalice române ce cuprind unele din aceste capete sînt în Biblioteca Academiei Române: nr. 1076, 1617, 2014, toate din secolul XVIII.

„Κατάνυξις" a lui Simeon (Atena, 1875) că acesta a dus ca monah o viață de nevoințe duhovnicești și a dovedit o mare smerenie și pocăință și a scris cuvîntări de pocăință și de îndemn spre folosul creștinilor dreptcredincioși și avea totdeauna lacrimi pe obraz, plîngînd neîncetat în vreme ce medita la temele conținute în aceste scrieri. Psellos și Marcu Efesenul îl consideră sfînt și cel din urmă i-a scris și o *Rînduială*, adică o slujbă de prăznuire. Dar Simeon n-a intrat în Sinaxar decît tîrziu, la început în ziua de 28 noiembrie, apoi în ziua de 8 a aceleiași luni.

Cu privire la scrierile ce-i poartă numele, încă nu s-a stabilit sigur, dacă toate sînt sau nu sînt ale lui. Așa e cazul în special cu *Cronica* ce-i poartă numele și care sfîrșește cu anul 948. Discuția continuă încă și cu privire la *Epitoma*, sau la colecția de canoane ce i se atribuie, ca și cu privire la poeziile cu teme laice sau la imnele bisericești (tropare, stihiri, canoane, sinaxare etc.). J. Gouillard, de la care luăm toate aceste date (*Symeon Logothète et Magistre, surnommé le Metaphraste*, în «Dictionnaire de Théologie catholique», tome XIV, II partie, 1941, col. 2959—2967) socotește că înainte de cercetarea mărturiilor manuscriselor trebuie să se recunoască numai în mod provizoriu paternitatea lui Simeon și pentru cele trei compilații ce i se atribuie de obicei: Ἠθικοὶ λόγοι κδ΄; extrase din Sfîntul Vasile (P. G. XXXII, 1115—1382); o altă compilație din Sfîntul Ioan Gură de Aur (inedită, Paris, gr. 509); în sfîrșit una din Sfîntul Macarie Egipteanul: Παράφρασις... εἰς ργ΄κεφάλεια εἰς τοὺς νε΄ λόγους τοῦ ἁγιόυ Μακαρίου, publicată în Filocalia greacă și tradusă de noi în acest al V-lea volum al *Filocaliei românești*. Aceeași opinie o are Gouillard despre unele rugăciuni atribuite lui Simeon (între care una înainte de sfînta împărtășanie). Dar socotim că o tradiție îndelung practicată în rînduiala de rugăciune și de viață duhovnicească a Bisericii, se întemeiază aproape totdeauna pe temeiuri puternice în atribuirea unor scrieri anumitor autori.

În mod incontestabil i se recunoaște lui Simeon «*Menologiul*», adică «*Viețile Sfinților*» înșiruite calendaristic pe zile. Opera aceasta îndreptățește «renumele literar și aureola de sfînt» a lui Simeon Metafrastul și «admirația fără limite de care s-a bucurat în Bizanț în cursul secolelor» (Gouillard). Efrem cel Mic, biograful georgian al lui Simeon de la sfîrșitul

secolului XI, spune că simplitatea naivă a vieților de sfinți de pînă atunci nu mai era pe gustul cititorilor din epoca rafinată în care trăia Simeon. De aceea întreprinde acesta o înnoire stilistică a acestor *Vieți* «parafrazînd» textele anterioare. El a realizat prin aceasta o «adevărată revoluție aghiografică». El a dat vechilor istorisiri o stilizare retorică, destinată lecturilor liturgice (A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen... Literatur der griechischen Kirche*, partea I, vol. II, Leipzig, 1938, p. 307). Opera aceasta a fost mereu copiată, dar în același timp mereu modificată în timpul ulterior. Ea a circulat adeseori și ca o colecție anonimă de *Vieți* de sfinți. Ehrhard și M. Delehaye (*Le Ménologe de Metaphraste*, Anal. Boll. tome XVII, 1898, p. 44 ș.u.) au izbutit în mare măsură să identifice opera genuină a Metafrastului. Ea a prelucrat în cele zece volume 123 *Vieți* de sfinți. Celelalte *Vieți* au continuat să fie copiate în forma lor veche. Metafrastul n-a schimbat substanța acestor *Vieți*. Contribuția lui e numai de ordin literar. Uneori lungește, alteori scurtează textele anterioare. Uneori introduce în ele sentințe și citate biblice și clasice, sau le adaptează pentru citirea în cadrul cultului. Opera a avut o mare influență. S-a copiat de multe sute de ori. Metafrastul a avut și mulți imitatori.

Sub numele lui Simeon Metafrastul, a publicat la 1875 în Atena ieromonahul Paisie scrierea de cuprins duhovnicesc „Κατάνυξις", în 32 de capitole. Editorul declară că a folosit patru manuscrise din care două atribuie scrierea lui Simeon Metafrastul, unul lui Simeon Monahul și Logofătul, iar unul lui Simeon Monahul, Logofătul și Metafrastul. J. Gouillard nu pomenește de ea. Rămîne cercetării viitoare să stabilească dacă ea este sau nu a Metafrastului și dacă e sau nu identică cu «compilația» din scrierile Sfîntului Ioan Gură de Aur, de care spune Gouillard că se află inedită în ms. Paris. gr. 509, deși această „Κατάνυξις" nu face deloc impresia unei «compilații», căci e foarte bine închegată și organizată.

În orice caz, această scriere circula în vremea lui Neagoe Basarab într-o traducere slavonă sub numele lui Simeon Monahul și sub titlul *Umilenie*. Textul acesta slavon a fost larg folosit la alcătuirea *Învățăturilor lui Neagoe către fiul său Teodosie*, în partea II (cf. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisil

și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, 1970, p. 16, 52—53).

Scriere din volumul de față

În jurul scrierilor lui Macarie Egipteanul s-a pornit, începînd din 1920, o aprigă dispută. Cercetători ca Villecourt, Hausherr S. I., Dörr și H. Dörries, au crezut că pot recunoaște în ele un conținut masalian, negînd în consecință originea lor macariană [542].

Dar publicarea *Epistolei celei mari* a lui Macarie și a textului integral al tratatului Sfîntului Grigorie de Nisa *De Instituto Christiano*, de către Werner Jaeger [543], a făcut dovada că autorul *Epistolei celei mari*, cunoscută sub numele lui Macarie Egipteanul, care este identic cu autorul *Omiliilor duhovnicești*, stă în strînsă dependență de Sfîntul Grigorie de Nisa și deci e departe de a fi masalian.

Sfîntul Grigorie de Nisa a scris tratatul său *De Instituto Christiano*, la cererea unor monahi (probabil din mînăstirile întemeiate de fratele său Vasile cel Mare), de a le arăta care este ținta vieții creștine, și prin ce mijloace se poate înainta spre ea. Răspunzînd acestei cereri, Sfîntul Grigorie caută să arate cum se poate realiza doctrina sa despre desăvîrșire în viața monahală de obște [544]. Pe lîngă aceea, tratînd despre această temă a desăvîrșirii, care e proprie și altor scrieri ale sale, pentru uzul monahilor din mînăstiri, Sfîntul Grigorie o ilustrează în acest tratat cu multe texte biblice.

Autorul *Epistolei* de sub numele lui Macarie vrea să adapteze și mai mult ideile din tratatul Sfîntului Grigorie monahilor din mînăstiri și condițiilor lor de viață. «Cea mai radicală schimbare pe care a gîndit el să o facă, a fost să redea opera lui Grigorie într-un stil mai omiletic, potrivit pentru o predare orală și calculat să aibă un efect retoric mai imediat în ascultătorii săi» [545]. Dar conținutul tratatului e redat atît de fidel în *Epistolă*, încît nu se poate constata în ea nici o abatere de la doctrina Sfîntului Grigorie de Nisa, în sens masa-

542. Istoria acestei dispute am expus-o în studiul: *În jurul «Omiliilor duhovnicești» ale lui Macarie Egipteanul*, în rev. «Mitropolia Olteniei», X, (1958) nr. 1—2, p. 15—28.

543. Werner Jaeger, *Two rediscovered Works of ancient christian Literature, Gregory of Nyssa and Macarius*, Leiden, E. I. Brill, 1954.

544. W. Jaeger, *op. cit.*, p. 110. 545. *Ibidem*, p. 155.

lian. «După ce am comparat, zice Jaeger, conținutul acestei Epistole, cu tratatul original al lui Grigorie de Nisa, ... eu pot spune că Epistola, deși nu e o compilație mecanică, cum e Epistola a II-a tipărită în Migne [546], e nu mai puțin legată de tratatul lui Grigorie. Această *Epistolă* de aproximativ 67 pagini conține o metafrază completă a tratatului lui Grigorie de la început pînă la sfîrșit» [547]. Dar autorul ei caută să redea ideile expuse în tratat mai filozofic și mai complicat, în cuvinte mai simple, mai afective, explicîndu-le mai pe larg. După ce redă rînd pe rînd ideile din tratat, mai adaugă vreo douăzeci de pagini, cu chestiuni care preocupau pe monahii cărora le-a alcătuit Epistola [548].

Jaeger caracterizează astfel raportul *Epistolei* celei mari cu tratatul Sfîntului Grigorie: «Punctele de diferență între tratatul lui Grigorie și *Epistolă* nu sînt de natură dogmatică sau teologică, ci mai mult stilistică. De exemplu, Grigorie, ca și în scrierile sale ascetice de mai înainte, vorbește și în acest tratat, în general, despre viața ascetică ca de o «viață filozofică» și de monahii din comunitățile monastice ca de «ceata filozofică», sau «ca de ceata care au ales viața filozofică». În locul acestor termeni, *Epistola* ... vorbește de «adunarea sau ceata sfîntă», sau de «mînăstire», sau de «frații din mînăstiri». «Profesorul Dörries socotește [549] că «mînăstirile» și «proestoșii», de care vorbește *Epistola*, trebuie să fi fost legați împreună prin legătura vreunei convingeri comune, și el sugerează că această legătură a fost presupusa lor erezie masaliană, urmele căreia el le găsește în scrierile macariene în general și de aceea vrea să le descopere și în documentul acesta, cel mai important al doctrinei lor ascetice». «Dar cel mai extins document teologic pe care îl posedăm sub numele lui Macarie trebuie considerat liber de orice suspiciune de erezie masaliană. Pluralitatea de mînăstiri cărora le este adresată Epistola erau adresatele tratatului și autoritatea scriitorului ei este autoritatea lui Grigorie de Nisa. «Monahii rugători», care sînt deosebiți de «frații slujitori», nu sînt secta

546. P. G. XXXIV, 409—442. 547. W. Jaeger, *op. cit.*, p. 154, 187.
548. *Ibidem*, p. 188.
549. Symeon von Mesopotamie, *Die Ueberlieferung der Messalianischen Makarios — «Schriften»* in: *Texte und Untersuhungen zur Geschite der altchristlichen Literatur*, 4 Reihe, 10 Band, 1 Heft, Leipzig, 1941, p. 156.

Euhiților, cum sugerează Dörries, ci e vorba aici de două clase de monahi, pe care-i deosebește și-i recunoaște încă tratatul lui Grigorie (οἱ εὐχόμενοι și ἔτι νήπιοι, sau ἐργαζόμενοι).[550] Polemica din partea finală a Epistolei, împotriva virtuților și faptelor mai mult externe, nu are nimic de-a face cu erezia masaliană și cu spiritualismul ei extrem. Ea exprimă spiritualismul lui Grigorie de Nisa, care în tratatul său îndreaptă aceleași atacuri împotriva laxității și caracterului pur extern al anumitor practici mînăstirești și insistă asupra puterii credinței vii și adevăratei iubiri creștine» [551].

Jaeger socotește că această Epistolă către monahi a fost un document de mare importanță în formarea stilului de viață monahal în Răsărit, dar la rîndul ei, ea n-a fost decît «o parafrază explicativă» a tratatului Sfîntului Grigorie de Nisa, scris cu același scop.

«Astfel noi începem să cunoaștem enorma influență spirituală pe care «filosofia» ascetică a Sfîntului Grigorie în general și tratatul redescoperit în special, a exercitat-o asupra gîndirii ascetice de după el și asupra învățăturii religioase din comunitățile mînăstirești ale Bisericii din Răsărit... Evident, Sfîntul Grigorie de Nisa a reprezentat pentru Macarie tradiția teologică în forma autoritativă. În special, tratatul lui Grigorie despre ținta vieții monahale i-a apărut lui Macarie ca sumă a acestei tradiții, pe care el a încercat s-o sădească în inima iubiților săi fii. De aceea, o cale pentru realizarea scopului său era să explice pe seama lor acest mare document despre evlavia mistic-ascetică în forma unei epistole didactice» [552].

550. Sf. Grigorie cunoaște chiar rugăciunea neîncetată; el vorbește în partea ultimă a tratatului său despre treapta cea mai înaltă a desăvîrșirii, pe care trebuie s-o ajungă fiecare membru al comunității monahale: cea a rugăciunii neîncetate. «El citează mai multe pasaje din Scriptură pentru a dovedi că rugăciunea a fost socotită de Hristos și Apostoli cea mai înaltă treaptă. Conform cu aceasta, există o anumită ierarhie spirituală cu diferite trepte de desăvîrșire, în mînăstirea ideală a lui Grigorie, în care cei ce ajung să realizeze în viața lor porunca apostolului de a se ruga neîncetat și de a stărui în rugăciune, ocupă locul cel mai înalt. Sînt aceia care se roagă ziua și noaptea și stau treji atît de mult cît pot suporta trupurile lor. Proestosul și comunitatea trebuie să încurajeze efortul lor și să simpatizeze cu stăruința lor în rugăciune. Ei sînt campionii întregii comunități duhovnicești și lor li se cuvine premiul cel mai înalt. După acești eroi ai rugăciunii, vin cei care nu au ajuns încă pe vîrful deplinei intensități a rugăciunii» (Jaeger, *op. cit.*, p. 193—194).

551. Jaeger, *op. cit.*, p. 204—207; 193—194.

552. *Ibidem*, p. 154—156.

Dar Jaeger a dovedit că cuprinsul *Epistolei* celei *Mari* este identic cu cuprinsul «Omiliilor duhovnicești», cărora tradiția le dă ca autor tot pe Macarie. Mai mult chiar, el a dovedit că «Omiliile» reflectă aceeași dependență de tratatul Sfîntului Grigorie de Nisa «De Instituto christiano». Prin aceasta a scos și «Omiliile» de sub bănuiala de masalianism.

Omiliile duhovnicești sînt și ele o adaptare a conținutului tratatului lui Grigorie de Nisa la necesitățile mînăstirilor.

În Omilia XL, autorul, urmînd lui Grigorie de Nisa, afirmă legătura interioară dintre toate virtuțile. Atît în Omilie cît și în Epistolă, «vîrful tuturor virtuților» e «stăruința în rugăciune», ca și în tratatul Sfîntului Grigorie [553]. Toate celelalte virtuți pot fi dobîndite, se spune în Omilie, pentru că rugăciunea stabilește comuniunea sufletului cu Dumnezeu, izvorul întregii puteri duhovnicești. Cel ce se silește să stăruie în rugăciune se aprinde de *erosul* divin și primește harul sfintei desăvîrșiri a Duhului [554]. Fiecare din acești termeni se găsește însă în scrierile Sfîntului Grigorie și în tratat : Stăruirea în rugăciune, arderea de dragoste (ἐκκαίεσθαι ἔρωτι), dispoziția minții pentru Dumnezeu (διάθεσις τοῦ νοῦ), unirea ei cu Dumnezeu (συνάφεια), rugăciunea ca lucrare a minții ce pune în mișcare procesul de sfințire și de desăvîrșire (α τελειότης), prin primirea Duhului Sfînt [555] (θάγιαστική).

În această Omilie găsim în continuare ideea treptelor în urcușul duhovnicesc, care se află și în tratatul Sfîntului Grigorie. Comună cu tratatul mai are Omilia ideea că în acest progres omul e asistat de Duhul Sfînt, care i se acordă pe măsura credinței și a vîrstei lui spirituale [556]. Dar progresul e legat de luptă, de efort. Diavolul caută să abată sufletul de la drumul drept prin ispita descurajării și a mîndriei [557]. Ideea aceasta Omilia o plasticizează prin imaginea calului și a carului de luptă din hipodrom. Folosind faimoasa imagine a lui Platon, care aseamănă sufletul cu un car tras de doi cai, pentru lupta (ἀγών) din suflet, Macarie vede în interiorul omului un teatru, în care duhurile rele se războiesc cu sufletul, avînd

553. *Ibidem*, p. 268.
554. Vezi Omilia aceasta în P. G. XXXIV, 704 ș.u.
555. *De Inst. christ.*, 46, 17, (ed. Jaeger).
556. *Ibidem*, 44, 2 ; 45, 7 ; 46, 7. 557. Jaeger, *op. cit.*, p. 141.

pe Dumnezeu și pe îngeri ca spectatori. În fiecare clipă se ivesc în conștiință gînduri bune și rele. Pe cele bune le naște mintea, pe cele rele le produce răutatea. Autorul Omiliei, știind tot de la Grigorie, că răsărirea gîndurilor rele se face sub influența satanei, iar gîndurile bune ies din minte sub influența harului, își închipuie mintea ca un conducător care conduce carul sufletului împotriva carului răutății condus de satana. S-a socotit că aici avem ideea masaliană a prezenței simultane a harului și a satanei în suflet, neținîndu-se seama că satana e considerat aici lucrînd din afara sufletului, împotriva lui și că e vorba numai de simțirea ispitelor aruncate de satana asupra sufletului. Dar care din oamenii preocupați de progresul lor duhovnicesc nu simte ispitele satanei (carul de luptă al satanei), îndreptîndu-se spre sufletul lui?

Omilia XL, scriindu-se pentru monahii din obște, caută să îmbine starea de rugăciune și de liniște a celor desăvîrșiți, cu obligația ce o simt ei de a-și arăta iubirea față de frați prin diferite fapte: prin vizitarea lor, prin învățarea și întărirea lor cu cuvîntul [558].

La întrebarea celor mai simpli, cum pot locui simultan în inimă cele «două persoane», harul și păcatul, autorul răspunde în Omilia XL că numai cînd neglijăm să ținem aprins focul harului din suflet (să punem lemne pe el), gîndurile din suflet se răcesc, și nu mai ard de iubirea de Dumnezeu; numai atunci influența din afară a satanei se resimte mai tare. «Harul desăvîrșit și păcatul absolut nu pot locui în mod real în același timp în suflet» [559]. E o formulare opusă total învățăturii masaliene.

Ideile acestea și alte idei din tratatul Sfîntului Grigorie revin și în alte Omilii. Dar Macarie dramatizează și plasticizează războiul gîndurilor din suflet, care e descris de Sfîntul Grigorie în mod mai abstract. Toate ideile favorite ale Sfîntului Grigorie revin mereu în «Omiliile duhovnicești»: iubirea (ἔρως) sufletului, descris ca o mireasă a lui Hristos, îl pregătește să primească pe mirele lui; comparația sufletelor nepregătite cu fecioarele nebune, care n-au untdelemn în candele; urcușul treptat; căutarea nepătimirii desăvîrșite; alipirea la Hristos; ferirea de slava deșartă de la oameni și așteptarea

558. *Ibidem*, p. 216. 559. *Ibidem*, p. 209—217.

judecății și a răsplății lui Dumnezeu ; asemănarea vieții din mînăstire cu viața îngerilor ; datoria fraților de a se iubi unii pe alții, fie că se roagă, fie că citesc Scripturile, fie că fac altfel de lucru ; socotirea sărăciei ca bogăție și a bogăției lumești ca sărăcie [560].

«Aceste idei formează cadrul teologiei ascetice a lui Macarie. El umple acest cadru moștenit cu bogăția îmbelșugată a propriei lui experiențe duhovnicești, cu retorica lui debordantă, cu arzătorul lui entuziasm. Astfel totul este nou și totul este vechi. Este o uimitoare identitate în structura fundamentală a teoriilor teologice ale celor doi autori. Dar gîndirea lui Macarie este departe de a fi o simplă copie a ideilor lui Grigorie, pe care el le adoptă. El le-a îmbogățit pe acelea printr-o trăire intensă și le-a făcut expresia propriei lui vieți interioare. Evident, Grigorie de Nisa este acceptat de Macarie nu numai ca un autor de înalte idei, ci și ca unul ce a dat cea mai exhaustivă formulare tradiției teologice ascetice, căreia noua generație vrea să-i dea viață. E demn de remarcat că toate Omiliile lui Macarie preferă să se miște pe planul înalt al gîndirii teologice și al simbolismului Sfîntului Grigorie de Nisa, decît să urmeze linia mai mult practică a legislației Regulelor lui Vasile care par să fie admise.

Pe de altă parte, ar fi greșit să spunem că tot ce în Omilii nu derivă de la Sfîntul Grigorie de Nisa e produsul gîndirii proprii a lui Macarie. Alături de înalta speculație a lui Grigorie, despre adevăratul sens al idealului ascetic, apar în aceste cuvîntări și în special în întrebările ce le pun interlocutorii, incontestabile elemente ale unei tradiții mînăstirești mai mult populare, așa cum le cunoaștem din istorioarele călugărești moralizatoare. Accentul pus în ele pe lucrarea satanei, a făcut pe unii să socotească pe autorul Omiliilor, aderentul sau conducătorul așa-zisei erezii masaliene. Dar aceste istorioare, interpretate de Macarie în sens spiritual, derivă mai de grabă dintr-o tradiție monahală, decît dintr-o erezie masaliană, despre care de altfel se știe foarte puțin [561].

*

560. *De Inst. christ.*, 80, 15 și 81, 6 (ed. cit).
561. Jaeger, *op. cit.*, p. 224—225.

Dovedind caracterul corect bisericesc al operei lui Macarie, Jaeger crede totuşi că autorul ei nu poate fi Macarie Egipteanul, cum ar rezulta din manuscrisele greceşti, pentru că Macarie († 390) a murit cu cîţiva ani înaintea lui Grigorie de Nisa († 394) şi deci n-a putut să folosească tratatul celui din urmă scris la sfîrşitul vieţii lui. Autorul trebuie să fi trăit la o oarecare vreme după moartea lui Grigorie de Nisa, pe la mijlocul secolului V, prin Siria [562].

Fără îndoială, faptul principal e că s-a putut face dovada că opera aceasta are un caracter ireproşabil bisericesc. Sînt destule cazuri cînd opere însemnate, din literatura veche creştină derivă de la autori ce au ţinut să rămînă anonimi punîndu-le ei înşişi, sau imaginaţia obştească sub numele unor mari personalităţi ale trecutului.

Totuşi, credem că nu s-au adus argumente decisive că Omiliile şi Epistola în chestiune s-au scris la oarecare vreme după moartea lui Grigorie de Nisa şi că deci autorul lor nu poate fi Macarie. Jaeger socoteşte că tratatul «De Instituto Christiano» e ultima operă a Sfîntului Grigorie şi a fost scris pe la 390. Deci Macarie, mort pe la 390, n-a mai avut cînd să o prelucreze pentru monahii săi. Dar, ce ne-ar împiedica să admitem că «De Instituto Christiano» a fost scris cu vreun an doi mai curînd (pe la 388—389) şi deci Macarie ar fi putut să-l prelucreze înainte de moartea sa? În afară de aceea, cuvintele Sfîntului Grigore de Nisa din tratat: «Am adunat pentru voi cîteva puţine seminţe ale învăţăturii, culegîndu-le din Scripturile dăruite nouă mai înainte de Duhul» (ἀπὸ τῶν προδωρηθέντων[563] ἡμων παρὰ τοῦ Πνεύματος γραφῶν λεγόμενα), nu înseamnă numaidecît scrierile de mai înainte ale Sfîntului Grigorie cum interpretează Jaeger. Înseamnă mai degrabă Sfînta Scriptură. Dacă deci tratatul a fost scris pe la 380 şi el a fost trimis imediat mînăstirilor din tot Răsăritul, cărora le era adresat, a putut deveni fără întîrziere, obiectul de predică şi de prelucrare, prin adaptarea la împrejurările concrete ale vieţii din mînăstiri.

562. *Ibidem*, p. 228.
563. În original trebuie să fi fost: προδωρηθεισῶν ἡμῖν.

Am arătat în altă parte [564], că formulările lui Diadoh al Foticeei [565], privitoare la viața spirituală, prezintă un caracter de mai mare precizie față de opera lui Macarie și presupun opera acestuia. Deci dacă Diadoh a scris pe la începutul secolului V, opera lui Macarie a trebuit să fie scrisă cu cîteva zeci de ani înainte. Aceasta ne duce la epoca lui Macarie Egipteanul.

Fără îndoială, o mare dificultate e faptul că versiunea arabă a acestei opere poartă numele de Simion. Dar s-ar putea ca aceasta să provină de acolo, că mai tîrziu un oarecare Simion, poate Simion Metafrastul (secolul X) sau poate unul mai vechi decît Metafrastul, a făcut niște excerpte din opera lui Macarie. Numele lui a fost asociat apoi cu cel al lui Macarie, făcîndu-se o confuzie între aceste două nume și așa în traducerea arabă opera întreagă a putut fi atribuită lui Simion, înțelegîndu-se uneori, sau și numindu-se Simion Stîlpnicul [566], precum sînt în unele manuscripte grecești și excerptele atribuite lui Macarie [567]. Unii socotesc că autorul acestor excerpte a fost un Simion Mesopotamitul și el a trăit pe la sfîrșitul sec. XIII [567 b].

*

Excerptele amintite formează în *Filocalia greacă* o scriere unică în 150 de capete, numerotat în continuare. Dar această scriere are din loc în loc cîte un subtitlu, fiind împărțită astfel în șase subdiviziuni și fiind numită «Parafraza în 150 capete a Sfîntului Simion Metafrastul la cele 50 cuvîntări ale Sfîntului Macarie Egipteanul». Aceste subdiviziuni, cu titlurile lor și cu capetele pe care le însumează, corespund cu cele șase tratate din Migne, P. G., t. XXXIV, 941—968, unde sînt date sub numele lui Macarie [568].

564. În jurul *Omiliilor duhovnicești* ale Sf. Macarie (rev. cit., p. 20—26).

565. Diadoh al Foticeei, *Cuvînt ascetic*, în *Filocalia rom.*, vol. I, ed. II, p. 368—378. 566. Jaeger, *op. cit.*, p. 226. 567. *Ibidem*, p. 159—160.

567 b. H. G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reick, 1959, p. 364.

568. Dar excerptele nu au putut fi făcute de Macarie însuși. Autorul *Parafrazei* intercalează de multe ori cuvîntul: «zice» (φησι), arătînd că redă textul altcuiva (de pildă, cap. XIV, coresp. cu *Epistola*, la Jaeger, *op. cit.*, p. 269, rînd 2; cap. XV, coresp. cu *Epistola*, la Jaeger, *op. cit.*, p. 267, etc.). Despre vechimea acestor excerpte se va putea spune însă ceva mai sigur, de-abia după o ediție critică a întregii opere a lui Macarie, inclusiv a acestor excerpte. Atunci se va putea ști cel puțin de cînd datează cele mai vechi manuscrise care le cuprind.

Din aceste şase tratate, cele două dintîi *despre desăvîrşirea* în Duh (Φιλοκαλία, ed. II, vol. II, p. 109—113, cap. I—XVII; P. G. XXXIV, 841—852, cap. I—XVII) şi *despre rugăciune* (Φιλοκαλία, Ibid. p. 113—116, cap. XVIII—XXXII; P. G., XXXIV, 853—866), sînt alcătuite din pasaje din Epistola cea Mare, publicată de Jaeger, deci au prin ea o legătură cu tratatul «De Instituto Christiano» a lui Grigorie de Nisa.

Iată un tablou al capetelor din aceste două tratate cu pasajele corespunzătoare din Epistola lui Macarie:

Parafraza lui Simion Metafrastul	*Epistola lui Macarie*
Despre desăvîrşirea în Duh	*Ed. Jaeger*
Cap. I	p. 238 r. 8—20
Cap. II	p. 239 r. 47—248, 18
Cap. III	p. 244, 17—245, 9
Cap. IV	p. 246, 1—247, 8
Cap. V	p. 241, 10—243, 11
Cap. VI	p. 250, 1—251, 4
Cap. VII	p. 251, 10—14
Cap. VIII	p. 256, 21—257, 15; 258, 4—258, 8
Cap. IX	p. 258, 9—259, 10
Cap. X	p. 259, 11—24
Cap. XI	p. 261, 9—263, 4
Cap. XII	p. 263, 4—16
Cap. XIII	p. 264, 1—256, 1
Cap. XIV	p. 265, 2—266, 2
Cap. XV	p. 266, 1—267, 18
Cap. XVI	p. 268, 1—18
Cap. XVII	p. 266, 2—17
Cap. XVIII (Despre rugăciune)	p. 268, 20—269, 25
Cap. XIX	p. 273, 18—274, 8
Cap. XX	p. 270, 13—17; 272, 12—273, 1
Cap. XXI	p. 273, 1—18
Cap. XXII	p. 274, 9—276, 7
Cap. XXIII	p. 276, 14—277, 12
Cap. XXIV	p. 279, 21—280, 11
Cap. XXV	p. 280, 11—281, 7
Cap. XXVI	p. 283, 3—16; 284, 11—17
Cap. XXVII	p. 285, 3—285, 9
Cap. XXVIII	p. 282, 7—20
Cap. XXIX	p. 293, 5—294, 1
Cap. XXX	p. 295, 15—295, 15
Cap. XXXI	p. 298, 10—22; 298, 8—300, 15
Cap. XXXII	p. 287, 19—289, 3.

Dintr-o comparaţie a textelor paralele se poate constata următoarele feluri de deosebiri :

Simion prescurtează frazele din Epistolă şi simplifică întorsăturile mai complicate şi mai retorice, pentru a le face mai concentrate şi mai uşor de înţeles [569]. În acest scop înlocuieşte termeni mai arhaici cu termeni mai noi, mai obişnuiţi. Din multele citate ale Epistolei, alege numai cîte unul. De multe ori nu li se mai adresează monahilor la persoana a doua, ci vorbeşte de ei la persoana a 3-a (vezi cap. 14, coresp. Jaeger, p. 252, 2).

Încolo redă cu fidelitate aproape perfectă textul extras din Epistolă, nepunînd nici o idee de la sine. Schimbările destul de esenţiale de cuvinte arată că autorul a trăit cîteva secole mai tîrziu decît autorul Epistolei, iar faptul că vorbeşte la persoana a treia despre monahi, arată că scriind Parafraza, nu o făcea în împlinirea unei slujbe directe de învăţător al monahilor, ci scria oarecum retras de obştea monahală. Aceasta s-ar potrivi poate cu Simion Metafrastul din secolul X, care a săvîrşit, se pare, numai operă de scriitor şi nu a fost conducător al vreunei obşti monahale.

Comparînd textul capetelor acestor prime două tratate din cele şase, cu textul capetelor tratatului : *Despre paza inimii*, aflat în Migne înaintea lor, vedem că multe din ele coincid, dar capetele din tratatul : *Despre paza inimii* reproduc mai literar textele din Epistola lui Macarie, neschimbînd cuvintele mai arhaice cu altele mai noi [570]. De aici se vede că tratatul : *Despre paza inimii*, nu provine de la autorul

569. De exemplu iată cum redă *Epistola* ideea pe care o rezumă Simion în cap. IX : «Dar ce este renunţarea la sufletul său decît a se preda pe sine cu totul, frăţimii, şi a nu împlini deloc vrerile sale, ci atîrnînd cu totul de cuvîntul lui Dumnezeu, să-şi împodobească sufletul său, totdeauna cu sfintele şi curatele înţelesuri ale poruncilor şi să le socotească pe acestea mîntuitoare şi dulci. Apoi să nu aibă nimic în stăpînirea sa, decît haina pe care o poartă, ca totdeauna să poată fi fără grijă, împlinind numai cele poruncite lui, cu bucurie. Şi ca un rob cumpărat să privească cu inimă bună pe toţi fraţii, dar mai cu seamă pe întîistătători, ca domni şi stăpîni pentru Hristos, cum însuşi Domnul a spus : «Cel ce voieşte să fie între voi cel dintîi şi mai mare, să fie cel mai de pe urmă dintre toţi şi tuturor slujitor şi rob» etc.

570. De ex. cap. VII din tratatul *Despre paza inimii* (P. G. XXXIV, 825), reproduce fidel pe cel din *Epistolă* (Jaeger, *op. cit.*, p. 264, 14 ş.u.), pe cînd cap. XIII din *Filocalie*, face anumite modificări de sintaxă.

celorlalte două tratate pe care le-am amintit, care se pare că este și autorul celorlalte patru tratate ce urmează. Încît pare a se verifica tradiția, atestată de Nicodim Aghioritul în Filocalia greacă, că cele șase tratate sînt ale unuia și aceluiași autor, probabil Simion Metafrastul, formînd o operă unitară.

Din celelalte patru tratate, date în Filocalie, prin capete numerotate în continuare, am identificat următoarele în Omiliile lui Macarie :

Parafraza lui Simion Metafrastul (Filocalia)	*Omilii*
Cap. XLII	Omil. XXXVI ; P. G. XXXIV, col. 749.
Cap. LII	Omil. V, 2 ; P. G. cit. col. 496 ; trad. rom. p. 30.
Cap. LIII	Omil. V, 5—6 ; P. G. cit., 500 ; trad. rom. p. 32—33.
Cap. LIV	Omil. V, 5 ; P. C. cit., 501 ; trad. rom. p. 33.
Cap. LV	Omil. V, 6 ; P. G. cit., 503—504 ; rom. p. 34—35.
Cap. LVI	Omil. V, 6 ; P. G. cit., 504 ; rom. p. 35.
Cap. LVII	Omil. V, 6 ; P. G. cit., 505 ; rom. p. 35.
Cap. LVIII	Omil. V, 6 ; P. G. cit., 505 D ; rom. p. 36.
Cap. LIX	Omil. V, 6 ; P. G. cit., 509 B—512 B ; rom. p. 38—39.
Cap. LX	Omil. V, 6 ; P. G. 512 B ; rom. p. 39.
Cap. LXI	Omil. V, 8, 9 ; P. G. 513 BD ; rom. p. 40—41.
Cap. LXII	Omil. V, 11 ; P. G. cit., 546 B ; rom. 42.
Cap. LXIII	Omil. V, 12 ; P. G. 517 AB ; rom. p. 43.
Cap. LXIV	Omil. IV, 1, 3, 4, 5 ; P. G. 472 D, 473 D—475 A, 476 AC ; rom. p. 15—17.
Cap. LXV	Omil. IV, 6, 7 ; P. G. cit., 476 D—477 AB ; rom. p. 18.
Cap. LXVI	Omil. VIII ; P. G. cit., 477 D ; rom. p. 19.
Cap. LXVII	Omil. IV, 9, 10 ; P. G. cit., 480 AB ; rom. p. 19—20.

Cap. LXVIII	Omil. IV, 11, 12; P. G. cit., 480 D—481 AB; rom. p. 20—21.
Cap. LXIX	Omil. IV, 13; P. G. cit., 481 CD; rom. p. 21.
Cap. LXX	Omil. IV, 13, 14, 15; P. G. 481 D—482 A, 482 BC; rom. p. 21—22.
Cap. LXXI	Omil. IV, 21, 22, 23; P. G. 488 D—489 A, 488 BCD; rom. p. 25—27.
Cap. LXXII	Omil. IV, 24, 25, 26, 27; P. G. 492 AB—493 AB; rom. p. 27—28.
Cap. LXXIV	Omil. XVII, 1, 2, 3, 4; P. G. 624 CD—625 ABC.
Cap. LXXV	Omil. XVII, 4, 5; P. G. 625 D—628 A.
Cap. LXXVI	Omil. XVII, 6; P. G. 628 BC.
Cap. LXXVII	Omil. XVII, 10; P. G. 629 D.
Cap. LXXVIII	Omil. XVII, 7, 8; P. G. 628 D—629 A.
Cap. LXXIX	Omil. XVII, 11; P. G. 629 D—631 A.
Cap. LXXX	Omil. XV, 12, 13; P. G. 632 BC.
Cap. LXXXI	Omil. XVII, 11; P. G. 632 A.
Cap. LXXXII	Omil. XVII, 13, 14, 15; P. G. 632 D, 633 AB.
Cap. LXXXIII	Omil. XVII, 15; P. G. 633 BC.
Cap. LXXXIV	Omil. XVII, 15; P. G. 633 C.
Cap. LXXXVI (începutul)	Omil. XVII, 13; P. G. 632 C.
Cap. LXXXVII	Omil. XVIII, 1, 2; P. G. 636 AB.
Cap. LXXXVIII	Omil. XVIII, 5, 6; P. G. 637 BCD—639 A.
Cap. LXXXIX	Omil. XVIII, 7, 8, 9; P. G. 648 BCD.
Cap. XC	Omil. XVIII, 10, 11; P. G. 641 ABC.
Cap. XCI	Omil. VIII, 1; P. G. 528 C; rom. p. 50.
Cap. XCII	Omil. VIII, 2, 3; P. G. 528 D—52 ABC. rom. p. 50—51.
Cap. XCIII	Omil. VIII, 4; P. G. 529 D; rom. p. 51.
Cap. XCV	Omil. VIII, 5; P. G. 532 AB; rom. p. 52.
Cap. CVII (sfîrșitul)	Omil. IX, 7—8; P. G. 536 D; rom. p. 95.
Cap. CVIII	Omil. IX, 10; P. G. 637 C.
Cap. CIX	Omil. X, 1; P. G. 541 A.
Cap. CX	Omil. X, 2, 3, 4; P. G. 541 CD—544 AB; rom. 59—60.

Cap. CXI	Omil. X, 5; P. G. 544 C; rom. p. 61.
Cap. CXVI	Omil. XI, 11; P. G. 552 D—553 A; rom. p. 66—67.
Cap. CXVII	Omil. XI, 15; P. G. 556 C; rom. p. 69.
Cap. CXXIV	Omil. XV, 1—2; P. G. 546 BCD.
Cap. CXXV	Omil. XV, 3—4; P. G. 578 AD.
Cap. CXXVI	Omil. XV, 6; P. G. 580 C.
Cap. CXXXIV	Omil. XIX, 3, 4, 5, 6; P. G. 644 D; 645 ABC, 648 A.
Cap. CXXXV	Omil. XIX, 7—8; P. G. 648 BCD.
Cap. CXL	Omil. VI, 10; P. G. 516 A.
Cap. CXLI	Omil. VI, 8; P. G. 513 B.
Cap. CXLV	Omil. XXI, 2, 3, 4; P. G. 656 CD—657 A.
Cap. CXLVI	Omil. XXI, 4, 5; P. G. 657 BCD [571].

Din 150 capete am putut identifica aproximativ 90. Unele din acestea şi din cele neidentificate se pot afla ca temă generală în diferite alte Omilii. Dar din procedura lui Simion Metafrastul, observată în capetele identificate, se poate conchide că şi capetele neidentificate trebuie să urmeze destul de fidel unor texte necunoscute pînă acum din Macarie.

571. Pentru textul românesc al *Omiliilor duhovniceşti* am folosit traducerea lui Cicerone Iordăchescu din 1931.

Parafraza în 150 de capete a Sfîntului Simeon Metafrastul la cele cincizeci de Cuvinte ale Sfîntului Macarie Egipteanul

Despre desăvîrşirea în Duh

1. Fiecare din noi primeşte mîntuirea prin harul şi darul dumnezeiesc al Duhului, dar poate ajunge prin credinţă, prin iubire şi prin lupta voinţei lui libere la măsura desăvîrşită a virtuţii, ca precum prin har, aşa şi prin dreptate [572] să moştenească viaţa veşnică. Căci nu se învredniceşte cineva numai prin puterea şi harul lui Dumnezeu, fără să aducă şi lacrimile sale, de înaintarea desăvîrşită ; dar nici nu ajunge numai prin sîrguinţa şi puterea sa, fără să ajute şi harul, la măsura desăvîrşită a libertăţii şi curăţiei. «Căci de nu va zidi Domnul casa şi nu va păzi cetatea, în zadar ar priveghea păzitorul, în zadar ostenitorul şi ziditorul» [573].

2. Întrebare : Care este voia lui Dumnezeu la care îl îndeamnă şi îl roagă Apostolul pe fiecare din noi să ajungă ? Răspuns : Desăvîrşita curăţire de păcat, eliberarea de patimi şi de ocară şi înălţarea la virtutea supremă, care este curăţia şi sfinţenia inimii, la care ajunge cineva prin împărtăşirea de Duhul dumnezeiesc în

572. E de observat deosebirea între mîntuirea dobîndită prin har şi nepătimirea dobîndită prin efortul ajutat de har. E o învăţătură cu totul deosebită de cea masaliană, care învăţa că harul vine de pe urma eforturilor omului. 573. Psalm. CXXVI, 1.

chip desăvîrşit întru simţire (ἐν πληροφορίᾳ). Căci zice : «Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu» [574] ; şi : «Fiţi şi voi desăvîrşiţi, precum Tatăl cel ceresc desăvîrşit este» [575] ; şi : «Să se facă inima mea fără prihană întru cele drepte ale Tale, ca să nu mă ruşinez» [576] ; şi iarăşi : «Atunci nu mă voi ruşina cînd voi căuta spre toate poruncile Tale» [577]. Şi iarăşi către cei ce întreabă : «Cine se va sui la muntele Domnului ? Sau cine va sta în locul cel sfînt al Lui ?» răspunde : «Cel nevinovat cu mîinile şi curat cu inima» [578], arătînd prin aceasta desăvîrşita desfiinţare a păcatului ce se săvîrşeşte prin faptă şi cugetare [579].

3. Cum se poate face curăţirea de patimile cele nearătate şi ascunse, cele greu de depărtat şi oarecum înrădăcinate în suflet [580], arată Duhul Sfînt care ştia

574. Matei V, 8. 575. Matei V, 48. 576. Psalm. CXVII, 80.
577. Psalm. CXVIII, 6. 578. Psalm. XXIII, 3—4.

579. Corespunde cu : *De Instituto Christiano* al Sf. Grigorie de Nisa (P. G. XLVI, 289 D). Sf. Grigorie spune numai în general că ţinta lui Dumnezeu este ca omul să-şi «cureţe sufletul prin har, ca să-l aducă lui Dumnezeu curat». Precizarea în prelucrarea lui Simeon (şi Macarie) că e vorba de «desăvîrşita curăţire» nu alterează sensul din Sf. Grigorie în direcţie masaliană, ba dimpotrivă îl precizează în sens ortodox, lăsînd să se înţeleagă că o anumită curăţie are omul încă de la primirea harului şi nu o realizează de-abia el ulterior. Această precizare în sensul ortodox se mai arată şi în aceea că pe cînd Sf. Grigorie spune că prin această curăţire omul leapădă ruşinea ca pe o haină ce-l murdăreşte, Simion (resp. Macarie) trece peste aceasta. Apoi că pe cînd Sf. Grigorie spune că prin curăţie omul îndepărtează păcatul în general, Simion (resp. Macarie) afirmă că e vorba de păcatul ce se săvîrşeşte cu cugetarea şi cu fapta, deci de un păcat actual, nu de păcatul strămoşesc. Afirmaţia lui Macarie că această curăţie deplină se trăieşte prin simţire, e o învăţătură proprie şi lui Diadoh şi ea înlătură afirmaţia lui Hausherr că masalianismul lui Macarie ar sta în confundarea primirii harului cu simţirea lui încă de la început.

580. Acest cap. corespunde cu *De Instit. Christ.* (P. G. XLVI, 293 B). În el se adaugă că amintita curăţire are ca obiect şi «patimile ascunse». Sf. Grigorie le spune : «relele ascunse» (κακὰ), dar termenul de «patimi» nu schimbă în sens masalianic ideea, ci dimpotrivă o precizează în sens ortodox, căci ele pot însemna mai sigur nişte obişnuinţe vechi de ale păcatului, care şi-au pierdut caracterul de păcat dar pot forma izvorul pentru păcatele «cu cugetarea şi cu fapta». S-a spus de către Hausherr (*L'Erreur fondamentale et la logique du messalianisme*, în «Orientalia Christiana Periodica», III, IV, 1935, p. 330), că masalianismul lui Macarie se vede şi din afirmarea că prin botez rădăcinile păcatului nu se smulg

aceasta, prin David. Căci zice acesta : «De cele ascunse ale mele curăţeşte-mă» [581]. Deci putem face aceasta prin multă rugăciune şi credinţă şi prin desăvîrşita pornire spre Dumnezeu, cu împreună-lucrarea Duhului, dar împotrivindu-ne şi noi lor şi păzindu-ne, inima noastră cu toată grija [582].

4. Iar fericitul Moise zice [583], lămurind prin pilde, că sufletul nu trebuie să dea urmare ambelor voiri, celei rele şi celei bune, ci numai celei bune, şi să nu cultive două feluri de roade, cel bun şi cel rău, ci numai pe cel bun. Căci zice : «Să nu înjugi în aria ta animale de neamuri diferite împreună, ca boul şi catîrul, ci vei treiera recolta înjugînd animale de acelaşi neam» [584]. Adică să nu-şi aibă în aria inimii noastre virtutea şi păcatul lucrarea împreună, ci numai virtutea [585]. «Să nu ţeşi in în haină de lînă, nici lînă în haină de in» [586]. Să nu

din suflet. Dar iată că şi Sf. Grigorie de Nisa spune că Dumnezeu văzînd străduinţa omului «va smulge prin puterea lui rădăcina ascunsă a gîndurilor înainte de odrăslire» (P. G. cit.). Simion moderează aici ideea de înrădăcinare, spunînd : «oarecum înrădăcinate».

581. Psalm. XVIII, 13.

582. Atît la Sf. Grigorie, cît şi la Simion (respectiv Macarie), găsim tensiunea manifestată pe de o parte în afirmarea că «patimile» sau «relele» sînt înăuntru, iar pe de alta, în îndemnul de a ne păzi inima de ele. Dar Simion (resp. Macarie), face o distincţie clară între «inima» ce trebuie păzită şi «sufletul» în care sînt «oarecum înrădăcinate» patimile, pe cînd Sf. Grigorie spune în general că trebuie să ne păzim «interiorul» (τὴν ἔνδον), sau «mintea», sau «sufletul» de «gîndul răutăţii» care se ridică de undeva din adînc (P. G. cit.). Pare că, după el, răutatea nu sta într-un substrat mai adînc decît întreg sufletul, pe cînd la Simion (respectiv Macarie), ar sta în «psihicul» biologic, deosebit de «inima» conştientă, în sensul lui Diadoh.

583. Coresp. cu *De Inst. Christ.*, P. G. XLVI, 293 C.

584. Deut. XXII, 10.

585. Sf. Grigorie cere «să nu crească în acelaşi suflet răutatea şi virtutea împreună». Simion (respectiv Macarie) precizează : «să nu-şi aibă în aria inimii virtutea şi păcatul lucrarea împreună, ci numai virtutea». Precizarea pare să accentueze că nu poate fi vorba de o prezenţă a răutăţii în inimă, ci numai de o lucrare. E ceea ce spune şi Sf. Grigorie, poate mai puţin precis cînd declară că gîndul rău se ridică dintr-un izvor mai adînc, ca de altfel şi gîndul bun. De aceea, «plugarul cel bun trebuie să dea drumul numai apelor curate ale vieţii, ca dintr-un izvor bun de băut». Atît Sf Grigorie, cît şi Simion (resp. Macarie) recunosc o existenţă a posibilităţii virtuţii şi păcatului dincolo de conştiinţă.

586. Deut. XXII, 11.

cultivi în țarina ta două feluri de roduri la un loc». «Să nu scoți animal din neam străin la împreunare cu altul, ci să împreuni animalele de același neam» [587]. Prin toate acestea ne dă în chip tainic să înțelegem, precum s-a spus, că nu trebuie să cultivăm în noi păcatul și virtutea, ci să se lase spre rodire numai semințele virtuții ; și că sufletul să nu aibă părtășie (comuniune) cu două duhuri, cu Duhul lui Dumnezeu și cu duhul lumii, ci să se lase robit numai de Duhul lui Dumnezeu și să se producă numai rodurile Duhului [588]. Pentru aceasta zice : «Spre toate poruncile tale m-am îndreptat, toată calea nedreaptă am urît» [589].

5. Nu numai de păcatele arătate, de curvie, ucidere, furt, lăcomie, bîrfire, minciună, iubire de arginți și zgîrcenie și de cele asemenea trebuie să se curețe sufletul fecioarei [590] alegînd unirea cu Dumnezeu, ci, precum am spus înainte, cu mult mai mult de cele ascunse, adică de poftă, de slava deșartă, de dorința de a plăcea oamenilor, de fățărnicie, de iubirea de stăpînire, de viclenie, de relele obiceiuri, de ură, de necredință, de pizmă, de iubirea de sine, de îngîmfare și de celelalte asemănătoare. Pentru că Scriptura obișnuiește să pună aceste păcate ascunse ale sufletului pe plan egal cu cele din afară. «Căci Domnul, zice, a împrăștiat oasele celor ce plac oamenilor» [591] și «se va scîrbi de bărbatul sîngelui și de cel viclean» [592]. Deci arată pe Domnul scîrbindu-se la fel de viclenie și de ucidere ; «și de cei ce vorbesc de pace cu cei apropiați lor» [593] și cele următoare. Deoarece zice iarăși: «Căci în inimă lucrați nelegiuiri pe pămînt» și: «Vai vouă cînd vă vor grăi de bine

587. Lev. XIX, 19.

588. Aici se precizează că în om a rămas numai putința de rodire a «semințelor» păcatului, nu păcatul însuși. Apoi că prezența duhului rău în om e totuși exterioară sufletului, întrucît sufletul poate să nu aibă comuniune cu el. Că sufletul nu poate să aibe două feluri de voiri în același timp, e iarăși o precizare a lui Macarie. 589. Psalm. CXVIII, 128.

590. Sufletul e de genul femenin în grecește.

591. Psalm. LII, 7. 592. Psalm. V, 6. 593. Psalm. XXVII, 3.

oamenii» [594], adică atunci cînd voia voastră va fi să auziţi vorbe bune de la oameni şi vă veţi mîndri cu slava şi cu laudele de la ei. Desigur, nu e cu putinţă să se ascundă pentru totdeauna cei ce fac bine. Pentru că însuşi Domnul zice : «Să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor» (Matei V, 16). Dar siliţi-vă, zice, să faceţi binele spre slava lui Dumnezeu şi nu pentru slava proprie, nici ca unii ce iubiţi cu înfocare laudele oamenilor. Pe unii ca aceştia i-a arătat ca fiind şi necredincioşi, zicînd : «Cum puteţi să aveţi credinţă, primind slavă de la oameni şi slava de la Dumnezeu singur nu o căutaţi» [595]. Dar şi Apostolul, nu ne cere grijă la toate, pînă şi la mîncare şi băutură; nu ne porunceşte ca toate să le facem spre slava lui Dumnezeu ? Căci zice : «Fie de mîncaţi, fie de beţi, fie de faceţi altceva, spre slava lui Dumnezeu faceţi» [596]. Iar dumnezeiescul Ioan punînd pe acelaşi plan ura cu uciderea, zice : «Cel ce urăşte pe fratele său, ucigaş de oameni este».[597].

6. «Iubirea toate le suferă, toate le rabdă, iubirea niciodată nu cade» [598]. «Niciodată nu cade», înseamnă că cei ce au dobîndit darurile amintite, dar încă nu s-au învrednicit, prin iubirea cea mai deplină şi mai curată a Duhului, de libertatea desăvîrşită de patimi, încă nu au ajuns la siguranţă, ci sînt încă în primejdie şi în luptă şi în frică din pricina duhului răutăţii. Această măsură, nemaifiind supusă căderii, nici patimii, a arătat-o ca fiind de aşa fel că chiar limbile îngerilor şi proorocia şi cunoştinţa toată şi harismele vindecărilor sînt nimic în comparaţie cu ea [599].

594. Ps. LVII, 2 ; Luca VI, 26. 595. Ioan V, 44. 596. I Cor. X, 31.
597. I Ioan III, 15. 598. I Cor. XIII, 7—8.

599. Coresp. cu : *De Instit. Christ.* (P. G. XLVI, 296 AC). S-ar părea că se accentuează prea hotărît «siguranţa» şi libertatea de primejdia căderii în care se află cel ajuns la treapta iubirii. Aceasta încă s-a socotit de Hausherr idee masaliană. Dar ideea aceasta e afirmată în fond şi de Sf. Grigorie de Nisa. Căci şi el spune că pînă ce omul «nu s-a eliberat în chip total (curat) de patimile ce-l tulburau înainte ... se află în temerea căderii, neavînd iubirea care-l sprijină şi-l întăreşte (βεβεοῦσαν) în starea virtuţii. Deci aşteptînd iubirea, stăruie, luptînd cu toată patima,

7. Pentru aceasta a arătat ţinta desăvîrşirii, ca fiecare cunoscîndu-se pe sine, sărac de o astfel de bogăţie, să se silească printr-un duh fierbinte şi încordat spre bunul cel din urmă şi să alerge astfel pe drumul duhovnicesc pînă ce-l va lua, precum s-a zis : «Aşa să alergaţi ca să-l luaţi» [600].

8. A se lepăda de sine, socoteşte că înseamnă aceasta : «A se preda pentru totdeauna frăţiei şi a nu mai asculta deloc de voia proprie, nici a mai fi domn peste ceva, afară de haine. Aceasta, pentru ca fiind dezlegat de toate, să se ţină cu bucurie, numai de cele poruncite lui, socotind pe toţi fraţii şi mai ales pe întîistătătorii şi pe cei ce au luat poverile mînăstirii, ca domni şi stăpîni, pentru Hristos, ascultînd de Hristos care zice : «Cel ce voieşte între voi să fie întîiul şi cel mai mare, să fie cel din urmă dintre toţi şi slujitor şi rob tuturor» [601], nemaiagonisindu-şi nici cinste, nici laudă de la fraţi, pentru slujirea sau vieţuirea sa. Căci zice : «Slujiţi cu toată bunăvoinţa, nu cu o slujire pentru ochi, ca cei ce caută să placă oamenilor». Ci să se socotească pe sine dator întotdeauna cu slujirea fraţilor întru iubire şi simplitate [602].

9. Întîistătătorii frăţiei, care împlinesc lucrurile cele mari, trebuie să lupte prin smerită cugetare împotriva uneltirilor contrare ale răutăţii, ca nu cumva stăpînind asupra fraţilor supuşi, prin patima mîndriei, în loc de cîştigul cel mai mare, să-şi pricinuiască loruşi pagubă. Ci, predîndu-se mai degrabă frăţiei spre a-i sluji pentru Dumnezeu, trupeşte şi sufleteşte, să poarte grijă de ei, ca nişte părinţi iubitori şi să-i îngrijească totdeauna ca pe nişte copii ai lui Dumnezeu. La arătare să nu lepede datoria de întîistătători, ca de pildă pe aceea de a porunci sau de a sfătui pe cei mai încercaţi, sau de a

pînă vei ajunge la ţinta dreptei credinţe» (P. G. XLVI, 296 B), care am văzut că e eliberarea de patimi.

600. I Cor. XIX, 24. 601. Matei XX, 26—27.

602. Ep. VI, 6—7 ; Col. XII, 22.

pedepsi pe vreunul, sau de a mustra unde trebuie şi unde trebuie de a mîngîia, ca nu cumva, pe motiv de smerenie sau de blîndeţe, să ajungă mînăstirile în neorînduială, nemaipăstrînd rînduiala deosebirii între întîistătători şi supuşi. Dar în ascunsul minţii să se socotească pe ei ca nişte robi nevrednici ai tuturor fraţilor şi ca nişte pedagogi buni cărora li s-au încredinţat copiii stăpînului şi de aceea să se străduiască a pregăti cu toată bunăvoinţa şi cu frica lui Dumnezeu, pe fiecare dintre fraţi spre tot lucrul bun, neuitînd că li s-a pus deoparte la Dumnezeu o mare şi nejefuită plată pentru osteneala aceasta.

10. Precum cei ce au primit slujba de pedagogi ai tinerilor, chiar dacă aceştia sînt stăpînii lor, nu se feresc, cînd interesul educării şi al bunei cuviinţe moravurilor o cere, să le dea, cu multă bunăvoinţă, şi cîte o bătaie, aşa şi întîistătătorii trebuie să pedepsească pe fraţii care au lipsă de vreo certare, nu cu patima mîniei şi a dispreţului, nici pentru a se răzbuna pe ei înşişi, ci cu blîndă bunătate şi în scopul folosului duhovnicesc, să facă totul pentru îndreptarea lor.

11. Tot cel ce voieşte, zice, să primească întipărirea unor astfel de moravuri, să urmărească înainte de toate şi întotdeauna frica lui Dumnezeu şi sfînta iubire, care e cea dintîi şi cea mai mare poruncă. Şi să o ceară pe aceasta de la Domnul neîncetat, ca să se întipărească în inima lui şi apoi prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu să o cîştige tot mai mult, înaintînd în ea în fiecare zi şi sporind-o prin har. Căci prin stăruinţă şi încordare, prin grijă şi luptă, devenim puternici în a cîştiga iubirea cea către Dumnezeu, care ia chip în noi prin harul şi darul lui Hristos. Şi din aceasta se poate uşor împlini a doua poruncă, adică iubirea către aproapele. Căci cele dintîi trebuie puse înaintea celorlalte şi pentru ele trebuie să ne străduim mai mult. Şi aşa după cele dintîi vor urma cele de-al doilea. Dar dacă ci-

neva nu se sîrguieşte pentru porunca aceasta dintîi şi mai mare, adică pentru dragostea către Dumnezeu, care ia fiinţă din dispoziţia noastră lăuntrică şi din conştiinţa cea bună, adăugîndu-se şi ajutorul dumnezeiesc, ci voieşte să-şi închine numai grija din afară slujirii celei de a doua, îi va fi cu neputinţă să o împlinească pe cea de a doua în chip sănătos şi curat. Căci uneltirea patimii găseşte mintea pustie de amintirea, iubirea şi căutarea lui Dumnezeu, sau face poruncile dumnezeieşti să apară grele şi ostenitoare, aprinzînd în suflet cîrteli şi supărări şi nemulţumiri împotriva slujirii fraţilor, sau îl face pe om să se îngîmfe, amăgindu-l cu părerea de sine a dreptăţii proprii, şi să se socotească mare şi vrednic de cinste, convingîndu-l că a împlinit la culme poruncile.

12. Cînd se va socoti omul pe sine împlinitor desăvîrşit al poruncilor, e vădit că păcătuieşte şi greşeşte împotriva poruncii, ca unul ce se judecă pe sine şi nu primeşte pe cel ce-l judecă cu adevărat. Căci numai cînd Duhul lui Dumnezeu va mărturisi împreună cu duhul nostru, după cuvîntul lui Pavel [603], vom fi cu adevărat vrednici de Hristos şi fii ai lui Dumnezeu, nu cînd ne vom îndreptăţi pe noi înşine, prin părerea de sine. «Căci nu cel ce se laudă pe sine este ales, ci pe care Domnul îl laudă» [604]. Deoarece cînd omul se află gol de pomenirea şi frica lui Dumnezeu, în chip necesar va iubi slava şi va vîna lauda celor serviţi. Iar unul ca acesta a fost descoperit ca necredincios de către Domnul, precum s-a arătat mai înainte. Căci zice : «Cum puteţi voi să credeţi, cînd primiţi slavă unii de la alţii, şi slava cea de la Dumnezeu singur nu o căutaţi ?» [605].

603. Rom. VIII, 16. 604. II Cor. X, 18. 605. Ioan V, 44.

13. Iubirea [606] față de Dumnezeu se dobîndește, precum s-a zis, prin nevoință multă și prin osteneala minții în cugetări cuvioase și prin grija necontenită de toate cele bune, dat fiind că vrăjmașul împiedică mintea noastră și nu-i îngăduie să se ridice la dragostea de Dumnezeu [607] prin pomenirea celor bune, ci-i îndulcește simțirea cu poftele pămîntești [608]. Căci în aceasta stă moartea celui viclean și așa-zicînd spînzurarea lui, că mintea petrece în chip neîmprăștiat în pomenirea lui Dumnezeu. Numai de aici se poate ivi și simplitatea adevărată și blîndețea, smerenia, nevinovăția, bunătatea și rugăciunea ; și toată cununa cea frumoasă a virtuților își primește desăvîrșirea din unica și singura și prima poruncă a iubirii față de Dumnezeu. E trebuință, așadar, de nevoință multă și de osteneală ascunsă și nearătată, de cercetarea gîndurilor și de exercitarea simțurilor slăbite ale sufletului, pentru a deosebi binele și răul și a întări și reînviora prin alipirea sîrguincioasă a minții la Dumnezeu mădularele obosite ale sufletului [609]. Căci mintea noastră lipită astfel pentru totdeauna de Dumnezeu, se va face un duh cu Domnul, după cuvîntul lui Pavel [610].

14. Iar această luptă ascunsă și această osteneală și meditație, trebuie să o aibă iubitorii de virtute, ziua și noaptea în chip neîncetat, spre toată păzirea poruncii, fie că se roagă sau slujesc, mănîncă sau beau

606. ἀγάπη. 607. τῷ θείῳ ἔρωτι προσανέχειν.

608. De aici se vede identitatea cu Diadoh. Duhul rău lucrează asupra minții prin cele pămîntești, deși nu e tot așa de mult în minte ca harul. Vezi Diadoh cap. 76 (*Filoc. rom.*, I, p. 368) și mai ales cap. 83. (*Filoc.* p. 375) unde la fel se spune că «mintea își însușește lucrarea duhurilor rele printr-o simțire foarte fină».

609. E de observat deosebirea între minte și «simțurile slăbite ale sufletului». Pare a se indica aici partea mai de periferie a sufletului. Macarie nu are termenul de «simțuri ale sufletului», dar îl are pe cel de «mădulare slăbite ale sufletului». Deci în fond și el face deosebire între ele și minte, care prin stăruința ei în pomenirea lui Dumnezeu poate să le tămăduiască. Avem iarăși o identitate cu Diadoh, după care duhul rău a rămas după botez în partea mai de periferie a sufletului, nu în minte.

610. I Cor. VI, 17.

sau fac orice altceva, ca orice lucru bun s-ar face, să se facă spre slava lui Dumnezeu şi nu spre slava proprie. Şi toate cele cerute de porunci vor fi uşoare şi lesnicioase, uşurîndu-le iubirea lui Dumnezeu şi topind tot ce-i obositor în ele. Căci toată lupta şi străduinţa vrăjmaşului aceasta este, precum s-a arătat, să atragă mintea de la pomenirea lui Dumnezeu şi de la frica şi iubirea Lui, abătîndu-l prin îmbieri şi momeli pămînteşti de la binele adevărat la cele părute bune.

15. Căci şi Avraam, patriarhul, primind pe preotul lui Dumnezeu, Melchisedec, i-a adus daruri din vîrfuri (din pîrgă) şi aşa s-a împărtăşit de binecuvîntarea lui. Prin acestea Duhul ne ridică la înţelesul mai înalt, că mai întîi trebuie aduse lui Dumnezeu ca o jertfă sfinţită a arderii de tot, vîrfurile şi grăsimile, sau cele dintîi din alcătuirea firii noastre, adică mintea, conştiinţa, puterea iubitoare a sufletului, şi să predăm pomenirii lui vîrfurile şi primele dintre gîndurile drepte şi să petrecem neîncetat în dragostea Lui tainică şi mai presus de fire. În felul acesta putem primi creştere şi înaintare zi de zi, ajutaţi de harul dumnezeiesc, iar sarcina dreptăţii poruncilor ni se va părea uşoară, putîndu-le împlini curat şi fără pată, odată ce însuşi Domnul le va lucra prin credinţa noastră în El.

16. Cît priveşte întrebarea despre nevoinţa văzută şi care îndeletnicire bună e mai de preţ şi cea dintîi, să ştiţi, iubiţilor, aceasta, că virtuţile se leagă între ele şi se ţin laolaltă ca un lanţ sfînt, fiecare atîrnînd de cealaltă. Aşa, rugăciunea atîrnă de dragoste, dragostea de bucurie, bucuria de blîndeţe, blîndeţea de smerita cugetare, smerita cugetare de slujire, slujirea de nădejde, nădejdea de credinţă, credinţa de ascultare, ascultarea de simplitate. Dar şi cele potrivnice se leagă una de alta. Aşa, ura de mînie, mînia de mîndrie, mîndria de slava deşartă, aceasta de necredinţă, necredinţa

de învîrtoşarea inimii, aceasta de negrijă, negrija de moleşeală, moleşeala de lene, lenea de nerăbdare, nerăbdarea de iubirea de plăcere. Şi aşa toate celelalte părţi ale păcatului se ţin una de alta.

17. Tot binele pe care l-ar face omul, vicleanul voieşte să-l întineze şi spurce prin amestecarea semnţelor sale, de pildă a slavei deşarte, a părerii de sine, a cîrtirii, sau a altceva de felul acestora, ca binele să nu se facă numai pentru Dumnezeu, sau binele ce se face să nu se facă din rîvnă. Căci s-a scris că Abel a adus jertfă lui Dumnezeu din cele grase şi din cele dintîi născute ale oilor şi Cain de asemenea a adus din rodurile pămîntului, dar nu din cele de frunte. De aceea Dumnezeu a căutat la jertfele lui Abel, dar la darurile lui Cain n-a luat aminte. De aici învăţăm că se poate ca vreun bine să nu se facă bine, ci, de pildă, fără grijă, sau cu dispreţ, sau pentru altceva şi nu pentru Dumnezeu. Şi de aceea se întîmplă că nu e bine primit la Dumnezeu.

A aceluiaşi : **Despre rugăciune.**

18. Lucrul de căpetenie al oricărei sîrguinţe şi cea mai înaltă dintre fapte, este stăruinţa în rugăciune, prin care dobîndim şi celelalte virtuţi, Dumnezeu pe care-L chemăm întinzîndu-ne o mînă de ajutor. Căci împărtăşirea de lucrarea tainică şi legătura sufletului cu Dumnezeu întru sfinţenie şi unirea minţii cu Domnul prin dragostea cea negrăită, li se întîmplă celor învrednniciţi, în rugăciune [611]. «Dat-ai veselie, zice, în inima mea» [612]. Şi Domnul însuşi zice : «Împărăţia cerurilor înăuntrul vostru este» [613]. Dar că împărăţia este înăuntru, ce ar arăta altceva, decît că veselia cerească a Duhului se întipăreşte limpede în sufletele vrednice. Căci sufletele vrednice primesc încă de aici, prin împărtăşi-

611. Omil. XL, 2 (P. G. 764 B).
612. Ps. IV, 7. 613. Luca XVII, 21.

rea lucrătoare de Duh, de care vor avea parte sfinții în Împărăția lui Hristos, întru lumina veșnică. Aceasta o arată și dumnezeiescul Apostol, zicînd : «Cel ce ne mîngîie pe noi întru necazul nostru, ca să putem mîngîia pe cei ce sînt întru tot necazul, cu mîngîierea cu care ne mîngîiem și noi de la Dumnezeu» [614]. Același lucru îl spune «și trupul meu s-a veselit de Dumnezeu cel viu» (Ps. LXXX, 3), sau : «Sufletul meu să se umple ca de seu și de grăsime» (Ps. LXII, 6). Iar locurile ce conglăsuiesc cu acestea au același înțeles și dezvăluie veselia și mîngîierea lucrătoare a Duhului.

19. Precum lucrul rugăciunii e mai mare decît altele, tot așa cel ce are dragoste pentru ea, are trebuință de mai multă osteneală și grijă, ca să nu fie furat pe nebăgate de seamă de păcat. Căci cei ce se străduiesc după un bine mai mare sînt și atacați de cel viclean cu o ispită mai mare. De aceea unul ca acesta are lipsă de mai multă trezvie, ca prin stăruința în rugăciune, să-i răsară zi de zi mai multe roduri de dragoste, de smerită cugetare, de simplitate, bunătate și, pe lîngă acestea, de dreaptă socoteală, care să-i facă lui însuși arătată sporirea și întărirea în cele dumnezeiești, iar pe alții să-i îndemne la aceeași rîvnă.

20. Dumnezeiescul Apostol ne spune : «Rugați-vă neîncetat» și «Stăruiți în rugăciune» [615]. Iar cuvîntul Domnului ne învață același lucru zicînd : «Cu cît mai mult va face Dumnezeu dreptate celor ce strigă către El ziua și noaptea» [616] și : «Privegheați și vă rugați» [617]. Drept aceea trebuie să ne rugăm pururea și să nu slăbim [617 b]. Precum cel ce stăruie în rugăciune și-a ales lucrul cel mai de căpetenie, așa acela trebuie să ia asupra sa o luptă mare și o încordare neslăbită, deoarece multe piedici din partea păcatului are să întîm-

614. II Cor. I, 4. 615. I Tes. V, 17 ; Col. IV, 2.
616. Luca XVIII, 7. 617. Matei XXVI, 41. 617 b. Luca XVIII, 1.

pine stăruind în rugăciune : somn, trîndăvie, greutatea trupului, abaterea gîndurilor, nestatornicia minţii, moleşeala şi celelalte iscodiri ale păcatului ; apoi necazuri, năvălirile duhurilor rele înseşi care ne războiesc cu mînie, ni se împotrivesc şi se ridică împotriva sufletului care caută neîncetat cu adevărat să se apropie de Dumnezeu.

21. Cel ce se sîrguieşte cu rugăciunea, trebuie să se îmbărbăteze prin toată silinţa, trezvia, răbdarea şi lupta sufletului şi osteneala trupului. Să nu slăbească şi să nu cedeze gîndurilor care-l abat, sau somnului mult, sau trîndăviei, sau moleşelii, sau tulburării şi să nu se folosească de cuvinte zgomotoase şi necuviincioase, nici să-şi împrăştie cugetarea prin altele de felul acesta, mulţumindu-se numai cu dovada că stăruie în starea în picioare şi în plecarea genunchilor, dar mintea avînd-o rătăcind departe de la toate acestea. Căci împotrivindu-se în fapt gîndurilor de prisos şi cercîndu-le pe toate şi dorind pururea pe Domnul, de nu se va fi pregătit pentru trezvia cu osîrdie, nimic nu o poate împiedica să fie amăgită în ascuns, în tot felul, de păcat, sau să se înalţe faţă de cei ce nu pot încă stărui în rugăciune şi, prin asemenea uneltiri ale păcatului, să strice lucrarea cea bună şi să o dea pe mîna dracului celui viclean.

22. Dacă nu împodobesc rugăciunea noastră, smerita cugetare, simplitatea şi bunătatea, rugăciunea aceasta, sau mai bine-zis păruta rugăciune, prea puţin ne poate folosi. Şi nu spunem aceasta numai despre rugăciune, ci şi despre orice osteneală şi strădanie, a fecioriei, a postului, a privegherii, a cîntării, a slujirii, şi a oricărei lucrări săvîrşite de dragul virtuţii. Dacă nu vedem în noi rodurile dragostei, ale păcii, bucuriei, simplităţii, smeritei cugetări, blîndeţei, nevinovăţiei, credinţei, îndelungii-răbdări şi cugetul prietenos, răb-

dăm ostenelile fără de nici un folos. Căci ostenelile primim să le răbdăm pentru folosul rodurilor. Deci dacă nu se află în noi rodurile dragostei, fără îndoială că e de prisos lucrarea.

Unii ca aceştia nu se deosebesc întru nimic de fecioarele cele nebune, care pentru că nu au avut în inimi untdelemnul duhovnicesc, care este lucrarea virtuţilor amintite, prin Duhul, au fost numite nebune şi au fost lăsate în chip jalnic afară de cămara de nuntă a Împăratului, neprimind nimic pentru osteneala fecioriei. Căci precum în lucrarea viei toată străduinţa şi osteneala se face pentru nădejdea rodurilor, iar dacă rodurile nu se arată, se dovedeşte deşartă toată lucrarea, aşa dacă nu vedem în noi rodurile dragostei, ale păcii, ale bucuriei şi ale celorlalte cîte le-a numărat Apostolul, prin lucrarea Domnului, şi dacă aceasta n-o putem mărturisi prin toată încredinţarea şi simţirea duhovnicească, osteneala fecioriei, a rugăciunii, a psalmodierii, a postului, a privegherii, se arată de prisos. Căci aceste osteneli şi străduinţe ale sufletului şi ale trupului, trebuie săvîrşite, cum am spus, pentru nădejdea rodurilor duhovniceşti. Iar arătarea rodului în virtuţi, este o bucurie duhovnicească, împreunată cu plăcerea nestricăcioasă în inimile credincioase şi smerite, fiind lucrată în chip tainic de Duhul. Deci ostenelile şi străduinţele să se socotească ceea ce sînt, adică osteneli şi străduinţe, iar roadele, roade. Dacă însă cineva, din lipsa cunoştinţei, va socoti că lucrarea şi osteneala sa sînt roduri ale Duhului, să afle că se amăgeşte şi se înşală şi fiindcă socoteşte astfel, se lipseşte de roadele cu adevărat mari ale Duhului [618].

618. E de reţinut această deosebire clară între virtuţi, operă a omului, şi roadele duhovniceşti, operă a Duhului. Dar roadele sînt scoase de Duhul din virtuţi. Virtuţile sînt rodul ostenelilor duhovniceşti, sau florile din care ies roadele, dar prin Duhul. De fapt ceea ce numeşte autorul aici virtuţi sînt virtuţile trupeşti, iar ceea ce numeşte roade ale Duhului sînt virtuţi sufleteşti. Cele din urmă însă nu se mai pot dobîndi atît de

23. Precum cel ce s-a predat pe sine cu totul păcatului, lucrează patimile de ocară contrare firii, adică neînfrînarea, curvia, lăcomia, ura, viclenia, şi celelalte fapte ale răutăţii, cu bucurie şi plăcere, ca şi cînd ar fi firești, aşa cel ce este cu adevărat şi cu desăvîrşire creştin, urmăreşte toate virtuţile şi toate rodurile Duhului, mai presus de fire, dragostea, pacea, răbdarea, credinţa, smerenia şi tot neamul de aur al virtuţilor, cu bucurie multă şi cu plăcere duhovnicească, uşor şi fără osteneală, ca şi cînd ar fi firești. Acesta nu mai luptă cu patimile răutăţii, ca unul ce a fost izbăvit cu desăvîrşire de Domnul şi a primit în inimă de la Duhul cel bun pacea şi bucuria desăvîrşită a lui Hristos. Acesta este cel ce «s-a lipit de Domnul şi s-a făcut un Duh cu El» [619].

24. Cei ce nu pot însă să se predea desăvîrşit lucrării rugăciunii, pentru pruncia lor, trebuie să primească slujirea fraţilor cu evlavie şi credinţă şi cu frica lui Dumnezeu, ca unii ce slujesc poruncii lui Dumnezeu şi unui lucru duhovnicesc, dar nu ca unii ce aşteaptă plata de la oameni, sau cinste şi mulţumire. Să nu dea loc cîtuşi de puţin cîrtelii sau mîndriei sau negrijii şi moleşelii, ca să nu-şi întineze şi strice acest lucru bun, ci mai vîrtos prin evlavie, frică şi bucurie, să-l facă bine primit la Dumnezeu.

25. Domnul s-a pogorît, din milostivirea dumnezeiască faţă de noi, cu atîta iubire de oameni şi bunătate, pînă la oameni, încît se îngrijeşte să nu treacă cu vederea plata nici unei fapte bune, ci de la cele mai mici pînă la cele mai mari virtuţi, toate le preţuieşte, ca nici măcar pentru un pahar cu apă rece, să nu fie cineva lipsit de răsplată. Căci a zis : «Cel ce va da chiar şi un pahar cu apă rece, dar în nume de ucenic, amin

mult prin voinţa omului, ci lucrarea Duhului are un rol cu mult mai mare. El însuşi în alte părţi (de pildă cap. 13) numeşte aceste roade ale Duhului virtuţi, în care osteneala are un mare rol. 619. I Cor. VI, 17.

zic vouă că nu-şi va pierde plata sa» [620] ; şi iarăşi : «Întrucît aţi făcut unuia dintre aceştia, Mie aţi făcut» [621]. Numai ceea ce se face să se facă pentru Dumnezeu şi nu pentru slava omenească. Căci a adăugat : «dar în nume de ucenic», adică cu frică şi cu dragoste de Hristos. Căci celor ce fac binele pentru arătare, Domnul le spune mustrîndu-i şi întărind cuvîntul ca o hotărîre sigură : «Amin, amin, zic vouă, că îşi iau plata lor» [622].

26. Înainte de toate, să fie puse în tot felul ca temelie, în obştea frăţească : simplitatea, nevinovăţia, dragostea întreolaltă, bucuria şi smerenia, ca nu cumva înălţîndu-ne sau cîrtind unii împotriva altora să ne dovedim osteneala fără folos. Nici cel ce stăruie neîncetat în rugăciune să nu se înalţe faţă de cel ce nu poate face aşa, nici cel ce s-a închinat pe sine slujirii, să nu murmure asupra celui ce se îndeletniceşte cu rugăciunea. De se vor purta cu o astfel de simplitate şi dragoste întreolaltă, prisosul celor ce stăruie în rugăciune va împlini lipsa celor ce slujesc. Şi prisosul celor din urmă va împlini lipsa celor ce se îndeletnicesc cu rugăciunile [623]. Şi aşa egalitatea va fi păstrată, după cuvîntul : «Celui ce are mult nu i-a prisosit şi celui ce are puţin nu i-a lipsit» [624].

27. Voia lui Dumnezeu se face precum în cer aşa şi pe pămînt, atunci cînd, precum s-a spus, nu ne mîndrim unii asupra altora ; cînd sîntem uniţi întreolaltă nu numai fără pismă, ci şi cu simplitate, întru împărtăşirea de dragoste, de pace şi de bucurie, socotind, cum se cuvine, înaintarea aproapelui ca a noastră şi rămînerea în urmă a aceluia ca o pagubă a noastră.

28. Cel ce e trîndav la rugăciune şi moale şi nepăsător în slujirea fraţilor şi în orice alt lucru ce se face pentru Dumnezeu, e numit de Apostol pe faţă «leneş»

620. Matei X, 42. 621. Matei XXV, 40. 622. Matei VI, 2.
623. Cap. XXVI, 27, aprox. după Omil. III, 1—3 (P. G. 468—469).
624. Ieşire, XVI, 18.

şi hotărît că e nevrednic chiar şi de plîns, căci zice : «Iar cel ce nu lucrează (leneşul) nici să nu mănînce» [625], iar în altă parte : «Pe cei leneşi şi Dumnezeu îi urăşte» [626], sau : «Leneşul nu poate să fie nici credincios» [627], iar Înţelepciunea zice : «Lenea a învăţat pe om multă răutate» [628]. Deci fiecare să-şi rodească lucrul său după Dumnezeu, oricare ar fi el, şi să împlinească cu sîrguinţă măcar una dintre bunătăţi, ca nu cumva aflîndu-se cu totul fără rod, să nu se facă părtaş de bunătăţile veşnice.

29. Către cei ce zic că este cu neputinţă să se ajungă la desăvîrşire şi la izbăvirea de patimi, sau să se dobîndească odată pentru totdeauna împărtăşirea şi plinirea Duhului celui bun, e de lipsă, zice, să aducem mărturie din dumnezeieştile Scripturi şi să arătăm că nu ştiu bine, că vorbesc mincinos şi greşit. «Fiţi desăvîrşiţi, zice Domnul, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvîrşit este» [629], arătînd prin aceasta curăţia deplină. Sau : «Vreau ca unde sînt Eu şi aceştia să fie, ca să vadă slava Mea» [630]. Aceasta le-a spus Acela [631] care a zis: «Cerul şi pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece» [632]. Iar cele spuse de Apostol : «ca să înfăţişăm pe tot omul, desăvîrşit în Hristos» [633], sau : «Pînă ce vom ajunge toţi la unirea credinţei şi a cunoştinţei Fiului lui Dumnezeu, la bărbatul desăvîrşit, la măsura vîrstei plinirii lui Hristos» [634], au acelaşi înţeles. Astfel, cei ce tind spre desăvîrşire fac două lucruri bune, purtînd lupta încordată şi neîncetată : urmăresc prin nădejde capătul din urmă al măsurii şi al urcuşului şi nu se lasă prinşi de trufie, ci cugetă cu smerenie şi se socotesc pe ei mici, deoarece n-au apucat încă desăvîrşirea.

625. II Tes. III, 10.
626. Neidentificat.
627. Neidentificat.
628. Înţ. Sirah XXXIII, 33.
629. Matei V, 48.
630. Ioan XVII, 24.
631. Matei XXIV, 35. 632. Col. I, 28. 633. Efes. IV, 13.
634. Evr. III, 17.

30. Iar cei ce spun aceasta, zice, pricinuiesc cea mai mare vătămare a sufletului, în trei chipuri : întîi fiindcă se arată necrezînd Scripturilor însuflate ale lui Dumnezeu ; al doilea, fiindcă neînsușindu-și taina cea mai mare și mai desăvîrșită a creștinismului și netinzînd să ajungă la ea, nu pot să aibă osteneală și sîrguință și foame și sete pentru dreptate, ci siguri pe înfățișările și pe purtările și pe puținele isprăvi din afară, se lipsesc de fericita nădejde, de desăvîrșire și de curățirea deplină de patimi ; al treilea, fiindcă, socotind că au ajuns la capăt prin dobîndirea unor puține virtuți și nesilindu-se spre desăvîrșire, nu numai că nu pot avea smerenie, sărăcie și zdrobirea inimii, ci îndreptățindu-se pe ei înșiși ca unii ce au ajuns, nu primesc o sporire și o creștere în fiecare zi.

31. Pe cei ce socot cu neputință, zice, ajungerea la această stare, venită oamenilor prin Duhul, care este zidirea cea nouă a inimilor curate, Apostolul îi arată deschis asemănîndu-se cu cei ce, din pricina necredinței, nu s-au învrednicit să intre în pămîntul făgăduinței și de aceea le-au rămas oasele în pustiu. Căci ceea ce este acolo pămîntul făgăduinței la arătare, aceea este aici izbăvirea de patimi în ascuns. Aceasta și Apostolul a arătat-o ca ținta oricărei porunci. Și de fapt aceasta este adevăratul pămînt al făgăduinței și pentru ea s-au petrecut toate acelea, ca preînchipuiri. Pentru aceasta și dumnezeiescul Pavel, voind să întărească pe ucenici, ca să nu i se întîmple cuiva să fie prins de cugetul necredinței, zice : «Vedeți, frații mei, să nu fie în careva din voi inima vicleană a necredinței, depărtîndu-vă de la Dumnezeul cel viu» [635]. Cuvîntul «depărtare» nu l-a pus cu înțelesul de tăgăduire a lui Dumnezeu, ci de

635. Evr. III, 12.

depărtarea de la făgăduinţele Lui. Arătînd înţelesul preînchipuirilor iudaice şi comparîndu-le cu adevărul, adaugă zicînd : «Căci unii, făcîndu-se neascultători, L-au întărîtat, dar nu toţi care au ieşit din Egipt cu Moise. Şi împotriva cărora a ţinut mînie timp de patruzeci de ani ? Oare nu împotriva celor ce au păcătuit, ale căror oase au căzut în pustie ? Şi cărora li s-a jurat că nu vor intra în odihna Sa, dacă nu celor ce au fost neascultători ? Vedem dar că nu au putut intra din pricina necredinţei» [636]. Şi adaugă : «Drept aceea să ne temem, ca nu cumva lăsîndu-ni-se făgăduiala de a intra în odihna Lui să se dovedească vreunul dintre voi că s-a lipsit de ea. Pentru că şi nouă ni s-a binevestit, ca şi acelora. Dar acelora cuvîntul propovăduirii auzit, nu le-a folosit deoarece nu s-a unit cu credinţa celor ce au auzit. Căci intrăm în odihnă cei ce am crezut» [637]. Şi după puţin adaugă iarăşi : «Să ne sîrguim deci să intrăm în acea odihnă, ca să nu cadă cineva în aceeaşi pildă a neascultării» [638]. Care este însă adevărata odihnă a creştinilor, dacă nu izbăvirea de patimi şi sălăşluirea cea mai deplină şi mai vădită a Duhului celui bun în inima curată ? De aceea, ridicîndu-i pe ei la credinţă, zice iarăşi : «Să ne apropiem deci cu inimă adevărată întru adeverirea credinţei, curăţindu-ne inimile de conştiinţa cea rea» [639]. Şi iarăşi : «Cu cît mai mult nu va curăţi sîngele lui Iisus conştiinţa noastră de lucrurile moarte, ca să slujim lui Dumnezeu cel viu şi adevărat» ? [640]. Deci se cade, pentru bunătatea nemăsurată făgăduită de Dumnezeu oamenilor, prin aceste cuvinte, să ne mărturisim ca nişte slugi recunoscătoare şi să socotim adevărate şi sigure cele făgăduite, ca chiar dacă din pricina stricăciunii şi slăbiciunii voii noastre, nu ne predăm

636. Evr. III, 16—19. 637. Evr. IV, 1—3. 638. Evr. IV, 11.
639. Evr. X, 22. 640. Evr. IX, 14.

odată pentru totdeauna Celui ce ne-a făcut pe noi, nici n-am atins măsurile mari şi desăvîrşite ale virtuţii, să putem dobîndi, cu toate acestea, vreo milă oarecare pentru dreptatea şi nevicleşugul cugetului şi pentru credinţa sănătoasă.

32. Lucrarea rugăciunii şi a cuvîntului săvîrşită cum se cuvine e mai presus de orice virtute şi poruncă. Martor pentru aceasta este însuşi Domnul. Căci intrînd în casa Martei şi a Mariei şi Marta îndeletnicindu-se cu slujirea, iar Maria şezînd la picioarele Lui şi împărtăşindu-se de mierea graiului Său dumnezeiesc, fiind mustrată de sora ei că nu lucrează împreună cu ea, ci stă lîngă El, Acesta punînd lucrul de căpetenie înaintea celui de al doilea, zise către aceasta : «Marto, Marto, te grijeşti şi spre multe te sileşti, dar un lucru trebuie. Iar Maria partea cea bună şi-a ales, care nu se va lua de la dînsa» [641]. Iar aceasta a zis-o, precum am spus, nu pentru a lepăda lucrarea slujirii, ci pentru a pune ceea ce e mai mare înaintea a ceea ce e mai mic. Căci cum ar fi gîndit una ca aceasta, El care a săvîrşit însuşi această lucrare şi a spălat picioarele ucenicilor ? Atît de departe a fost de a împiedica slujirea, încît le porunceşte ucenicilor să facă şi ei la fel unii altora. Dar şi pe Apostolii înşişi îi vei afla punînd mai presus lucrul mai mare al rugăciunii şi al cuvîntului, după ce s-au ostenit mai înainte cu slujirea la mese. «Nu e drept, zic, ca lăsînd cuvîntul lui Dumnezeu, să slujim meselor. Alegînd bărbaţi plini de Duh Sfînt, să-i rînduim pentru slujirea aceasta, iar noi să stăruim în slujirea cuvîntului şi în rugăciune» [642]. Vezi cum au pus mai presus cele dintîi decît cele de al doilea, cu toate că ştiau că amîndouă sînt odraslele unei singure rădăcini bune ?

641. Luca X, 41—42. 642. Fapte, VIII, 2—4.

Despre răbdare și discernământ (dreapta socoteală)

33. Cei ce vor să asculte de cuvîntul lui Dumnezeu și produc rod bun, sînt însoțiți de aceste semne : suspinul, tînguirea, tristețea, liniștirea, plecarea capului, rugăciunea, tăcerea, stăruința, plînsul, durerea, osteneala inimii pentru evlavie. Iar faptele lor sînt : privegherea, postul, înfrînarea, blîndețea, îndelunga-răbdare, rugăciunea neîncetată, meditarea dumnezeieștilor Scripturi, credința, smerenia, iubirea de frați, supunerea, osteneala, greaua-pătimire, dragostea, bunătatea, cuviința și toată lumina care este Domnul. Iar semnele celor ce nu dau rodul vieții sînt acestea : trîndăvia, semeția, privirea împrejur, neatenția, cîrtirea, tulburarea minții. Iar faptele : săturarea pîntecelui, mînia, iuțimea, bîrfirea, mîndria, vorbirea fără rost, necredința, nestatornicia, uitarea, neorînduiala, cîștigurile urîte, iubirea de argint, cearta, disprețul, flecăreala, rîsul fără rost, bunul plac și tot întunericul care este satana.

34. Printr-o iconomie dumnezeiască, cel viclean n-a fost trimis îndată la gheena sortită lui, ci a fost lăsat dezlegat pentru probarea și cercarea omului și a voii lui slobode, ca chiar fără voie să-i facă pe sfinți și mai cercați și mai drepți prin răbdare și să le fie pricină de și mai mare slavă ; iar sieși să-și facă osînda și mai îndreptățită prin răul pe care-l face cu voia și prin iscodirile lui împotriva sfinților ; și ca, precum zice dumnezeiescul Apostol, păcatul păcătoșilor să se facă peste măsură de mare [643].

35. Amăgind vrăjmașul pe Adam și prin aceasta făcîndu-se domn peste el, a răpit de la el stăpînirea și s-a făcut stăpînitor al veacului acestuia. Căpetenie a veacului acestuia și stăpînitor al celor văzute, a fost la început omul, fiind rînduit la aceasta de către Domnul. Căci nici focul nu putea ceva împotriva lui, nici apa să-l

643. Rom. VII, 13.

înece, nici fiara nu-l vătăma, nici otrava nu-şi producea efectul asupra lui. Dar odată ce s-a supus amăgirii, a predat stăpînirea amăgitorului. Din această pricină vrăjitorii şi descîntătorii se vădesc cu îngăduinţa lui Dumnezeu, printr-o lucrare potrivnică, făcători de lucruri minunate. Ei stăpînesc otrăvurile şi cutează împotriva focului şi apelor, cum arată cei din jurul lui Iani şi Iamvri, ce s-au împotrivit lui Moisi, şi Simon, ce s-a împotrivit corifeului Petru.

36. Socot, zice, că slava dinainte a lui Adam, strălucind la fel pe faţa lui Moise, rănea puternic pe vrăjmaşul care o privea. Prin aceasta se dovedea că s-a desfiinţat împărăţia. Nimic nu ne împiedică să aducem şi cuvîntul Apostolului spre dovedirea acesteia : «A împărăţit moartea de la Adam pînă la Moise şi peste cei ce n-au păcătuit» [644]. Căci mie mi se pare că faţa slăvită a lui Moise restatorniceşte chipul şi înfăţişarea primului om, zidit de mîinile lui Dumnezeu. Pe acesta văzîndu-l atunci moartea, adică diavolul, pricinuitorul morţii, bănuieşte că va cădea din împărăţie, iar cînd îl vede la Domnul, ştie că pătimeşte aceasta cu adevărat. Prin urmare această slavă, creştinii nemincinoşi o îmbracă de aici. Şi prin aceasta ei surpă dinăuntru moartea sau patimile de ocară care nu pot să mai lucreze, deoarece slava Duhului străluceşte în sufletele lor întru toată simţirea şi încredinţarea ; iar la înviere moartea va fi surpată cu desăvîrşire [645].

37. Vrăjmaşul amăgind pe Adam prin femeie, ca prin cineva asemenea lui, a făcut să i se ia slava ce-l învăluia. Şi aşa s-a aflat gol şi şi-a văzut urîţenia lui pe care mai înainte nu o vedea, întrucît cugetul lui se desfăta cu frumuseţile cereşti. De fapt, după cădere cugetările lui s-au făcut pămînteşti şi tindeau în jos. Iar cugetul lui simplu şi bun s-a amestecat cu cugetul trupesc

644. Rom. V, 14. 645. Omil. II, I, 4, 5.

al păcatului [646]. Cît privește închiderea Raiului și porunca dată Heruvimului, ca să-i oprească intrarea, credem că s-au întîmplat în lumea văzută, precum s-a zis. Dar aceasta se află și în fiecare suflet întru ascuns. Căci în jurul inimii roteşte acoperămîntul întunericului, adică focul duhului lumesc, care nu lasă nici mintea să se întîlnească cu Dumnezeu, nici sufletul să se roage, sau să creadă, sau să iubească pe Domnul după voia sa. Toate acestea îi învață experiența pe cei ce s-au încredințat pe ei cu adevărat Domnului, prin stăruința rugăciunii și prin pornirea întinsă împotriva celui ce-i războiește [647].

38. Stăpînitorul lumii acesteia le este celor prunci cu duhul toiag de povățuire și bici care bate. Prin aceasta, precum s-a mai spus și înainte, lor le pricinuiește slavă mare și cinste tot mai multă prin necazuri și ispite, căci din acestea iau prilejul de a se face desăvîrșiți, iar sieși își gătește o mai mare și mai grea osîndă. Peste tot, prin el se împlinește o mare iconomie. Cum s-a zis undeva, răul ajută binelui printr-o intenție care nu vrea binele. Căci sufletelor bune și cu o voință bună și cele ce par de întristare li se sfîrșesc în bine, precum zice Apostolul : «Celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate li se lucrează spre bine» [648].

39. Toiagul acesta de povățuire li s-a lăsat pentru aceea ca prin el să se facă ceea ce se face cu vasele care sînt arse într-un cuptor de foc ca să devină și mai tari, iar cele slabe să fie vădite sfărîmicioase, nerăbdînd arderea focului. Dar acesta, fiind rob și făptură a Domnului, nu ispitește cît socotește el și nici nu aduce atîtea necazuri cîte voiește, ci atît cît încuviințează Domnul prin îngăduință. Căci El știind ale tuturor cu de-amănuntul, cîtă putere are fiecare, atîta încercare îi

646. Amestecul acesta al binelui cu răul după cădere e o învățătură proprie Sf. Grigorie de Nisa. 647. Omil. II, 1. 648. Rom. VIII, 28.

și lasă să sufere, cum socotește și Apostolul care zice : «Credincios e Dumnezeu care nu vă va lăsa pe voi să fiți ispitiți peste ceea ce puteți, ci va face împreună cu ispita și sfîrșitul, ca să puteți răbda» [649].

40. Cel ce cere și bate, după cuvîntul Domnului [650] și se roagă pînă la sfîrșit, primește cererile [651]. Numai să aibă îndrăzneală acesta, să ceară fără încetare cu mintea și cu gura și să stăruie la Dumnezeu cu slujire trupească fără slăbire, neîmpletit cu lucrurile lumești, nici îndulcit cu patimile păcatului. Căci nemincinos este cel ce a zis : «Tot ce veți cere de la Mine în rugăciune, veți lua» [652]. Iar cei ce zic că chiar de-ar face cineva toate cele poruncite, poate rămîne fără să primească harul în viața aceasta și deci să nu folosească nimic, știu și grăiesc rău și nepotrivit cu dumnezeiești Scripturi. Căci nu este nedreptate la Dumnezeu, ca împlinindu-ne noi datoriile noastre, El să și le nesocotească pe ale Sale. Numai aceasta să-ți fie în grijă, ca să te afli atunci, cînd sufletul se desface de ticălosul acesta de trup, luptînd, sîrguindu-se, așteptînd făgăduința, stăruind, crezînd, cerînd cu dreaptă socoteală. Și eu îți zic ție, și să crezi aceasta, că vei pleca cu bucurie și vei avea îndrăznire și te vei arăta vrednic de Împărăție. Căci unul ca acesta e în legătură (comuniune) cu Dumnezeu încă de aici în chip subțire, adică prin credință și rîvnă. Căci precum «cel ce privește la femeie ca să o poftească, a și preacurvit cu ea în inima sa» [653], chiar dacă nu s-a întinat cu trupul, fiind socotit totuși ca unul ce a curvit, așa cel ce a alungat din inimă cele rele și s-a lipit de Domnul prin dor și căutare, adică prin stăruință și dragoste de Dumnezeu, comunică de pe acum cu Dumnezeu și are îndată ca mare dar de la Dumnezeu stăruirea în rugăciune și în sîrguința și în

649. I Cor. X, 13. 650. Matei VII, 7—8.
651. Ideea generală în Omil. XXXI, 4.
652. Matei XXI, 22. 653. Matei V, 28.

petrecerea bună și iubitoare de virtute. Căci dacă dăruirea unui pahar de apă nu rămîne fără plată, cu cît mai mult nu le va da Dumnezeu ceea ce le-a făgăduit celor ce stau lipiți de El ziua și noaptea rugîndu-se ?

41. Sînt unii care întreabă nedumeriți : ce este dacă îmi vine o zi în care urăsc pe fratele, sau îmi dau seama și de alte lucruri care mi se întîmplă să le pățesc fără voie ? Către aceștia trebuie spus, că toată lupta și sîrguința omului trebuie să fie pentru a se împotrivi totdeauna celui rău și gîndurilor rele. Dar este cu neputință ca acolo unde se află întunericul patimilor și moartea, adică cugetul trupesc, să nu-și arate și păcatul vreun rod al său, fie în ascuns, fie la arătare. Căci precum aflîndu-se oarecare rană în trup, e cu neputință, pînă nu se vindecă desăvîrșit, să nu mustească puțină zeamă, sau să nu se umfle, chiar dacă e îngrijită și se face totul pentru tămăduirea ei, iar dacă e neîngrijită aduce înveninare, ba uneori și moartea întregului trup, în același fel și patimile sufletului, chiar dacă omul se sîrguiește să se izbăvească de ele, totuși înăuntru continuă să mocnească. Dar stăruind omul în grijă prin harul și prin împreuna-lucrare a lui Hristos, primește vindecarea desăvîrșită. Căci este o oarecare pată ascunsă și o rămășiță de întuneric a patimilor, care, pe lîngă toată firea cea curată a omului, s-a strecurat în toată omenitatea. Și aceasta tulbură și întinează și trupul și sufletul. Dar precum fierul ars și lovit se curăță, sau aurul amestecat cu aramă și cu fier se alege numai prin foc, așa și sufletul, prin patimile preacurate ale Mîntuitorului, ars și lovit de Duhul cel bun, se curățește de toată patima și de tot păcatul.

42. Precum mai multe candele, deși ard cu același untdelemn și se aprind cu același foc, nu dau în aceeași măsură strălucirea focului, așa și darurile, arătîndu-se din deosebite virtuți, înfățișează străluciri deose-

bite ale Duhului cel bun. Sau precum într-o cetate, fiind mulţi locuitori şi folosindu-se de aceeaşi pîine şi de aceeaşi apă, unii dintre ei sînt bărbaţi, alţii prunci, alţii băieţi, alţii bătrîni şi între ei este mare deosebire ; sau precum grîul, semănat în una şi aceeaşi ţarină, rodeşte spice deosebite, dar e adunat în aceeaşi arie şi se aşează în acelaşi hambar, aşa socoteşte că va fi la învierea morţilor. Cei ce vor învia, vor fi slăviţi şi vor fi cunoscuţi cu o slavă deosebită, după vrednicia faptelor şi după împărtăşirea de Duhul dumnezeiesc care locuieşte încă de aici în ei. Acesta este înţelesul cuvîntului : «Stea de stea se deosebeşte întru slavă» [654].

43. Dar deşi unele stele sînt mai mici decît altele, dar ele strălucesc de o singură lumină. Icoana înfăţişată de acest adevăr este vădită. Spre aceasta trebuie să fie toată strădania ca născîndu-se cineva din Duhul Sfînt, să se şteargă de păcatul sălăşluit în el. Căci chiar prin această naştere din Duhul Sfînt are din parte chipul desăvîrşirii, desigur în chip şi în mădulare, nu întru putere sau în minte sau în bărbăţie. Căci cel ce a ajuns la bărbatul desăvîrşit şi la măsura vîrstei, leapădă cele ale pruncului. Aceasta este ceea ce zice Apostolul : «Fie limbi, vor înceta, fie prooroci, vor înceta» [655]. Căci precum cel ce a ajuns bărbat, nu mai primeşte nici mîncări, nici cuvinte ce se potrivesc copilului, ci supărat le leapădă, ca unul ce s-a ridicat la altă vîrstă, aşa cel ce a sporit în desăvîrşirea virtuţilor evanghelice, pune capăt prin desăvîrşire prunciei sale. «Căci cînd m-am făcut bărbat, am oprit cele ale pruncului» [656], zice dumnezeiescul Apostol.

44. Cel născut după Duh este într-un anumit chip, precum am arătat, desăvîrşit, precum şi pruncul zicem că este desăvîrşit, prin aceea că are toate părţile întregului. Dar Domnul nu dă Duh şi har, ca cineva să

654. I Cor. XV, 41. 655 Cor. XIII, 8. 656. I Cor. XIII, 11.

cadă în păcate. Ci oamenii înşişi îşi pricinuiesc lor rele, nepotrivindu-se harului şi de aceea fiind cuprinşi de rele. Căci omul poate aluneca şi prin gîndurile sale proprii şi fireşti, neavînd grijă, sau purtîndu-se cu nepăsare, sau cu închipuire de sine. Ascultă ce zice Pavel : «Ca să nu mă înalţ, datu-mi-s-a mie îmbolditor trupului, înger al satanei» [657]. Vezi că şi cei ce au atins asemenea măsuri sînt lipsiţi de siguranţă ? De altfel, de nu va da omul prilej satanei, nu-l va stăpîni pe el cu sila. În afară de aceasta cel dus cu sila nu se socoteşte că ţine nici de partea lui Hristos, nici a celui potrivnic. Dar cel ce stă lipit pînă la capăt de harul Duhului, se socoteşte în partea lui Hristos. Iar nefăcînd aceasta, chiar dacă s-a născut din Duhul, adică chiar dacă s-a făcut părtaş al Duhului Sfînt, partea lui va fi să umble după voia satanei. Căci fie că Domnul însuşi, fie că satana l-a luat pe om cu sila, dacă nu se face el însuşi pricină, nu va cădea nici în gheenă şi nu va dobîndi nici Împărăţia.

45. Iubitorul de virtute trebuie să se îngrijească mult de discernămînt, ca să cunoască deosebirea între bine şi rău, şi ca să probeze şi să descopere uneltirile felurite ale celui rău, care înşală de obicei pe mulţi prin năluciri ce par bine întemeiate. Dar paza sigură este oricui de folos. Precum cel ce vrea să aibă o probă despre neprihănirea soţiei sale, vine noaptea la ea ca un străin şi dacă o vede că-l respinge, mai degrabă se bucură că nu se poate apropia şi e fericit de această pază a ei, aşa şi noi dacă ne vom păzi cu grijă de cercetările duhurilor şi le vom respinge chiar pe cele cereşti pentru cele ce nu sînt cereşti, le vom pricinui mai degrabă bucurie şi ne vor ajuta să ne împărtăşim de şi mai mult har şi ne vom umple de bucurie duhovnicească, dînd mărturie chiar din această pricină despre

657. II Cor. XII, 17.

dragostea noastră către Dumnezeu. Deci să nu te predai cu cuget uşor îndrumărilor duhurilor ce vin la tine, chiar dacă sînt înşişi Îngerii cereşti, ci rămîi greoi, probînd cu cea mai mare grijă acestea. Şi aşa însuşeşte-ţi ceea ce e bun şi leapădă ceea ce e rău, căci în felul acesta vei spori în tine roadele harului, pe care păcatul, chiar dacă ia faţa binelui, nu le va putea da : «Căci ştiu, zice Apostolul, că satana se închipuie şi în înger al luminii, pentru a amăgi» [658]. Dar chiar dacă s-ar îmbrăca în arătări strălucite, nu poate dărui o lucrare bună. Prin aceasta se şi cunoaşte sigur înşelăciunea lui. Căci el nu poate pricinui nici dragostea către Dumnezeu sau către aproapele, nici blîndeţe, nici smerenie, nici bucurie, nici pace, nici liniştirea gîndurilor, nici ură de lume, nici odihnă duhovnicească, nici dorul celor cereşti ; şi nu poate linişti nici patimile, nici plăcerile, lucruri care toate sînt în chip vădit roadele harului. «Căci roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea» [659] şi cele următoare. Mai degrabă acela sădeşte îngîmfare şi cuget mîndru despre destoinicia şi puterea proprie. Căci din lucrare vei cunoaşte lumina spirituală ce se află în sufletul tău, dacă e de la Dumnezeu, sau de la satana. Dar şi sufletului însuşi, dacă s-a înrădăcinat în el puterea de discernămînt, îndată îi sînt vădite semnele deosebirii, printr-o simţire înţelegătoare. Căci precum oţetul şi vinul, la vedere sînt una, dar prin simţul gustului, gîtlejul deosebeşte ce este al fiecăruia, aşa şi sufletul, prin simţirea şi lucrarea înţelegătoare, poate judeca şi hotărî care sînt darurile Duhului şi care nălucirile celui potrivnic.

46. Sufletul trebuie să ia seama şi să prevadă cît se poate de bine cu ochii săi, ca să nu fie prins nici măcar într-o cît de mică parte de către puterea contrară. Căci precum o singură parte a unei fiare fiind prinsă

658. II Cor. XI, 14. 659. Gal. V, 20.

în cursă, trebuie să se încovoaie întreagă și cade în mîinile celor ce-o vînează, așa obișnuiește să se întîmple și sufletului de la vrăjmași. Aceasta o spune vădit proorocul zicînd : «Cursă au gătit picioarelor mele și au încovoiat sufletul meu» (Ps. LVI, 7).

47. Cel ce vrea să intre prin poarta strîmtă în casa celui puternic și să răpească lucrurile lui [660], trebuie să nu se bucure de un trai bun și de un trup mare, ci să se întărească prin Duhul cel bun, aducîndu-și aminte de cel ce a zis că «carnea și sîngele nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu» [660 b]. Dar cum să se împuternicească prin Duhul Sfînt ? Să luăm aminte la Apostolul care zice că «înțelepciunea lui Dumnezeu se socotește nebunie la oameni» [661]. Iar Proorocul zice : «Am văzut pe Fiul Omului și chipul Lui era fără slavă, nesocotit de toți fiii oamenilor» [662]. Drept aceea cine vrea să se facă fiul lui Dumnezeu, trebuie de asemenea să se smerească mai întîi și să fie socotit nebun și fără cinste ; să nu-și întoarcă fața de la scuipări, să nu urmărească slavă, nici frumusețea veacului acestuia și nimic asemănător, să nu aibă unde să-și plece capul, să fie ocărît și disprețuit, socotit de toți ca o priveliște urîtă și ca o lepădătură, războit în ascuns și la arătare și luptîndu-se împotrivă cu cugetul. Atunci însuși Fiul lui Dumnezeu care a zis : «Voi locui și voi umbla întru voi» [663], se va arăta inimii lui. Iar el va lua putere și tărie să lege pe cel puternic și să răpească lucrurile lui și să calce peste aspidă și vasilisc și peste șerpi și peste balauri (Matei XII, 29 ; Ps. XC, 3 ; Luca X, 19).

48. Nu mică ne este lupta care ne așteaptă ca să sfîșiem moartea. Domnul zice : «Împărăția lui Dumnezeu înăuntrul vostru este» [664]. Dar în oarecare fel înăuntrul nostru este și cel ce se războiește și ne ia în

660. Matei XII, 29. 660 b. I Cor. XV, 50. 661. I Cor. II, 14.
662. Isaia LIII, 3. 663. Lev. XXVI, 12. 664. Luca XVII, 21.

prinsoare [665]. Drept aceea să nu slăbească nici sufletul, pînă ce nu-l va omorî pe cel ce-l ţine în prinsoare. Şi atunci va fugi toată durerea şi întristarea şi suspinarea (Is. LV, 10), deoarece a pătruns apă în pămîntul uscat şi în pustiu s-a ivit mulţime de ape (Is. XLII, 20 ; XLI, 18). Căci El a făgăduit că inima pustie se va umplea de apă vie, zicînd întîi prin Proorocul : «Voi da apă celui ce însetează, celor ce umblă în locuri fără apă» (Is. XLIV, 3), apoi şi prin Sine zicînd : «Cel ce va bea din apa pe care Eu o voi da, nu va înseta în veac» [666].

49. Sufletul stăpînit de trîndăvie, este ţinut şi de necredinţă. De aceea lasă să treacă zi după zi, fără să primească cuvîntul. În schimb îşi dă aripi sieşi prin visuri, nebăgînd de seamă războiul dinăuntru, ca unul ce-i stăpînit de părerea de sine. Iar părerea de sine este o tocire a sufletului, care nu-l lasă nicidecum să-şi cunoască neputinţa sa.

50. Precum pruncul nou-născut este chipul bărbatului deplin, aşa şi sufletul este chip al lui Dumnezeu care l-a făcut pe el. Deci precum copilul crescînd în parte, cunoaşte în parte pe tatăl, iar cînd ajunge la vîrsta deplină se înţeleg împreună, tatăl cu fiul şi fiul cu tatăl, şi i se descoperă fiului vistieria tatălui, aşa şi sufletul înainte de neascultare avea să sporească şi să ajungă la bărbatul desăvîrşit. Dar din pricina neascultării, a căzut în marea uitării şi în adîncul rătăcirii şi s-a sălăşluit în porţile iadului. Depărtîndu-se deci sufletul de Dumnezeu cît se poate de mult, era cu neputinţă să se apropie şi să cunoască bine pe cel ce l-a zidit. Dar Dumnezeu l-a întors şi l-a chemat şi l-a atras la cunoştinţa Sa, mai întîi prin Prooroci, iar pe urmă venind El însuşi, a alungat de la el uitarea şi rătăcirea ; apoi

665. Diadoh al Foticeei contestă că după botez ar fi şi diavolul tot aşa de mult înăuntrul omului, ca şi Hristos (*Filocalia rom.* I, p. 368).
666. Ioan IV, 14.

surpînd şi porţile iadului, a intrat la sufletul rătăcit, punîndu-Se pe Sine pildă, prin care îi va fi cu putinţă să ajungă la măsura vîrstei şi la desăvîrşirea Duhului. Drept aceea se ispiteşte Cuvîntul lui Dumnezeu de către cel rău, după orînduire de sus, apoi rabdă ocări, urgisiri, sudalme şi palme din partea celor cutezători şi în sfîrşit, însăşi moartea pe cruce, arătîndu-ne, precum am zis, ce simţire trebuie să arătăm faţă de cei ce ne osîndesc, ne urgisesc, sau ne aduc chiar moartea. Astfel şi omul trebuie să fie faţă de aceştia ca un surd şi mut, nedeschizîndu-şi gura, ca, simţind lucrarea şi subţirimea răutăţii şi fiind ca un pironit cu cuie pe cruce, să strige cu glas mare către Cel ce poate să-l izbăvească de moarte, zicînd : «De cele ascunse ale mele mă curăţeşte» (Ps. XVIII, 13, 14), şi «De nu mă vor stăpîni, voi fi fără prihană». Făcîndu-se deci atunci fără pată, află pe cel ce i-a supus lui toate şi împărăţeşte şi se odihneşte împreună cu Hristos. Căci sufletul, din pricina neascultării, fiind copleşit de gînduri pămînteşti şi întinate, s-a făcut neraţional. De aceea nu mică osteneală îi trebuie pentru a se ridica acesta din materie şi a înţelege subţirimea răutăţii şi a străbate prin ea, ca să se unească cu Mintea cea fără de început.

51. Dacă vrei să te întorci la tine însuţi, omule, şi să primeşti din nou slava pe care ai avut-o înainte şi pe care ai pierdut-o prin neascultare, precum n-ai avut grijă înainte de poruncile lui Dumnezeu şi ai dat atenţie poruncilor şi sfatului vrăjmaşului, aşa despărţindute acum de cel de care ai ascultat, întoarce-te către Domnul. Să ştii, zice, că prin multă osteneală şi sudoare a feţii tale, îţi vei dobîndi din nouă bogăţia ta. Căci nu ţi-e de folos dobîndirea fără osteneală a binelui, deoarece primind la început fără osteneală şi fără sudori, ai pierdut cele ce ai primit şi ai predat vrăjmaşului moştenirea ta. Să cunoaştem deci fiecare ce am pierdut şi să ne însuşim plîngerea Proorocului. Căci cu ade-

vărat moştenirea noastră a fost dată celor de alt neam şi casa noastră străinilor [666 b], prin aceea că n-am ascultat de poruncă, ne-am potrivit voilor noastre şi ne-am îndulcit cu gîndurile întinate şi pămînteşti. De aceea sufletul nostru a ajuns la mare depărtare de Dumnezeu şi ne-am făcut asemenea unor orfani care nu au tată. Deci cel ce vrea să-şi scape sufletul, să lupte cu toată puterea, ca să-l cureţe de gîndurile rele şi de toată înălţarea ce se ridică împotriva cunoştinţei lui Dumnezeu [667]. Şi să se silească să păzească biserica lui Dumnezeu fără pată [667 b]. Atunci va veni Cel ce a făgăduit să-şi facă locuinţă şi să petreacă în noi. Atunci va primi sufletul cunoaşterea de sine şi se va învrednici să se facă biserica lui Dumnezeu. Căci însuşi Acela va alunga pe cel viclean cu oastea lui şi va împărăţi după aceea în noi.

52. Cuvîntul spus de Făcătorul, lui Cain, la arătare : «Gemînd şi tremurînd vei rătăci pe pămînt» [668], este un chip şi o icoană a tuturor păcătoşilor, întru ascuns. Căci neamul lui Adam căzînd din poruncă şi făcîndu-se vinovat de păcate, e zbuciumat de gînduri nestatornice şi e plin de frică şi de tulburare, însuşi vrăjmaşul învăluind tot sufletul care nu s-a născut din Dumnezeu, în pofte şi plăceri felurite şi învîrtindu-l ca pe grîu cu o lopăţică. Dar şi Domnul însuşi îi arată pe cei ce ascultă de voile celui rău, ca păstrînd chipul lui Cain. Căci mustrîndu-i pe aceia zice : «Voi vreţi să faceţi poftele tatălui vostru, omorîtorul de oameni. Căci acela de la început a fost omorîtor de oameni şi întru adevăr n-a stătut» [669].

53. Trebuie să ne gîndim, zice, cît de mult doresc oamenii şi caută vederea împăratului pămîntesc. Şi tot cel ce călătoreşte în cetatea în care se află împăratul, doreşte să vadă măcar bogăţia şi podoaba hainei lui,

666 b. Plîng. V, 2. 667. II Cor. X, 5. 667 b. Iac. I, 27.
668. Fac. IV, 12. 669. Ioan VIII, 44.

dacă nu cumva l-au făcut duhurile nepăsător și dacă nu s-a necinstit rănindu-se de altă frumusețe și dorind altă slavă. Dacă deci e atît de dorită vederea împăratului muritor de oamenii trupești, cum nu va fi cu mult mai dorită vederea Celui nemuritor de aceia în care a căzut o picătură din Duhul cel bun și a căror inimă a fost străpunsă de dragostea dumnezeiască ? De aceea ei se desfac de toată prietenia lumii, ca să poată avea acel dar în inimă necontenit și pe nici un altul înaintea lui. Dar puțini sînt aceia care pun acestui început și un sfîrșit și stăruie pînă la capăt, fără să se poticnească. Mulți ajung la umilința inimii și mulți se fac părtași de darul ceresc și se rănesc de dragostea dumnezeiască, dar neputînd răbda ostenelile și ispitele celui viclean care-i momește cu multă viclenie și meșteșugire, cad din nou în lume și se afundă în adîncul ei, pentru moleșeala și slăbiciunea voinței, sau pentru că sînt cuprinși de împătimire față de ceva din cele pămîntești. Căci aceia ce vor să alerge cu tărie pînă la sfîrșit, nu rabdă să se amestece altă dragoste în cea cerească.

54. Pe cît de mari și de nepovestite sînt bunătățile făgăduite de Dumnezeu, pe atît de mari osteneli și lupte împreunate cu nădejde și credință se cer pentru a le dobîndi. Aceasta e vădit din ceea ce zice Domnul : «De vrea cineva să vie după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie» [670] și iarăși : «De nu va urî cineva pe tatăl, pe mama și pe frați, soția și pe copii, ba încă și sufletul său, nu va putea să-Mi fie Mie ucenic» [671]. Dar cei mai mulți dintre oameni sînt așa de fără minte, că vor să dobîndească Împărăția, să moștenească viața de veci și să împărățească împreună cu Hristos pururea, adică să aibă acest lucru mai presus de înțelegere, dar trăiesc după voile lor și

670. Marcu VIII, 34. 671. Luca XIV, 26.

urmează acestora, mai bine-zis, celui ce seamănă în ei aceste lucruri deşarte şi vădit vătămătoare.

55. Cei ce străbat pînă la ţintă fără să cadă, sînt aceia care au urît cu totul toate poftele lumii şi pe ei înşişi, împrăştiaţi de aceasta ; de asemenea, plăcerile şi îndeletnicirile lumeşti. Căci aceasta înseamnă a se lepăda de sine. Fiecare e scos din Împărăţie de voia sa, deoarece nu alege cu adevărat ostenelile şi nu se leapădă de sine, ci vrea, pe lîngă dorul acela dumnezeiesc, să se îndulcească şi cu unele lucruri de ale veacului acestuia şi nu îşi dă toată aplecarea voii lui Dumnezeu. Aceasta ne-o vădeşte o pildă care ne este la îndemînă. Fiecare cumpăneşte ceea ce a pornit să facă şi nu uită să vadă dacă nu cumva nu e nepotrivit ceea ce face. Întîi se iveşte deci în inimă îndoială, care asemenea unui cîntar descoperă înăuntru conştiinţei fiecăruia cumpăna dintre dragostea lui Dumnezeu şi dragostea lumii şi după cum atîrnă mai greu una sau alta, purcede la săvîrşirea celor de afară. De pildă, dacă e pe cale să spună o vorbă de ceartă fratelui, se împarte întîi în el însuşi şi se împotriveşte : să-i spun, sau să nu-i spun ? Să-i răspund la ocările acestea pe care mi le-a adus, sau mai bine să tac ? Vrea să se ţină şi de poruncile lui Dumnezeu, dar nu vrea să uite nici de cinstea sa şi nu se hotărăşte să se lepede cu totul de sine. Dacă prin urmare talerul dragostei de lume trage spre sine cîntarul din inimă, îndată cuvîntul cel rău iese pînă la buze, apoi întinzîndu-l mintea dinăuntru ca pe-o săgeată îl aruncă în aproapele prin limbă. Ba uneori răul iese şi prin mîini pînă la răniri şi la ucidere. Uneori însă nu se bagă de seamă de unde a început această mişcare mică a sufletului. De aceea ia aminte la fiecare păcat şi lucru ce ţi se întîmplă, cînd răul îţi linguşeşte şi clinteşte voia sufletului prin pofte lumeşti şi prin plăceri trupeşti. Căci aşa ia fiinţă curvia, furtul, lăcomia, slava deşartă şi orice alt rău.

56. Adeseori şi cele bune se săvîrşesc pentru slava deşartă. Şi atunci sînt socotite de Dumnezeu la fel ca furtul, nedreptatea şi celelalte mari păcate. «Căci Dumnezeu, zice, a împrăştiat oasele celor ce caută să placă oamenilor»[672]. Aşadar vrăjmaşul vrea să fie slujit şi prin cele bune, ca un amăgitor şi viclean şi uneltitor ce este [673].

57. Ceea ce iubeşte cineva din veacul acesta, aceea îi îngreunează cugetarea şi o trage în jos şi o apasă şi nu o lasă să se ridice. Căci cumpăna şi aplecarea şi greutatea acestora atîrnă de voinţă ca de inimă şi se face ca o probă întregului neam omenesc şi ca o cercare creştinilor, fie că locuiesc în cetăţi sau în munţi, sau în mînăstiri, sau în cîmpii, sau în pustiuri. Căci lăsîndu-se cineva vrăjit cu voia de ceea ce iubeşte, se face vădit că nu şi-a predat încă toată dragostea sa lui Dumnezeu. De pildă, cineva iubeşte toate avuţiile, altul aurul, altul să slujească cîntecului, sau să se predea poftelor trupului, altul înţelepciunea cuvintelor pentru slava vremelnică ; unul să stăpînească, altul cinstirile de la oameni, iarăşi altul mînia şi furia — căci a se preda cu totul patimii, îi pare acestuia lucru vrednic de iubit —, altul vorbiri fără trebuinţă, altul a fi în împrăştiere sau a da ascultare vorbelor deşarte ; altul a fi învăţător şi aceasta pentru slava de oameni ; unuia îi place moleşeala şi nepăsarea, altul se îndulceşte cu podoaba hainelor, acesta cu somnul, acela cu viaţa uşuratică ; altul e legat şi stăpînit de ceva mic sau de ceva mare din lume şi nu e lăsat să se ridice deasupra. Căci cu patima faţă de care nu luptă cineva cu vitejie şi nu se împotriveşte, cu aceea se şi îndulceşte şi aceea îl stăpîneşte şi-l trage ca un lanţ şi i se face cugetării ca

672. Psalm. LII, 7.

673. Omil. V, 6 (rom. p. 35). Dacă în capul anterior s-a arătat cumpăna între bine şi rău, ce este în om, aici se arată obiceiul răului de a nu disimula în bine. Dar unde e dragoste deplină de Dumnezeu, acolo nu mai e cumpănă şi disimulare. Aceasta se vede din capul următor.

o boltitură, care nu o lasă să se înalţe către Dumnezeu, nici să slujească numai Lui. Iar sufletul care îşi îndreaptă cu adevărat toată pornirea şi toată dorinţa spre Domnul, se leapădă de sine însuşi şi nu mai urmează voilor minţii sale.

58. Trebuie să învăţăm din pildă, cum se pierde omul cu voia sa. Căci pentru dragostea de ceva din lume se aruncă în foc, se scufundă în mare şi se dă pe sine în prinsoare. Să ne gîndim la casa cuiva, sau la ţarina ce se întîmplă să ardă. Cel ce a vrut să scape, de îndată ce a simţit focul, a fugit gol, neavînd grijă de nimic din cele dinăuntru, gîndindu-se numai la sufletul său. Dar altuia, venindu-i în minte să scoată şi vreunul din lucrurile sale, s-a oprit să-l ia, dar pe cînd îl lua, cuprinzînd focul toată casa, l-a prins şi l-a ars şi pe el. Vezi cum s-a pierdut în foc cu voia sa pentru dragostea a ceva din cele vremelnice, pe care arată că l-a iubit mai mult decît pe sine ? Alţii aflîndu-se pe-o corabie ce se scufundă, cel ce a vrut să se izbăvească pe sine însuşi, s-a dezbrăcat şi s-a aruncat gol în valuri şi aşa şi-a scăpat sufletul său. Dar cel ce a vrut să scape şi vreuna din hainele sale, a fost înghiţit de valuri şi pentru un mic cîştig, s-a pierdut nenorocitul şi pe sine însuşi. Să ne închipuim iarăşi că s-a vestit năvălirea duşmanilor. Unul, îndată ce a auzit, a fugit cu ce era pe el, neavînd grijă de nimic din avuţiile lui. Altul, necrezînd, sau vrînd să-şi ducă cu el şi ceva din lucruri, a rămas în urmă şi a fost prins de duşmani. Vezi că cineva poate să-şi piardă sufletul şi trupul cu voia sa din negrijă şi prin alipirea la ceva din cele ale lumii ?

59. Sînt puţini, desigur, cei ce au dobîndit dragostea desăvîrşită către Dumnezeu şi nu mai pun nici un preţ pe plăcerile şi pe poftele lumii, iar ispitele celui rău le poartă cu îndelungă-răbdare. Dar din pricina aceasta, nu trebuie să deznădăjduim, nici să nu uităm

de nădejdea cea bună. Căci chiar dacă sînt multe corăbiile sparte de valuri, dar sînt fără îndoială și de acelea care, străbătînd valurile, ajung la liman. Dar pentru aceasta avem trebuință de multă credință, răbdare, luare-aminte și lupte. Pe lîngă aceasta, de foame și de sete după bine, cu multă înțelegere și dreaptă socoteală. Apoi și de agerime și de îndrăznire în cerere. Cei mai mulți oameni, cum am spus, vor să dobîndească Împărăția fără osteneli și sudori. Ei fericesc pe bărbații sfinți și doresc să aibă cinstea și darurile lor, dar nu vor să fie părtași de necazurile, ostenelile și pătimirile lor. Toți doresc să ajungă ca ei, și curvarii și vameșii și oricare dintre oameni, dar pînă acolo le stau înainte ispite și cercări, ca să se facă arătați cei care au iubit cu adevărat pe Stăpînul lor și aceștia să dobîndească cu dreptate Împărăția Cerurilor.

60. Socotește că fărădelegile și slava și bucuria de bunătățile cerești, sînt ascunse în necazuri, în pătimiri, în răbdare și credință. Căci și grîul aruncat în pămînt, sau arborele sădit, e de trebuință, așa-zicînd, să cadă în putreziciune și necinste și apoi să primească podoaba veșmîntului și rodul înmulțit. Căci de nu va trece prin această putreziciune și prin acele necinstiri, nu va îmbrăca acea podoabă de pe urmă și frumusețea înfățișării. Așa socotește și Apostolul care zice: «Prin multe necazuri trebuie să intrăm în Împărăția lui Dumnezeu» [674]. Iar Domnul zice: «Întru răbdarea voastră veți dobîndi sufletele voastre» [675]; sau iarăși: «În lume necazuri veți avea» [676].

61. Fiecare dintre noi, pe cît de mult se va învrednici prin credință și sîrguință să fie părtaș al Duhului Sfînt, tot pe atît se va slăvi în ziua aceea și cu trupul lui. Căci ceea ce a adunat înăuntrul sufletului, atunci se va descoperi și în afară în trup. Pilda, zice, o avem

674. Fapte XIV, 21. 675. Luca XXI, 19. 676. Ioan XIV, 39.

la pomi. Cînd trece iarna şi soarele străluceşte mai luminos şi mai puternic, iar vîntul adie, aceia odrăslesc în afară şi se îmbracă cu frunze, cu flori şi cu roade, ca şi cu un veşmînt. Asemenea şi floarea ierbii răsare în acea vreme din pămînt şi pămîntul se acoperă cu ea şi se îmbracă cu ea ca într-un veşmînt măreţ. Despre aceasta şi Dumnezeu-Cuvîntul a zis : «Nici Solomon nu s-a îmbrăcat ca unul din aceştia, cu toată slava lui» [677]. Toate acestea sînt chipuri, pilde şi icoane ale slavei ce-o vor avea cei ce se mîntuiesc la înviere. Din această pricină, cea dintîi lună pentru toate sufletele iubitoare de Dumnezeu, adică pentru creştinii adevăraţi, este Xanticus, care este aprilie, prin care se arată puterea învierii. Căci zice dumnezeiasca Scriptură : «Această lună va fi vouă cea dintîi dintre lunile anului» [678]. Aceasta va îmbrăca pomii goi cu slava pe care au avut-o mai întîi ascunsă înăuntrul trupului. Aşa se vor slăvi şi aceştia prin lumina negrăită, care este încă de acum în ei, adică prin puterea Duhului. Aceasta le va fi atunci veşmînt, mîncare, băutură, veselie, bucurie şi peste tot viaţă veşnică.

Despre înălţarea minţii

62. Fericitul Moise a arătat prin slava Duhului care lumina prin faţa lui şi la care nici un om nu putea căuta, felul cum la învierea drepţilor se vor slăvi trupurile sfinţilor cu slava de care se învrednicesc sufletele credincioase ale sfinţilor încă de acum întru omul dinăuntru. «Căci, noi, zice, cu faţa descoperită, adică întru omul dinăuntru, oglindim slava Domnului, prefăcîndu-ne spre acelaşi chip din slavă în slavă» [679]. Despre acesta s-a scris iarăşi că «patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi nu şi-a adus aminte nici de mîncare nici

677. Matei VI, 29. 678. Ieş. XII, 2. 679. II Cor. III, 18.

de băutură»[680], ceea ce nu este cu putinţă firii omeneşti, dacă nu cumva se împărtăşeşte de hrana duhovnicească, pe care o primesc sufletele sfinte, de pe acum, de la Duhul Sfînt.

63. Slava cu care se îmbogăţesc sufletele sfinţilor, cum s-a zis, încă de aici, aceea va acoperi şi va îmbrăca trupurile goale la înviere şi le va face să fie răpite la cer. Şi atunci se vor odihni cu trupul şi cu sufletul neîncetat în Împărăţia lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu, zidind pe Adam, nu i-a dat aripi trupeşti ca păsărilor, avînd de gînd să-i dea pe cele ale Duhului la înviere, ca să fie uşurat, prin ele şi răpit unde vrea Duhul. Iar aceste aripi spirituale (inteligibile) au fost date de acum sufletelor sfinţilor şi ele le înalţă spre o cugetare cerească. Pentru că podoaba creştinilor este alta şi altele sînt veşmintele, alta masa şi alta bucuria. Fiindcă ştim că Hristos va veni din cer şi va învia pe cei adormiţi din tot veacul, precum mărturisesc dumnezeieştile Scripturi. Şi deosebindu-i în două părţi, pe cei care vor avea semnul lui, care este pecetea Duhului dumnezeiesc, îi va aşeza la dreapta Sa, după cum zice : «Oile Mele ascultă glasul Meu şi mă cunosc»[681]. Şi atunci trupurile noastre se vor îmbrăca în slavă dumnezeiască, în cea a faptelor bune şi în cea a Duhului, pe care sufletele sfinţilor au primit-o încă de aici. Şi aşa slăvite de lumina dumnezeiască şi răpite la ceruri întru întîmpinarea Domnului, precum s-a scris, vor fi pururea cu Domnul[682].

64. Cei ce vor să înfăptuiască o viaţă creştină în chipul cel mai frumos, trebuie să se îngrijească întîi de toate, cu toată sîrguinţa, de partea cugetătoare, deosebitoare şi conducătoare a sufletului, ca întărindu-şi puterea de deosebire a binelui şi a răului şi despărţind patimile care au intrat împotriva firii, de firea cea curată,

680. Ieş. XXXIV, 28. 681. Ioan X, 27. 682. I Tes. IV, 16—17.

să vieţuiască fără să se poticnească, folosindu-se de puterea deosebirii, ca de un ochi, şi rămînînd curaţi de pornirile spre păcat. Căci voia sufletului este să păstreze mădularele trupului neîntinate de vătămare din partea simţurilor, să se păzească pe sine de împrăştierile lumii şi să-şi străjuiască inima, ca să nu-şi întindă în lume mădularele gîndurilor ei, ci să le strîngă din toate părţile şi să le adune din grijile şi din plăcerile de jos. Şi cînd vede Domnul pe cineva vieţuind astfel şi păzindu-se şi supraveghindu-se pe sine cu frică, hotărît să-I slujească Lui, îi întinde şi ajutorul harului Său. Dar ce va face Dumnezeu cu cel ce se dă pe sine de bună voie lumii şi umblă după plăcerile ei ?

65. Cele cinci fecioare care au priveghiat şi şi-au luat cu ele acel untdelemn străin de firea lor în vasele inimii — iar acesta este harul Duhului — au putut să intre cu mirele în cămara de nuntă. Iar celelalte, cele nebune, cele rele, cele care s-au bizuit pe firea lor, n-au priveghiat nici nu s-au sîrguit să-şi agonisească acest untdelemn al veseliei în inimile lor încă pe cînd erau în trup ; ba oarecum au şi adormit în lipsa de grijă, în moleşeala şi părerea de sine a dreptăţii. De aceea li s-a închis uşa de la cămara de nuntă a Împărăţiei. Căci e vădit că erau ţinute de un lanţ oarecare al lumii şi de-o prietenie faţă de ea, întrucît nu-şi dăduseră dragostea lor desăvîrşită şi ardoarea lor Mirelui ceresc. De fapt sufletele care caută ceea ce e străin firii, sfinţenia aceasta a Duhului, şi-şi aprind toată dragostea lor pentru Hristos, acolo umblă, acolo se roagă, acolo cugetă, acolo meditează, despărţite de toate celelalte. Căci cele cinci simţuri ale sufletului : înţelegerea, cunoştinţa, discernămîntul, răbdarea şi mila, dacă primesc harul de sus şi sfinţenia Duhului, se fac cu adevărat fecioare înţelepte. Iar dacă sînt lăsate în firea lor, se află cu adevărat nebune şi se vădesc ca fiice ale lumii şi ale mîniei.

66. Precum păcatul e străin de firea noastră, dar odată ce furişat prin căderea primului om l-am primit în noi, ni se face cu vremea ca şi o fire, tot aşa se cuvine prin acest lucru străin de firea noastră, adică prin darul ceresc al Duhului, să fie alungat iarăşi păcatul din firea noastră şi să fim întorşi la curăţia străveche. Căci de nu vom face aceasta prin multă rugăciune şi credinţă, prin luare-aminte şi prin întoarcerea de la cele ale lumii şi de nu se va sfinţi firea noastră, întinată de păcat, de către dragostea aceea care este Hristos, şi de nu vom rămîne pînă la sfîrşit necăzuţi de la poruncile Lui dumnezeieşti şi preschimbaţi, nu vom putea dobîndi Împărăţia cerească.

67. Vreau, zice, să spun, după puterea mea, un cuvînt subţire şi adînc. Domnul cel nesfîrşit şi fără trup, se face pe Sine, din bunătate nemărginită, trup ; şi se micşorează, cum ar zice cineva, Cel mare şi mai presus de fiinţă, ca să se poată uni cu făpturile Sale înţelegătoare, adică cu sufletele sfinţilor şi cu ale îngerilor, ca să fie în stare şi acestea să se împărtăşească de viaţa nemuritoare a dumnezeirii Sale. Fiindcă fiecare, după firea sa, este trup, îngerul, sufletul, dracul. Căci chiar dacă sînt subţiri, dar în substanţa, în structura şi în chipul lor, potrivit subţirimii firii lor, sînt trupuri subţiri. Deci trupul nostru în substanţă e gros, dar sufletul fiind un trup subţire, s-a învăluit şi s-a îmbrăcat cu mădularele acestui trup, s-a îmbrăcat cu ochiul prin care vede, s-a îmbrăcat cu urechea prin care aude, cu mîna, cu nasul şi, simplu, cu tot trupul şi cu mădularele lui. Cu trupul întreg s-a unit sufletul, pentru că prin el îşi împlineşte toate lucrurile cîte vin în viaţă. În acest fel şi bunătatea negrăită şi neînţeleasă a lui Hristos se micşorează şi se face pe Sine trup şi se uneşte cu sufletele credincioase şi iubite de El şi le cuprinde şi se face, după cuvîntul lui Pavel, un Duh cu ele, aşazicînd suflet cu suflet şi ipostas cu ipostas, ca ast-

fel de suflet să vieze şi să subziste în dumnezeirea Lui şi să ajungă la viaţa nemuritoare şi să se desfăteze de o plăcere nestricăcioasă şi de o slavă negrăită.

68. Unui astfel de suflet, zice, i se face Domnul, după cum vrea, cînd foc, care arde tot răul ce s-a furişat în el, cum zice şi Proorocul : «Dumnezeul nostru este foc mistuitor» [683], cînd odihnă negrăită şi netălmăcită, cînd bucurie şi pace, care îl încălzeşte şi-l învăluieşte. Numai să se sîrguiască să-L iubească pe El şi să se dăruiască purtărilor celor bune şi se va vedea prin experienţa însăşi, prin însăşi simţirea sa atingîndu-se de bunătăţile negrăite «pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit» [684], de toate cîte le va face Duhul Domnului, fie spre odihnă, fie spre bucurie, desfătare şi viaţă, sufletului care se arată vrednic de Acela. Căci se face pe Sine trup, precum spre mîncare duhovnicească, aşa şi spre îmbrăcăminte şi spre frumuseţi nepovestite, ca să-l umple astfel cu veselie duhovnicească. «Eu sînt, zice, pîinea vieţii» [685] ; şi : «Cel ce bea din apa pe care Eu voi da lui, se va face lui izvor de apă săltătoare spre viaţă veşnică» [686].

69. Aşa s-a arătat Dumnezeu, zice, şi fiecăruia dintre cei sfinţiţi şi sfinţi, precum I-a fost voia şi precum a fost de folos celui ce-L vedea. De pildă altfel lui Avraam, altfel lui Isaac, altfel lui Iacov, lui Noe, lui Daniil, lui Moise, lui David şi fiecăruia dintre Proorocii, micşorîndu-se pe Sine şi făcîndu-se trup, cum s-a zis, preschimbîndu-se şi arătîndu-se celor ce-L iubesc pe El, nu precum este, căci e neîncăput, ci după putinţa lor de a-L încăpea, pentru multa şi neînţeleasa dragoste pe care o avea faţă de ei.

683. Deut. IV, 24. 684. 1 Cor. II, 8. 685. Ioan VI, 51.
686. Ioan IV, 14.

70. Sufletul care s-a învrednicit să primească în sine sălăşluirea puterii de sus şi care are amestecat în mădularele sale focul acela dumnezeiesc şi dragostea cerească a Duhului cel bun, se desface fără greutate de toată dragostea lumească. Căci precum fierul sau plumbul, aurul şi argintul, predîndu-se focului se topesc şi îşi leapădă duritatea firii şi se fac moi şi cu cît stau mai mult în atingere cu focul, cu atît se înmoaie şi se desfac mai mult lepădînd soliditatea naturală din pricina puterii focului, aşa şi sufletul, primind focul ceresc al dragostei Duhului, se desface din împătimirea duhului lumesc şi din lanţurile păcatului şi se preschimbă din învîrtoşarea firească a păcatului, socotindu-le şi disprețuindu-le pe toate ca neînsemnate. Chiar dacă ar avea niscai fraţi cît se poate de iubiţi, dar care l-ar împiedica de la această dragoste, s-ar întoarce şi de către ei sufletul care este mistuit de o astfel de iubire. Căci dacă dragostea căsătoriei trupeşti desface pe cineva de tată, de mamă şi de fraţi şi chiar dacă iubeşte pe careva dintre aceştia, îl iubeşte aşa pe deasupra şi toată simţirea şi tot dorul şi le îndreaptă spre soţia sa, dacă deci dragostea trupească desface orice altă dragoste a lumii, cît nu s-ar amărî cei cuprinşi de dorul acela nepătimitor, dacă ar fi împiedicaţi în ea de dragostea faţă de ceva din cele ale lumii ?

71. Dumnezeu, fiind bun şi de oameni iubitor, are îndelungă-răbdare şi aşteaptă mult pocăinţa fiecăruia dintre păcătoşi, făcînd sărbătoare cerească din întoarcerea celui ce se căieşte. «Căci bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte» [687]. Dar dacă cineva, văzînd această bunătate şi îndelungă-răbdare, nu porneşte împotriva fiecărui păcat în parte, făcînd, cum am zis, pocăinţă şi nesocoteşte porunca, iar bunătatea o ia ca prilej de disprețuire, adaugă păcat peste păcat,

687. Luca XV, 10.

continuă să clădească sminteala, îngrămădește nepăsare peste nepăsare și umple hotarele păcatelor, căzînd într-o stare din care nu se mai poate ridica, ci suferă zdrobirea cea mai de pe urmă și se pierde, fiind lăsat pînă la sfîrșit pe seama celui rău. Așa s-a întîmplat cu cei din Sodoma. Umplînd și întrecînd hotarele păcatelor așa de mult încît nu le-a mai rămas scînteie de căință, aceia au fost dați de judecata dumnezeiască pradă focului. Așa s-a întîmplat pe vremea lui Noe. Cei din vremea lui, lăsîndu-se duși spre păcat de pornirile fără frîu și nearătînd nici un fel de căință, atîta munte de păcate și-au îngrămădit, încît s-a stricat împreună cu ei tot pămîntul. Egiptenilor care au păcătuit mult și au năpăstuit mult pe poporul lui Dumnezeu El însă le-a fost totuși bun, nu i-a dat pierzării, ci i-a adus prin certări parțiale la pocăință. Dar cînd aceia s-au întors și au arătat iarăși dragoste de păcat și s-au lipit de necredința de mai înainte, iar la urmă au pornit să urmărească pe poporul Domnului scos din Egipt, i-a înghițit judecata dumnezeiască, pierzîndu-i cu totul. Tot așa față de Israel, care a păcătuit mult și a ucis pe Proorocul lui Dumnezeu, Acesta n-a părăsit îndelungarăbdare obișnuită. Dar cînd au înaintat pînă la atîta răutate, încît nu s-au mai sfiit nici de mărirea Stăpînului însuși, ci și-au pus mîinile ucigașe și pe El, au fost lepădați și zvîrliți cu totul și s-a ridicat de la ei proorocia, preoția și slujirea (cultul) și s-au încredințat acestea neamurilor care au crezut.

72. Să alergăm cu toată inima la Hristos care ne cheamă, revărsîndu-ne spre El inimile, și să nu deznădăjduim de mîntuirea noastră, făcînd răul cu voia. Căci este și aceasta o amăgire a celui rău, ca prin amintirea păcatelor de mai-nainte, să ne ducă la deznădejde. Noi să înțelegem că dacă Hristos, venind, s-a făcut doctorul și tămăduitorul orbilor, al slăbănogilor, al surzilor și a înviat morți intrați în putreziciune, nu va tămădui

cu atît mai mult orbia cugetului şi slăbănogeala sufletului şi surzenia inimii nepăsătoare ? Căci nu altul, ci însuşi Cel ce a zidit trupul a zidit şi sufletul şi dacă a avut atîta bunăvoinţă şi milă faţă de cele ce se desfac şi mor, nu se va arăta cu cît mai mult cu iubire de oameni şi cu tămăduire faţă de sufletul nemuritor, care suferă de boala păcatului şi a neştiinţei, dar pe urmă vine la El şi se roagă ? Doar El a spus : «Tatăl Meu cel ceresc oare nu va face dreptate celor ce strigă către El ziua şi noaptea ? Adevăr zic vouă, va face dreptate în grabă» [688] ; sau : «Cereţi şi vi se va da vouă, căutaţi şi veţi afla, bateţi şi se va deschide vouă» [689] ; şi iarăşi : «Chiar dacă nu-i va da lui pentru că îi este prieten, dar pentru îndrăzneala lui sculîndu-se îi va da lui cîte îi sînt de trebuinţă» [690]. Prin acestea îndeamnă să se facă cererea cu îndrăznire şi cu stăruinţă. Căci doar a venit pentru păcătoşi ca să-i întoarcă la Sine. Numai să ne despărţim cu toată puterea de cugetările cele rele şi să ne dăruim Domnului. Iar El nu ne va trece cu vederea, ci va fi gata să ne dea ajutorul Său.

73. Precum cei ce sînt cuprinşi de vreo boală sau neputinţă, cînd trupul lor nu mai are putere să se împărtăşească de hrană şi de băutură, ajung la deznădejde — şi aceasta le este un semn de moarte — iar prietenii şi rudele îi plîng, aşa şi Dumnezeu şi îngerii se întristează mult şi plîng pentru sufletele care nu pot să se mai folosească de hrana cerească. Drept aceea, dacă te-ai făcut scaun lui Dumnezeu, avîndu-L pe El şezînd deasupra, dar sufletul tău s-a făcut întreg ochi duhovnicesc, întreg lumină, dacă te-ai hrănit cu hrana aceea a Duhului, dacă bei din apa vie şi din vinul duhovnicesc, care veseleşte inima, dacă ţi-ai îmbrăcat sufletul în haina luminii negrăite, dacă omul tău cel dinăuntru a ajuns la cercarea şi siguranţa tuturor

688. Luca XVIII, 7—8. 689. Matei VII, 7.
690. Luca XI, 8.

acestora, iată tu trăiești viața cu adevărat veșnică, odihnindu-te încă de acum împreună cu Hristos. Dar dacă n-ai primit încă acestea, nici n-ai ajuns la dobîndirea lor, plînge fierbinte și te tînguiește, ca unul ce nu te-ai împărtășit încă de o asemenea bogăție și să fii necontenit îngrijat și în rugăciune pentru sărăcia ta. Dar bine ar fi ca și cel ce a dobîndit-o, să-și păstreze simțirea sărăciei sale și să nu fie fără grijă, pe motiv că e săturat de bogăția dumnezeiască. Pentru că «cel ce caută va afla și celui ce bate i se va deschide» [691].

74. Dacă untdelemnul acela amestecat avea atîta putere, că cei unși cu el dobîndeau slava împărătească [691 b], cu cît mai vîrtos cei a căror minte și om dinăuntru au primit ungerea untdelemnului sfințitor al veseliei și au luat arvuna Duhului cel bun, nu se vor ridica la măsura desăvîrșirii, adică a lui Hristos, făcîndu-se părtași de împărăția, înfierea și de cunoașterea tainelor Lui, și avînd dreptul să intre la Tatăl și să iasă după plăcerea lor? Căci măcar că n-au luat încă desăvîrșit moștenirea, purtînd încă povara trupului, dar pentru arvuna Duhului, au siguranța despre cele nădăjduite și n-au nici o îndoială că vor împărăți împreună cu Hristos și vor avea parte de venirea și de plinătatea Duhului. Căci aflîndu-se încă în trup, au ajuns la experiența puterii și plăcerii aceleia. Pentru că acoperămîntul așezat de satana peste oameni după neascultare, venind harul îl înlătură cu desăvîrșire, prin curățirea omului dinăuntru și a minții și aruncă de la suflet toată spurcăciunea și tot gîndul întinat, voind acesta să se facă curat și să-și primească din nou firea sa și așa să privească slava luminii adevărate cu ochi limpezi și neîmpiedicați. Unii ca aceștia privesc încă de aici spre veacul acela care îi răpește, spre frumusețile și minunile de acolo. Căci precum

691. Matei VII, 8. 691b. Ieșire XXX, 23—25; I Împ. XXVI, 11.

ochiul trupesc, dacă e sănătos şi nu pătimeşte, priveşte cu îndrăzneală la razele soarelui, aşa şi aceştia, dacă se folosesc de o minte luminoasă şi curăţită, privesc razele ascunse ale Domnului.

75. Această măsură, zice, nu o pot ajunge însă oamenii cu uşurinţă, ci e trebuinţă de osteneli dese, de lupte şi de sudori nenumărate. Căci sînt mulţi în care se află şi harul lucrînd, dar se ascunde şi răutatea, fără să se fi depărtat de la ei nicidecum. Ci amîndouă duhurile, cel al luminii şi cel al întunericului, lucrează în una şi aceeaşi inimă [692]. Mă vei întreba desigur : ce împărtăşire este între întuneric şi lumină, sau cum pot fi la un loc Biserica lui Dumnezeu şi idolii ? Iar eu îţi voi răspunde la fel : ce împărtăşire este între lumină şi întuneric, sau cum se va întuneca lumina dumnezeiască şi cum se va tulbura şi întina curăţia şi neîntinăciunea? Căci «lumina luminează în întuneric şi întunericul nu o a cuprins». Deci lucrurile nu trebuie înţelese numai dintr-o parte, nici într-un singur fel. Căci atîta se odihnesc unii în harul lui Dumnezeu, încît pot să se ţină pe ei şi să nu se lase biruiţi de păcatul care sălăşluieşte în ei. Se întîmplă ca ei să se afle acum în rugăciune stăruitoare şi în odihnă, dar pe urmă să fie tulburaţi de gîndurile întinate şi să-i fure păcatul, măcar că se află în ei şi harul. Cei uşurei şi care nu sînt încă stăpîniţi cu totul de harul dumnezeiesc, au socotit că au fost izbăviţi dintrodată de păcat. Dar cei ce au putere de discernămînt şi minte, nu vor tăgădui că chiar dacă locuieşte harul lui Dumnezeu în ei, mai sînt scuturaţi de gînduri ruşinoase şi necuvenite.

692. Omil. XVII, 4 sfîrşit (P. G. col. 625 D). Amintim iarăşi că Diadoh al Foticeei a precizat că duhul răutăţii nu mai e după botez tot aşa de mult în centrul inimii ca harul. Dar şi locul de aici trebuie înţeles în sensul că satana lucrează asupra inimii mai de la periferia fiinţei omeneşti.

76. Am cunoscut pe unii dintre fraţi care s-au bucurat de un har atît de bogat, că cinci sau şase ani le-au fost stinse şi veştejite cu desăvîrşire mişcările poftei. Pe urmă, cînd păreau că au luat cununa şi liniştea, le-a răsărit ca dintr-o cursă păcatul şi s-a năpustit asupra lor cu atîta furie şi sălbăticie, încît i-a uimit şi i-a nedumerit. Drept aceea, niciunul dintre cei cu vederea şi cu înţelegerea ageră n-a îndrăznit să spună că avînd harul în mine, m-am izbăvit de aici înainte de păcat [693]. Căci lucrează, cum s-a zis, amîndouă în una şi aceeaşi minte [694], chiar dacă cei uşurei şi neînvăţaţi, avînd o cît de mică mişcare duhovnicească, se şi grăbesc să spună : am biruit. Mie mi se pare că lucrurile stau astfel : Precum atunci cînd soarele străluceşte curat, venind deodată un nor întunecos sau o negură, îi întunecă lumina curată, în acelaşi fel se întîmplă cu cei ce au dobîndit harul lui Dumnezeu, dar nu s-au curăţit încă în toată deplinătatea, ci în adînc sînt stăpîniţi mai departe de păcat. Deci cu adevărat e trebuinţă de multă putere de discernămînt pentru a cunoaşte acestea cu cea mai desăvîrşită cercare.

77. Precum e cu neputinţă fără ochi, fără limbă, fără urechi şi fără picioare, a vedea, a grăi, a auzi sau a umbla, la fel este cu neputinţă ca fără Dumnezeu şi fără lucrarea ce ni se împărtăşeşte de la El să ne împărtăşim de tainele dumnezeieşti şi să cunoaştem înţelepciunea lui Dumnezeu, sau să ne îmbogăţim în Duh. Căci înţelepţii elinilor se exercitau în cuvinte şi se îndeletniceau cu ardoare cu războaie de vorbe. Dar robii lui Dumnezeu, chiar dacă sînt neiscusiţi în cuvînt, sînt

693. Macarie (Omil. XVII, 6; P. G. 628 C) spune : «ci amîndouă persoanele lucrează în minte» (τὰ δύο πρόσωπα ἐν τῷ νῷ ἐνεργεῖται). Simeon Metafrastul elimină termenul «persoane». Totuşi această prezenţă şi lucrare nu înseamnă, precum se vede chiar de aici, o păcătuire continuă a omului, ci numai o încercare a duhului rău de a ispiti pe om.

694. Macarie are : «să nu zică cineva : m-am eliberat cu totul de păcat» (P. G. 627 B). Simeon Metafrastul temperează ideea lăsînd a se înţelege că omul s-a eliberat de păcat, dar nu s-a izbăvit de asaltul lui.

zidiţi prin cunoştinţa dumnezeiască şi prin harul lui Dumnezeu pentru totdeauna.

78. Pot spune cu încredinţare, zice, că nici înşişi Apostolii, cei plini de Mîngîietorul cel bun, n-au fost cu totul liberi de griji, ci pe lîngă veselie şi bucurie negrăită, le venea chiar din har şi oarecare temere, fără ca aceasta să pornească din partea păcatului. Pentru că însuşi harul îi păzea în siguranţă, ca să nu iasă nici pentru scurtă vreme din bine. Căci precum un copil, aruncînd cu o piatră mică într-un zid nu izbuteşte nimic, sau precum o săgeată slabă nu vatămă o platoşă puternică, aşa atacîndu-i pe ei vreo parte a răutăţii, o respingeau mai înainte de a le pricinui ceva, ca unii ce erau bine îngrăditi cu puterea lui Hristos. Cu toate acestea, chiar fiind ei desăvîrşiţi, aveau libertatea voinţei. Deci nu e cum zic unii, fără înţelegere, că după primirea harului, au primit dezlegare şi odihnă de griji. Căci Domnul cere şi în cei desăvîrşiţi voia sufletului spre slujirea Duhului, încît acestea două se împletesc întreolaltă. Fiindcă zice Apostolul : «Duhul să nu-l stingeţi» [695].

79. A vorbi altcuiva despre anumite lucruri numai prin cuvînt este un lucru uşor şi la îndemînă. Căci e uşor fiecăruia a zice : «pîinea aceasta (o dăm ca pildă) se face din grîu». Dar a înfăţişa în amănunt pregătirea ei nu ştie să o facă oricine, ci numai cei experimentaţi. Tot aşa a vorbi simplu despre nepătimire şi desăvîrşire e uşor, dar a cunoaşte lucrul prin cercare şi întru adevăr, înseamnă a înţelege cu lucrul şi cu adevărul lucrarea desăvîrşirii.

80. Cei ce rostesc cuvinte duhovniceşti fără gustare şi cercare se aseamănă cu omul care străbate în vreme de vară, tocmai la amiază, un ţinut pustiu şi fără apă, apoi cuprins de o sete mare şi arzătoare, îşi zugră-

695. I Tes. V, 19.

veşte în minte că se află pe aproape un izvor răcoritor şi cu apă dulce şi limpede şi nimeni nu-l împiedică să se sature de ea ; sau cu omul care n-a gustat nici măcar un pic din miere, dar încearcă să descrie altora dulceaţa ei. Căci aşa sînt cu adevărat cei care, fără să se fi încredinţat cu lucrul, preluîndu-le vor să tălmăcească altora cele despre desăvîrşire, sfinţenie şi nepătimire. Şi de fapt dacă le-ar da Dumnezeu puţină simţire despre cele grăite de ei, ar şti, fără îndoială, că adevărul şi lucrurile nu sînt după cum le tălmăcesc ei, ci cu mult deosebite. Aşa se primejduieşte creştinismul de a se abate pe încetul de la ceea ce se cuvine şi de a prinde necredinţa. Căci creştinismul e ca o mîncare şi băutură şi cu cît se hrăneşte cineva mai mult cu el, cu atît se aprinde spre tot mai mare poftă. În felul acesta, mintea lui se face nesăturată şi neoprită, aşa cum, dacă dă cineva o băutură dulce celui însetat, îl face ca nu numai prin sete, ci şi prin plăcere să caute şi mai mult acea băutură. Iar acestea, cum s-a zis, nu le înţelegem numai prin cuvinte simple, ci ele se săvîrşesc tainic în minte prin lucrarea Duhului Sfînt. Şi apoi se grăiesc.

81. Evanghelia, zice, porunceşte cu hotărîre fiecărui om că acestea să nu le facă, sau să le facă şi aşa să ajungă prieten al iubitorului de oameni Împărat : Să nu te mînii, zice, să nu pofteşti, dacă te loveşte peste obrazul drept, întoarce şi pe celălalt [696]. Dar Apostolul, mergînd pe urmele celor poruncite, învaţă cum trebuie să se facă lucrarea curăţirii, cu răbdare şi cu îndelungărăbdare, hrănindu-ne întîi cu lapte ca pe nişte prunci, apoi ducîndu-ne la creştere şi pe urmă la desăvîrşire. Astfel, ca să dăm o pildă, Evanghelia spune că haina să se facă desăvîrşită din lînă. Iar Apostolul desluşeşte cum trebuie toarsă lîna, cum trebuie ţesută şi cum trebuie cusută haina.

696. Matei V, 22, 28, 39.

82. Sînt unii care se înfrînează de la curvia văzută, de la furt, de la lăcomie şi de la celelalte rele asemănătoare şi de aceea se socotesc între sfinţi. Dar trebuie mult ca să fie cu lucrul şi cu adevărul aşa. Căci în mintea lor sălăşluieşte adesea răutatea care vieţuieşte şi se foieşte în ei. Şi aceasta rămînînd singură, îi pierde. Sfînt este cel ce s-a sfinţit şi s-a curăţit după omul cel dinăuntru. De fapt un oarecare dintre fraţi, rugîndu-se împreună cu alţii a fost luat de puterea cerească şi, răpit fiind, a văzut Ierusalimul de sus, locaşurile luminoase de acolo şi o lumină nemărginită şi tainică ; şi a auzit un glas zicînd : «Acesta este locul de odihnă al drepţilor». Pe urmă, mîndrindu-se şi închipuindu-şi despre sine lucruri mari, a căzut în adîncul păcatului şi a fost cuprins după aceea de multe rele. Dacă acesta a păţit aşa, cum va putea zice cineva : «Fiindcă postesc, primesc pe străini, împart averile şi mă păzesc de relele pomenite şi n-a mai rămas în mine nimic rău, sînt sfînt şi eu». Deci nu depărtarea de la relele văzute este desăvîrşire, cum s-a zis, ci curăţia cugetării şi aceasta desăvîrşită.

83. Intră, zice, cel ce ai înţeles acestea, prin supravegherea gîndurilor tale, şi te apleacă spre mintea ta prizonieră şi roabă păcatului şi priveşte la şarpele care e şi mai jos decît mintea şi mai adînc decît gîndurile tale şi care foieşte în cămările pomenite ale sufletului şi te răpune prin cele mai însemnate mădulare ale sufletului. Căci inima este cu adevărat un adînc neajuns (un abis). Deci dacă l-ai răpus pe acesta şi ai curăţit toată nelegiuirea din tine, iar păcatul l-ai scos afară, laudă-te pentru curăţie în Dumnezeu ; iar dacă nu faci aceasta, ci te smereşti, ca unul ce eşti încă cu lipsuri şi păcătos, apropie-te rugînd pe Hristos, pentru cele ascunse ale tale. Căci toată Scriptura veche şi nouă se arată vorbind despre curăţie. Şi fiecărui om, fie că este iudeu,

sau elin, îi este iubită curăţia, chiar dacă nu o pot dobîndi toţi. Iar curăţia aceasta a inimii, nu poate fi ajunsă altfel decît numai prin Iisus. Căci El este adevărul ipostasiat şi fără acest adevăr este cu neputinţă a cunoaşte adevărul, sau a dobîndi mîntuirea.

Despre dragoste

84. Precum te-ai lepădat de omul din afară în cele văzute, ţi-ai împărţit şi ţi-ai împrăştiat lucrurile, aşa trebuie să te lepezi şi de obiceiurile de mai înainte. Şi dacă ai învăţat înţelepciunea trupească, sau ai dobîndit cunoştinţa lucrurilor, leapăd-o şi pe aceasta. Dacă ai crezut în drepturile trupului, depărtează-te de ele, umilindu-te şi micşorîndu-te. Căci astfel vei putea să cîştigi învăţătură din nebunia propovăduirii. Iar în aceasta vei afla înţelepciunea adevărată, nu în cuvinte măiestrite, ci în puterea crucii, care se lucrează în cei ce s-au învrednicit să o dobîndească pe aceasta în ipostas. Căci «crucea lui Hristos, zice Pavel, este iudeilor sminteală, iar elinilor nebunie, dar nouă celor ce ne mîntuim, puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu» [697].

85. Chiar dacă ai luat, zice, gustare din cer, chiar dacă te-ai împărtăşit de înţelepciunea aceea şi ai odihnă în sufletul tău, nu te mîndri nici aşa şi nu fii cutezător ca şi cînd ai fi ajuns şi ai fi primit tot adevărul, ca să nu auzi şi tu : «Iată v-aţi săturat, iată v-aţi îmbogăţit, aţi împărăţit fără noi şi măcar de-aţi împărăţi, ca şi noi să împărăţim împreună cu voi» [698]. Ci, chiar dacă ai gustat, socoteşte-te ca şi cînd nici nu te-ai atins de creştinism. Şi nu o fă aceasta numai la suprafaţă, ci ca pe un lucru care îţi este sădit şi întărit pentru totdeauna în cugetare.

697. 1 Cor. 1, 23, 24, 18. 698. 1 Cor. IV, 8.

86. Precum un iubitor de bogăţie, chiar dacă şi-ar aduna nenumărate bogăţii, nu se mai satură, ci ceea ce adaugă în fiecare zi, îi sporeşte şi mai mult pofta, sau precum cineva tras de la o băutură prea dulce înainte de a se sătura, îşi simte şi mai aprinsă setea, aşa şi gustarea lui Dumnezeu, nu cunoaşte săturare sau sfîrşit niciodată. Ci cu cît se îmbogăţeşte cineva cu această bogăţie, cunoaşte că este mai sărac. Acest fel de creştini nu-şi au de la ei în cinste sufletul lor, ci ca unii ce se umilesc pe ei, stau la dispoziţia lui Dumnezeu şi se socotesc pe ei slugi ale tuturor oamenilor. Şi Dumnezeu se bucură mult de un astfel de suflet şi se odihneşte în el, pentru smerenia lui. Drept aceea, chiar dacă are cineva ceva, sau s-a şi îmbogăţit, să nu-şi închipuie prin aceasta că este ceva sau are ceva. Căci părerea de sine produce scîrbă înaintea lui Dumnezeu. Şi aceasta l-a scos la început din rai pe omul care auzind : «Veţi fi ca nişte dumnezei» [699], s-a semeţit bizuindu-se pe această nădejde deşartă. Gîndeşte-te, cum Dumnezeul şi Împăratul tău şi Fiul lui Dumnezeu S-a micşorat pe Sine chip de rob luînd, cum a sărăcit, cum s-a socotit cu cei fără de cinste, cum a pătimit. Iar dacă aşa a făcut Dumnezeu, cum te făleşti şi te socoteşti ceva mare tu, care eşti om alcătuit din sînge şi trup, care este pămînt şi cenuşă, şi nu te-ai împărtăşit de nimic bun, ci eşti numai necurăţie ? Tu dacă eşti înţelept, şi mai mult decît atîta prin ceea ce ai primit de la Dumnezeu, zi : nu e al meu ceea ce am, ci l-am primit de la Altul şi slavă Lui, că nu mi se ia ceea ce mi s-a dat. Astfel socoteşte tot binele al lui Dumnezeu, iar tot răul al slăbiciunii tale.

87. Comoara de care zice Apostolul că o avem în vase de lut, socoteşte că este puterea sfinţitoare a Duhului, pe care, încă fiind în trup, s-a învrednicit să o primească. Căci zice iarăşi acela : «Care s-a făcut nouă

699. Fac. III, 5.

înţelepciune de la Dumnezeu, dreptate, sfinţire şi răscumpărare» [700]. Deci cel ce a aflat şi are la sine această comoară a Duhului, poate dobîndi toată dreptatea poruncilor şi toată lucrarea lor, nu numai curat şi fără pată, ci şi fără osteneli şi dureri, ceea ce nu putea să dobîndească înainte fără osteneală. Căci nici nu poate cineva, chiar dacă ar vrea, să cultive cu adevărat rodul Duhului, înainte de împărtăşirea de Duhul cel bun. Cu toate acestea să se silească oricine, alergînd prin răbdare şi credinţă şi să se roage lui Hristos cu căldură, ca să dobîndească această comoară cerească. Şi atunci va putea să facă în sine şi prin sine, precum s-a spus, toată dreptatea în chip curat şi desăvîrşit, fără osteneală şi fără greutate.

88. Cei ce au în ei bogăţia dumnezeiască a Duhului, cînd împărtăşesc altora din cuvintele duhovniceşti, scot şi împart ca dintr-o comoară a lor celor ce grăiesc. Dar cei care nu şi-au adunat această comoară în adîncurile inimii, din care izvorăşte bunătatea gîndurilor, tainele şi cuvintele dumnezeieşti şi mai presus de om, ci culegînd numai unele din cele două Scripturi, le poartă doar pe vîrful limbii, sau auzindu-le de la bărbaţi duhovniceşti, se împodobesc cu cuvintele lor, înfăţişînd ale acelora ca ale lor şi însuşindu-şi dobînzi străine, aceia au dăruit altora gustarea celor grăite fără osteneală ; dar ei înşişi după descrierea lor au rămas săraci, întrucît fiecare s-a întors de la cuvintele din care a luat, la ale sale, nedobîndind o comoară proprie de care să se poată bucura întîi ei şi apoi să-i folosească prin comunicare şi pe alţii. De aceea să căutăm întîi să dobîndim această bogăţie adevărată de la Dumnezeu, înăuntrul nostru şi apoi ne va fi uşor să putem folosi şi pe alţii şi să le împărtăşim cuvinte duhovniceşti şi taine dumnezeieşti. Căci bunătatea lui Dumnezeu a binevoit

700. I Cor. I, 30.

să se sălăşluiască în tot cel ce crede. «Cel ce Mă iubeşte pe Mine, zice, va fi iubit de Tatăl Meu şi Mă voi arăta lui» [701]. Şi iarăşi : «Eu şi Tatăl vom veni şi ne vom face locuinţă la el» [702].

89. Cei ce s-au învrednicit să se facă fii ai lui Dumnezeu şi au pe Hristos strălucind în ei, sînt călăuziţi în diferite chipuri de Duhul şi sînt încălziţi în ascunsul inimii de har. Nu strică să aducem şi unele din desfătările văzute ale lumii spre pilduirea stărilor dumnezeieşti născute de har în suflet. Căci uneori par că sînt la o cină împărătească unde se bucură şi se veselesc cu o bucurie nepovestită şi negrăită. Acum se bucură duhovniceşte ca mireasa de mire, acum îşi simt trupul atît de uşor, încît socot că nici nu mai au trup, ca nişte îngeri netrupeşti. Uneori se veselesc ca de o băutură şi se îmbată, ca de o beţie negrăită, de tainele Duhului. Alteori îi cuprinde plînsul şi suspinarea, rugîndu-se pentru mîntuirea oamenilor ; căci arzînd de dumnezeiasca dragoste a Duhului pentru toţi oamenii, iau asupra lor tot plînsul întregului Adam. Uneori sînt aprinşi de Duhul spre o atît de mare dragoste împreună cu o bucurie negrăită, încît dacă ar fi cu putinţă ar lua în sînul lor pe fiecare om, nedeosebind nicidecum pe cel rău de cel bun. Alteori, atîta se smeresc încît li se pare că nu e nimeni mai prejos ca ei, ci se socotesc cei mai de pe urmă dintre toţi. Acum sînt copleşiţi de o bucurie negrăită a Duhului, acum, asemenea unui om puternic care luînd armura împărătească şi mergînd la război, îi bat pe potrivnici, îngrădindu-se şi ei cu armele Duhului, pornesc împotriva vrăjmaşilor nevăzuţi şi-i supun sub picioarele lor. Aci îi cuprinde o mare seninătate şi linişte, îi încălzeşte pacea şi sînt stăpîniţi de o plăcere minunată. Aici sînt înţelepţiţi de o înţelegere şi de o înţelepciune dumnezeiască şi de o cunoştinţă neînţeleasă a Duhului şi li

701. Ioan XIV, 21. 702. Ioan XIV, 23.

se descoperă prin harul lui Hristos cele ce nu pot fi grăite de nici o limbă. Altădată se întîmplă să arate şi ei la vedere ca oricare dintre oameni. Astfel harul dumnezeiesc, schimbîndu-se şi variind în chip felurit în ei, vrea să le povăţuiască şi să le exercite sufletul, ca să-l înfăţişeze fără pată şi curat înaintea Părintelui ceresc.

90. Roadele pomenite ale Duhului sînt ale celor care au ajuns la mari măsuri şi cît se poate de aproape de desăvîrşire. Aceste mîngîieri variate ale Duhului se lucrează în ei în chip felurit prin Duhul, dar neîncetat o lucrare a Duhului e urmată de o altă lucrare a Duhului. Căci cînd ajunge cineva la desăvîrşirea Duhului, după ce s-a curăţit deplin de toate patimile şi s-a unit în întregime cu Duhul mîngîietor printr-o împărtăşire negrăită, încît s-a învrednicit şi sufletul însuşi să se facă duh, ca unit cu Duhul, atunci se face întreg lumină, întreg duh, întreg bucurie, întreg odihnă, întreg veselie, întreg dragoste, întreg gingăşie, întreg bunătate, întreg blîndeţe şi aşa zicînd se scufundă în virtuţile puterii Duhului cel bun, ca o piatră în adîncul mării, care e învăluită de ape din toate părţile. Astfel aceştia, uniţi în tot chipul cu Duhul lui Dumnezeu, se fac asemenea lui Hristos însuşi avînd în ei neschimbate virtuţile Duhului şi arătînd tuturor roduri de felul acesta. Căci odată ce s-au făcut neîntinaţi şi curaţi la inimă prin Duhul, este cu neputinţă să arate în afară roduri ale păcatului, ci totdeauna strălucesc în ei, prin toate, roadele duhului. Aceasta este sporirea în desăvîrşirea duhovnicească pînă la plinătatea lui Hristos, la care ne îndeamnă Apostolul să ajungem, zicînd : «Ca să vă umpleţi spre toată plinirea lui Hristos» [703] ; şi iarăşi : «Pînă ce vom ajunge toţi la bărbatul desăvîrşit, la măsura vîrstei plinirii lui Hristos» [704].

703. Efes. III, 10. 704. Efes. IV, 13.

91. Se întîmplă, zice, uneori că cineva intră (începe) să-şi plece genunchiul şi îndată inima lui se umple de lucrarea dumnezeiască, iar sufletul se veseleşte împreună cu Domnul, precum s-a arătat, ca mireasa cu mirele. Aceasta o spune marele Isaia : «Precum se bucură mirele de mireasă, aşa se va bucura Domnul de tine» [705]. Şi se întîmplă uneori că unul ca acesta e ocupat toată ziua, dar îngăduindu-i-se un singur ceas la rugăciune, îndată e răpit omul dinăuntru şi e cuprins de adîncul nemărginit al veacului aceluia şi o plăcere negrăită şi nemăsurată îl stăpîneşte atunci, încît mintea lui, înălţată şi răpită întreagă, se umple de uimire şi în sufletul lui se aşterne în vremea aceea uitarea oricărui cuget pămîntesc. Aceasta din pricină că gîndurile lui se umplu de acela, precum s-a zis, şi sînt duse ca nişte roabe spre lucruri nemărginite şi necuprinse, încît în acel ceas omului îi vine să plece şi cu sufletul deodată cu rugăciunea.

92. Celui ce întreabă, zice, dacă îi este omului cu putinţă să rămînă totdeauna în această stare, trebuie să i se spună că nu e vreme cînd harul să nu fie cu el şi că este înrădăcinat şi crescut ca ceva natural în omul în care se află. Dar fiind unul în chip felurit, lucrează după cum vrea, după folosul omului. Căci uneori focul lui arde mai puternic în el, alteori mai potolit ; iar lumina lui uneori luminează şi ea mai tare în el, alteori mai slab şi mai întunecat, după iconomia dumnezeiască, deşi sfeşnicul arde fără să se stingă. Iar cînd străluceşte mai tare, atunci şi omul se află în sărbătoarea unei beţii mai mari a dragostei lui Dumnezeu. Dar uneori şi însăşi lumina care luminează neîncetat în inimă, deschide poarta luminii mai lăuntrice şi mai adînci, încît omul întreg, copleşit de dulceaţa şi de vederea aceea, nu mai este în sine, ci pare lumii ca un nebun

705. Isaia LXII, 5.

şi ca un barbar, pentru dragostea şi bucuria care i-a copleşit sufletul şi s-a întins în el şi pentru adîncul tainelor de care s-a învrednicit să se împărtăşească. Şi se întîmplă adeseori că în acea vreme se ridică la măsurile desăvîrşite şi se face slobod şi neatins de orice păcat. Dar după aceea harul se restrînge în oarecare chip şi se aşează deasupra acoperămîntului puterii potrivnice.

93. Socoteşte, zice, cele ale harului astfel : Închipuieşte-ţi că ai urcat la treapta a douăsprezecea a desăvîrşirii. Căci se întîmplă uneori că se poate ajunge şi la această măsură. Dar harul se retrage iarăşi, şi coborînd o treaptă, rămîne aşa-zicînd pe a unsprezecea. I s-au arătat o vreme omului acele lucruri minunate a căror experienţă a făcut-o. Dacă i-ar rămîne acestea mereu în acelaşi fel, nu ar putea să poarte iconomia şi greutatea cuvîntului. N-ar putea să asculte, sau să grăiască, sau să se îngrijească despre vreun lucru, fie el cît de mic. Ar sta numai într-un colţ, pironit, răpit şi îmbătat. De aceea nici nu i s-a dat lui măsura desăvîrşită, ca să aibă vreme să se ocupe şi cu îngrijirea fraţilor şi cu slujba cuvîntului.

94. Auzind, zice, cuvîntul Împărăţiei şi pătrunşi pînă la lacrimi, să nu rămînem numai la aceste lacrimi ale noastre, nici la auzul nostru, cu gîndul că am auzit bine, nici la ochii noştri, cu gîndul că am văzut bine, socotind că ne putem îndestula cu noi înşine. Căci sînt şi alte urechi, alţi ochi, alte lacrimi, precum şi altă cugetare şi alt suflet. Este însuşi Duhul dumnezeiesc şi ceresc, care ascultă, plînge, se roagă, cunoaşte şi face voia lui Dumnezeu cu adevărat. Fiindcă şi Domnul făgăduind Apostolilor cel mai mare dar, pe cel al Duhului, a zis : «Mă duc, iar Mîntuitorul, Duhul cel Sfînt, pe care Tatăl Îl va trimite în numele Meu, vă va învăţa pe voi toate» [706]. Şi iarăşi : «Încă multe am a vă spune

706. Ioan XIV, 24.

vouă, dar nu puteţi să le purtaţi acum. Iar cînd va veni acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul» [707]. Deci acela se va ruga şi acela va plînge. «Căci să ne rugăm cum trebuie, zice dumnezeiescul Apostol, nu ştim, ci Duhul însuşi se roagă pentru noi, cu suspine negrăite» [708]. Fiindcă numai Duhului singur îi este vădită voia lui Dumnezeu. «Cele ale lui Dumnezeu, zice, nimeni nu le ştie, fără numai Duhul lui Dumnezeu» [709]. Şi cînd, potrivit făgăduinţei, în ziua Cincizecimii, a venit Mîngîietorul şi puterea Duhului cel bun s-a sălăşluit în sufletele Apostolilor, acoperămîntul păcatului a fost luat cu totul de pe ei, iar patimile au fost înlăturate şi ochii inimii lor dezvăluiţi. Atunci deci, umpluţi fiind de înţelepciune şi făcuţi desăvîrşiţi de către Duhul, prin Acela au învăţat să facă voia lui Dumnezeu şi tot prin Acela au fost povăţuiţi la tot adevărul. Căci El stăpînea şi împărăţea peste sufletele lor. Drept aceea, cînd ne vine şi nouă, care auzim cuvîntul lui Dumnezeu, să plîngem, să ne rugăm lui Hristos cu credinţă neîndoielnică şi să nădăjduim că a venit la noi Duhul care aude şi se roagă cu adevărat după voia lui Dumnezeu [710].

95. Socoteşte, zice, că lucrul stă aşa : oarecare putere întunecoasă acoperă uşor mintea ca o ceaţă subţire. Cu toate că sfeşnicul arde şi luminează, precum s-a zis, totdeauna, dar pe lumina lui stă un acoperămînt. De aceea unul ca acesta nu va spune nici că nu este desăvîrşit, nici că e cu totul liber de păcat, ci aşa-zicînd, liber şi neliber. Iar aceasta nu se întîmplă împotriva lui Dumnezeu, ci se face după iconomia dumnezeiască. Uneori acest zid despărţitor se împrăştie şi se sfărîmă. Alteori nu se împrăştie cu totul şi nici rugăciunea nu rămîne mereu la fel, ci uneori harul se aprinde, mîn-

707. Ioan XVI, 22. 708. Rom. VIII, 26. 709. I Cor. II, 2.
710. Corespunde probabil unui paragraf al Omil. VII, absent în textul din P. G.

gîie şi odihneşte mai mult, alteori se face mai stins şi mai micşorat precum socoteşte harul însuşi spre folosul omului. Totuşi am intrat în anumite timpuri la măsura desăvîrşită şi am gustat şi am avut experienţa acelui veac. Dar încă n-am văzut nici un creştin desăvîrşit, sau dintr-o dată şi pentru totdeauna liber, ci acelaşi om se odihneşte în har, se învredniceşte şi se face părtaş de taine şi descoperiri şi intră la o mare dulceaţă a harului, dar totuşi şi păcatul se află înăuntrul lui. Unii ca aceştia, din pricina harului covîrşitor şi a luminii care străluceşte în ei, au socotit, din neexperienţă, că sînt desăvîrşiţi şi liberi. Dar eu, cum s-a spus, n-am văzut încă pe nimeni cu totul liber, fiindcă şi mie mi s-a întîmplat, cum s-a zis, să intru în parte în anumite timpuri la acea măsură. Şi ştiu, învăţat de experienţă, cum este omul desăvîrşit.

96. Cînd ţi se întîmplă să auzi despre unirea dintre mire şi mireasă, despre coruri, cîntări şi sărbători, să nu cugeţi la nimic material, sau pămîntesc, fiindcă acestea se folosesc, prin pogorămînt, numai ca pilde. Căci acelea sînt negrăite, duhovniceşti şi nepipăite de ochi trupeşti. Ele îşi descoperă înţelesul sufletelor sfinte şi credincioase. Împărtăşirea Duhului Sfînt, comorile cereşti, corurile şi cîntările sfinţilor îngeri, se fac văzute numai celui ce a făcut experienţa lor. Cel ce n-a făcut experienţa lor nu le poate nici înţelege. Deci ascultă cu evlavie despre ele pînă ce ţi se va întîmpla şi ţie, celui ce crezi, să ajungi să te învredniceşti de unele ca acestea. Atunci vei cunoaşte, prin însăşi experienţa ochilor sufletului, de ce bunătăţi şi taine se pot împărtăşi sufletele creştinilor chiar şi aici. Căci la înviere şi trupul însuşi se va învrednici să dobîndească unele ca acestea, să le vadă şi, aşa-zicînd, să le ţină, atunci cînd se va face şi el duh.

97. Frumusețile sufletului nostru și rodurile bune, sau rugăciunea, dragostea, credința, privegherea, postul și celelalte îndeletniciri virtuoase, cînd se amestecă și se împărtășesc de împărtășirea Duhului Sfînt, dau o bună mireasmă bogată, ca o tămîie pusă pe foc. Dar atunci ne este și nouă mai ușor să vieţuim potrivit cu voia lui Dumnezeu. Căci fără Duhul Sfînt, precum s-a spus și mai înainte, nimănui nu-i este cu putință să înțeleagă voia lui Dumnezeu. Căci, precum femeia care se unește cu bărbatul în căsătorie, mai înainte de a se uni, urmează socotinței sale și împlinește voile ei, iar dacă se adună la un loc vieţuiește sub conducerea aceluia, nemailuîndu-se după sine, în același fel și sufletul are o voie a sa, legile sale și lucrurile sale ; dar cînd se face vrednic să se unească cu Hristos, bărbatul ceresc, se supune legii bărbatului, nemaiumblînd voii sale, ci mirelui său, Hristos.

98. Haina de nuntă, despre care vorbesc cuvintele dumnezeiești ale lui Hristos [711], socotește că este harul Duhului Sfînt, de care cel ce nu s-a făcut vrednic să îl îmbrace, nu va fi părtaș de nunta cerească și de ospățul acela duhovnicesc.

99. Să ne sîrguim să bem din vinul duhovnicesc și dumnezeiesc și să ne îmbătăm cu beția trezviei [712], ca precum cei plini de vin se fac mai vorbăreți, așa și noi umplîndu-ne de vinul cel duhovnicesc, să povestim despre tainele dumnezeiești. «Căci paharul Tău, zice David, mă îmbată pe mine cu marea lui tărie» [713].

100. Sufletul sărac cu duhul este acela care își cunoaște rănile sale, dar își cunoaște și întunericul patimilor ce-l învăluie și cere necontenit izbăvire de la Domnul ; sau poartă durerile, dar nu se bucură de niciuna din bunătățile pămîntești, ci caută numai pe Doc-

711. Matei XXII, 11.

712. μέθη νηφάλιος o temă a Sf. Grigorie de Nisa din coment. la Cîntarea Cîntărilor (Omil. XI, P. G. XLV, 992 A). 713. Psalm. XXII, 5.

torul cel bun şi se încrede în tămăduirea Lui. Cum va fi deci acest suflet rănit, frumos şi cu bun chip şi vrednic de convieţuirea cu Hristos ? Cum altfel, dacă nu în temeiul alcătuirii sale străvechi şi al cunoştinţei limpezi a rănilor şi a sărăciei sale ? Căci dacă nu se îndulceşte cu rănile şi cu bubele patimilor pe care le are şi nu se învoieşte cu greşelile, Duhul nu-i socoteşte urîţenia, ci venind îl lecuieşte şi-l tămăduieşte, şi-i întoarce frumuseţea nepătimitoare şi nestricăcioasă. Numai să nu aibă de bunăvoie sufletul împărtăşire cu cele făcute, precum s-a zis, nici să-şi dea încuviinţare la patimile ce se lucrează, ci cu toată puterea să strige către Domnul, ca prin Duhul cel bun al Lui să-l învrednicească de slobozirea de toate patimile. Acest suflet e fericit. Dar vai de cel care nu dobîndeşte simţirea rănilor, sau nu-şi dă seama că are vreun păcat sau vreo împietrire. Căci pe acesta nu-l cercetează nici Doctorul cel bun şi nu-l lecuieşte şi nu-l caută şi nici el însuşi nu are grijă de rănile sale, socotind că se află în stare bună şi sănătoasă. Căci «nu au trebuinţă, zice, cei sănătoşi de doctor, ci cei bolnavi» [714].

101. Fericiţi cu adevărat şi rîvnitori ai vieţii şi ai bucuriei mai presus de fire, sînt aceia care prin credinţă fierbinte şi vieţuire virtuoasă, au primit prin experienţă şi simţire cunoştinţa tainelor cereşti ale Duhului şi au petrecerea lor în ceruri. Aceştia sînt mai presus decît toţi oamenii. Şi dovada e vădită. Căci cui s-a întîmplat dintre cei puternici, sau înţelepţi, sau chibzuiţi să urce la cer, mişcîndu-se încă în jurul celor de pe pămînt şi să lucreze acolo lucruri duhovniceşti şi să privească frumuseţile Duhului ? Dar iată un oarecare sărac la arătare, sărac la culme şi umilit, necunoscut aproape nici vecinilor, care, căzînd pe faţa lui înaintea

714. Matei IX, 12.

Domnului, urcă la cer, călăuzit de Duhul şi plin de încredinţarea sufletului său se desfătează cu gîndul de lucrurile minunate de acolo şi acolo lucrează, acolo petrece, acolo îşi are vieţuirea, după dumnezeiescul Apostol, care zice : «Căci petrecerea noastră este în ceruri» [715]. Şi iarăşi : «Cele pe care ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El» ; apoi adaugă : «Iar nouă ni le-a descoperit prin Duhul Său» [716]. Aceştia sînt cei cu adevărat înţelepţi, aceştia cei puternici, aceştia cei de neam bun şi cei chibzuiţi.

102. Dar chiar fără acele bunuri cereşti, zice, judecînd pe sfinţi numai după cele de aici, nu te vei îndoi că sînt mai presus decît toţi. Să judecăm numai. Cînd Nabucodonosor, care stăpînea peste Babilon, a adunat toate neamurile să se închine la chipul pe care-l turnase — iar aceasta o orînduise Dumnezeu cu înţelepciune, ca să se facă cunoscută virtutea tinerilor evreieşti şi să afle toţi că unul este Dumnezeu adevărat care locuieşte în ceruri — trei tineri, robi şi ei şi cu libertatea răpită, au cutezat să-i stea împotrivă. Şi cînd toţi s-au închinat cu multă frică şi n-au îndrăznit să se împotrivească, ci aproape fără glas, asemenea dobitoacelor, s-au lăsat duşi de nas, aceştia atîta s-au împotrivit să facă acelaşi lucru ca ceilalţi, încît nici n-au voit să nu li se cunoască dreapta credinţă, să rabde a se ascunde, ci au strigat în auzul tuturora : «Dumnezeilor tăi, împărate, nu le slujim şi chipului de aur pe care l-ai aşezat nu ne închinăm» [717]. Pe aceştia, drept pedeaspsă, primindu-i înfricoşatul cuptor de foc, acesta nu le-a fost cuptor şi nu şi-a arătat puterea sa, ci parcă respectîndu-i şi el pe aceştia, i-a păzit nevătămaţi de rele. Şi toţi, chiar şi împăratul însuşi, au cunoscut prin el pe Dumnezeul cel adevărat şi s-au mirat de dînşii nu numai cei de pe pămînt, ci şi

715. Filip. III, 20. 716. I Cor. II, 9—10. 717. Daniil III, 18.

cetele celor din ceruri. Căci nici cei din ceruri nu stau departe de isprăvile bărbăteşti ale sfinţilor, ci le sînt aproape, cum arată dumnezeiescul Apostol, care zice: «Ne-am făcut priveliştе îngerilor şi oamenilor» [718]. Lucruri asemănătoare poţi vedea şi la Ilie, care fiind un om singur, i-a biruit pe cei mulţi prin coborîrea focului din cer. Dar şi Moise a biruit tot Egiptul şi pe tiranul Faraon. Aceasta o poţi vedea şi la Lot, la Noe şi la mulţi alţii, care fiind neînsemnaţi la arătare, au biruit pe mulţi vestiţi şi puternici [719].

103. Fiecare din cele văzute, dacă n-ar avea în ajutorul ei şi o altă fire străină, ar fi prin sine nelucrătoare şi fără podoabă. Căci înţelepciunea negrăită a lui Dumnezeu arată taine şi chipuri prin cele văzute, dovedind că firea omenească prin ea însăşi nu ar putea să arate podoaba desăvîrşită a virtuţilor şi frumuseţea duhovnicească a sfinţeniei, dacă nu s-ar bucura şi de mîna dumnezeiască. Astfel pămîntul, rămînînd de sine, dacă nu s-ar împărtăşi de îngrijirea din partea plugarilor şi n-ar primi conlucrarea ploilor şi a soarelui, n-ar fi în stare să rodească prin sine. De asemenea, fiecare casă are lipsă de lumina soarelui de aici, care nu este de aceeaşi fire cu ea ; altfel ar fi plină de întuneric. Şi altele le poţi vedea că sînt la fel. Deci în acelaşi chip şi firea noastră e cu neputinţă să dea prin sine roadele desăvîrşite ale virtuţilor, ci are nevoie de plugarul duhovnicesc al sufletelor noastre, adică de Duhul lui Hristos, care şi El e cu totul străin de firea noastră. Căci noi sîntem făptură, iar El necreat. Acesta lucrînd după meşteşugul său inimile credincioşilor, care s-au predat cu toată voia lor plugarului duhovnicesc, le face să producă roadele desăvîrşite ale Duhului şi răspîndeşte lumina sa în casa sufletului nostru, întunecată de patimi.

718. I Cor. IV, 9.
719. Corespunde aproximativ cu Omil. IX, 4—6.

104. Îndoit este războiul creştinilor şi îndoită lupta : faţă de cele văzute cu ochiul acesta — căci acestea aţîţă, gîdilă şi cheamă sufletul să se împătimească şi să se îndulcească de ele — apoi faţă de începătoriile şi stăpîniile stăpînitorului cumplit al lumii [719 b].

105. Slava lui Moise, pe care o avea pe faţă, era chipul slavei adevărate a Preasfîntului Duh. Căci precum acolo, oricine voia să privească era neputincios, aşa şi acum, întunericul patimilor nu suportă această slavă care străluceşte în sufletele creştinilor, ci e izgonit şi pus pe fugă de strălucirea aceasta.

106. Creştinul iubitor de adevăr şi de Dumnezeu, care a gustat dulceaţa cerească şi are sădit şi amestecat în suflet harul şi care s-a predat pe sine cu totul voilor harului, urăşte toate ale veacului acestuia. Căci acesta s-a ridicat mai presus decît toate ale lumii. Fie că zici argint sau cinstiri sau slave, sau fericiri şi laude, el nu poate fi luat în stăpînire de nici una din acestea. Căci a ajuns la experienţa altei bogăţii, altei cinstiri şi altei slave ; iar sufletul şi-l hrăneşte cu o plăcere nestricăcioasă. Şi are toată simţirea şi încredinţarea prin împărtăşirea Duhului.

107. Pe cît se deosebeşte păstorul cuvîntător de dobitoacele necuvîntătoare, pe atît se deosebeşte un astfel de om în înţelegere, în cunoştinţă şi în puterea de a deosebi, de ceilalţi oameni. Căci el se împărtăşeşte de alt Duh, de altă minte, de altă înţelegere şi de altă înţelepciune decît înţelepciunea lumii acesteia. «Grăim, zice, înţelepciunea întru cei desăvîrşiţi, dar nu înţelepciunea veacului acestuia, nici a stăpînitorilor pieritori ai veacului acestuia, ci înţelepciunea lui Dumnezeu în taină» [720]. De aceea unul ca acesta se deosebeşte, cum s-a zis, în toate de toţi oamenii care au duhul lumii, fie chibzuiţi, fie înţelepţi. Şi pe toţi oamenii îi judecă, după

719b. Efes. VI, 12. 720. I Cor. II, 6.

cum s-a scris. Unul ca acesta cunoaşte pe fiecare de unde grăieşte, unde stă şi în ce ape înoată. Dar pe el nu-l poate cunoaşte şi judeca nici unul dintre cei ce au duhul lumii, decît acela care are acelaşi duh al dumnezeirii, asemănînd, cum zice dumnezeiescul Apostol: «cele duhovniceşti cu cele duhovniceşti» [721]. «Iar omul sufletesc nu primeşte cele ale lui Dumnezeu, căci nebunie îi sînt lui. Dar cel duhovnicesc toate le judecă, el însă nu e judecat de nimeni» [722].

108. Iar pe Duhul Sfînt e cu neputinţă, zice, să-L dobîndească cineva, dacă nu s-a înstrăinat de toate ale veacului acesta şi nu s-a închinat pe sine căutării dragostei lui Hristos, ca eliberată de toate grijile pămînteşti, mintea acestuia să se îndeletnicească numai cu acest singur scop şi aşa să se înveşnicească să se facă un Duh cu Hristos, cum zice Apostolul. «Cel ce se lipeşte de Domnul va fi un Duh cu El» [723]. Căci sufletul care s-a legat cu totul de ceva din veacul acesta şi tinde spre aceea, ca de pildă, de bogăţie, de slavă, de dragostea cea lumească, nu va putea fugi şi scăpa de întunericul puterilor rele.

109. Sufletele iubitoare de adevăr şi de Dumnezeu, nu rabdă nici cea mai mică slăbire a dragostei către Domnul, ci pironite întregi de crucea Lui, cunosc în ele simţirea sporirii duhovniceşti. Căci străpunse de dragostea aceasta şi, aşa-zicînd, flămînde de dreptatea virtuţilor şi de lumina Duhului cel bun, chiar dacă se fac vrednice de taine duhovniceşti şi se împărtăşesc de veselia cerească şi de har, nu se încred în ele însele, nici nu-şi închipuie că sînt ceva, ci cu cît se înveşnicesc mai mult de daruri duhovniceşti, cu atît se simt mai flămînde şi caută cu mai multă osteneală cele cereşti. Şi cu cît îşi simt mai mult sporirea duhovnicească, cu atît se fac mai însetate de împărtăşirea acestora.

721. I Cor. II, 15. 722. I Cor. II, 13. 723. I Cor. VI, 17.

Şi îmbogăţindu-se duhovniceşte, îşi par lor înseşi flămînde, după dumnezeiasca Scriptură : «Cei ce Mă mănîncă pe Mine, iar vor fi flămînzi ; şi cei ce Mă beau, iar vor înseta» [724].

110. Sufletele de felul acesta se învrednicesc de slobozirea deplină de patimi şi dobîndesc în chip desăvîrşit lumina şi împărtăşirea Duhului dumnezeiesc întru plinătatea harului. Dar cele leneşe, care ocolesc osteneala şi nu caută sfinţirea inimii şi nu nădăjduiesc să-L primească încă de aici, cît sînt în trup, nu în parte, ci în întregime, prin răbdare şi îndelungă stăruinţă, sau să se împărtăşească de Duhul Mîngîietor întru toată simţirea şi încredinţarea, şi prin El să se izbăvească de patimile răutăţii — chiar dacă se învrednicesc de harul dumnezeiesc, dar furate de păcat au părăsit toată grija de ele însele, pe motiv că au primit harul şi au parte de mîngîierea lui şi se bucură de dulceaţa lui duhovnicească, cad cu uşurinţă în părerea de sine, neîntristîndu-se cu inima, nesmerindu-se în cuget şi nefiind însetate, nici tinzînd spre măsura desăvîrşită a nepătimirii. Mulţumindu-se cu această puţină mîngîiere şi sporind mai degrabă în mîndrie decît în smerenie, adeseori se golesc şi de puţinul dar de care s-au împărtăşit. Dar sufletul cu adevărat iubitor de Dumnezeu, cum a arătat cuvîntul înainte, chiar dacă ar săvîrşi nenumărate fapte de dreptate, chiar dacă şi-ar topi trupul cu posturile şi privegherile cele mai aspre, chiar dacă s-ar învrednici de daruri felurite ale Duhului, de descoperiri şi taine, e aşa de smerit ca şi cînd n-ar fi început petrecerea cea după Dumnezeu şi nici n-ar fi dobîndit vreun dar mai de seamă, căutînd cu ardoare şi cu sete neastîmpărată spre dragostea dumnezeiască a lui Hristos.

724. Înţel. Sirah XXIV, 23. Tema e proprie Sf. Grigorie de Nisa în «Viaţa lui Moise» şi mai ales în Coment. la Cînt. Cîntărilor (Omil. III, P. G. XLIV, 941 D—942 A).

111. Dar la aceste măsuri nu poate ajunge nimeni nici deodată, nici cu uşurinţă, ci după multe osteneli şi lupte, după vreme îndelungată şi cu sîrguinţă multă, după cercări şi ispite felurite, pînă ajunge la măsura desăvîrşită a nepătimirii. Astfel probat prin toată osteneala şi durerea şi răbdînd cu curaj toate ispitele aduse de răutate, se învredniceşte în sfîrşit de marile cinstiri şi daruri ale Duhului şi de bogăţia dumnezeiască. Apoi ajunge moştenitor al Împărăţiei cereşti.

112. Dar sufletul care nu are petrecerea pomenită întru toată osîrdia şi n-a primit simţirea sfinţeniei în inimă, să plîngă şi să ceară de la Domnul fierbinte, ca să se împărtăşească de binele acesta şi de lucrarea Duhului, care se săvîrşeşte în minte prin vederi (contemplaţii) negrăite. Precum, după legea bisericească, cei căzuţi în păcate trupeşti sînt opriţi mai întîi de preot, apoi arătînd pocăinţa trebuitoare sînt primiţi la împărtăşire, iar cîţi au trăit fără greşală şi curat, înaintează la preoţie şi de la locul din afară se strămută înăuntrul altarului şi se ridică în treapta de liturghisitori şi şezători lîngă Domnul, aşa trebuie să cugetăm şi despre împărtăşirea tainică a Duhului, despre care Apostolul zice : «Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Duhului Sfînt» [725]. Vei vedea cum se păstrează şi aci această rînduială.

Dumnezeiasca Treime se sălăşluieşte în sufletul curat, unindu-se cu el bunătatea dumnezeiască. Se sălăşluieşte nu ca ceea ce este, căci nu încape nici în toată zidirea, ci întru cît este în stare omul să o primească. Dar cînd se abate cu voia de la petrecerea cea după Dumnezeu şi întristează Duhul dumnezeiesc, mintea e scoasă şi depărtată de la veselia duhovnicească. Harul dumnezeiesc, dragostea şi toată lucrarea cea bună a Duhului se retrage, iar omul acela e predat necazuri-

725. II Cor. XIII, 13.

lor, ispitelor şi duhurilor rele, pînă cînd sufletul va umbla iarăşi drept, spre buna plăcere a Duhului. Apoi arătînd pocăinţa, prin toată mărturisirea şi smerenia, se învredniceşte iarăşi de cercetarea harului şi primeşte veselia cerească, mai mult decît întîia oară. Iar dacă nu întristează Duhul întru nimic, ci vieţuieşte după buna plăcere a lui Dumnezeu şi se împotriveşte tuturor gîndurilor rele, pe altă parte se lipeşte de Domnul pentru totdeauna, un astfel de suflet înaintează cu dreptate şi după rînduială şi se învredniceşte de daruri nevăzute, din slavă în slavă şi se mută de la odihnă la o odihnă mai desăvîrşită. Apoi ajungînd pînă la măsura desăvîrşită a creştinismului, se va rîndui între lucrătorii desăvîrşiţi şi între slujitorii neîntinaţi ai lui Hristos în veşnica Lui Împărăţie.

113. Cele văzute socoteşte-le că sînt chipuri şi umbre ale celor ascunse : biserica cea văzută, chip al bisericii inimii ; pe preot, chip al preotului adevărat al harului lui Hristos şi aşa mai departe. Dacă nu s-ar desfăşura în biserica văzută mai întîi citirile, apoi cîntările şi toată rînduiala slujbei bisericeşti, nu ar veni la rînd săvîrşirea de către preot a însăşi tainei trupului şi sîngelui lui Hristos. Apoi, chiar dacă s-ar împlini tot dreptarul bisericesc, dacă nu s-ar săvîrşi Euharistia tainică a jertfei prin preot şi împărtăşirea trupului lui Hristos, nu s-ar împlini nici rînduiala bisericească şi ar lipsi şi slujirea tainei. Aşa să cugeţi şi despre creştinism. Dacă ar ţine cineva tot postul, toată privegherea, cîntarea, toată nevoinţa şi ar dobîndi toată virtutea, dar lucrarea Duhului nu s-ar săvîrşi pe altarul inimii de către har, întru toată simţirea şi odihna duhovnicească, toată rînduiala nevoinţei ar fi nedeplină şi aproape fără rost, neavînd veselia Duhului lucrîndu-se tainic în inimă.

114. Bun este postul, bună privegherea, bună de asemenea nevoința, bună este și viețuirea care minunează. Dar acestea sînt numai un început al viețuirii iubitoare de Dumnezeu. De aceea e un lucru cu totul nesocotit să se încreadă cineva simplu în acestea. Se întîmplă uneori că ne împărtășim și de vreun har, iar răutatea șezînd înăuntru, ne înșeală, cum s-a zis înainte, retrăgîndu-se de bunăvoie și nesăvîrșind ale sale. Astfel face pe om să creadă că s-a curățit cu mintea și-l duce la închipuirea desăvîrșirii. Apoi năvălește hoțește asupra lui și-l coboară pînă la cele mai de jos ale pămîntului. Căci dacă oameni, adeseori de douăzeci de ani, făcîndu-se hoți, sau fiind ostași de meserie, cunosc fel de fel de meșteșuguri împotriva vrăjmașilor, se ascund și iscodesc curse, iau pe dușmani de la spate și îi omoară cînd nu se așteaptă, cu cît mai mult răutatea care a ajuns la vîrsta atîtor mii de ani și și-a propus, ca lucrul cel mai rîvnit, să piardă suflete, nu va ști să iscodească în ascunsul inimii, curse, iar în anumite vremuri să rămînă nemișcată și în nelucrare, ca să atragă sufletul spre închipuirea desăvîrșirii. Deci, temelia creștinismului este că chiar dacă ar împlini cineva toate dreptățile, să nu se bizuie pe acestea, nici să se încreadă, nici să-și închipuie că a făcut ceva mare. Chiar dacă s-a făcut părtaș de har, să nu-și închipuie că a ajuns la ceva, nici să se socotească sătul, ci să flămînzească și să înseteze și mai mult, să plîngă și să aibă inima zdrobită cu totul.

115. Socotește că starea duhovnicească este astfel: Presupune că este o casă împărătească, iar aceasta are în față diferite curți, pridvoare și alte case mai în afară. Apoi, la rînd, altele mai înăuntru în care sînt așezate, după cuviință, porfira și vistieriile. Pe urmă pe cea mai dinăuntru și decît acestea, potrivită pentru petrecerea împăratului. Deci precum, dacă cineva, intrînd în curțile și locuințele cele din afară, socotește că a

ajuns la casele dinăuntru, se amăgeşte, aşa şi în cele duhovniceşti, cei ce luptă cu pîntecele şi cu somnul şi petrec neîncetat în cîntări şi rugăciuni, să nu-şi închipuie că au ajuns la ţintă şi la odihnă. Căci petrecerea lor este încă în pridvoare şi în curţi, nu unde sînt aşezate porfira şi vistieriile împărăteşti. Chiar dacă s-au învrednicit de vreun har, nici prin aceasta să nu se lase amăgiţi de gîndul că au ajuns la ţintă. Deci se cuvine să cerceteze dacă au aflat în vasul acesta de pămînt vistieria, dacă au îmbrăcat porfira Duhului, dacă au văzut pe Împăratul şi s-au odihnit. Căci să socoteşti că sufletul are un adînc şi multe mădulare. Iar păcatul, intrînd, a cuprins toate mădularele şi gîndurile inimii. Apoi cerînd omul harul Duhului şi acesta venind şi cuprinzînd două mădulare ale sufletului, cel fără experienţă, mîngîiat de harul acesta, îşi închipuie că toate mădularele sufletului i-au fost cuprinse şi păcatul s-a dezrădăcinat din el cu totul, neştiind că cea mai mare parte din suflet este încă stăpînit de păcat. Căci e cu putinţă, cum s-a arătat adeseori, să lucreze şi harul neîncetat, cum lucrează ochiul în trup, dar să fie şi păcatul de faţă, furînd cugetarea.

Drept aceea, cel ce nu ştie să deosebească, îndată ce a primit ceva mare, îşi şi închipuie ceva mare despre sine, şi se mîndreşte ca şi cînd ar avea curăţirea cea din urmă. Dar mai trebuie mult, ca să fie cu adevărat ceea ce socoteşte. Căci precum a arătat cuvîntul la locul său, satana mai are şi meşteşugul acesta, că în anumite vremuri se retrage de bunăvoie şi nu lucrează cele obişnuite, desigur cu scopul ca să furişeze în mintea celor ce se nevoiesc, părerea că sînt desăvîrşiţi. Dar oare cel ce sădeşte vie, culege şi rodul îndată ? Sau cel ce seamănă seminţele în pămînt, adună îndată şi roadele ? Iar pruncul nou-născut, ajunge îndată desăvîrşirea ? Priveşte la Iisus, din ce slavă, fiind Fiu al lui

Dumnezeu, la ce patimi, la ce ocări, ba chiar și la cruce și la moarte a coborît. Dar iarăși, cum pentru această smerire s-a înălțat și a șezut de-a dreapta Tatălui. Șarpele cel viclean însă, semănînd de la început în Adam pofta îndumnezeirii, la ce necinste l-a pogorît prin această părere de sine. Cugetînd așadar la acestea, întărește-te pe tine cu toată puterea și sîrguiește-te să ai pururea inima smerită și zdrobită.

Despre libertatea minții

116. Cînd auzi că Hristos, pogorîndu-se în iad, a izbăvit sufletele ținute acolo, nu socoti că sînt departe acestea nici de cele ce se săvîrșesc acum. Socotește că mormîntul este inima și acolo stau îngropate gîndurile și mintea, cuprinse de întuneric adînc. Deci vine Domnul la sufletele care strigă către El în iad, adică în adîncul inimii, și acolo poruncește morții zicînd : Dă afară sufletele încuiate, care Mă caută pe Mine cel ce pot să le izbăvesc, apoi rostogolind piatra cea grea care zace asupra sufletului, deschide mormîntul, învie pe cel mort cu adevărat și izbăvește sufletul încuiat din închisoarea fără lumină.

117. Se întîmplă, zice, adeseori să-ți șoptească satana în inimă și să-ți spună : știi toate relele cîte le-ai făcut ; sufletul tău s-a umplut de fărădelegi, s-a îngreunat de multe și cumplite păcate. Să nu-ți rămînă ascuns că el face aceasta ca să te împingă la deznădejde pe motiv de părută smerenie. Căci de cînd a intrat prin neascultare răutatea, a avut intrare liberă ca să grăiască în fiecare zi sufletului ca un om către alt om și să-i pună în minte cele necuvenite. Deci tu răspunde-i așa : Dar eu am asigurările scrise ale lui Dumnezeu, care zice : «Nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă prin pocă-

inţă şi să fie viu» [726]. Căci ce a vrut altceva prin pogorîrea Lui, decît să mîntuiască pe cei păcătoşi, să lumineze pe cei din întuneric şi să învie pe cei morţi ?

118. Precum puterea potrivnică, aşa şi harul dumnezeiesc ni se arată îndemnîndu-ne, nu silindu-ne, ca astfel să ne rămînă neatinsă libertatea şi stăpînirea peste noi înşine. De aceea pentru relele pe care le face omul îndemnat de satana, nu satana ci însuşi omul îşi pricinuieşte mai degrabă pedeapsa, ca unul ce n-a fost dus cu sila, ci s-a lăsat înduplecat de bunăvoie prin răutate. Asemenea şi în cazul binelui, harul nu pune fapta săvîrşită pe seama sa, ci pe seama omului şi de aceea îl îmbracă în slavă, fiindcă el însuşi s-a făcut sieşi pricină a binelui. Căci harul nu-l face prin silă pe om neschimbător, legîndu-i voia lui, ci măcar că e de faţă, lasă voia liberă ca să se facă vădită voia omului aşa cum este, fie spre virtute, fie spre păcat. Căci e o lege nu în fire, ci în hotărîrea voii libere, să se poată îndrepta spre bine sau spre rău.

119. Trebuie să păzim sufletul şi să-l păstrăm neînsoţit cu gîndurile întinate şi rele. Căci precum trupul împreunîndu-se cu alt trup se spurcă prin necurăţie, aşa şi sufletul se strică unindu-se cu gîndurile rele şi întinate, conglăsuind şi învoindu-se cu ele. Dar nu numai cu cele ale răutăţii şi curviei, ci şi cu ale fiecărui păcat, ca de pildă cu ale necredinţei, vicleniei, slavei deşarte, mîniei, pizmei şi certei. Aceasta înseamnă a ne curăţi pe noi înşine de toată întinăciunea trupului şi duhului [727]. Căci cugetă că în ascunsul sufletului se găseşte şi stricăciune şi curvie, lucrîndu-se prin gînduri necuviincioase. Şi precum, după marele Apostol, «pe cel ce strică biserica lui Dumnezeu, care este trupul, şi Dumnezeu îl strică» [728], aşa şi cel ce strică sufletul şi mintea, prin aceea că consimte şi se învoieşte cu ce-

726. Ezech. XXXIII, 11. 727. II Cor. VII, 1. 728. I Cor. III, 17.

le necuviincioase, e vinovat osîndei. Drept aceea se cuvine ca precum păzim trupul de păcatul văzut, aşa să păzim şi sufletul de gîndurile necuviincioase, fiindcă e mireasa lui Hristos. «Că v-am logodit, zice, unui bărbat, ca să vă înfăţişez fecioară curată lui Hristos» [729]. Şi iarăşi ascultă Scriptura zicînd : «Cu toată paza, păzeşte inima ta, că din aceasta sînt ieşirile vieţii» [730]. Şi iarăşi află că dumnezeiasca Scriptură învaţă că «gîndurile viclene despart de Dumnezeu» [731].

120. Fiecare să ceară socoteală sufletului său, cercetîndu-l şi probîndu-l de ce lucruri e lipit. Şi dacă se întîmplă să vadă că inima sa nu conglăsuieşte cu legile lui Dumnezeu, să-şi păzească cu toată puterea precum trupul, aşa şi mintea nestricată şi neînsoţită cu gîndurile rele, dacă vrea să se sălăşluiască în el, potrivit făgăduinţei, Cel curat. Căci a făgăduit că se va sălăşlui şi va umbla în sufletele curate şi iubitoare de frumuseţe.

121. Precum plugarul, care îşi îngrijeşte cu toată hărnicia pămîntul său, îl ară mai întîi şi îl plivеşte de mărăcini şi apoi aruncă seminţele, aşa şi cel ce aşteaptă să primească de la Dumnezeu sămînţa harului trebuie să-şi cureţe întîi pămîntul inimii, ca venind sămînţa Duhului, să dea roduri desăvîrşite şi înmulţite. Căci de nu va face aceasta mai întîi şi de nu se va curăţi cineva pe sine de toată întinăciunea trupului şi duhului, e trup şi sînge şi stă departe de viaţă.

122. Trebuie să pătrundem cu agerime din toate părţile amăgirile, vicleniile şi uneltirile vrăjmaşului. Căci precum Duhul Sfînt s-a făcut prin Pavel, tuturor toate, ca pe toţi să îi cîştige, aşa şi răutatea [732] se sîrguieşte să se facă toate, ca pe toţi să-i împingă la pierzanie. Aşa cu cei ce se roagă, se prefac că se roagă,

729. II Cor. 11, 2. 730. Prov. IV, 23.
731. Înţel. lui Solomon I, 3.
732. De obicei prin κακία — răutate, ca izvor al păcatelor, se înţelege în textul lui Macarie şi al lui Simeon Metafrastul, diavolul.

cu scopul ca sub pretextul rugăciunii, să-i amăgească, împingîndu-i la părerea de sine ; cu cei ce postesc împreună postește, vrînd să-i înșele cu mîndria postirii ; cu cei ce știu Scripturile lucrează la fel, dorind să-i clatine pe motiv de cunoștință ; celor ce s-au învrednicit de lumina descoperirii le apare în chip asemănător, căci satana se preface în înger al luminii [733], ca amăgindu-i cu părerea luminii să-i atragă la sine ; și simplu grăind se acomodează în chip felurit cu fiecare și se face asemenea tuturor, ca folosindu-se de ceea ce e asemănător, să le pricinuiască pierzania, printr-o aparență ce le pare binecuvîntată. «Surpînd, zice, gîndurile și orice înălțare ce se ridică împotriva cunoștinței de Dumnezeu» [734]. Vezi pînă unde își înalță trufașul îndrăzneala, cînd vrea să doboare și pe cei ce au îndumnezeirea prin cunoștința adevărului. Drept aceea trebuie să păzească fiecare cu toată străjuirea inima sa și să ceară multă înțelegere de la Dumnezeu, ca să ne dea să vedem uneltirile răutății. Iar mintea și gîndurile noastre se cuvine să lucreze și să se ostenească neîncetat întru înțelegere și să ne potrivim pe noi înșine voii lui Dumnezeu. Căci nu este un lucru mai mare și mai de cinste ca acesta. «Mărturisirea, zice, și marea cuviință sînt lucrul Lui» [735].

123. Sufletul iubitor de Dumnezeu are obiceiul, chiar dacă ar face toate faptele bune, să nu-și pună nimic pe seama sa, ci pe toate în seama lui Dumnezeu. În felul acesta și Dumnezeu, la rîndul Său, luînd aminte la înțelegerea și cunoștința dreaptă și sănătoasă a acestui suflet, îi socotește, dimpotrivă, lui toate și-i măsoară răsplata, ca și cînd ar fi făcut toate prin osteneala lui, cu toate că dacă ar vrea să facă judecată cu noi, nu s-ar găsi nimic cu adevărat drept în om. Căci și avuțiile și toate aceste bunuri, prin care fiecare poate să

733. II Cor. XI, 14.

734. I Cor. X, 5. Se pare că Simeon îi dă aici sensul «spre cunoștința de Dumnezeu». 735. Psalm. CX, 3.

facă bine, sînt ale Lui, pămîntul şi toate cele de pe el, trupul însuşi şi sufletul însuşi. Nu numai atît, dar însuşi faptul că este om, îl are fiecare prin har. Deci ce-i mai rămîne propriu lui, care să-i întemeieze părerea de sine, sau să-l dovedească drept ? Cu toate acestea Dumnezeu primeşte de la oameni ca cel mai mare prinos, cel mai plăcut din toate cîte I se aduc, că sufletul recunoaşte cum stau lucrurile şi că oricîte fapte şi lucruri bune face şi le rabdă pentru Dumnezeu, le înţelege şi le cunoaşte, le pune numai în seama lui Dumnezeu şi toate le închină Lui.

124. Cînd o femeie se însoţeşte cu un bărbat spre convieţuire şi unire, toate ale fiecăruia din ei se fac comune. Şi casa e una şi avuţia. Şi nu numai peste lucrurile lui, dar şi peste trupul lui poate stăpîni femeia. «Căci bărbatul, zice dumnezeiescul Apostol, trupul său nu-l stăpîneşte, ci femeia» [736]. Aşa şi unirea adevărată şi tainică a sufletului cu Hristos, îl face un duh cu el. Urmează deci numaidecît că sufletul este oarecum stăpîn şi peste vistieriile Lui negrăite, deoarece s-a făcut mireasa Lui. Fiindcă Dumnezeu s-a făcut al sufletului, e limpede că toate ale lui sînt ale sufletului, fie lumea, fie avuţia, fie moartea, fie îngerii, fie începătoriile, fie cele de faţă, fie cele viitoare [737].

125. Pînă ce Israel umbla întru bună-plăcerea Stăpînului, deşi nu totdeauna cum trebuia, dar totuşi avînd faţă de El o credinţă oarecum sănătoasă, mergea înaintea lui un stîlp de foc şi un nor, iar marea se retrăgea de dinaintea lui şi de alte minuni se împărtăşea. Dar cînd s-a depărtat de la ascultarea de Dumnezeu, a fost predat duşmanilor şi a fost chinuit de robiri amare. Aşa să cugeţi şi despre suflet. Acesta la început a cunoscut

736. I Cor. VII, 4.

737. Acest cap. lipseşte în P. G. XXXIV, 941. El corespunde cu Omil. XV, 1—2 (P. G. 576 BCD).

pe Dumnezeu prin har şi s-a curăţit de multe pete. De aceea s-a învrednicit pe urmă şi de multe daruri. Dar nepăzind pînă la sfîrşit credinţa cuvenită faţă de bărbatul ceresc, a căzut de la viaţa de care se făcuse părtaş. Căci cel potrivnic poate să se ridice şi împotriva celor ce au ajuns la astfel de măsuri. De aceea, mai ales cei ce s-au făcut părtaşi de Duhul lui Hristos, trebuie să lupte cu toată puterea şi să poarte grijă cu frică şi cu cutremur de viaţa lor şi să nu nesocotească nici puţin, nici mult lucrul acesta, ca să supere prin aceasta Duhul Domnului. Căci precum bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte, cum zice Adevărul, aşa se face şi întristare pentru un suflet care cade de la viaţa veşnică.

126. Cînd un suflet se învredniceşte de har, Dumnezeu îi dăruieşte şi lucruri de folos, mai ales cunoştinţă, înţelegere şi putere de deosebire. Iar acestea i le dă Dumnezeu dacă acela le cere ca să slujească în chip bineplăcut Duhului, pe care s-a şi învrednicit să-l primească, ca să nu fie furat de păcat, să nu greşească din pricina neştiinţei, să nu se abată la o viaţă nepăsătoare şi fără frică şi să nu facă ceva împotriva voii Domnului.

127. Precum lucrarea patimilor, care este duhul lumesc al amăgirii, al întunericului, al păcatului, se sălăşluieşte în omul care e plin de cuget trupesc, aşa lucrarea şi puterea Duhului luminos se sălăşluieşte în omul sfinţit, potrivit cu cel ce a zis : «Dacă cereţi probă că Hristos grăieşte în mine» [738] ; şi iarăşi : «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine» [739] ; şi «Cîţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat» [740] ; iar Domnul zice : «Vom veni Eu şi Tatăl Meu şi la el locaş ne vom face» [741]. Acestea nu se fac în chip nearătat şi nelucrător, ci se săvîrşesc întru putere şi adevăr întru cei în-

738. II Cor. XIII, 3. 739. Gal. II, 20.
740. Gal. III, 27. 741. Ioan XIV, 25.

vredniciţi de ele. Căci legea întorcea mai întîi pe oameni prin cuvînt neipostatic, punîndu-le jugul greu şi anevoie de purtat şi neştiind să le dea nici un ajutor ; şi aceasta fiindcă nu era în stare să le dea puterea Duhului. «Pentru că ceea ce era cu neputinţă legii, căci era slabă prin trup» şi următoarele. Dar de la venirea lui Hristos, s-a deschis uşa harului celor ce au crezut cu adevărat şi li se dă puterea lui Dumnezeu şi lucrarea Duhului Sfînt.

128. Hristos, trimiţîndu-le dumnezeieştilor ucenici darul bunătăţii prime şi naturale al Duhului Sfînt, de la ei această putere dumnezeiască, umbrind pe toţi cei ce cred şi sălăşluindu-se în sufletele lor, i-a tămăduit de patimile păcatului şi i-a izbăvit de întuneric şi de moarte. Căci pînă atunci sufletul era rănit şi închis în temniţă şi stăpînit de întunericul păcatului. Desigur şi acum sufletul, care nu s-a învrednicit să aibă pe Domnul locuind în sine, nici puterea Duhului cel bun, sălăşluită în sine în chip lucrător şi prin toată puterea şi încredinţarea, se află în întuneric. Dar în cei ce a venit harul Duhului dumnezeiesc şi s-a sălăşluit în cele mai adînci părţi ale minţii lor, şi Domnul li se face ca suflet. Căci zice dumnezeiescul Apostol : «Cel ce se lipeşte de Domnul, va fi una cu El» [742]. Dar şi Domnul Însuşi zice : «Precum Eu şi Tu una sîntem, ca şi aceştia întru Noi una să fie» [743]. O, de ce bunăvoinţă şi bunătate s-a împărtăşit firea oamenilor, umilită de păcat ? De altfel, precum sufletul, cînd era împreunat cu răutatea patimilor, era una cu ea şi cu toate că îşi avea voia sa, nu putea face ceea ce socotea el, cum zice şi Pavel, că : «Nu fac ceea ce vreau» [744], cu cît mai mult nu va fi una cu voia lui Dumnezeu, cînd se împreună puterea lui Dumnezeu cu sufletul sfinţit şi ajuns vrednic de El ? Sufletul se face cu adevărat atunci ca un suflet al Domnului, prin aceea că se lasă stăpînit de bunăvoie de

742. I Cor. VI, 17. 743. Ioan XVII, 21. 744. Rom. VII, 15.

puterea Duhului celui bun şi nu mai umblă după voia sa. «Căci cine ne va despărţi, zice, de dragostea lui Hristos» [745], adică de sufletul unit (cu Hristos) prin Duhul Sfînt ?

129. Drept aceea, cel ce vrea să se facă următor lui Hristos, ca să se poată numi şi el fiu al lui Dumnezeu, născut din Duh, se cuvine, înainte de celelalte, să poarte necazurile care-i vin, sau bolile trupeşti, sau ocările şi osîndirile de la oameni ; pe lîngă acestea şi uneltirile celor nevăzuţi, cu curaj şi cu răbdare. Căci proba feluritelor necazuri e îngăduită, după iconomia lui Dumnezeu, să vină asupra sufletelor, ca să se facă arătate cele ce iubesc cu adevărat pe Domnul. Iar semnul care a deosebit în tot veacul pe Patriarhi, Prooroci, Apostoli şi Mucenici nu a fost altul, decît trecerea prin calea cea strîmtă a încercărilor şi necazurilor, pentru a bine-plăcea astfel lui Dumnezeu. «Fiule, zice Scriptura, cînd te apropii să slujeşti Domnului, găteşte-ţi sufletul spre ispită, îndreaptă-ţi inima şi rabdă» [746]. Iar în altă parte : «Toate cele ce-ţi vin, primeşte-le ca bune, ştiind că fără Dumnezeu nu se face nimic» [747]. Drept aceea sufletul care vrea să placă lui Dumnezeu, trebuie să se prindă înainte de orice de răbdare şi de nădejde. Căci meşteşugul păcatului este mai ales acela de a ne sădi moleşire în vremea necazului, ca să ne depărteze de la nădejdea către Domnul. Iar Dumnezeu niciodată n-a lăsat sufletul care nădăjduieşte într-Însul să fie covîrşit de încercări încît să deznădăjduiască. Pentru că zice Apostolul : «Credincios este Dumnezeu care nu vă va lăsa pe voi să fiţi ispitiţi peste ceea ce puteţi, ci va face împreună cu ispita şi sfîrşitul, ca să puteţi răbda» [748].

Iar cel rău nu supără sufletul cît e voia lui, ci cît e lăsat de Dumnezeu. Căci dacă oamenilor nu le este

745. Rom. VIII, 35. 746. Înţel. Sirah II, 2. 747. Eccles. II, 1.
748. I Cor. X, 15.

neştiut cîtă povară poate duce catîrul, cîtă asinul, cîtă cămila, ci pune pe fiecare povara pe care o poate duce, şi dacă olarul ştie cîtă vreme trebuie să lase vasele la foc, ca nu cumva rămînînd prea mult să se sfărîme, nici scoţîndu-le înainte de arderea îndeajuns, să nu fie de folos, dacă omul are o asemenea înţelegere, nu va şti cu mult mai mult şi nesfîrşit mai mult înţelepciunea lui Dumnezeu, cîtă încercare trebuie să se aducă asupra fiecărui suflet, ca să se facă cercat şi bun pentru Împărăţia cerurilor ?

130. Precum cînepa, dacă nu e bătută mult nu se poate folosi la scoaterea celor mai subţiri fire şi cu cît se bate şi se piaptănă mai mult, cu atît se face mai curată şi de mai bun folos, şi precum vasul nou făcut, dacă nu e băgat în foc, nu poate fi folosit de oameni ; şi precum pruncul e încă neiscusit pentru lucrurile lumii, căci nu poate nici zidi, nici semăna, nici sădi, nici altul din lucrurile lumii, aşa e adeseori şi cu sufletele. Chiar dacă s-au împărtăşit de harul dumnezeiesc şi pentru pruncia lor sînt pline, prin bunătatea Domnului, de încredinţarea dulceţii şi a odihnei Duhului, dacă nu sînt încă cercate, nici cercetate prin felurite necazuri de către duhurile rele, sînt stăpînite încă de pruncie, şi ca să zic aşa nu sînt destoinice pentru Împărăţia Cerurilor. Căci zice dumnezeiescul Apostol : «Dacă sînteţi fără certare, de care s-au făcut părtaşi toţi, sînteţi din fărădelegi, iar nu fii» [749]. Drept aceea şi ispitele şi necazurile sînt aduse asupra omului cu folos, ca să facă sufletul mai încercat şi mai întărit. Şi dacă rabdă pînă la sfîrşit cu nădejde în Domnul, e cu neputinţă să nu dobîndească făgăduinţa Duhului şi izbăvirea de patimile răutăţii.

131. Precum mucenicii, pătimind multe chinuri şi arătînd răbdare pînă la moarte, s-au făcut vrednici de

749. Evr. XII, 8.

cununi şi de slavă, şi cu cît au suferit mai multe şi mai grele dureri, au dobîndit mai multă slavă şi îndrăznire către Dumnezeu, la fel şi sufletele predate feluritelor necazuri, fie văzute şi venite de la oameni, fie nevăzute şi venite prin gîndurile necuvenite sau născute de boli trupeşti, dacă le poartă cu răbdare pînă la sfîrşit, dobîndesc aceleaşi cununi ca şi mucenicii şi aceeaşi îndrăznire ca şi ei. Căci precum aceia au răbdat mucenicia chinurilor prin oameni, aşa aceştia prin duhurile răutăţii care au lucrat şi în aceia. Şi pe cît rabdă şi aceştia mai mult necazurile de la cei potrivnici, pe atît îşi cîştigă de la Dumnezeu mai multă slavă nu numai pentru viitor, ci şi aici, învrednicindu-se de mîngîierea Duhului cel bun.

132. Odată ce ni s-a spus de aleea ce duce la viaţa de sus, că e foarte strîmtă şi plină de necazuri, şi din această pricină puţini merg pe ea, trebuie să răbdăm cu tărie toată ispita celui rău, pentru nădejdea care ne aşteaptă în ceruri. Căci oricîte necazuri am răbda, nimic nu poate ţine cumpăna fie cu făgăduinţa viitoare, fie cu mîngîierea care vine încă aici în suflete de la Duhul cel bun, fie cu izbăvirea de întunericul patimilor răutăţii, fie cu mulţimea datoriilor de pe urma păcatelor noastre. «Că nu sînt vrednice, zice, pătimirile vremii de acum, faţă de slava viitoare ce ni se va descoperi nouă» [750].

Drept aceea, trebuie să le răbdăm, cum s-a zis, toate pentru Domnul, murind ca nişte ostaşi viteji pentru Împăratul nostru. Căci pentru ce, cînd eram lipiţi de lume şi de lucrurile vieţii, nu ne întîmpinau asemenea supărări, iar acum, fiindcă am apucat a sluji lui Dumnezeu, răbdăm aceste încercări de tot felul ? Vezi că pentru Hristos sînt necazurile ? Căci potrivnicul pizmuieşte răsplătirea noastră cu cele nădăjduite şi de aceea vrea să sădească în sufletele noastre moleşeală

750. Rom. VIII, 18.

și trîndăvie, ca nu cumva, viețuind în chip bine-plăcut, să ne învrednicim de ele. Drept aceea, oricît de mult s-ar înarma cel rău împotriva noastră, dacă noi răbdăm atacurile cu curaj, toate uneltirile lui împotriva noastră se risipesc cu ajutorul lui Hristos, care luptă împreună cu noi. Căci avem pe Iisus apărătorul nostru și luptătorul pentru noi. Să ne aducem aminte că și El a străbătut veacul acesta așa, ocărît, prigonit, batjocorit, iar la urmă a sfîrșit prin moartea de ocară pe cruce.

133. Dacă vrem să răbdăm tot necazul și toate ispitele cu ușurință, să dorim moartea pentru Hristos și să o avem pururea înaintea ochilor. De altfel aceasta ne este și porunca : Să ne luăm crucea și să-I urmăm Lui, ceea ce înseamnă să fim aplecați și pregătiți să murim. Dacă vom avea această stare de suflet, vom răbda, cum s-a zis, tot necazul văzut și nevăzut, cu multă ușurință. Căci cel ce dorește chiar să și moară pentru Hristos, cu greu se va teme de dureri și de necazuri. Căci de aceea socotim necazurile grele, pentru că nu dorim moartea pentru Hristos și nu atîrnăm cu gîndul pururea de El. Iar cel ce poftește să-L moștenească pe El, să poftească, de asemenea, a rîvni patimile Lui. Așadar, cei ce zic că iubesc pe Domnul, întru aceasta se fac vădiți, că rabdă nu numai cu vitejie, ci și cu inimă bună tot necazul care le vine asupra, pentru nădejdea în El.

134. Cel ce vine la Hristos, trebuie la început să se atragă pe sine cu sila la bine, chiar dacă nu vrea inima. Căci zice Domnul cel nemincinos : «Împărăția lui Dumnezeu se ia cu sila și silitorii o răpesc pe ea» [751]. De aceea tot El zice : «Nevoiți-vă să intrați prin poarta cea strîmtă» [752]. Drept aceea trebuie, cum s-a zis, să ne împingem pe noi chiar fără voie spre virtute și spre dragoste dacă nu avem dragoste, spre blîndețe, dacă

751. Matei XII, 12. 752. Luca XIII, 24.

sîntem lipsiţi de aceasta. Să ne silim să avem inimă miloasă şi iubitoare de oameni, să răbdăm ocări şi nesocotiri şi să rămînem lîngă cei urgisiţi dacă nu avem încă această deprindere : spre rugăciune, dacă n-am dobîndit încă rugăciunea Duhului. De ne va vedea Dumnezeu luptîndu-ne astfel şi mînîndu-ne cu sila spre bine, chiar dacă inima noastră lucrează împotrivă, ne va da rugăciune adevărată, milă, răbdare, îndelungă îngăduinţă şi, simplu, ne va umple pe noi de toate roadele Duhului [753]. Iar dacă cineva, deşi lipsit de celelalte virtuţi, se va sili poate numai spre rugăciune, ca să aibă darul rugăciunii, iar spre blîndeţe, spre smerita cugetare, spre dragoste şi spre tot neamul bun al virtuţilor, încă şi spre credinţa tare şi spre încrederea în Hristos va fi cu nepăsare şi fără grijă, unuia ca acesta i se dă uneori rugăciunea harului în parte, întru veselie şi odihnă, de către Duhul cel bun, potrivit cu cererea lui ; dar rămîne pustiu de celelalte bunătăţi, deoarece, cum s-a zis, nu se sileşte şi spre dobîndirea acelora, nici nu-L roagă pe Hristos pentru ele. De aceea trebuie să se silească, chiar fără voie, spre virtuţile pomenite, cerînd să le primească de la Dumnezeu ; dar nu numai spre ele, ci şi spre deprinderea de a nu judeca vrednice nici măcar de rostit cuvintele nefolositoare şi cu totul fără rost ; în schimb să se îndeletnicească pururea, cu gura şi cu inima, cu cuvintele lui Dumnezeu. Pe lîngă aceasta, încă şi spre deprinderea de a nu se mînia şi de a nu striga. «Toată amărăciunea, mînia şi strigarea să se depărteze de la voi», zice [754]. Şi spre deprinderea de a nu vorbi de rău pe cineva, de a nu judeca, de a nu se îngîmfa, ca văzîndu-l astfel Domnul împingîndu-se pe sine însuşi şi ducîndu-se cu sila, să-i dea putere ca să facă fără osteneală şi cu uşurinţă cele ce mai înainte nici cu sila nu puteau fi făcute din pricina răutăţii care sălăşluia în el. Atunci toate aceste îndeletniciri virtuoa-

753. Omil. XIX, 3 (P. G. col. 644 D—645 A). 754. Efes. IV, 31.

se i se vor face lui ca o fire. Căci Domnul, venind de mai înainte şi sălăşluindu-se în el, potrivit cu făgăduinţa, iar el, în Domnul, va împlini întru Acela, cu multă uşurinţă poruncile.

135. Cel ce se sileşte pe sine numai spre rugăciune, cum a arătat cuvîntul înainte, iar spre smerita cugetare, spre dragoste, spre blîndeţe şi spre cealaltă ceată de virtuţi nu se osteneşte şi nu se sileşte, ajunge la un sfîrşit ca acesta : uneori vine la el harul dumnezeiesc fiindcă se roagă şi fiindcă Dumnezeu cel bun împlineşte cu iubire de oameni cererile celor ce se roagă ; dar deoarece nu s-a obişnuit şi nu s-a deprins cu virtuţile pe care le-am pomenit, sau cade din harul pe care l-a primit şi cade pentru că s-a mîndrit în cuget, sau nu se întăreşte şi nu creşte în el. Căci se poate spune că lăcaşul şi odihna Domnului celui bun sînt smerita cugetare, dragostea, blîndeţea şi sfintele porunci ale lui Hristos [755]. Deci cel ce vrea să ajungă la creşterea şi desăvîrşirea prin toate acestea, să sălăşluiască în sine pe cea dintîi şi să se silească să o iubească, şi să se sîrguiască a-şi face inima din gîlcevitoare şi împotrivitoare, îngăduitoare şi ascultătoare. Căci cel ce se sileşte mai întîi astfel, şi-şi preface răul obicei al sufletului de a se împotrivi, în obiceiul bun al ascultării de Dumnezeu şi se roagă cu un astfel de suflet, face să crească şi să înflorească în el darul rugăciunii, dat lui de Duhul Sfînt, care se odihneşte în cugetul lui cumpătat şi pe care l-a cerut, pe lîngă iubire şi pe lîngă blîndeţea iubitoare. Iar atunci i le dăruieşte lui Duhul şi pe acestea şi-l învaţă adevărata smerenie a cugetului, dragostea nemincinoasă, blîndeţea, pe care s-a silit mai înainte să le ceară. Astfel crescînd şi desăvîrşindu-se în Domnul, se dovedeşte vrednic de Împărăţie. Căci cel sme-

755. Omil. XIX, 7 (P. G. 648 B). Aici se combate teoria (masaliană) că numai prin rugăciune se curăţă omul de păcat. De aici se vede că Omiliile lui Macarie nu s-au născut în cercuri masaliene.

rit niciodată nu cade. Unde ar şi cădea cel ce e mai prejos de toţi, chiar şi de sine însuşi ? Deci mare coborîre e mîndria în cugetare şi, dimpotrivă, mare înălţare şi neclintită cinste e smerita cugetare.

136. Cei ce iubesc cu adevărat pe Dumnezeu nu s-au hotărît să-I slujească nici pentru Împărăţie ca nişte negustori pentru cîştig, nici pentru teama de muncile care aşteaptă pe cei păcătoşi, ci ca unii ce iubesc numai pe Dumnezeu însuşi şi pe Făcătorul lor şi cunosc, în temeiul unei rînduieli fireşti, că trebuie să umble întru buna plăcere a Stăpînului şi Ziditorului. Ei au trebuinţă de multă înţelepciune faţă de cele ce le vin înainte, căci multe sînt piedicile ce stau în calea vieţii bineplăcute lui Dumnezeu. Fiindcă nu numai sărăcia, lipsa de slavă, ci şi bogăţia şi cinstea pot fi ispite pentru suflet, ba într-o anumită măsură şi mîngîierea însăşi şi odihna pe care o aduce harul în suflet. Dacă nu va fi cu simţire sufletul care s-a învrednicit de el şi nu se va folosi de el cu multă măsură şi înţelepciune, poate să-i fie cu uşurinţă mai degrabă ispită şi piedică. Căci răutatea prefăcîndu-se că şi-a pierdut tăria prin har, unelteşte să strecoare în suflet moleşeală şi nepăsare. De aceea harul însuşi are lipsă pentru a se dărui, de un suflet evlavios şi înţelept care să-l cinstească şi să arate roade vrednice.

Astfel e primejdie ca nu numai necazurile ci şi mîngîierile să se facă mijloc de ispitire pentru suflet. Căci prin amîndouă acestea sufletele sînt probate de Ziditor, ca să se facă arătate care sînt cele care nu din pricină de cîştig arată dragostea faţă de El, ci cu adevărat numai pe El Îl socotesc vrednic de dragoste şi de cinstire. Căci precum celui fără grijă, slab în credinţă şi prunc la cuget, îi sînt piedică spre viaţa veşnică, fie întîmplările întristătoare şi dureroase, bolile, sărăcia, lipsa de slavă, fie dimpotrivă : bogăţia, slava şi fericirile de la oameni, iar pe lîngă acestea şi războiul

celui rău care-l bîntuie în ascuns, dimpotrivă vei afla că celui credincios, înţelept şi viteaz, acestea îi sînt mai degrabă ajutătoare spre dobîndirea Împărăţiei lui Dumnezeu. Căci «celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate le sînt, după Apostol, de ajutor spre bine» [756]. Prin aceasta se arată, aşadar, că cel ce iubeşte cu adevărat pe Dumnezeu, rupînd toate ale lumii care sînt socotite ca piedici şi biruindu-le şi ridicîndu-se peste ele, e stăpînit numai cu dragostea dumnezeiască. «Căci funiile păcătoşilor m-au înfăşurat şi legea Ta n-am uitat» [757], zice dumnezeiescul Prooroc.

137. Dumnezeiescul Apostol Pavel a arătat că taina desăvîrşită a creştinismului se face experiată de fiecare suflet credincios într-un chip mai curat şi mai limpede, prin lucrare dumnezeiască. Iar aceasta este strălucirea luminii cereşti întru descoperirea şi puterea Duhului. Dar ca să nu socotească cineva că singura luminare a Duhului este cea prin cunoştinţa înţelesurilor şi să se primejduiască, din pricina neştiinţei şi a trîndăviei, de a nu dobîndi taina desăvîrşită a harului, a adus şi pilda slavei Duhului care învăluia faţa lui Moise, ca înfăţişare mărturisită a cunoştinţei. Căci zice : «Iar dacă slujirea morţii, săpată cu litere pe table de piatră s-a făcut întru slavă, încît nu puteau fiii lui Israel să caute la faţa lui Moise, pentru slava cea trecătoare a feţei lui, cu cît mai mult nu va fi slujirea Duhului întru slavă ? Căci dacă slujirea osîndei a fost slavă, cu atît mai mult va prisosi slujirea dreptăţii întru slavă. Ba ce a fost slăvit în felul acesta mărginit, a fost fără de slavă, faţă de slava aceasta covîrşitoare. Iar dacă ce este trecător s-a săvîrşit cu slavă, cu atît mai vîrtos ceea ce rămîne este întru slavă» [758].

Trecător a numit ceea ce s-a săvîrşit atunci, din pricină că slava luminii a învăluit trupul muritor al

756. Rom. VIII, 28. 757. Psalm. CXVIII, 61.
758. II Cor. III, 7—11.

lui Moise. Şi adaugă : «Avînd, deci, o astfel de nădejde, ne folosim de multă îndrăzneală» [759]. Iar puţin mai departe a arătat că slava nepieritoare şi nemuritoare a Duhului întru descoperire străluceşte acum în ochi nemuritor şi nepieritor în partea nemuritoare a omului dinăuntru în cei vrednici. Căci zice : «Iar noi toţi, adică cei ce ne-am născut prin credinţa desăvîrşită din Duhul, cu faţa descoperită oglindim slava Domnului, prefăcîndune spre acelaşi chip din slavă în slavă, ca de la Domnul la Duhul» [760]. Cu faţa descoperită, a sufletului, adică : şi cînd se întoarce cineva la Domnul, i se ia acoperămîntul; iar Domnul este Duhul. Prin urmare a arătat, aşadar, lămurit, că acoperămînt de întuneric s-a aşezat peste suflet. Iar acesta a putut străbate în omenire în urma căderii lui Adam. Acum însă credem că prin iluminarea Duhului se ia acest acoperămînt de la sufletele cu adevărat credincioase şi vrednice. Pentru această pricină s-a făcut şi venirea lui Hristos. Iar Dumnezeu a binevoit ca cei cu adevărat credincioşi să ajungă la asemenea măsuri ale sfinţeniei.

138. Această strălucire a Duhului, zice, nu este numai un fel de descoperire de înţelesuri şi o luminare a harului, cum s-a zis, ci o iluminare sigură şi neîncetată a luminii ipostatice în suflete. «Căci cel ce a zis : Să lumineze lumina din întuneric, Acela a strălucit în inimile noastre spre luminarea cunoştinţei slavei lui Hristos» [761]. Şi : «Luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm spre moarte» [762], cu alte cuvinte, ca nu cumva risipindu-se trupul, sufletul să se întunece de acoperămîntul morţii păcatului. Apoi : «Descoperă ochii mei şi voi cunoaşte minunile legii Tale» [763]. Sau : «Trimite lumina Ta şi adevărul Tău, acestea mă vor călăuzi şi mă vor duce la muntele cel sfînt al Tău şi la locaşurile

759. I Cor. III, 12. 760. II Cor. III, 18. 761. II Cor. IV, 6.
762. Psalm. XII, 4. 763. Ps. CXII, 18.

Tale» [764]. Sau iarăşi : «Însemnatu-s-a peste noi lumina feţii Tale, Doamne» [765].

139. Iar lumina de care se spune că i-a strălucit fericitului Pavel în cale [766], prin care a şi fost răpit pînă la al treilea cer şi a auzit taine negrăite, nu a fost o luminare prin înţelesuri sau prin cunoştinţă, ci o luminare ipostatică în suflet a puterii Duhului celui bun, a cărei strălucire covîrşitoare neputînd-o răbda, ochii trupului au orbit. Prin ea se descoperă toată cunoştinţa şi Dumnezeu se face cunoscut cu adevărat, sufletului vrednic şi iubit.

140. Tot sufletul care s-a învrednicit, prin sîrguinţa şi credinţa sa, să îmbrace desăvîrşit pe Hristos încă de aici după puterea şi încredinţarea ce o dă harul, şi care s-a unit cu lumina cerească a chipului nestricăcios, primeşte acum cunoştinţa tuturor tainelor cereşti în ipostas, iar în ziua cea mare a învierii va avea, împreună-slăvit cu acest chip ceresc al slavei, şi trupul, care va fi răpit, după cum s-a scris, de Duhul la ceruri şi se va învrednici să se facă în chipul trupului slavei Aceluia (I Ieş. IV, 17 ; Filip. III, 21) şi aşa se va împărtăşi de Împărăţia veşnică şi netrecătoare şi va fi împreună moştenitor cu Hristos.

141. Pe cît s-a împărtăşit cineva, prin sîrguinţa şi credinţa sa, de slava cerească a Duhului Sfînt şi şi-a împodobit sufletul cu fapte bune, pe atîta va fi şi trupul vrednic să se împărtăşească în ziua aceea de împreunaslăvire. Căci ceea ce a adunat cineva în vistieria sa lăuntrică, aceea va ieşi la iveală atunci, precum rodul care este înăuntrul pomului iarna, iese afară cînd vine vara, cum s-a arătat şi mai înainte. Deci chipul dumnezeiesc al Duhului, întipărit de-acum înăuntrul sfinţilor, le va face şi trupul din afară dumnezeiesc, iar acoperămîntul întunecos al duhului lumesc, învăluind su-

764. Ps. XLII, 3. 765. Psalm. IV, 7. 766. Fapte Ap. IX, 3.

fletul celor întinaţi şi păcătoşi şi făcînd mintea întunecată şi urîtă prin urîţenia patimilor, va arăta şi trupul din afară întunecat şi plin de toată ruşinea.

142. După căderea lui Adam, bunătatea dumnezeiască hotărîndu-i moartea, aceasta s-a arătat mai întîi în suflet, stingîndu-se în el simţurile înţelegătoare şi nemuritoare ale sufletului, prin lipsa bucuriei cereşti şi duhovniceşti, şi făcîndu-se ca moarte. Pe urmă a venit şi moartea trupului după nouă sute treizeci de ani. La fel şi acum, împăcat fiind Dumnezeu prin crucea şi moartea Mîntuitorului cu omenirea, readuce sufletul care crede cu adevărat, încă pînă ce se află în trup, la bucuria de luminile şi tainele cereşti şi deschide iarăşi simţurile lui prin lumina dumnezeiască a harului. Iar pe urmă îmbracă şi trupul însuşi cu slava nemuritoare şi nestricăcioasă.

143. Cei ce s-au depărtat de lumea aceasta şi vieţuiesc în chip cuviincios cu iubire de virtute, dar se află încă sub acoperămîntul patimilor, sub care am ajuns toţi prin neascultarea protopărintelui şi care este cugetul trupesc, pe care Apostolul l-a numit foarte potrivit moarte («căci cugetul trupului, zice, este moartea») [767], se aseamănă cu oamenii, care umblă noaptea, dar pe sub stele, care sînt poruncile lui Dumnezeu. Ei sînt luminaţi, dar încă nu s-au izbăvit cu totul de întuneric şi de aceea le este cu neputinţă să vadă toate bine. Aceştia se cade să poarte de grijă, cu osteneală şi cu credinţă multă, de virtute şi să roage pe Hristos, Soarele dreptăţii, să strălucească în inimile lor, ca să poată vedea toate cu exactitate, şi anume năvala variată şi de multe feluri a fiarelor spirituale împotriva noastră şi frumuseţile tainice şi negrăite după vedere şi plăcere ale lumii nestricăcioase, în felul în care se fac vă-

767. Rom. VII, 24.

dite şi arătate acestea celor ce au ajuns la culmea virtuţii şi în ale căror inimi a strălucit în chip lucrător lumina înţelegătoare. «Căci hrana tare e a celor desăvîrşiţi, cum zice fericitul Pavel, a celor ce şi-au obişnuit, prin deprindere, simţurile în deosebirea binelui şi a răului» [768]. Dar şi dumnezeiescul Petru zice : «Şi voi aveţi cuvîntul proorocesc, la care bine faceţi luînd aminte, ca o făclie ce luminează în loc întunecos, pînă ce se va lumina de ziuă şi luceafărul va răsări în inimile voastre» [769].

Dar cei mulţi nu se deosebesc întru nimic de cei ce umblă noaptea, lipsiţi cu totul de lumină, care nu se bucură nici măcar de o rază cît de slabă, care este un cuvînt dumnezeiesc ce poate să lumineze în sufletele lor ; aşa încît aproape că nu se deosebesc de orbi. Aceştia sînt cei înfăşuraţi cu totul în lucrurile materiale şi legaţi în lanţurile vieţii, care nu sînt ţinuţi nici de frica dumnezeiască şi nu se îndeletnicesc nici cu niscai fapte bune. Iar aceia dintre oamenii din lume, care sînt luminaţi, cum s-a zis, de sfintele porunci, ca de nişte stele, luînd aminte la Dumnezeu, nu sînt cuprinşi cu totul de întuneric ; de aceea pot avea şi nădejde şi mîntuire.

144. Precum bogăţia din lume se strînge de oameni din diferite prilejuri şi îndeletniciri, ca de pildă unul din slujbe de conducere, altul din comerţ, altul din muncă sîrguincioasă şi din agricultură, altul altfel, aşa socoteşte că este rînduiala şi în cele duhovniceşti. Căci unii se îmbogăţesc din diferite daruri, cum arată Apostolul : «Avînd daruri diferite după harul lui Dumnezeu dat vouă» [770]. Alţii strîng bogăţie cerească din diferite nevoinţe, diferite dreptăţi şi virtuţi, săvîrşite numai pentru Dumnezeu. De aceea sîntem opriţi să jude-

768. Evr. V, 14. 769. II Petru I, 19. 770. Rom. XII, 6.

căm pe aproapele, sau să-l dispreţuim, sau să-l punem sub osîndă. Nu lipsesc însă nici cei ce îngroapă aurul, adică cei ce aleargă prin îndelungă-răbdare şi suportare şi se îmbogăţesc numai în parte, susţinîndu-se doar prin buna nădejde. Dar nu lipsesc nici cei nepăsători şi greoi, asemenea simbriaşilor, care mîncînd îndată ceea ce le cade şi neducînd la o creştere ceea ce au în mînă, umblă pururea goi şi săraci. Aceştia sînt totdeauna gata şi plini de ardoare să primească harul, dar sînt trîndavi şi greoi la osteneală şi la sporirea cîştigului, fiind foarte schimbători şi săturîndu-se de la prima atingere. Fiind cunoscuţi ca unii ce se dezgustă îndată şi se îngreunează la orice osteneală, se lipsesc şi de harul de care s-au învrednicit. Căci voinţa greoaie, leneşă, slabă şi necultivată, e cunoscută şi în veacul de acum şi se va afla şi în veacul acela, ca fiind în împotrivire cu harul, pustie de faptele bune, necercată la Dumnezeu şi lipsită de slavă.

145. Călcînd omul porunca lui Dumnezeu şi căzînd din vieţuirea din rai, a fost legat în două lanţuri. Unul este cel al lucrurilor vieţii, al plăcerilor lumeşti, al bogăţiei, al slavei, al prieteniei, al femeii, al copiilor, al rudeniei, al patriei, al avuţiilor şi, simplu vorbind, al tuturor celor văzute, de care cuvîntul lui Dumnezeu porunceşte să ne desfacem prin propria noastră hotărîre. Altul este nevăzut şi ascuns. De fapt sufletul a fost legat cu un lanţ al întunericului de către înseşi duhurile răutăţii. Din pricina acestuia nu poate nici iubi pe Dumnezeu, nici crede în El, nici să se roage precum îi este voia. Căci împotrivirea tuturor în cele văzute şi în cele nevăzute trece la noi toţi de la neascultarea primului om. Dar cînd cineva, dăruind o ureche ascultătoare cuvîntului lui Dumnezeu, se desparte de

lucrurile vieţii şi se leapădă de toate plăcerile lumeşti, atunci, stăruind lîngă Dumnezeu şi vieţuind lîngă El prin oprirea de la toate celelalte, ia putere să afle că se ascunde în inima lui o altă luptă şi un alt război al gîndurilor. Şi stăruind aşa şi cerînd îndurările lui Hristos, venindu-i şi credinţă multă şi răbdare, apoi ajutîndu-l şi înrîurirea lui Dumnezeu, poate să se izbăvească de lanţurile acelea şi de întunericul duhurilor răutăţii, care sînt lucrărlie patimilor ascunse. Iar acest război ajungem în stare să-l desfiinţăm prin harul şi puterea lui Hristos. Fără Dumnezeu şi prin sine însuşi e cu neputinţă să se izbăvească cineva pe sine, pînă într-atît încît să se elibereze şi de lupta gîndurilor. E cu putinţă a se împotrivi numai şi a nu se îndulci.

146. De e ţinut cineva de lucrurile lumii şi de lanţurile felurite, şi e dus de patimile răutăţii, e departe de a cunoaşte, precum am spus înainte, că este o altă luptă şi un alt război în cele nevăzute. E un bine dacă, desfăcîndu-se pe sine de toate cele văzute şi despărţindu-se de plăcerile trupeşti şi începînd să petreacă lîngă Domnul, va putea cunoaşte lupta patimilor aflătoare înăuntru şi războiul ascuns din noi. Căci dacă nu se fac acestea din tot sufletul nostru şi nu iubeşte cineva să petreacă lîngă Dumnezeu, nu cunoaşte aceste patimi ascunse ale răutăţii şi lanţurile dinăuntru, ci e primejdie ca avînd răni şi încălzind patimi ascunse, să-şi închipuie că e sănătos şi nu e bolnav. De-abia aceluia care disprețuieşte pofta şi slava i se dă putinţa să cunoască mai întîi acestea, apoi rugîndu-se lui Hristos cu credinţă şi primind din cer armele Duhului, pavăza dreptăţii, coiful mîntuirii, scutul credinţei şi sabia Duhului, să le răpună.

147. Nenumărate sînt uneltirile vrăjmaşului, care încearcă să ne despartă de nădejdea şi de dragostea faţă

de Hristos. Căci sau aduce înăuntrul sufletului necazuri prin duhurile răutății, sau îi înfiripă acestuia gînduri spurcate și neîngăduite, dezgropînd amintirea păcatelor de mai înainte, ca unul ce voiește să strecoare în el moleșeală și gînduri de deznădejde, că nu-i mai e cu putință să dobîndească mîntuirea, socotind că aceste gînduri le naște sufletul cu totul de la sine și nu e un duh străin care le seamănă cu răutate și vrea să se ascundă. Deci, sau face acestea, sau aduce dureri trupești sau ocări și necazuri. Dar cu cît mai mult trimite vicleanul aceste săgeți împotriva noastră, cu atît mai mult se cuvine să ne prindem de nădejdea în Dumnezeu și să știm sigur că e voia Lui ca să dea la încercări sufletele care Îl iubesc, ca să vadă dacă Îl iubesc cu adevărat.

148. O mie de ani ai veacului acesta, comparați cu lumea nestricăcioasă și veșnică, sînt așa ca și cînd ar lua cineva un bob de nisip din mare. Dar cugetă și la pilda aceasta. Să presupunem că ți-ar fi dat să fii împărat al întregului pămînt și să stăpînești singur peste toate comorile lumii. Dar să presupunem că începutul aducerii oamenilor la existență este și începutul împărăției tale, iar sfîrșitul acesteia este prefacerea și schimbarea acestor lucruri văzute și a întregii lumi. Deci te întreb : dacă ți s-ar da putința să hotărăști, ai alege-o oare pe aceasta în locul celei adevărate și sigure, care nu are nimic trecător și supus descompunerii ? Nu cred, dacă ai avea o judecată sănătoasă și te-ai gîndi bine la interesele tale. «Căci ce ar folosi omul, zice, dacă ar dobîndi toată lumea, dar și-ar pierde sufletul său» [781], pentru care am învățat că nu e ceva de dat în schimb. Fiindcă sufletul singur prin sine

781. Matei XVI, 26.

e mai de preţ cu mult decît toată lumea şi decît împărăţia ei. Dar Împărăţia cerurilor ? Şi spunem că sufletul e mai de preţ de aceea, pentru că pe nici o alta din creaturi nu a binevoit Dumnezeu să o învrednicească de unirea şi împărtăşirea cu Duhul propriei Sale firi : nici cerul, nici soarele, nici luna, nici stelele, nici marea, nici pămîntul, nici alta dintre făpturile văzute, fără numai pe om, pe care l-a şi iubit dintre toate făpturile Sale.

Dacă deci aceste lucruri mari ale lumii, adică bogăţia oricît de mare şi împărăţia întregului pămînt, nu le-am prefera, judecînd drept, Împărăţiei veşnice, ce au păţit cei mulţi că o socotesc mai prejos de cele stricăcioase şi chiar de lucrurile cele mai neînsemnate ? Ca de pildă, de o oarecare poftă, de puţină slavă, de un cîştig modest şi de cele asemenea ?

Căci ceea ce iubeşte cineva din lumea aceasta şi de ceea ce e legat, cu aceea şi schimbă Împărăţia cerurilor. Şi ceea ce-i mai groaznic, e că ia aceasta drept Dumnezeu.

Precum s-a zis undeva : că «de ceea ce se biruieşte cineva, aceleia îi şi slujeşte» [782].

Drept aceea cel credincios trebuie să alerge întreg la Dumnezeu, să se atîrne pe sine de El şi să-şi răstignească sufletul şi trupul, umblînd după toate sfintele Lui porunci.

149. Acestea aşa sînt. Deci oare socoteşti că e drept ca slava aceasta stricăcioasă şi împărăţia trecătoare şi celelalte cîte sînt ca acestea dintre cele vremelnice, să le cîştige cei ce le doresc cu multe osteneli şi sudori, iar a împărăţi cu Hristos fără sfîrşit şi a se bucura de bunurile acelea negrăite să fie ceva aşa de ieftin şi de

782. II Petru II, 19.

uşor, încît să le dobîndească cel ce voieşte, fără osteneli şi silinţe ?

150. Care este iconomia venirii lui Hristos ? Reîntoarcerea firii noastre la ea însăşi şi restaurarea ei. Căci a redat firii omeneşti demnitatea lui Adam cel întîi zidit. Dar pe lîngă aceasta i-a dăruit ei şi o moştenire cerească (o, dumnezeiesc şi cu adevărat mare har !), scoţînd-o din temniţa întunericului, i-a arătat calea vieţii şi uşa prin care, celui ce intră, şi la care, celui ce bate i se dă putinţa să ajungă înăuntru împărăţiei. Căci zice: «Cereţi şi se va da vouă, bateţi şi vi se va deschide» [783]. Prin această uşă nimănui din cei ce voiesc nu-i este cu neputinţă să afle libertatea sufletului său şi acesta să-şi primească gîndurile proprii şi să se îmbogăţească cu Hristos, avîndu-l sălăşluit în sine, şi să-i fie ca un mire prin împărtăşirea Duhului cel bun. Iată iubirea negrăită a Stăpînului faţă de omul făcut de El după chipul Său.

783. Marcu XII, 30.

CUPRINS

Pag.

A. *Învăţăturile duhovniceşti ale Sfîntului Petru Damaschin* 5

Introducere 7

I. Cartea întîia

Început despre tema cărţii 27

Arătare trebuincioasă şi prea frumoasă despre cele şapte fapte trupeşti 47

Cel ce voieşte să păzească poruncile trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu, ca să nu se rostogolească în haos . . 52

Despre porunca a doua şi despre naşterea plînsului din temere 53

Despre cele patru virtuţi ale sufletului 61

Despre cunoştinţa cu lucrul 63

Virtuţile trupeşti sînt unelte ale celor sufleteşti 65

Este cu neputinţă să se mîntulască cineva fără atenţie amănunţită şi fără paza minţii 67

Cei ce vor să se vadă pe ei înşişi în ce stare se află, nu pot face aceasta altfel decît prin fuga de voile lor şi prin ascultare şi liniştire, mai ales cei pătimaşi 68

Despre cele opt vederi mintale 71

Arătare trebuincioasă despre prima cunoştinţă şi despre cum trebuie să o începem 72

Despre a doua vedere 75

Despre vederea a treia 78

Despre a patra vedere 88

Despre a cincea cunoştinţă 101

Despre a şasea cunoştinţă 101

Despre a şaptea cunoştinţă 110

Despre a opta cunoştinţă 112

Nu este contrazicere în dumnezeieştile Scripturi 113

Pag.

Unirea rugăciunii cu toate cunoştinţele 115
Despre smerita cugetare 117
Despre nepătimire 117
Arătare lămurită despre cele şapte fapte trupeşti 121
Despre dreapta socoteală 123
Despre citirea cea după Dumnezeu 126
Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală) 130
Despre trebuinţa ca omul să nu deznădăjduiască, chiar dacă ar greşi mult 132
Calea cea mai scurtă spre dobîndirea virtuţilor şi depărtarea patimilor 134
Cum se cîştigă credinţa adevărată 137
Liniştirea foloseşte mai mult celor pătimaşi 141
Mare bine este pocăinţa adevărată 144
Despre binefacerile generale şi particulare ale lui Dumnezeu 146
Toate le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru 148
Cuvîntul lui Dumnezeu nu este vorbă multă 150
Fără smerită cugetare nu este cu putinţă să ne mîntuim . . 151
Despre zidirea sufletului prin virtuţi 157
Mare bine este dragostea şi sfatul cu smerenie 160
Pomenirea deasă a unor cuvinte din dumnezelasca Scriptură nu este vorbărie 165
Arătare despre cunoştinţa cu nume mincinos 168
Arătarea virtuţilor 182
Arătarea patimilor 184
Despre deosebirea între gînduri şi momeli (atacuri) . . . 186

II. Cartea a doua

Cuvîntul I: Despre înţelepciunea duhovnicească 191
Cuvîntul II: Despre credinţă 193
Cuvîntul III: Despre frică 197
Cuvîntul IV: Despre înfrînare 200
Cuvîntul V: Despre răbdare 204
Cuvîntul VI: Despre nădejde 208
Cuvîntul VII: Despre neîmpătimire 211
Cuvîntul VIII: Despre omorîrea patimilor 215

Pag.

Cuvîntul IX: Despre patimile lui Hristos, despre pomenirea morții și despre lacrimi 220
Cuvîntul X: Despre smerenia lui Hristos 225
Cuvîntul XI: Despre darul de a deosebi făpturile sensibile după fire 229
Cuvîntul XII: Despre experiența contemplării celor sensibile . 234
Cuvîntul XIII: Despre cunoștința celor inteligibile . . . 237
Cuvîntul XIV: Despre nepătimirea adevărată în general . . 239
Cuvîntul XV: Despre dragoste 240
Cuvîntul XVI: Cunoașterea lui Dumnezeu 243
Cuvîntul XVII: Despre chibzuință 245
Cuvîntul XVIII: Despre neprihănire 246
Cuvîntul XIX: Despre bărbăție 246
Cuvîntul XX: Despre dreptate 247
Cuvîntul XXI: Despre pacea desăvîrșită a gîndurilor . . . 248
Cuvîntul XXII: Despre naşterea bucuriei din pace 250
Cuvîntul XXIII: Nu este nici o contrazicere în Scripturi . . 253
Cuvîntul XXIV: Despre simțirea inimii 259

B. *Parafrază în 150 capete a Sfîntului Simeon Metafrastul la cele 50 de Cuvinte ale Sfîntului Macarie Egipteanul* 275

Introducere 277

Despre desăvîrșirea în duh (cap. 1—32) 293
Despre răbdare și discernămînt (dreapta socoteală) (cap. 33—61) 313
Despre înălțarea minții (cap. 62—83) 330
Despre dragoste (cap. 84—115) 344
Despre libertatea minții (cap. 116—150) 364
Cuprins 388

Digitally signed by Apologeticum
DN: cn=Apologeticum, c=RO, o=Apologeticum, ou=Biblioteca teologica digitala, email=apologeticum2003@yahoo.com
Reason: I attest to the accuracy and integrity of this document
Location: Romania
Date: 2005.03.21 19:30:42 +02'00'

FILOCALIA

392 pagini, format 1/16 din 61×86. Dat la cules la 1 septembrie 1975. Bun de tipar la 21 dec. 1975. Apărut în 1976. Comanda nr. 412/1975.

EDITURA ŞI TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

— Bucureşti —